

Scientifica

Lo statuto di Piacenza del 1323

a cura di

Emanuela Fugazza

Lo statuto di Piacenza del 1323 / a cura di Emanuela Fugazza.
- Pavia : Pavia university press, 2012. - XXIX, 232 p. ; 24 cm.
- (Editoria scientifica)

ISBN 9788896764367

1. Piacenza - Statuti - 1323

I. Fugazza, Emanuela

348.4546 CDD-22 Leggi. Piacenza

© Emanuela Fugazza, 2012 - Pavia

ISBN: 978-88-96764-36-7

Nella sezione “Editoria scientifica” Pavia University Press pubblica esclusivamente testi scientifici valutati e approvati dal Comitato scientifico-editoriale.

I diritti di traduzione, di memorizzazione elettronica, di riproduzione e di adattamento anche parziale, con qualsiasi mezzo, sono riservati per tutti i paesi.

La fotoriproduzione per uso personale è consentita nei limiti e con le modalità previste dalla legislazione vigente.

Immagine in copertina: Alessandro Bersani, *Palazzo Gotico, Piacenza* (per gentile concessione del Comune di Piacenza).

Progetto grafico: Annalisa Doneda

Accesso alla versione elettronica:

Virtual URL <<http://purl.oclc.org/paviauniversitypress/fugazza-2012>>

Prima edizione: luglio 2012

Editore: Pavia University Press – Edizioni dell’Università degli Studi di Pavia
Via Luino, 12 – 27100 Pavia
<<http://www.paviauniversitypress.it>>

Stampato da: Digitalandcopy S.a.s., Segrate (MI)
Printed in Italy

Sommario

Introduzione XIX

Liber primus

I. Rubrica de elleccione potestatis	1
II. Item statutum est et ordinatum quod dominus rector.....	1
III. Rubrica de sacramento potestatis et familie sue et sindacatu ipsorum	2
III. Rubrica de sacramento iudicum et militum	4
V. Rubrica de equis potestatis extimandis	5
VI. Rubrica de officio camararii et de hiis que pertinent ad camaram communis Plac(entie)	5
VII. Omnes et singuli officiales communis Placentie cogantur reddere racionem	5
VIII. Rubrica de racione camararii reddenda	5
VIII. Rubrica de revixamentis	6
X. Rubrica de alienacione communis fienda.....	6
XI. Rubrica de compensatione non fienda	6
XII. Rubrica de recuperacione debitum communis	6
XIII. Rubrica de sentenciis criminalibus dandis camarario	6
XIII. De consignandis rebus communis camarario	7
XV. De nominibus potestatum et familie scribendis.....	7
XVI. De boletis potestatis et aliarum personarum	7
XVII. De confessione potestatis super solucione salarii sui.....	7
XVIII. Item statutum est quod elligantur per dominos ancianos	7
XVIII. Rubrica qualiter et quando syndicatores potestatis elligi debeant	8
XX. Rubrica de officio iudicum racionis	8
XXI. Rubrica de hiis ad que potestas sive rector principaliter tenetur	9
XXII. Rubrica de absencia eius de cuius negocio tractatur in consilio.....	9
XXIII. Rubrica non debet iudex se intromitere de officio alterius iudicis.....	9
XXIII. Rubrica de officio militum potestati	9
XXV. Rubrica non debet potestas vel eius milis nec eius familia percutere aliquem.....	10
XXVI. Rubrica de restitucione rerum acquisitarum ad incantum	10
XXVII. Rubrica de portis potestatis tenendis apertis	10
XXVIII. Rubrica de sedendo ad bancha horis consuetis	10
XXVIII. De arbitrio potestatis non tenendo.....	10
XXX. De festo sancte Marie et sancti Antonini	11

XXXI. De vacacione regiminis.....	11
XXXII. De pace in concordia fienda	11
XXXIII. De campana communis	11
XXXIV. De meretricibus.....	12
XXXV. De procesibus maleficiorum et eorum consignacione.....	12
XXXVI. De detentione personarum ex causa maleficij	12
XXXVII. De mitendo ad mercata iudicem vel militem.....	13
XXXVIII. Rubrica de eleccione consilii generalis et generalissimi	13
XXXIX. De fossatis communis	14
XL. De statutis servandis.....	14
XLI. Rubrica de portis videndis.....	14
XLII. De auxilio dando officiali petenti per potestatem.....	14
XLIII. De mitendo unum iudicem vel militem pro inquirendo maleficia	15
XLIV. Rubrica de officiis notariorum dandis ad brevia seu sortes et de ipsis notariis	15
XLV. Quando officia dantur per brevia	15
XLVI. Nullus notarius possit habere vel retinere plura officia.....	15
XLVII. Nemo invictus ad aliquod officium communis Plac(entie) compellatur	15
XLVIII. Notarii qui habent officia stare teneantur.....	15
XLIX. Duo fratres minores.....	15
L. Notarii qui elliguntur ad officia ad brevia	16
LI. Siquis notarius exercuerit officium malleficii vel victualium.....	16
LII. Quilibet de civitate vel episcopatu Plac(entie) oriondus	16
LIII. Ad ordinem officiorum notariorum communis Plac(entie)	16
LIV. Statutum est quod consules notariorum.....	17
LV. Rubrica de instrumentis restituendis.....	17
LVI. Rubrica de cureriis et tutoribus	18
LVII. In civitate Plac(entie) sint tantum sex tubatores communis.....	18
LVIII. Habeat curerius pro ambaxata	18
LVIII. Quando fient cride occassione mortuorum	18
LX. Cridas quas facient tubatores precepto potestatis.....	19
LXI. Statutum est quod potestas teneatur precisse facere fieri solucionem tubatoribus.....	19
LXII. Rubrica quod officium extimatorum cesset.....	19
LXIII. Rubrica de potestatibus episcopatus Plac(entie) fiendis.....	19
LXIV. Rubrica de consulibus mercatorum et iurisdicione ipsorum et de aliis paraticis	19
LXV. Item statuimus quod aliquis qui non sit de societate	20
LXVI. Nullum statutum vel reformacio vel provissio	20
LXVII. Nullus paraticus seu homines paratici facere valeant aliquod statutum ...	20
LXVIII. Statuimus quod consules paraticorum Plac(entie).....	20
LXIX. Rubrica quod condempnaciones exigantur per potestatem et iudicem camare.....	21

Liber secundus

I. Rubrica de instancia causarum	23
II. Sufficiat in quolibet libello exprimere causam.....	26
III. Rubrica de appellacionibus.....	27
IV. Quicumque appellaverit in causa civili.....	29
V. Potestas seu iudex ad quem fuerit appellatum.....	29
VI. In causa appellacionis non recipientur novi testes	30
VII. Rubrica de feriis.....	30
VIII. Quia que propter bonum comune ordinata sunt.....	32
VIII. Rubrica de curatore bonorum	32
X. Si curator datus bonis alicuius	34
XI. Quando facta fuerit solucio per curatorem bonorum.....	35
XII. Rubrica qualiter procedatur contra debitorem confessum vel convictum	35
XIII. Rubrica teneantur iudices pronunciare et sequi consilium sapientis	35
XIV. Rubrica nullus possit esse consultor et iudex.....	35
XV. Rubrica de interrogatoriis accionibus.....	36
XVI. Rubrica qualiter presumatur quis possidere	36
XVII. Rubrica ut instrumenta integraliter eddantur	36
XVIII. Rubrica teneatur iudex dare consilium sapientis expensis petentis.....	36
XVIII. Rubrica qualiter advocatus detur petenti	37
XX. Rubrica de pena prohibentis pignus	37
XXI. Rubrica qualiter circa ypotechariam procedatur	38
XXII. Rubrica qualiter procedatur contra contumaces	38
XXIII. Rubrica de pena non presentantis pignus	39
XXIV. Rubrica victus victori restituat expensas	39
XXV. Rubrica de saximentis	39
XXVI. Si res alicuius fuerit saxita	39
XXVII. Quisquis vult saxire vel saxiri facere aliquos fructus.....	40
XXVIII. Quilibet penes quem res fuerit aliqua saxita	40
XXIX. Nullum saximentum duret vel valeat ultra annum	40
XXX. Rubrica de divisionibus communium et finium regondorum	40
XXXI. Siquis provocaverit aliquem ad divisionem rerum communium	41
XXXII. Rubrica de arbitris et arbitratoribus	41
XXXIII. Quilibet possit petere sententiam arbitratoris	41
XXXIV. Rubrica potestas vel eius iudices non reddant ius concivi eorum	41
XXXV. Rubrica nullus qui non utitur mercandancia cogatur sub consulibus nuxii...	41
XXXVI. Rubrica qui dare tutores et curatores possunt	41
XXXVII. Rubrica de iudice et notario viduarum et horfanorum	42
XXXVIII. Rubrica de testibus	42
XXXIX. Statutum est quod testes omnes	42
XL. Omnes prosonectici seu coraterii ad testimonium compellantur	42
XLI. Siqua mulier ad testimonium vocata fuerit	42
XLII. Siquis vel siqua ad testimonium vocatus fuerit	43

XLIII. Post aperturam testium in causa principali	43
XLIIII. Rubrica de dote exigenda in bonis viri diu absentis de cuius vite indictum non habetur	43
XLV. Rubrica de questionibus mercedum cibi et potus et victurarum et rerum mobilium	43
XLVI. Rubrica non compellatur quis extra civitatem Plac(entie) acipere consilium sapientis	43
XLVII. Rubrica qualiter interdicatur bonis alicuius.....	44
XLVIII. Rubrica de primo et secundo decreto sublato.....	44
XLVIIII. Rubrica qualiter intelligatur sumarie et de plano et sine figura et strepitu iudicii.....	45
L. De iuramento calumpnie	46
LI. Rubrica de testibus recipiendis ad eternam rei memoriam	46
LII. Post aperturam testium in causa principali.....	47
LIII. Rubrica quod non possit fieri cause delegacio absque consensu partis	47
LIII. Rubrica de mulieribus non detinendis pro debitibus pecuniariis privatis.....	47
LV. Rubrica de satisdacione prestanda a clericis et forensibus actoribus.....	47
<> Item statutum est quod quicunque iudex	48

Liber tertius

I. Rubrica quibus alienare non licet	49
II. Rubrica de iure imphyteotico	49
III. Cum imphyteote sepius maliciose et per subterfugia dominis facta solvere recusent	50
III. Dominus, si dixerit imphyteotam cessasse in soluzione facti	50
V. Siquis dominus steterit per viginti annos continuos quod factum seu prestacionem facti non requirerit	51
VI. Nullus imphyteota possit incidere vel scalvare in terra	52
VII. Si imphyteota domino non solverit factum unius anni	52
VIII. Ordinamus quod nullus imphyteota audeat vendere	52
VIII. Imphyteota vel curator bonorum imphyteote vel iudex	53
X. Domini terrarum sint pociores ceteris personis in habenda soluzione facti	53
XI. Volumus dominos terrarum esse pociores in fructibus natis super terris suis	53
XII. Siquis tenens aliquid per imphyteosim	54
XIII. Si probatum fuerit debitum fore integre solutum creditor i vel domino	54
XIII. Si aliquis habens ius in re de terra vel re quam tenet ad factum	54
XV. Cum aliis pro alio non debeat pati dampnum	54
XVI. Rubrica de contractibus cum filio familias non fiendis	55
XVII. Rubrica de promissione vendendi vel retradendi	55
XVIII. Rubrica de relevacione facta iudicatum solvi in instrumento procurationis	56
XVIII. Rubrica de dote exigenda in bonis viri viventis	56
XX. Rubrica de fideiussoribus et intercessoribus	56
XXI. Quicunque pro aliqua universitate, loco seu villa fuerit pignoratus	56
XXII. Rubrica de prescripcionibus	57

Sommario

XXIII. Nulla prescripcio currat contra mulieres circa dotes vel res palafernales ..	57
XXIIII. Producens aliquam scripturam in qua sit gruppus notarii.....	57
XXV. Rubrica de alienacionibus factis duobus.....	57
XXVI. Rubrica de donacionibus.....	58
XXVII. Si donacio fiat causa mortis.....	58
XXVIII. Rubrica de prohybita alienacione rerum Sancti Lazari	58
XXVIII. Rubrica de minoribus.....	59
XXX. Quicumque pubes sponte confessus fuerit.....	59
XXXI. Minor viginti annis non possit	59
XXXII. Rubrica de mulieribus facientibus finem de sucesione patris vel matris ...	60
XXXIII. Rubrica de prohybitis contratis occassione ludi.....	60
XXXIIII. Rubrica de debitibus vel revisamentis contra comune Plac(entie) non emendis vel acquirendis.....	60
XXXV. Rubrica de privilegiis eius ex cuius peccunia res est empta vel refecta ..	60
XXXVI. Rubrica de locatoribus, conductoribus et collonis	61
XXXVII. Locator domus non posit inquilinum de domo expellere.....	61
XXXVIII. Omnis laborator terrarum teneatur requirere dominum.....	61
XXXVIIII. Sit in arbitrio domini, si maluerit, adonegare et partiri in campo fructus	62
XL. Laboratores terrarum ad donicum teneantur conducere blada.....	62
XLI. Rubrica de hiis qui parentum hereditatem repudiaverunt	62
XLII. Rubrica qualiter donacio antifacti et sponsalicii fienda est uxori	63
XLIII. Rubrica de dote et donacionibus propter nupcias lucrandis	63
XLIIII. Rubrica de alienacionibus simulatis	64
XLV. Rubrica de deposito et acomanda	65
XLVI. Nullus ex hiis qui sunt obligati pro contratis preteritis	65
XLVII. Statutum est quod si aliquis decetere receperit.....	65
XLVIII. Rubrica de feodis.....	66
XLVIIII. Siquis confessus fuerit consorti suo.....	66
L. Statutum est quod si feodum alicuius fuit vel fuerit datum insolutum	67
LI. Si feodum quod datum fuerit insolutum creditorri apertum fuerit domino.....	67
LII. Rubrica quod suficiat in una ex rebus alienatis accepisse tenutam	67
LIII. Rubrica de re locata per locatorem alienata	67
LIIII. Rubrica de convenientidis debitoribus forensibus	67
LV. Rubrica nullus ex debito privato carceretur	68
LVI. Rubrica de hiis que pertinent ad ultimas voluntates et sucessiones	68
LVII. In legatis relicitis ecclesiis vel religiosis vel hospitalibus	68
LVIII. Declaramus quod siquis in testamento vel ultima voluntate	68
LVIIII. Quilibet heres sive ex testamento sive ab intestato.....	69
LX. Sufficiant in testamentis nuncupativis	69
LXI. Inventaria quorumcumque heredum et eciam tutorum et curatorum.....	69
LXII. Interfectores vel consciii mortis alicuius.....	69
LXIII. Rubrica de imbreviaturis notariorum defontorum.....	69

Liber quartus

I. Rubrica de rebus extraordinariis.....	71
II. Statutum est quod quelibet villa que habet ultra decem focos seu focolaria	71
III. Ut equalitas circa onera realia et personalia in omnibus observetur	71
IV. Ordinamus quod aliquis massarius vicinarum civitatis Plac(entie)	73
V. Nullus ex vicinis vel civibus Plac(entie) cogatur per comune Plac(entie)	73
VI. Rubrica de emendacione equorum amissorum in proelio.....	73
VII. Rubrica de pena bibulci sedentis per civitatem super caro	73
VIII. Rubrica de iudice stratarum et poncium et de ipsis stratis et pontibus et de hiis que pertinent ad officium ipsius iudicis	73
VIII. Iudex stratarum vel alias officialis ad hoc deputatus.....	74
X. Quoniam inter cetera opera pietatum describuntur.....	74
XI. Statutum est antiquum quod potestas teneatur infra mensem.....	76
XII. Item statutum est antiquum quod potestas teneatur	76
XIII. Est statutum antiquum quod omnes strate civitatis solentur	76
XIV. Confirmamus statuta antiqua infrascripti tenoris	77
XV. Item statutum est quod potestas teneatur conzari et manuteneri facere	77
XVI. Item statutum est quod omnes strate civitatis spacentur et mondentur	77
XVII. Item statutum est quod sedilia omnia	77
XVIII. Item statutum est quod pons qui solitus erat esse super Ardam	77
XVIII. Eodem modo statutum est quod pontes fiant super Claienam	77
XX. Omnes vie magne vel parve districtus Plac(entie)	78
XXI. Statuimus quod omnes anditi et latrine	78
XXII. Ut ligna desubitus stratam quibus civitas Plac(entie) non modicum indiget...	78
XXIII. Ad detegendos et evitandos mallefactores.....	78
XXIV. Omnes habentes boras iuxta stratas publicas civitatis Plac(entie)	78
XXV. Omnia seglaria seu foramina vel meatus	79
XXVI. Sedilia communis ubi esse consueverunt fiant et penitus restituantur	79
XXVII. Rubrica de pena occupantis viam publicam vel impeditientis.....	79
XXVIII. Statutum est quod becarii non habeant aliquod banchum	79
XXVIII. Nemo audeat aliquid ponere vel tenere in via publica	80
XXX. Rubrica de porcis non feratis in grugno non tenendis in civitate	80
XXXI. Rubrica de immunitatibus	80
XXXII. Statutum est antiquum quod potestas et officiales communis Plac(entie) ...	81
XXXIII. In statuto communis Plac(entie) reperitur quod homines habitantes in Castro Sancto Iohane	82
XXXIII. Cum magistri gramaticae sint tanquam patres filiorum.....	82
XXXV. Providentes utilitati publice civitatis	82
XXXVI. Rubrica de officio campariorum et rasporum sublato.....	82
XXXVII. Rubrica de represaliis	83
XXXVIII. Statutum est antiquum quod potestas teneatur curare et facere	83
XXXIX. Teneatur potestas requirere seu requiri facere omnes civitates	84
XL. Rubrica de purgacione putei vel anditi communis	84

Sommario

XLI. Rubrica de mercato in platea maioris ecclesie fiendo	84
XLII. Rubrica cives non solvant pedagium in civitate Plac(entie) vel districtu.....	86
XLIII. Rubrica de denunciacione facienda potestati et officialibus communis Plac(entie)	86
XLIII. Rubrica de potestatibus episcopatus Plac(entie) et eorum iurisdicione et feodis	87
XLV. Statutum est quod comune et homines de Florenciolla	87
XLVI. Rubrica quod platea maioris ecclesie mondetur.....	87
XLVII. Rubrica de rivo Sancti Antonini.....	87
XLVIII. Rubrica quod quilibet inserat quatuor arbores domesticas	88
XLVIII. Rubrica de incisione arborum et lignorum fienda in fluminibus publicis et prope stratas	88
L. Ne ex innundacione fluminum agrorum fructus ledantur.....	88
LI. Quilibet anno per totum mensem marci	88
LII. Item statutum est quod omnes salices et arbores.....	89
LIII. Rubrica de argine fiendo in pantano.....	89
LIII. Rubrica de hiis qui deiecerunt vel effuderunt.....	89
LV. Rubrica quilibet possit viam a capite campi ponere	89
LVI. Rubrica de vacacione munerum	89
LVII. Rubrica quod quilibet possit aptare pelicias et fodras sine impedimento	90
LVIII. Rubrica declaracio et iurisdicio Castriarquati	90
LVIII. Rubrica quod cavus fluminis Regii aptetur.....	91
LX. Rubrica de decimis	92
LXI. Rubrica de eo qui edifficat in publico vel privato.....	93
LXII. Rubrica de clausura fienda inter convicinos.....	93
LXIII. Rubrica quod compellantur convicini dare viam non habenti	93
LXIII. Rubrica quod merzenarii compellantur complere terminum	93
LXV. Rubrica de ecclesia Sancte Marie de Bigulis restituenda	94
LXVI. Rubrica de platea communis sternenda	94
LXVII. Rubrica de confinibus civitatis.....	94
LXVIII. Rubrica ville inhabitate non compellantur ad onus villarum	95
LXVIII. Rubrica de non tenendo lignamen iuxta pontem Albarolle	95
LXX. Rubrica de salario magistrorum gramatice.....	95
LXXI. Rubrica de solucionibus et salariis notariorum	95
LXXII. Notarii camare habeant et habere posint.....	96
LXXIII. Notarius pignorum camare habeat pro quolibet pignore	96
LXXIII. Rubrica de solucionibus et salariis iudicum	97
LXXV. Item quod omnes tassaciones predice et salario iudicum habeant locum.	98
LXXVI. Rubrica de sapientibus asumptis ad consulendum super questionibus	98
LXXVII. Rubrica de civibus impetrandibus mandamenta nundinarum.....	99
LXXVIII. Rubrica de securitate unica a villis prestanda.....	100
LXXVIII. Rubrica non acipient beroarii potestatis aliquid pro exequendo	100
LXXX. Nemo ponat linum ad macerandum infra fossata civitatis Plac(entie)	100
LXXXI. Antiquum statutum et diucius observatum est quod omnes iudices de Collegio iudicum	101

LXXXII. Rubrica de nobilibus	101
LXXXIII. Rubrica ubicumque fit mencio siquis vel quilibet intelligatur masculinum et femeninum.....	101
LXXXIII. Statutum domorum factum de novo.....	101
Provisio 15 luglio 1364	102

Liber quintus

I. Rubrica condempnaciones et absoluciones fiant in publica concione	105
II. Rubrica de malefactoribus capiendis.....	105
III. Rubrica de pena coru(m)pencium officiales et officialium corruptorum	105
III. Rubrica de pena incendiariorum.....	105
V. Rubrica de termino moto	106
VI. Rubrica de pena maledicencium Deo.....	106
VII. Rubrica qualiter ville vel loca respondeant acusis vel denunciacionibus	106
VIII. Rubrica de dampnis et guastis.....	107
VIII. Reppelatur ab accusacione dampni et guasti	107
X. Item statutum est quod quilibet possit de dampnis datis et robariis.....	107
XI. Si bestie alicuius qui non sit de civitate vel episcopatu Plac(entie).....	107
XII. Si probatum fuerit legiptime aliquem fecisse vel dedisse da(m)pnum alteri	108
XIII. Si animal alicuius vulneratum vel occisum fuerit	108
XIV. Nullus det dampnum vel guustum in fossatis magnis vel parvis	108
XV. Si quis fecerit accusam vel denunciacionem de aliqua singulari persona	108
XVI. Rubrica de pena non probantis crimen.....	109
XVII. Rubrica de pena vendencium vinum adaquatum.....	109
XVIII. Rubrica de pena ponentis olegos in vino	110
XVIII. Rubrica quod acuse et acta criminalia edantur partibus	110
XX. Rubrica de possessionibus ocupatis, invasis vel turbatis	110
XXI. Siquis turbaverit aliquem in possessione	110
XXII. Statuimus quod nullus occupator, invasor vel turbator	111
XXIII. Rubrica qualiter procedatur si terra ob minas alicuius non fuerit laborata .	111
XXIII. Rubrica de pena repertorum de nocte.....	111
XXV. Nullus tabernarius vel tabernaria vendat vel vendi permitat vinum	111
XXVI. Rubrica de penis contrahencium matrimonia prohybita et clandestina	111
XXVII. Ad refrenandam audaciam contrahencium clandestina matrimonia	112
XXVIII. Rubrica de processu fiendo contra contumaces in criminalibus.....	112
XXVIII. Quoniam publice expedit ne maleficia remaneant i(m)punita	112
XXX. Rubrica de falsis.....	113
XXXI. Quia fides publica notariorum.....	113
XXXII. Omnes fabricantes et fabricari facientes falsa instrumenta vel cartas....	113
XXXIII. Siquis dolose falsum testimonium tulerit in causa.....	113
XXXIII. Rubrica de aleatoribus et dantibus eis auxilium et favorem	114
XXXV. Rubrica in criminalibus possit procedi per acussacionem, inquisitionem et denunciacionem	114
XXXVI. Rubrica de pena portancium arma	115

Sommario

XXXVII. Ut transeuntes per civitatem Plac(entie).....	115
XXXVIII. Rubrica de pena dicencium verba iniuriossa.....	115
XXXVIII. Rubrica de penis percuciemcum cum armis vel sine armis.....	115
XL. Siquis percuserit aliquem cum armis	116
XLI. Rubrica de homicidio	116
XLII. Rubrica de penis insultancium	116
XLIII. Rubrica de adulteriis.....	116
XLIV. Rubrica de ratu mulierum.....	117
XLV. Siquis aminaverit contra aliquem de manu vel de pede	117
XLVI. Rubrica de verbis iniuriosis et percussionibus vilium personarum	117
XLVII. Rubrica de penis furancium et fures receptancium.....	117
XLVIII. Famosi latrones seu derobatores in viis publicis	118
XLVIII. Receptatores latronum et derobatorum et aliorum malefactorum.....	118
L. Rubrica de penis asasinorum.....	118
LI. Rubrica de penis faciencium sibi tributare	118
LII. Rubrica nulla mulier cum viris	119
LIII. Rubrica nemo prohybeatur acipere sabulum vel lapides de flumine publico .	119
LIII. Rubrica de pena comitencium fraudem in suo officio	119
LV. Rubrica de pena transeuncium muros civitatis.....	119
LVI. Rubrica quod scutiferi seu ragacii non curant equos in civitate vel burgis .	119
LVII. Rubrica de aquis et rivis	119
LVIII. Statutum est et longo t(em)pore observatum quod omnes qui habent testam seu capud terre	120
LVIII. Statutum est et diuciis observatum quod quelibet persona que habet ius ducendi	120
LX. Siquis duxerit aquam ex aliquo flumine publiquo	120
LXI. Quicumque fecerit mondare rivos in civitate Plac(entie).....	120
LXII. Ad evitanda scandala que sepe ex aquarum divisionibus oriuntur	120
LXIII. Potestas vel aliquis officialis non cogat aliquem ad contribucionem aliquarum expensarum.....	121
LXIII. Statutum est quod si quis duxerit vel duci fecerit rivum vel aquam.....	121
LXV. Super questionibus aquarum et rivorum	121
LXVI. Item statutum est et diu observatum quod partitores rivi	121
LXVII. Omnes qui ducunt vel ducent aquas per rivos macinatoryos	121
LXVIII. Omnes qui ducunt vel ducent aquas per rivos eciam macinatoryos.....	122
LXVIII. De extracione aque rivorum pena	122
LXX. Nemo faciat in aliquo rivo clusam aliquam nisi de assidibus	123
LXXI. Statutum est et longo t(em)pore observatum quod si plures homines fuerint habentes aquam seu rivum comunem	123
LXXII. Statutum est quod si plures sunt consortes habentes aliquem rivum.....	123
LXXIII. Statutum est et magno t(em)pore observatum quod quindena rivorum acipiatur ab illis qui habent ius acipiendi ipsam.....	123
LXXIII. Ordinatum est et diu obtentum quod illi ad quos pertinet quindena	123

LXXV. Nulli liceat in pena .LX. sol(dorum) pro qualibet vice acipere vel ducere aliquam quindenam ex aliquo rivo.....	124
LXXVI. Omnia data et concessiones iurium aquarum	124
LXXVII. Quando fiunt divissiones aquarum in episcopatu Plac(entie).....	124
LXXVIII. Statutum est et antiquitus observatum quod quilibet camararius communis Plac(entie)	124
LXXVIII. Statutum est antiquum quod omnes rivi civitatis Plac(entie)	125
LXXX. Item statutum est quod traverse rivorum	125
LXXXI. Statutum est quod nulla persona que inventa fuerit ire vel reddire per rippas alicuius rivi	125
LXXXII. Statutum est antiquum quod omnes habentes pontilia	125
LXXXIII. Rubrica de pena custodum prodencium vel male custodiencium castra ..	125
LXXXIII. Siquis capitaneus vel custos alicuius castri vel loci se absentaverit ab ipsa custodia	125
LXXXV. Rubrica de penis villarum non capiencium mallefactores	126
LXXXVI. Rubrica de penis viciniarum non capiencium malefactores.....	127
LXXXVII. Rubrica de penis massariorum et consulum non denunciancum homicidia et feritas	128
LXXXVIII. Rubrica de penis ocidencium vel furancium canes	128
LXXXVIII. Rubrica de falsa moneta.....	128
LXXX. Qui monetam falsam dolose expendiderit seu expendi fecerit	128
LXXXI. Rubrica de pena vendencium vel emencium imbreviaturas notariorum	128
LXXXII. Rubrica de pena subvertencium pacificum statum civitatis Plac(entie)	129
LXXXIII. Rubrica de pena prohybencium capi vel auferencium mallefactores de forcia potestatis vel eius familie.....	129
LXXXIII. Rubrica in accusacionibus casset inscriptio et pena talionis.....	129
LXXXV. Rubrica de tormentis et questionibus.....	129
LXXXVI. Rubrica de pena aurificum ponencium annullis quod non debent ..	130
LXXXVII. Rubrica quilibet officialis eciam durante officio possit acussari et contra eum inquire.....	130
LXXXVIII. Rubrica de columbis domesticis non capiendis	130
LXXXVIII. Rubrica de hereticis	131

Liber sextus

I. Rubrica de ponderibus et mensuris rectis habendis	143
II. Volumus quod mensura pertice racionatorie	143
III. Vegiola in qua venditur et ducitur calcina	143
III. Quilibet agrimensor civitatis Plac(entie)	143
V. Teneantur omnes portatores et mensuratores vini	143
VI. Nulli liceat vendere aliquid ad pondus vel mensuram.....	144
VII. Quilibet villa habeat unum sestarium adminus	144
VIII. Statuimus quod omne bladum et legumen et granum	144

Sommario

VIII. Rubrica de vendentibus cupos et quadrellos et sabullum vel credam	144
X. Habeant et vendant fornaxarii civitatis et districtus Plac(entie)	144
XI. Nulli liceat revendere nec emere causa revendendi cupos	144
XII. Rubrica de pena capiencium salvaticinas	145
XIII. Rubrica de rebus prohybitis extra districtum Plac(entie) exportari.....	145
XIV. Ubi cumque prohybetur per statuta	145
XV. Nulli liceat ducere seu duci vel veyh facere extra districtum	145
XVI. Nullus ducat vel exportari faciat extra districtum Plac(entie) asongiam....	145
XVII. Statutum est quod qui ducet vel duci faciet extra districtum Plac(entie) res prohybitas	145
XVIII. Rubrica de mulinariis et eorum fanticelis.....	146
XVIII. Nullus mulinarius teneat vel habeat in molendinis vel domibus ubi habitant stateras	146
XX. Potestas seu iudex victualium teneatur iurari facere mulinarios	146
XXI. Nullus mulinarius audeat vel presumat tenere granum vel farinam ultra quartam diem.....	146
XXII. Rubrica quod mulinarii habeant rastellum a capite superiori molendini ...	146
XXIII. Rubrica nullus refaciat carum feni	147
XXIV. Rubrica de barberiis.....	147
XXV. Rubrica de exigenda satisdacione a certis villis	147
XXVI. Rubrica de licencia danda villis de subtus stratam de vino ducendo	148
XXVII. Rubrica de ducentibus bestias causa vendendi Plac(entiam) vel causa pasculandi	148
XXVIII. Siquis mercator vel aliqua alia persona duxerit vel duci fecerit ad civitatem Plac(entie) aliquas bestias.....	148
XXVIII. Liceat omnibus Pergamensibus et aliis personis.....	148
XXX. Rubrica de blado emendo et vendendo	148
XXXI. Nulli liceat emere bladum in civitate Plac(entie)	149
XXXII. Potestas seu iudex victualium possint inquirere	149
XXXIII. Rubrica de bestiis mortuis non prohyciendis infra civitatem	149
XXXIV. Rubrica de calderariis	149
XXXV. Rubrica de penis revendorum.....	149
XXXVI. Rubrica de vendentibus candellas de sepo.....	150
XXXVII. Teneantur candelarii et facientes seu vendentes candellas	150
XXXVIII. Rubrica nullus paraticus fiat de novo	150
XXXIX. Rubrica de nundinis	150
XL. Rubrica possit quilibet libere et impune portare victualia ad quemlibet exercitum qui fieret per comune Plac(entie)	150
XLI. Rubrica de furnariis	151
XLII. Statutum est antiquum ad refrenandum fraudes	151
XLIII. Quilibet furnarius teneatur et debeat facere panem venalem	151
XLIV. Teneatur quilibet furnarius civitatis et districtus Plac(entie)	151
XLV. Quilibet furnarius et furnaria teneatur ad requisicionem officialis	151
XLVI. Officialis ad hoc deputatus	152

XLVII. Approbamus et confirmamus statuta infrascripta super furnariis edita ...	152
XLVIII. Item approbamus statuta infrascripta	154
XLVIII. Item repertum est per predictos furnarios	154
L. Item reperitur quod furnarii debent et possunt dare .XLVIII. panes de texera....	154
LI. Item statuit et decrevit quod quilibet furnarius.....	154
LII. Item statutum est quod potestas teneatur concedere.....	154
LIII. Item statutum est quod rector sive potestas teneatur facere	155
LIII. Rubrica de pena afaytancium vinei in platea maioris ecclesie.....	155
LV. Rubrica de inquisizione fienda contra facientes canavam casei	155
LVI. Rubrica de inquisizione fienda contra habentes bestias de lacte et de faciendo duci caseum in platea communis.....	155
LVII. Rubrica de officio salis	157
LVIII. Quociens fiet sal in Salso per comune Plac(entie)	157
LVIII. Nullus portet vel portari seu vехy faciat salem grossum	158
LX. Nemo presumat habere vel tenere salem grossum in civitate.....	158
LXI. Quiconque duxerit, portaverit seu portari vel deferi fecerit salem minutum .	159
LXII. Receptatores portancium salem grosum vel minutum	159
LXIII. Si sal grosus vel minutus fuerit venditus contra statuta	159
LXIII. Omnes mulieres que fecerint contra statuta salis.....	159
LXV. Quilibet possit acussare facientes contra statuta communis edita super sale...	159
LXVI. Possit iudex ad officium gabelle salis deputatus	159
LXVII. Iudex ad officium gabelle salis teneatur observare statuta.....	160
LXVIII. Si aliquis massarius deputaretur per comune Plac(entie)	160
LXVIII. Ville que non habitantur propter sallem non conde(m)pntur.....	160
LXX. Teneatur iudex gabelle sallis inquirere	160
LXXI. Nullus impedit officium iudicis gabelle sallis.....	160
LXXII. Habeat iudex salis potestatem capiendi et detinendi.....	160
LXXIII. Iudex gabelle salis neminem valeat condemnare.....	161
LXXIII. Nullus ducens salem ad civitatem Plac(entie).....	161
LXXV. Cuilibet liceat capere et detinere	161
LXXVI. Omnes et singuli potestates et rectores	161
LXXVII. In libro statutorum antiquorum communis Plac(entie)	161
LXXVIII. Item reperitur in dicto libro statutorum statutum infrascriptum.....	163
LXXVIII. Iudex salis una cum camarario comunis et vicario potestatis	163
LXXX. Item reperitur in dicto libro statutorum statutum infrascriptum.....	163
LXXXI. Imposicio salis nobilium morancium in districtu	164
LXXXII. Rubrica de lignis fiendis et vendendis	164
LXXXIII. Rubrica de sapientibus eligendis per iudicem victualium.....	164
LXXXIII. Rubrica de iurisdicione iudicis victualium.....	164
LXXXV. Potestas et iudex victualium et quilibet eorum	164
LXXXVI. Rubrica de becariis	165
LXXXVII. Aliqui becarii non teneant carnes porchorum	165
LXXXVIII. Teneantur becarii vendere omnes carnes ad pondus	165
LXXXVIII. Potestas et iudex victualium teneantur bis in anno	165

LXXXX. Rubrica de prohybita liga et ordinacione vendencium et faciencium artes.....	166
LXXXXI. Statutum est quod aliquis paraticus.....	166
LXXXXII. Rubrica de piscatoribus	166
LXXXXIII. Nemo civis vel extraneus audeat vendere aliquos pisces	167
LXXXXIV. Quilibet piscator teneatur omnes pisces et gambaros	167
LXXXXV. Pischatores pises quos cuperint in civitate Plac(entie).....	167
LXXXXVI. Nullus piscator, civis vel non civis Plac(entie).....	167
LXXXXVII. Nullus audeat vel presumat piscare in vivariis seu fossatis	167
LXXXXVIII. Nullus civis vel forenssis vendat in platea.....	167
LXXXXVIII. Nullus forensis vendat pisces placentinos	167
C. Teneantur piscatores, tam cives quam forensses	167
CI. Teneantur piscatores incidere caudas omnibus piscibus.....	168
CII. Omnes deferentes pisces recentes ex alieno districtu.....	168
CIII. Quicumque non observaverit statuta facta.....	168
CIII. Rubrica de limitacione facta per t(em)pora de piscibus vendendis.....	168
CV. A festo vero Pasche Resurecionis Domini.....	169
CVI. A festo vero sancti Michaelis.....	170
▷ Rubrica de meta data becarisi.....	170
▷ Rubrica de ferarii.....	170
▷ Rubrica de ferarii grosis	171
▷ Rubrica de sartoribus	171
▷ Rubrica de magistris murorum et lignaminis.....	173
▷ Rubrica de formagiariis.....	173
▷ Rubrica de portatoribus	173
▷ Rubrica de zocholariis.....	174
▷ Rubrica de cordoaneriis.....	175
▷ Rubrica de furnaxarii	175
▷ Rubrica de cimatoribus	175
▷ Rubrica de albergatoribus	176
▷ Rubrica de calderariis et aliis facientibus seu vendentibus lebetes vel alias vasellos de ramo	176
▷ Rubrica de observacione statutorum presentis voluminis et quod omnia alia statuta sint cassa.....	176
▷ Modus et forma quem et quam servare debent aurifices.....	177
▷ In questionibus et litibus, causis et negotiis que nundum cepta erant.....	178
▷ Statutum quod loquitur de prescripcione triginta annorum.....	179
▷ Quod dictum est in statutis communis Plac(entie).....	179
▷ Declarantes statutum quod loquitur de donacionibus insinuandis.....	179
▷ Ad tolendas fraudes que fieri procurantur in quindenis	179
▷ Mitigantes statutum quod imponit penas non consignantibus caseum	179
▷ Nullus possit acussare, denunciare vel molestare aliquam villam.....	180
▷ Declarantes statutum quod loquitur de carne salata	180
▷ Omnes vendentes vinum ad minutum.....	180

◇ Statuimus quod advocati pro eorum patrociniis et salario advocationum.....	180
◇ Statutum quod loquitur de raptu mulierum locum habere volumus	181
◇ Nulli liceat habere vel uti in civitate Plac(entie).....	181
◇ Nullus sine licencia communis deferat salem minutum.....	181
◇ Nemo deferat vel deferi faciat salem grossum.....	181
◇ Statuimus quod nullus ex illis qui faciunt vel fieri faciunt salem	181
◇ Mitigantes statuta que locuntur de becariis.....	181
◇ Statutum quod loquitur de mensuris et ponderibus bullandis	182
◇ Declarantes statutum quod loquitur quod credatur acusatori	182
◇ Statutum quod loquitur quod ducentes aquas ad orta.....	182
◇ Declarantes statutum quod loquitur quod vegiola.....	182
Statuti del giugno 1323.....	182
◇ Primo statuerunt et ordinaverunt quod in civitate Plac(entie) non sit nec esse possit aliquis curerius qui non sit oriundus	183
◇ Item statutum est quod vicini vicinie sancte Marie de Bigollis.....	183
◇ Item statuerunt quod per aliquos rectores seu potestates vel capitaneos	183
◇ Item quod nullus notarius qui non sit oriondus de civitate Plac(entie).....	183
◇ Item statutum est quod quilibet rector et capitaneus	183
◇ Item quod comune Plac(entie) teneatur singulis festivitatibus.....	183
◇ Item statutum est quod singulis duobus annis	184
◇ Item statuerunt et declaraverunt quod statutum quod loquitur de minoribus .	184
◇ Item statuerunt et ordinaverunt per presentem constitutionem.....	184
◇ § Die .XIII. iunii. Item statutum est et ordinatum pro bono	185
Pubblicazione dello statuto	186
Decreto di Azzone Visconti del 4 giugno	186
Provisio	187
Additiones di Azzone Visconti allo statuto	187
Pubblicazione dello statuto di Azzone Visconti del 29 gennaio 1337	198
Provisio 31 agosto 1340	199
Additiones allo statuto	200
Littera 27 dicembre 1344	208
Provisio 2 novembre 1346	209
Provisio 14 aprile 1348	210
Provisio 12 maggio 1345	211
Littera 16 maggio 1345	212
Glossario	215
Indice dei nomi di luogo e di persona	223
Fonti d'archivio	227
Bibliografia	229
English Abstract	233

Introduzione

1. Lo statuto del 1323, specchio di un'età di transizione

Lo statuto del 1323 è il più antico *liber statutorum* piacentino giunto a noi integralmente. È tramandato da un solo testimone manoscritto, conservato presso la Biblioteca universitaria di Pavia, con la segnatura Aldini 263.

Quando entra in vigore, Piacenza, dopo nove anni di assoggettamento a Galeazzo Visconti, da qualche mese fa parte dei dominî della Chiesa ed è sotto il diretto controllo del legato pontificio Bertrando del Poggetto.¹

Nonostante l'avvenuto passaggio da un signore a un altro, gli anni immediatamente successivi all'arrivo delle truppe pontificie segnano per la città emiliana un parziale e temporaneo ritorno all'autonomia della passata età comunale. Le istituzioni cittadine, dopo la breve parentesi del governo visconteo, riescono infatti a riappropriarsi di buona parte delle proprie tradizionali attribuzioni. Sebbene l'assoggettamento alla Chiesa sia certo e datato novembre 1322, l'atto di completa dedizione al pontefice avverrà solo dieci anni più tardi: il consiglio generale delibererà la perpetua sottomissione alla Santa Sede il 15 ottobre 1331² e papa Giovanni XXII decreterà la *translatio* alla Chiesa della *universalis potestas*, della *iurisdictio* e del *merum et mixtum imperium* il successivo 8 gennaio 1332.³ Alla luce delle trasformazioni che interessano l'assetto politico-istituzionale, gli anni compresi tra il novembre 1322 e l'ottobre 1331 possono dunque

¹ Sugli avvenimenti che portano la città emiliana dalla signoria viscontea al dominio della Chiesa, tra le fonti locali, storiche e cronachistiche, cfr. De Mussi I., *Chronicon Placentinum*, in *Rerum Italicarum Scriptores ab anno aerae christiana Quingentesimo ad Millesimumquingentesimum*, a cura di Muratori L.A., XVI, Mediolani, Ex Typographia Societatis Palatinae in Regia Curia, MDCCXXX, coll. 447-560, in particolare coll. 493-494; Guarino, *Chronicon Placentinum ab anno MCCLXXXIX ad annum MCCXXI*, in *Monumenta Historica ad Provincias Parmensem et Placentinam pertinentia*, a cura di Pallastrelli B., III, Parmae, Ex Officina Petri Fiaccadorii, 1859, pp. 351-422, in particolare pp. 416-422; Boselli G.V., *Delle storie piacentine*, II, Piacenza, Dalla Stamperia Ghiglioni, 1804, pp. 1-4; Poggiali C., *Memorie storiche di Piacenza*, VI, Piacenza, Ferruccio Borotti, 1930 (rist. ed. Piacenza MDCCLVII), pp. 101-106. Si vedano inoltre Vasina A., *La crisi delle libertà comunali*, in *Storia d'Italia*, a cura di Galasso G., VII, I, *Comuni e signorie nell'Italia nordorientale e centrale: Veneto, Emilia-Romagna, Toscana*, Torino, UTET, 1987, pp. 479-563, in particolare pp. 512-513; Castignoli P., *La signoria di Galeazzo I Visconti*, in *Storia di Piacenza*, III, *Dalla signoria viscontea al principato farnesiano (1313-1545)*, Piacenza, Cassa di Risparmio di Piacenza e Vigevano, 1997, pp. 5-23, in particolare pp. 21-23.

² Cfr. Poggiali, *Memorie storiche*, VI, pp. 135-137; Castignoli P., *Il governo del legato pontificio Bertrando del Poggetto (1322-1336)*, in *Storia di Piacenza*, III, pp. 27-39, in particolare pp. 31-34.

³ Il testo del breve pontificio è edito in *Il Registrum Magnum del comune di Piacenza*, I, Milano, Giuffrè, 1984, doc. 148. Sulle formule, ormai classiche, impiegate nel documento per delineare l'ampiezza dei poteri trasferiti alla Chiesa, cfr. Calasso F., *Iurisdictio nel diritto comune classico*, in *Studi in onore di Vincenzo Arangio Ruiz nel 45° anno del suo insegnamento*, IV, Napoli, Jovene, 1953, pp. 420-433 e «Annali di Storia del diritto», IX (1965), pp. 89-110; Costa P., *Iurisdictio. Semantica del potere politico nella pubblicistica medievale (1100-1433)*, Milano, Giuffrè, 1969; Padoa Schioppa A., *Giurisdizioni e statuti delle arti nella dottrina del diritto comune*, «*Studia et Documenta Historiae et Iuris*», XXX (1964), pp. 170-234 e in Padoa Schioppa A., *Saggi di storia del diritto commerciale*, Milano, LED, 1992, pp. 11-62.

essere interpretati per Piacenza come un periodo di transizione da un regime ‘paleo-signorile’, in seno al quale gli organi cittadini riescono a conservare una parte delle proprie prerogative, a un dominio signorile compiuto che annullerà le antiche libertà comunali.⁴

Ebbene, lo statuto del 1323, a un esame attento dei suoi capitoli, può essere considerato lo specchio di quest’epoca. Da un lato, alcune disposizioni sono espressione del mutato regime e dunque del fatto che Piacenza da alcuni mesi ha un nuovo signore, il quale, pur non esautorando completamente le magistrature e i consigli cittadini, imprime alla legislazione locale una nuova, chiara connotazione politica. Mi riferisco, ad esempio, agli *statuta* posti a chiusura del quinto libro dedicato al diritto e al processo penale. Essi recepiscono e introducono nell’ordinamento piacentino tre bolle di Innocenzo IV: la bolla *Ad extirpanda*, la *Noverit universitas vestra* e la *Cum adversus haereticam*.⁵ Tese a perseguire e condannare gli eretici, esse investono gli ufficiali locali di poteri inquisitori, in ossequio alla più generale politica di Giovanni XXII.⁶

Il riferimento è poi alla rubrica sul giuramento del podestà. Costui, non appena eletto, deve garantire l’appartenenza propria e di tutti i membri della sua *familia* alla fazione guelfa.⁷

Espressione del mutato regime politico è infine una legge suntuaria del 13 giugno 1323, trascritta sul manoscritto pavese in appendice ai sei libri in cui è suddiviso lo statuto.⁸ Volta a reprimere il lusso, essa risponde ai coevi insegnamenti dei padri predicatori, attivi in molte città italiane.⁹

Dall’altro lato, il testo statutario mantiene intatti molti legami con il passato. Se alcune norme sono forse il retaggio di redazioni precedenti, recepite anche se prive di una

⁴ Per queste osservazioni, mi permetto di rinviare a Fugazza E., *Diritto istituzioni e giustizia in un comune dell’Italia padana. Piacenza e i suoi statuti (1135-1323)*, Padova, CEDAM, 2009, pp. 231-234 e pp. 249-258.

⁵ Cfr. Lib. V, Rub. LXXXVIII *De hereticis*, ff. 67v-76r. La bolla *Ad extirpanda*, promulgata a Perugia il 15 maggio 1252, è qui datata 20 maggio 1254, giorno in cui ricevette in effetti una nuova promulgazione. La *Noverit universitas vestra*, del 15 giugno 1254, sul manoscritto pavese è datata 12 maggio 1252. Non è escluso in questo caso un errore del copista. La *Cum adversus haereticam* è datata 22 maggio 1254, giorno in cui venne promulgata ad Assisi. Sulla datazione delle bolle in parola, cfr. *Regesta pontificum romanorum. Inde ab a. post Christum natum MCXCVIII ad a. MCCCIV*, a cura di Potthast A., II, Graz, Druck, 1957 (rist. ed. Berlin 1875), p. 1203, p. 1265, p. 1269.

⁶ Sulle inchieste pontificie del primo ventennio del Trecento e sulla politica di Giovanni XXII tesa a fare un uso politico dell’accusa di eresia, tra la ricca letteratura, cfr. Tabacco G., *La casa di Francia nell’azione politica di papa Giovanni XXII*, Roma, Nella Sede dell’Istituto Palazzo Borromini, 1953, pp. 152-237; Rusconi R., *La vita religiosa del tardo Medioevo: fra istituzione e devozione*, in *Chiesa, Chiese, movimenti religiosi*, Roma-Bari, Laterza, 2001, pp. 191-254, in particolare pp. 242-243; Benedetti M., *I processi di Giovanni XXII contro gli “eretici” di Todi nel medioevo. Secoli VI-XIV*, in *Todi nel medioevo. Secoli VI-XIV* (Atti del Convegno storico internazionale, Todi 10-15 ottobre 2009), Spoleto, Centro italiano di studi sull’alto medioevo, 2010, pp. 692-715. Riferimenti bibliografici anche in Vallerani M., *Modelli di verità. Le prove nei processi inquisitoriali*, in *L’enquête au Moyen Âge. Études réunies par Claude Gauvard*, Roma, École française de Rome, 2008, pp. 123-142, in particolare pp. 136-140.

⁷ Cfr. Lib. I, Rub. III *De sacramento potestatis et familie sue et sindacatu ipsorum*, ff. 1r-3r.

⁸ Cfr. f. 107r-v.

⁹ Sulle leggi suntuarie, tra la ricchissima letteratura, cfr. Ascheri A., *Tra vanità e potere: donne, lusso e miti (di ieri e di oggi)*, in *Il mulino delle vanità. Lusso e ceremonie nella Siena Medievale*, Siena, Il Leccio, 1996, pp. IX-XX; Muzzarelli M.G., *Gli inganni delle apparenze: disciplina di vesti e ornamenti alla fine del Medioevo*, Torino, Scriptorium, 1996; Bemporad D.L., *Gerarchie, privilegi e lusso nelle leggi suntuarie fiorentine*, in *Denaro e bellezza: i banchieri, Botticelli e il rogo delle vanità*, a cura di Sebregondi L., T. Parks, Firenze, Giunti, 2011, pp. 81-92.

reale effettività – mi riferisco ad esempio ai *capitula* sulla composizione e sulle funzioni del consiglio generalissimo¹⁰ – altre possono invece essere considerate l'autentica espressione del periodo in cui entrano in vigore. È il caso, solo per fare un esempio, del già citato capitolo *De sacramento potestatis*.¹¹ Scritto in prima persona, esso elenca i poteri e i doveri della massima magistratura cittadina. Ciò che a una prima lettura potrebbe apparire anacronistico è l'assenza, qui come peraltro nell'intero *liber statutorum*, di qualsivoglia riferimento alla legislazione signorile. Il *rector civitatis*, segnatamente nell'amministrazione della giustizia, è chiamato infatti ad applicare lo statuto, le *reformationes* del comune e in caso di lacune di questi gli *iura communia*.¹² Nessun accenno, dunque, a fonti che promanino dal signore. Un'assenza, questa, che si può spiegare considerando che il consiglio generale, quando lo statuto viene promulgato, è effettivamente il solo, reale detentore del potere legislativo.

Ben diverso, lo posso anticipare, sarà il ruolo che alla legislazione signorile verrà riconosciuto in età viscontea (i Visconti riconquistano Piacenza nel dicembre 1336). Già lo statuto di Azzone Visconti del 1337, del quale si sono conservati soltanto il proemio e il decreto di promulgazione,¹³ riserverà espressamente ai provvedimenti del *dominus* una posizione preminente rispetto a tutte le altre fonti.¹⁴ Tuttavia – giova sottolineare – quando quella redazione verrà approvata il signore avrà già avocato a sé tutti i poteri e avrà specificato la pienezza del suo *arbitrium* fin dal capitolo di esordio del nuovo statuto.¹⁵

¹⁰ Cfr. Lib. I, Rub. XXXVIII *De eleccione consilii generalis et generalissimi*, f. 6r-v. Per un esame dei capitoli statutari relativi agli organi consiliari e in ordine alla loro applicazione, cfr. Fugazza, *Diritto istituzioni e giustizia*, pp. 281-284.

¹¹ Cfr. Lib. I, Rub. III *De sacramento potestatis et familie sue et sindacatu ipsorum*, ff. 1r-3r.

¹² Cfr. Lib. I, Rub. III *De sacramento potestatis et familie sue et sindacatu ipsorum*, ff. 1r-3r.

¹³ Il proemio è trascritto sui mss. Pallastrelli 30 e 26, conservati presso la biblioteca comunale di Piacenza (d'ora innanzi BCPc), copie semplici e incomplete del *liber statutorum* entrato in vigore rispettivamente durante e dopo la signoria di Luchino e Giovanni Visconti. Il decreto di promulgazione è copiato in appendice allo statuto del 1323, al f. 116r. Mette conto precisare che il testo trascritto sui mss. Pallastrelli 26 e 30 risulta inventariato come statuto di Azzone Visconti. Sul punto, Riva A., *Piacenza, in Repertorio degli statuti comunali emiliani e romagnoli (secc. XII-XVI)*, a cura di Vasina A., II, Roma, Nella sede dell'Istituto Palazzo Borromini, 1998, pp. 371-384, in particolare pp. 374-376. Sulla mia diversa ipotesi di datazione, cfr. *infra* § 2 e Fugazza E., *I giuristi e i giudici piacentini in età viscontea tra attività legislativa e amministrazione della giustizia (1336-1391)*, «I Quaderni del M.ae.S.», XIV (2011), pp. 97-133, in particolare pp. 101-103 e pp. 110-111.

¹⁴ Nel proemio dello statuto si legge: «(...) Quicquid idem dominus Azo, dominus noster magnificus, per litteras vel alio modo precepit, inuxerit, decreverit vel mandaverit pro lege, statuto civitatis precise debeat observari. Ita quod eius voluntas, in quolibet casum declarat, addat, corrigat, suppleat, minuat et de novo faciat statuta et interpretationes, suppunctiones, minutiones et correctiones et presentibus statutis et futuris, in perpetuo in civitate predicta, et predicte declaraciones, additiones, correctiones, suppunctiones, minutiones et de novo factiones pro statutis et legibus debeat observari, non obstantibus quantum ad predicta vel aliquod predictorum aliquibus legibus vel canonibus, statutis vel consuetudinibus, privilegiis vel decretis que predictis vel alicui predictorum viderentur quomodolibet esse contraria. Quibus renunciandis ex certa scientia statuentes renunciaverit expresse cassandis et expressius cassaverit». Cfr. BCPc, Ms. Pallastrelli 26, ff. 2v-3r. A proposito della formula volta a equiparare i provvedimenti del signore agli statuta, cfr. Storti Storchi C., *Aspetti generali della legislazione statutaria in età viscontea*, in Storti Storchi C., *Scritti sugli statuti lombardi*, Milano, Giuffrè, 2007, pp. 85-113, in particolare pp. 104-105.

¹⁵ Cfr. BCPc, Ms. Pallastrelli 26, Rub. *De excellentia et iurisdicione magnifici domini nostri et cetera*, ff. 2v-3r.

I legami con il passato non riguardano però soltanto i *capitula* relativi al sistema delle fonti e alle attribuzioni degli organi consiliari, e dunque non si spiegano solo contestualizzando il testo statutario nell'epoca di transizione nella quale entra in vigore. Se ciò giustifica le scelte normative alle quali si è fatto riferimento, altre, numerose rubriche dimostrano come il *volumen statutorum* del 1323 in maniera ancora più profonda si collochi nel solco della tradizione giuridica cittadina. È sufficiente esaminare alcuni istituti del diritto privato e del processo civile e penale per accorgersi dell'antichità delle relative disposizioni. In più di un'occasione il legislatore, lungi dal dettare una disciplina nuova e innovativa, si limita a recepire e cristallizzare norme datate o databili ai decenni precedenti, dandovi veste definitiva.

Tra i molti istituti che si potrebbero prendere in esame la contumacia civile mi pare particolarmente significativa. Nei suoi confronti il legislatore di Piacenza ha mostrato attenzione fin dalla metà del XIII secolo. Alcuni atti giudiziari e alcuni *statuta*, risalenti agli anni Sessanta del Duecento, testimoniano da un lato come il diritto proprio preconcemente abbia messo a punto una disciplina compiuta della materia e dall'altro lato rivelano alcune specificità locali destinate a restare in vigore almeno fino all'età viscontea.¹⁶ Fin dal XIII secolo chiara è stata la volontà delle corti prima e del legislatore poi di superare alcune macchinosità del diritto comune. Derogando al cosiddetto procedimento del primo e del secondo decreto,¹⁷ lo *ius proprium* di Piacenza ha optato fin da subito per un tipo di processo agile e snello che aveva i propri caratteri peculiari nella condanna al bando e nella immissione dell'attore nell'immediata proprietà dei beni del convenuto. Ebbene, lo statuto del 1323, pur con alcune modifiche intervenute nel corso dei decenni precedenti, in tema di contumacia civile è chiaramente orientato nella stessa direzione di quelle antiche disposizioni. Netta è ancora una volta la presa di posizione contro lo *ius commune*: l'attore ha infatti diritto all'immediato trasferimento dei beni del convenuto,¹⁸ attraverso un tipo di procedimento che le fonti dimostrano essere esemplato su quello del secolo prima.¹⁹

Oltre alle disposizioni testé ricordate, molti altri *capitula*, direi anzi la gran parte di essi, hanno un'origine risalente. A volte è lo stesso redattore del codice a datare esplicitamente le rubriche,²⁰ in altri casi a dimostrare l'antichità delle norme ricorrono espres-

¹⁶ Rinvio sul punto a Fugazza, *Diritto istituzioni e giustizia*, pp. 167-171.

¹⁷ In estrema sintesi, il procedimento in parola consta di due fasi. La prima culmina con l'emissione da parte del giudice di un decreto che trasferisce all'attore un possesso *tediale* dei beni del convenuto rimasto contumace. In forza di questo primo decreto, l'attore non può considerarsi ancora un *verus possessor*. Trascorso un certo lasso di tempo, sulla cui durata i *doctores* non sono affatto concordi, il giudice immette l'attore nel possesso, ora *iure domini*, dei beni del convenuto. Sul procedimento del primo e del secondo decreto, cfr. Durante G., *Speculum iuris*, Venetiis 1585, pp. 461-472. Si veda anche Curis G., *Il processo civile contumaciale nel suo svolgimento storico in Italia*, Roma, Tipografia Centenari, 1925, pp. 144-155.

¹⁸ Cfr. Lib. II, Rub. VIII De curatore bonorum, ff. 15v-16v.

¹⁹ Per un esame della prassi giudiziaria immediatamente posteriore all'entrata in vigore dello statuto del 1323, cfr. Fugazza, *Diritto istituzioni e giustizia*, pp. 307-308.

²⁰ Si vedano ad esempio le seguenti rubriche: Lib. IV, Rub. LVIII *Declaracio et iurisdicio Castriarquati*, f. 47r-v; Lib. IV, Rub. LXXIII *De solucionibus et salariis iudicium*, f. 50r-v; Lib. VI, Rub. XLVII *Approbamus et confirmamus statuta infrascripta super furnariis edita*, f. 82r.

sioni del tipo «statutum est antiquum» o altre equivalenti,²¹ altre volte ancora, come nel caso della contumacia civile, è l'esame delle fonti dei secoli precedenti a rendere chiare le connessioni tra il testo trecentesco e il passato giuridico della città.

Alla luce di queste considerazioni, non è dunque escluso che lo statuto del 1323, tolte le disposizioni legate in maniera stringente al contesto politico e istituzionale coeve, sia esemplato su un testo precedente. Quale sia questo *liber statutorum* non è dato sapere con sicurezza. Tuttavia, più di un elemento induce a ritenere altamente probabile che esso possa essere individuato nella redazione promulgata da Galeazzo Visconti nel 1320, oggi perduta.

Dell'attività legislativa del figlio di Matteo Visconti, divenuto signore di Piacenza nel 1313,²² alcune informazioni sono tramandate dai già menzionati mss. Pallastrelli 30 e 26, copie mutile del testo statutario entrato in vigore nella città emiliana rispettivamente durante e dopo il dominio di Luchino e Giovanni Visconti.²³

Nel preambolo di entrambi a Galeazzo viene riconosciuto il merito di aver razionalizzato la normativa piacentina, precedentemente dispersa in una molteplicità di *volumina*, e di aver finalmente promulgato un solo statuto, suddiviso in sei libri.²⁴ Dal nome

²¹ Tra i molti esempi che si potrebbero citare, cfr. Lib. III, Rub. XXXII *De mulieribus facientibus finem de successione patris vel matris*, ff. 29v-30r; Lib. IV, Rub. XXXVII *De represaliis*, f. 43v; Lib. IV, Rub. LX *De decimis*, ff. 47v-48r.

²² Il 21 aprile 1313 l'arcivescovo di Treviri Balduino nominò Galeazzo Visconti vicario imperiale di Piacenza. Il testo del provvedimento è edito in *Monumenta Germaniae Historica, Legum Sectio IV, Constitutiones et acta publica imperatorum et regum*, IV, II, *Inde ab a. MCCXCVIII usque ad a. MCCXIII*, Hannoverae et Lipsiae, Hahn, 1909-1911, doc. 1225. Sulla nomina a vicario imperiale, cfr. De Vergottini G., *Vicariato imperiale e signoria*, in De Vergottini G., *Scritti di storia del diritto italiano*, a cura di Rossi G., II, Milano, Giuffrè, 1977, pp. 613-636. Sulla signoria piacentina di Galeazzo, tra i cronisti, cfr. De Mussis, *Chronicon*, coll. 485-489; Guarino, *Chronicon*, pp. 355-369. Tra gli storici locali, cfr. Boselli, *Delle storie piacentine*, I, Piacenza, Dalla reale stamperia Salvoni, MDCCXCIII, pp. 247-272; Poggiali, *Memorie storiche*, VI, pp. 61-105. Si vedano anche Racine P., *La signoria di Alberto Scotti*, in *Storia di Piacenza*, II, *Dal vescovo conte alla signoria (996-1313)*, Piacenza, Cassa di Risparmio di Piacenza e Vigevano, 1984, pp. 333-346, in particolare pp. 344-345; Castignoli, *La signoria*, pp. 10-13.

²³ Su entrambi, cfr. *supra* nota 13 e *infra* § 2.

²⁴ Ms. Pallastrelli 30, f. 4r-v: «(...) dominus supradictus quia reipublice tutio non valet absque | rectis legibus (...) mandavit et voluit preclarum opus agressus statuta omnia prelibata | in diversis voluminibus et apud diversis vagantia et incerta per | venerabiles viros dominos Antoninum de Surdis legum doctorem et militem | Fulchinum Strictum legum doctorem, Plaxium Corvum iurisperitum, Francischum | Ferarium de Stractalevata et Iohannem Cagnolum de Curtemaiori videri, | examinari et totaliter recenseri et per discretum virum Raynaldum | de Tevigi notarium ea scribi et ipsis elimatis, enucleato ex eis quicquid | bono publico convenit, addicto quod deest, per dictos viros ad hoc specialiter | electos novam compilationem fieri statutorum (...) de mandato ipsius domini Galeaz | discretis viris dominis Iacobo de Metallis, A[berto] de Veneris | iudice et circhamacullo Galeazii prelibati (...) Predicti statutari (...) perfecerunt ipsa statuta nuper | condicta ideo sex libris adaptantes quia senarius numerus | est perfectus». Cfr. anche BCPc, Ms. Pallastrelli 26, f. 1r-v. Prima dell'intervento riformatore e razionalizzatore di Galeazzo, a Piacenza per alcuni decenni era esistita una diarchia normativa, espressione della coeva diarchia istituzionale. A far tempo almeno dagli anni Settanta del Duecento, erano infatti stati vigenti due diversi e distinti *volumina statutorum*: il *liber statutorum* del comune del podestà e quello della Società dei mercanti e dei paratici. La riforma statutaria di Galeazzo Visconti fece *tabula rasa* di quel sistema di fonti dello *ius proprium*, tanto che la documentazione successiva all'entrata in vigore dello statuto del 1320 non reca più tracce della passata diarchia. Su questi aspetti della storia statutaria piacentina, cfr. Fugazza, *Diritto istituzioni e giustizia*, pp. 174-189, pp. 202-207, pp. 220-227.

del podestà in carica al momento della pubblicazione, Iacopo *de Metallis*, quel corpo statutario può essere datato con una certa sicurezza al 1320.²⁵

Orbene, varie considerazioni portano a identificare in quello statuto il modello della redazione del 1323. Anzitutto, medesima è la partizione della materia in sei libri; elemento, questo, che, per quanto non decisivo, è per lo meno degno di risalto. In secondo luogo, alcune disposizioni contenute nel capitolo sul procedimento sommario accreditano in maniera ancor più decisiva la tesi di un rapporto di diretta derivazione tra i due testi. Qui, in due occasioni diverse, si fa rinvio alla rubrica dall'incipit «*Quoniam leges sacratissime*». ²⁶ Assenti nello statuto tramandato dal codice pavese, queste erano le parole con le quali nel *volumen statutorum* di Galeazzo si apriva il libro dedicato al processo civile, come tramandano i codici successivi di età viscontea, già dalle riforme di Azzone.²⁷ Infine, il confronto tra quelle redazioni, espressamente esemplificate su quella di Galeazzo, e lo statuto del 1323 avallano ulteriormente la tesi qui prospettata.

2. Le riforme statutarie di età viscontea

Dopo tredici anni di dominio, nel 1335 la Santa Sede perde il controllo di Piacenza. Per un anno diviene signore della città Francesco Scotti, discendente di una delle più ricche e illustri famiglie di mercanti piacentini. Costui tuttavia, consci della ormai inarrestabile espansione del dominio visconteo, dopo una serie di trattative segrete e contravvenendo a precedenti accordi con la Chiesa, nel dicembre 1336 scende a patti con Azzone Visconti.²⁸ Il 14 dicembre stipula con lui un accordo che, ratificato dal consiglio generale cittadino, nomina il signore di Milano «*dominus et gubernator liber et generalis*» della città emiliana.²⁹ Ricomincia così la signoria piacentina dei Visconti.

²⁵ Sulla podesteria di Iacopo *de Metallis*, cfr. Falconi P., *Cronologia dei Podestà di Piacenza dall'anno 1200 all'anno 1800*, «Bollettino Storico Piacentino», X (1916), pp. 101-113, in particolare p. 108. Sulla datazione dello statuto di Galeazzo, si veda anche Castignoli P., *Per una nuova edizione degli statuti del Comune di Piacenza. Problemi relativi alla datazione*, «Bollettino Storico Piacentino», LXVII (1972), pp. 1-20, in particolare p. 4, nota 6.

²⁶ Lib. II, Rub. XLVIII *Qualiter intelligatur sumarie et de plano et sine figura et strepitu iudicii*, f. 22r.

²⁷ Si vedano le modifiche volute da Azzone e trascritte sul codice pavese in appendice ai sei libri dello statuto.

²⁸ Su questi avvenimenti, cfr. De Massis, *Chronicon*, coll. 496-497; Boselli, *Delle storie*, II, pp. 18-20; Poggiali, *Memorie storiche*, VI, pp. 146-149. Si veda altresì Castignoli P., *Il governo del legato pontificio*, pp. 38-39.

²⁹ Il testo dell'accordo è edito in parte in *Codex Italiae Diplomaticus*, a cura di Lünig J.C., I, Francofurti et Lipsiae, Impensis Hereditum Lanckisianorum, 1725, coll. 403-406. Quanto alla tradizione manoscritta, del patto esistono almeno tre testimoni superstiti. Due sono conservati a Piacenza – Archivio di Stato (d'ora innanzi ASPc), *Scotti Douglas*, busta 1, doc. 16; ASPc, *Diplomatico degli Ospizi Civili*, cart. 79, doc. 40, che è tuttavia una copia parziale del testo. Un ulteriore testimonio è stato rinvenuto da Andrea Gamberini nel cartulario della famiglia Scotti a Reggio Emilia – Archivio di Stato, *Archivio Malaspina Torello, Cartulario Scotti*, c. 1. Sul cartulario testé menzionato, cfr. Gamberini A., *Il cartulario degli Scotti di Piacenza fra memoria familiare e cultura pattista*, in Gamberini A., *Lo stato visconteo. Linguaggi politici e dinamiche costituzionali*, Milano, Franco Angeli, 2005, pp. 231-244. Sui contenuti del patto, senza pretesa di completezza, cfr. Castignoli P., *Il comune di Piacenza nel 1300. Gli organi comunitativi e signorili*, in Castignoli P., *Liber daciorum et officiorum communis Placentiae (Anno MCCCLXXX). L'appalto delle gabelle e degli uffici in un comune cittadino del dominio visconteo*, Roma, Il centro di ricerca, 1975, pp. 9-19, in particolare p. 12, nota 7; Bellotta R., *Le "squadre" in consiglio: assemblee cittadine ed élite di governo*

Nei successivi sessant'anni lo statuto viene più volte riformato. Il modello è ancora una volta l'antico *volumen statutorum* di Galeazzo.

Ciò vale anzitutto per la redazione di Azzone, promulgata il 29 gennaio 1337, della quale, come accennato, si sono conservati soltanto il proemio e il decreto di promulgazione.³⁰ Entrambi, per quanto concisi, permettono di ricostruire alcuni profili dell'attività normativa del figlio di Galeazzo Visconti. In particolare, da essi apprendiamo i nomi dei commissari preposti alla riforma statutaria e cogliamo così – fatto di non poco significato – il ruolo primario che ai giuristi e ai giudici cittadini è ancora riservato nell'esercizio del potere legislativo.³¹ In secondo luogo, chiara appare la volontà del signore di abrogare la redazione statutaria del 1323 e di riportare in vigore quella del padre.³²

Il testo di Azzone a sua volta costituisce la matrice per le riforme statutarie di Giovanni e Luchino, *domini* di Piacenza dall'agosto 1339. Costoro in due occasioni intervengono sullo *ius proprium* piacentino. Lungi dal realizzare una revisione complessiva del *liber statutorum*, nel 1341 e nel 1343 mettono a punto un duplice intervento di emenda, di correzione e di integrazione del testo vigente.³³ Dello statuto entrato in vigore durante la loro signoria esiste un solo testimone manoscritto, conservato a Piacenza, presso la Biblioteca comunale con la segnatura Pallastrelli 30. Sebbene risulti inventariato come statuto di Azzone,³⁴ credo che il corpo principale di tale codice sia una copia semplice del testo approvato il 24 luglio 1343, mutila dei libri III, IV e V.³⁵

urbana a Piacenza nella seconda metà del Quattrocento tra divisioni di parte e ingerenze ducali, «Nuova Rivista Storica», LXXXVII (2003), pp. 1-54, in particolare p. 32. Sul ruolo che i giuristi piacentini hanno ricoperto nell'atto di dedizione della loro città ai Visconti, Fugazza, *I giuristi e i giudici*, pp. 99-101.

³⁰ Cfr. *supra*, nota 13. Il decreto di promulgazione è trascritto in appendice allo statuto del 1323, f. 116r. Da questo si può ricavare la data di approvazione del testo statutario.

³¹ Sul punto, Fugazza, *I giuristi e i giudici*, pp. 101-103.

³² Nel proemio si legge: «Infrascripta sunt statuta Deo propicio in perpetuum valitura facta, condita et ementa et corecta et su(m)pta etiam ex statutis olim bone memorie condam domini Galiaz Vicecomitis (...) t(em)pore protestarie nobilis et sapientis viri domini Iacobi Dalcant de Florencia, tunc protestatis Placentie civitatis ipsius eiusque magnifici domini Azonis et cetera vicarii generalis et exgravatoris, per infrascriptos statutarios, videlicet nobiles et sapientes viros dominos Raynaldum Zanardum militem, Gregorium de Porta, Obertinum de Arcellis, Gullermum Vicedominum iurisperitos, Bertolinum Scotum, Angelinum Anguxolam nec non et discretum virum dominum Gullermum Cugiarellum notarium ipsorum statutorum, electos et electum per dictum dominum protestatem et vicarium ac sapientes electos per prefatum dominum nostrum super negociis communis Placentie presidentes, ut de ipsis omnibus plene constat in libris provisionum factis .MCCCXXXVI., indictione quinta, die .XXII. mensis decembris». Cfr. BCPc, ms. Pallastrelli 26, f. 2v. e ms. Pallastrelli 30, f. 85v.

³³ A proposito di queste riforme, cfr. Fugazza, *I giuristi e i giudici*, pp. 107-110.

³⁴ Così Riva, *Piacenza*, pp. 374-376.

³⁵ Sul punto, Fugazza, *I giuristi e i giudici*, pp. 110-111. Se il testo dello statuto con buona probabilità è stato approvato il 24 luglio 1343, il codice è una copia realizzata il 18 novembre 1381 dal notaio Bartolomeo *Gnechus de Ternullo*. Cfr. BCPc, ms. Pallastrelli 30, f. 72v: «Finitum est hoc volumine statutorum per me Bartolomeum Gnechum de Ternullo notarium .MCCCLXXXI., inditione quinta, die .XVIII. mensis novembris circa horam vigessimam». Per una descrizione dei caratteri paleografici e codicologici del manoscritto in parola, cfr. Manfredi G., *Considerazioni sugli statuti comunali di Piacenza del 1391 e sui decreti viscontei*, in *Studi storici in onore di Emilio Nasalli Rocca*, Piacenza, Deputazione di Storia patria per le Province parmensi, 1971, pp. 335-346, in particolare p. 337; Riva, *Piacenza*, pp. 375-376. Riferimenti a questo manoscritto anche in Leverotti F., *Leggi del principe, leggi della città nel*

Per i decenni che intercorrono tra la fine della signoria dell'arcivescovo Giovanni, rimasto il solo *dominus* dopo la morte del fratello, e il dominio di Gian Galeazzo i repertori statutari non segnalano alcuna riforma dello statuto cittadino. Ebbene, è questo un dato di cui credo si debba dubitare. È infatti probabile non solo che una nuova redazione statutaria venga approvata prima dell'avvento al potere del conte di Virtù ma anche che di essa si sia conservata una copia, identificabile con il ms. Pallastrelli 26, oggi custodito presso la Biblioteca comunale piacentina, e qui più volte menzionato. Come ho anticipato nelle pagine precedenti³⁶ e come ho avuto occasione di sottolineare in altra sede,³⁷ ritengo che lo statuto riportato su tale codice, mancante del VI libro, non possa essere identificato con quello entrato in vigore durante la signoria di Azzone, e ciò contrariamente ai dati offerti dagli inventari e dai repertori editi.³⁸ Sebbene si apra con il prologo della redazione approvata nel gennaio 1337, il testo in parola per un verso contiene riferimenti esplicativi a Luchino e Giovanni Visconti,³⁹ per altro verso recepisce modifiche e *additiones* successive a costoro ma precedenti il dominio di Gian Galeazzo.⁴⁰ Se pare dunque ipotizzabile che nel corso della signoria di Galeazzo II lo statuto piacentino venga nuovamente modificato, allo stato attuale delle indagini non si è tuttavia in grado di datare questa riforma con maggior precisione.

Sicuramente databile al 19 agosto 1391 è la redazione statutaria voluta da Gian Galeazzo Visconti. Esemplato ancora una volta sul precedente *volumen* del 1320,⁴¹ è questo per la città emiliana l'ultimo testo statutario dotato del carattere dell'ufficialità.⁴²

ducato visconteo-sforzesco, in *Signori, regimi signorili e statuti nel tardo medioevo*, a cura di Dondarini R., G.M. Varanini, M. Venticelli, Bologna, Pàtron, 2003, pp. 143-191.

³⁶ Cfr. *supra* nota 13.

³⁷ Cfr. Fugazza, *I giuristi e i giudici*.

³⁸ Cfr. Riva, *Piacenza*, pp. 374-375.

³⁹ A titolo di esempio, il capitolo *De iuramento iudicium et militum potestatis*, nel comminare una pena pecunaria ai giudici e ai soldati del podestà che rifiutino di prestare il giuramento richiesto, contempla la possibilità che detta sanzione sia modificata «ad voluntatem dominorum» (f. 4v). Analogamente, la rubrica *Quod nulla provisio valeat* sancisce l'invalidità di ogni *provisio* che non sia promulgata «mandato dominorum nostrorum» (f. 12r). Ancora più esplicito è il capitolo che punisce chiunque «comiserit contra personas magnificorum dominorum nostrorum dominorum Iohannis et Luchini civitatis Plac(entie) et episcopatus et districtus dominorum generalium (...) aliquam injuriā realem, personalem vel verbalem» (f. 64r). Per altre osservazioni, cfr. Fugazza, *I giuristi e i giudici*, pp. 101-102.

⁴⁰ Si considerino al proposito, a titolo di esempio, alcune *additiones* al secondo libro dedicato al processo civile. Mentre nel ms. Pallastrelli 30, che riporta lo statuto di Luchino e Giovanni, esse sono trascritte in appendice al libro e sono richiamate da opportuni segni di inserzione, nel ms. Pallastrelli 26, come pure nei testimoni superstizi dello statuto di Gian Galeazzo, esse risultano recepite all'interno del testo dei vari *capitula*. Nel contempo, tuttavia, nel ms. Pallastrelli 26 mancano tutte le disposizioni contenenti riferimenti al conte di Virtù. Tra queste segnalo la rubrica di apertura del *volumen statutorum*, che riporta la formula di dedizione di Piacenza a Gian Galeazzo, e le disposizioni di chiusura del V libro, consacrato al diritto e al processo penale. Nello statuto del conte di Virtù, tale libro si chiude con alcune lettere dateate 11 novembre 1382. Dei vari testimoni superstizi, cfr. ASPc, *Liber Dominic*, ff. 45v-46r.

⁴¹ Cfr. ASPc, *Liber Dominic*, f. 13r: «In nomine Domini nostri Iesu Christi Amen. | Hec sunt statuta et ordinamenta civitatis Placen(tie) facta et ordinata t(em)pore et sub | felici regime dominationis illustris principis et magnifici et excelsi domini domini Galeaz Vice|comitis domini Mediolani et cetera comitis virtutum, imperiali vicarii generalis (...) | facta, condita, emen|data et correpta, su(m)pta etiam ex statutis olim bone memorie condam domini Galeaz Vixecomitis | civitatis Plac(entie), episcopatus et districtus domini generalis».

⁴² Dopo alcune modifiche e integrazioni alla redazione del 1391, nel 1543 il legato pontificio Uberto Gambara ordinò una riforma complessiva dello statuto piacentino, che tuttavia non ottenne la conferma di papa Paolo III. Sul punto, cfr. Manfredi, *Considerazioni*, pp. 382-384.

Destinato a rimanere in vigore con talune modifiche fino all'età napoleonica, lo statuto in parola è tramandato da diversi testimoni, sia manoscritti⁴³ che a stampa.⁴⁴

3. Alcuni caratteri formali e strutturali del ms. Aldini 263

Come accennato, lo statuto del 1323, che qui si pubblica, è tramandato da un solo testimone manoscritto, l'Aldini 263, custodito presso la Biblioteca Universitaria di Pavia.⁴⁵ Risalente al XIV secolo,⁴⁶ esso reca la nota di possesso di Pietro *de Bilegno*, notaio piacentino attivo negli anni compresi tra il 1420 e il 1447.

Il codice, cartaceo, consta di 124 fogli scritti su ambo i lati, con numerazione romana sino al f. 116r. È presente anche una moderna numerazione completa con cifre arabe. Dal f. 36r al f. 54r le due numerazioni non coincidono, in quanto quella araba non ha computato il foglio 36 che, pur bianco, è numerato su entrambi i lati, e due fogli sono stati numerati con cifre romane come f. 54.

Lo stato di conservazione è buono, ad eccezione del f. 1r, leggibile solo con l'impiego della lampada di Wood, a causa della diffusa presenza di macchie di umidità che hanno provocato lo scolorimento di gran parte dell'inchiostro.

Il corpo principale, di mano notarile, è ascrivibile a otto mani diverse, nel prosieguo identificate con A, B, C, D, E, F, G e H secondo il seguente schema:

A: ff. 1v, 2v, 3r, 4r (rr. 11-33), 4v, 5v, 6rv, 8rv (rr. 1-16), 9v, 10r (rr. 1-21), 11r, 13rv, 14r (rr. 1-12), 15v, 16rv, 17v (rr. 7-28), 18r (rr. 1-17), 18v, 19rv, 20rv, 21rv, 22rv, 23r, 24rv, 25rv, 26v, 27 r (rr. 1-3), 28rv, 29rv, 30rv, 31rv, 32rv, 33rv, 34rv, 35rv, 38v, 42v, 44r, 47r (rr. 1-14), 49r, 49v, 52rv (rr. 1-5), 60v, 61rv.

B: ff. 1r, 2r, 3v, 4r (rr. 1-10), 5r, 7rv, 8v (rr. 17-31), 9r, 10r (rr. 22-29), 11v, 12rv, 14r (rr. 13-28), 14v, 15r, 17rv (rr. 1-6), 18r (rr. 18-28).

C: foglio rilegato insieme al codice tra il f. 15v e il f. 16r.

D: f. 23v.

⁴³ Per una rassegna dei testimoni manoscritti, cfr. Manfredi, *Considerazioni*, pp. 336-339; Riva, *Piacenza*, pp. 377-382.

⁴⁴ Lo statuto di Piacenza venne per la prima volta stampato sul finire del XV secolo. Cfr. BCPc, *Libro Pallastrelli 413*. Poiché l'edizione in parola, oltre a non essere datata, non indica né il nome dello stampatore, né il luogo della stampa, varie proposte di datazione si sono via via succedute. Mentre il Pezzana e il De Litteri l'hanno datata al 1494, il Pallastrelli l'ha collocata intorno al 1490 e il Fontana l'ha ritenuta del 1489. Sul punto, cfr. voce *Piacenza*, in *Bibliografia degli statuti dei comuni dell'Italia superiore*, a cura di Fontana L., II, Milano-Torino-Roma, Fratelli Bocca, 1907, pp. 369-375; voce *Piacenza*, in *Catalogo della raccolta di statuti*, V, a cura di Chelazzi C., Roma, Sede del Senato della Repubblica, 1960 (Biblioteca del Senato della Repubblica), pp. 342-376, in particolare pp. 346-347; Manfredi, *Considerazioni*, pp. 339-340. Lo statuto di Piacenza venne edito una seconda volta nel 1560. Cfr. *Statuta et decreta antiqua civitatis Placentiae, Brixiae, apud Ludovicum Sabiensem*, MDLX. Nel 1860 la redazione statutaria di Gian Galeazzo fu pubblicata per la terza volta. Cfr. *Statuta antiqua communis Placentiae*, in *Statuta varia civitatis Placentiae*, a cura di Bonora G., Parmae, ex Officina Petri Fiaccadorii, MDCCCLX, pp. 215-463.

⁴⁵ Sui caratteri paleografici e codicologici, oltre alle note che seguono, si vedano Riva, *Piacenza*, pp. 372-374; Bernardelli V., *I più antichi statuti di Piacenza: il codice Aldini 263 della Biblioteca Universitaria di Pavia* (Tesi di laurea, Università degli Studi di Milano, Facoltà di Lettere e Filosofia, Anno Accademico 1995-1996. Relatori: Maria Franca Baroni, Luisa Zagni), pp. I-XI.

⁴⁶ Cfr. De Marchi L., G. Bertolani, *Inventario dei manoscritti della Regia Biblioteca Universitaria di Pavia*, I, Milano, Hoepli, 1884, p. 151.

E: f. 26r.

F: ff. 27r (rr.4-27), 27v, 37rv, 38r, 39rv, 40rv, 41rv, 42r, 43rv, 44v, 45rv, 46rv, 47r (rr.15-35), 47v, 48rv, 50rv, 51rv, 55rv, 56rv, 57rv, 58rv, 59rv, 60r, 62r-76v, 77r-107v.

G: ff. 52v (rr. 6-26), 108r-116v.

H: ff. 117r-120v.

Correda il corpo principale un corposo apparato di *addenda e marginalia*.

Talvolta i copisti hanno incontrato notevoli difficoltà nella lettura dello statuto, commettendo numerosi errori di trascrizione. Sparsi per tutto il manoscritto, tali errori risultano particolarmente evidenti e numerosi nella rubrica *De hereticis* che, come anticipato, riporta le bolle *Ad extirpanda*, *Noverit universitas vestra* e *Cum adversus haereticam* di papa Innocenzo IV.

Dal f. 1r al f. 105r è trascritto il testo dello statuto, suddiviso in sei libri. La partizione delle rubriche può considerarsi sistematica, sebbene talvolta vengano riuniti in uno stesso libro *capitula* difficilmente riconducibili alla medesima materia.⁴⁷ In appendice sono riportate *additiones* e modifiche al *liber statutorum* risalenti all'età viscontea e con precisione alla signoria di Azzone Visconti e a quella di Luchino e Giovanni. Mentre le aggiunte trascritte da f. 109r a f. 115v sono datate e dunque la loro attribuzione ad Azzone è sicura,⁴⁸ i successivi ventidue *statuta*, riportati da f. 117r a f. 120v, sono privi di data e di sottoscrizione notarile. Senonché, le informazioni offerte da due estratti statutari conservati presso l'Archivio capitolare della cattedrale di Piacenza autorizzano a far risalire detti statuti al dominio di Luchino e Giovanni Visconti. Gli estratti in parola sono copie autentiche di un *capitulum* che i notai estensori dichiarano di aver ricavato dal *volumen statutorum* approvato il 24 luglio 1343, giorno in cui il consiglio piacentino dei 180 *sapientes* ratificò ventidue *additiones* al testo vigente. Orbene, se si considera: a) che il numero delle aggiunte approvate nel luglio 1343 è il medesimo degli *statuta* trascritti sul codice pavese in appendice alle modifiche di Azzone; e b) che il *capitulum* riportato sugli estratti della Cattedrale corrisponde a quello identificato con il n. II, sembra ragionevole datare l'intero blocco dei ventidue capitoli alla signoria di Luchino e Giovanni.⁴⁹

Oltre alle aggiunte e alle integrazioni al codice statutario, sul ms. Aldini 263 sono riportate in copia autentica anche alcune *provisiones* e *litterae* risalenti all'età viscontea. Un dato di carattere formale accomuna tutti i provvedimenti in parola: nessuno dei notai sottoscrittori è anche scrittore. Tanto la *provisio* trascritta al termine del IV libro quanto le lettere e le provvigioni riportate in appendice alle aggiunte statutarie di Luchino e Giovanni Visconti sono state scritte da copisti anonimi e successivamente autenticate dai notai sottoscrittori.

⁴⁷ Per una descrizione dei contenuti dei libri, cfr. Fugazza, *Diritto istituzioni e giustizia*, pp. 235-241.

⁴⁸ Cfr. ff. 108v-109r: «Infrascripta sunt additiones et diminuciones statutorum et statuta³² de novo facta, addita et diminuta per sapientes super hoc electos t(em)pore magnifici ||^{109r} domini nostri domini Azonis Vicecomitis, Mediolani, Placen(tie), Cremona, Laude, Pergami, Cumaram, Vercellarum et cetera domini generalis, .MCCCCXXXVI.»

⁴⁹ Su tutte queste considerazioni, più diffusamente Fugazza, *Diritto istituzioni e giustizia*, pp. 245-246.

4. I criteri di edizione

Nella presente edizione ho seguito i criteri fissati nel 1906 dall'Istituto Storico Italiano,⁵⁰ così come sono stati aggiornati e adattati, in ragione della particolare tipologia delle fonti statutarie, dal Comitato italiano per gli studi e le edizioni delle fonti normative.⁵¹

Nel massimo rispetto per il testo e per l'ortografia, talvolta scorretta, dei copisti, ho sciolto tutte le abbreviazioni, lasciando le parentesi tonde solo in presenza di scioglimenti ragionevolmente dubbi. Ho inserito entro parentesi angolari i termini ricostruiti in maniera congetturale o indiziaria. Al fine di dare conto della stratificazione del manoscritto, ho trascritto le annotazioni e le aggiunte marginali e interlineari individuandole graficamente con il carattere corsivo. Ho dato conto anche delle cancellazioni e delle depennature.

Ho stilato, libro per libro, l'indice delle rubriche. Ove il copista ha omesso il titolo del *capitulum*, ne ho riportato l'*incipit*. Ho predisposto poi un glossario dei termini sia generali sia specifici e locali, che non intende essere esaustivo, mirando piuttosto a fornire una prima e immediata traduzione di alcuni termini del latino medievale. Ho infine elaborato un indice dei nomi di persona e di luogo e ho proposto, quando possibile, l'identificazione dei toponimi.

A chiusura di queste brevi considerazioni introduttive, desidero esprimere i miei più vivi ringraziamenti al mio maestro, prof. Ettore Dezza, sempre fonte di preziosissimi insegnamenti, al prof. Ezio Barbieri, per aver sciolto alcuni dubbi di lettura e di identificazione delle mani dei copisti, e al dott. Giuseppe Polimeni, per le indicazioni precise e puntuali con le quali ha saputo indirizzarmi nella stesura del glossario.

⁵⁰ Cfr. *Norme per le pubblicazioni dell'Istituto Storico Italiano*, «Bullettino dell'Istituto Storico Italiano», 28 (1906), pp. VII-XXIV.

⁵¹ [Online], URL: <<http://www.statuti.unibo.it>> [data di accesso: 12/06/2012].

[Liber primus]

||^{1r} Liber primus¹

In Dei nomine amen.²

Incipit liber primus statutorum communis Plac(entie). *Et est domini Petri de Bilegno*^{a3}

I. Rubrica de eleccione potestatis⁴

de electione potestatis^b

Statutum est et ordinatum quod deinceps elleccio potestatis seu rectoris communis Plac(entie) fiat hoc ⁵| modo, videlicet quod in consilio generali communis Plac(entie) elligantur .LX. electores ad brevia, silicet decem pro ⁶| qualibet porta, qui elligere debeant potestatem seu rectorem futurum, de quibus debeant esse .XL. ⁷| in concordia. Et ille qui habuerit .XL. voces sit et esse debeat potestas secundum formam statutorum et ⁸| ordinamentorum communis Plac(entie). Et quod dicti electores debeant elligi in dicto consilio in mane ante terciam ⁹| et teneantur et debeant elligere potestatem antequam pulsetur ad completorium fratrum minorum et ¹⁰| predicatorum, alioquin sint privati iure elligendi et ulterius elligere non valeant ulla vice et ¹¹| elligantur de novo alii electores in consilio generali modo supradicto, qui elligant potestatem seu ¹²| rectorem forma infrascripta. Et potestas sive rector teneatur facere legi hoc statutum ipsis electoribus ¹³| postquam fuerint simul congregati. Et hec omnia precisse debeant observari. Que electio fieri ¹⁴| debeat per duos menses ante exitum cuiuslibet potestatis.¹⁵

II. Item statutum est et ordinatum quod dominus rector seu potestas Plac(entie) presens et qui pro tempore fuerit ¹⁶| teneatur et debeat mitere syndicum tubatorem communis cum uno notario Placentie infra sex ¹⁷| dies electo in potestatem seu rectorem communis Plac(entie) a die eleccionis facte de ipso potestate seu ¹⁸| rectore electo. Et quod dominus potestas sive rector teneatur et debeat facere examinari litteras et ¹⁹| sindicatus instrumentum que miti debebunt electo in potestatem sive rectorem duobus iuris²⁰|peritis si facta fuerit iure debito. Et si dictus potestas seu rector hoc non observaverit, sindicetur et ²¹| sindicari debeat et condempnetur in .XX[V]. libris Plac(entinorum), nulla exceptione obstante, ita quod propter ipsam ²²| elleccionem non acquiratur ius aliquod alicui qui elligeretur in potestatem sive rectorem, nisi ²³| ipsa elleccio fuerit sibi denunciata et salarium promissum per syndicum communis Placentie et nisi venerit ²⁴| ad dictum regimen. De quibus acceptacione et presentacione et predictis omnibus per ipsum notarium ²⁵| qui mitetur fiat publicum instrumentum.²⁶

^a et est - Bilegno *di mano quattrocentesca.*

^b nel margine sinistro.

III. Rubrica de sacramento potestatis et familie sue et sindacatu ipsorum²⁷
de sacramento potestatis^c

«Ego potestas me rector civitatis Plac(entie) iuro ad sancta Dei evangelia, ad honorem altissimi²⁸ Creatoris et gloriose Virginis Marie et beati martiris Sancti Antonini, defensoris huius²⁹ civitatis, et beati Donini martiris et omnium sanctorum, bona fide et sine fraude, remotis odio,³⁰ amore et timore, speciali proficuo et damno meo et alieno et omni malignitate et fraude, regere³¹ et gubernare et salvare civitatem Plac(entie) et districtum et omnes et singulos civitatis Placentie³² et districtus et rationem facere per me et iudices meos civiliter et criminaliter de omnibus³³ petitionibus et querimoniis et lamentacionibus seu acusis que mihi fient et iudicibus meis et³⁴ ad me pervenerint seu ad iudices meos usque ad finem mei regiminis secundum formam¹⁴ datam michi et iudicibus meis per statuta et reformaciones communis Plac(entie) factas et fiendas¹ et secundum iura comunita in casibus per statuta non terminatis. Et sex iudices habeo, unus² quorum sit vicarius et assessor et aliis ad maleficia. Aliorum vero unus sit eciam³ in causis civilibus ad rationem reddendam ad bancum Cervi et aliis ad bancum⁴ Grifoni et aliis ad officium camare pro debitibus et pecunia communis exigendis⁵ et aliis super viis et pontibus super stratis deputatus. Et tres milites seu⁶ socios mecum habebo et tenebo toto t(em)pore mei regiminis. Et pro feodo et⁷ salario meo ero contentus pro me et iudicibus meis et tota mea familia, si⁸ fuero electus et regimen [fecero] civitatis Plac(entie) et districtus usque ad⁹ sex menses, in milletrecentis libris Plac(entinorum) tantum pro me et iudicibus meis et¹⁰ tota mea familia seu societate secundum quod in convencionibus factis inter me¹¹ ex una parte et ex alia comune Plac(entie) vel eius syndicum plenius continetur. Quod¹² salarium habere posim et non aliter per tres terminos, videlicet terciam partem¹³ primis duobus mensibus et aliam terciam partem secundis duobus mensibus, ultimam terciam¹⁴ partem ultimis duobus mensibus dicti mei regiminis. Salvo quod de hac ultima¹⁵ tercia parte ducente libre Plac(entinorum) debeant deponi penes ydoneum et legalem¹⁶ campsorem civitatis Plac(entie). Et illas ducentas libras sic depositas posim¹⁷ habere et debeam finito t(em)pore syndicatus, si fuero absolutus, nec ultra¹⁸ predictam quantitatem habere vel requirere posim nec debeam per me vel per alium¹⁹ aliquo modo, casu vel ingenio, nec occasione hospicii seu domus vel aliqua alia²⁰ occasione. Nec posim exire de districtu Plac(entie) toto t(em)pore mei regiminis, nec²¹ inde licenciam petere a consilio vel comuni Plac(entie), nisi pro negotiis et utilitatibus²² specialibus communis Plac(entie), in quo consilio due partes ipsius consilii sint in concordia²³ de licencia danda michi potestati. Ita quod ego potestas non posim repatriare²⁴ aliqua ratione seu modo vel causa». Idem observetur de iudicibus et militibus potestatis²⁵ quod non posint repatriare absque licencia consilii generalis communis Plac(entie) et cum²⁶ licencia consilii generalis communis Plac(entie) posint repatriare et non aliter et²⁷ posint stare per decem dies et non plus. «Et ero contentus de dicto salario tantum²⁸ nec aliquid ultra recipiam ab aliquo, eciam estulentum vel poculentum,²⁹ nec cum aliquo cive comedam in civitate Plac(entie), ita quod non posit proponi consuli³⁰ vel arengari per aliquem de dicto salario augmentando vel aliquid ultra³¹ dictum salarium m(ihi) dando». Et si consiliarii de civitate vel districtu³² in civitate Plac(entie)

^c nel margine sinistro.

in consilio generali vel privato vel arengo seu alio^{33]} modo vel aliquis alias diceret consulendo vel recordando quod potestas^{||2t} ultra predicta haberet vel reciperet, condempnetur et condempnatus sit ipso iure vice qualibet in centum^{1|} libris Plac(entinorum), nulla defensione ei data, quos solvere teneatur infra .XV. dies postquam fecerint predicta.^{2|} Et quam condempn(ationem) ipse potestas exigere teneatur infra dictum t(em)pus .XV. dierum, alioquin ipse potestas^{3|} perdat de suo feodo ipso iure centum libras Plac(entinorum). «Et omnes iudices et milites quos mecum habuero^{4|} stare faciam in civitate Plac(entie) toto t(em)pore mei regiminis ad regimen civitatis Plac(entie), nisi aliquis^{5|} de familia mea haberet licenciam a consilio generali predicto modo. Et ipsos ibi tenebo nec aliquem^{6|} mutabo aliqua ra(tione) vel causa, nisi forte casu mortis. Et eo casu michi liceat alium acipere loco^{7|} defonti. Et super hoc non possim habere consilium nec recipere et si receptum fuerit nichil valeat,^{8|} sed sit casum et iritum et nullius valoris. Et [ten]ear ego potestas habere et habebo toto t(em)pore mei^{9|} regiminis in mea familia vigintiduas personas administras, computatis in hiis iudicibus et^{10|} militibus meis et octo domicellis quos tenere debedo, et etiam computatis sex ragaciis quos^{11|} tenere debedo. Et ultra predictum numerum habebo duodecim beroerios sive soldatos pedestres,^{12|} quorum quilibet habeat qualibet die de avere communis Plac(entie) viginti denarios Plac(entinorum) tantum, inter quos non^{13|} sit nec esse possit filius aut frater seu nepos mei potestatis aut iudicum seu militum meorum^{14|} vel alicuius eorum, et quilibet sit maior decemocto annis». Et qui soldaterii et beroerii non possint^{15|} aliquid acipere vel habere in civitate Plac(entie) vel suburbis pro aliquo pignorando seu pro aliquid^{16|} exequendo, in pena sexaginta sol(dorum), et in pena potestati sive rectori .XXV. librarum et iudicibus^{17|} eius nisi faciant restitui. «Et teneat habere et habebo toto t(em)pore mei regiminis duodecim^{18|} equos continue, inter quos sint tres destrarii et quinque alii equi de armis, quos equos ego^{19|} potestas sive rector habebo et tenebo meo rixigo et fortuna seu casu in veniendo ad dictum^{20|} regimen stando et redeundo. Eo salvo quod si destrarius vel equus de armis vel roncinus^{21|} mei potestatis sive rectoris fuerit mortuus in Placencia servizio communis Plac(entie) possim habere^{22|} pro emenda et restituzione ipsius destrarii vel roncini extimacionem eius quod fuerint^{23|} extimati secundum statutum quod loquitur de hoc. Et per quinque dies ante introytum mei^{24|} regiminis ero personaliter cum tota mea familia in civitate Plac(entie). Et iurabo antequam^{25|} desendam ad hospicium super statuto clauso et sigilato. Et ipsa statuta super quibus^{26|} iurabo observabo in totum et observari faciam iudicibus meis et militibus et familiaribus^{27|} meis et eciam alia statuta et provissiones que fient per comune Plac(entie). Et teneat ego^{28|} potestas sive rector communis Plac(entie) et tota mea familia stare et stabo continue in civitate^{29|} Plac(entie) causa syndicatus per decem dies in quibus de[be]jam syndicari cum tota mea famili^{30|}lia per syndicatores qui electi fuerint non habendo aliquid a comuni pro me et familia^{31|} mea. Eo salvo quod si usque ad quinque dies post exitum meum contra me vel aliquem^{32|} de familia mea non fuerit aliquid dictum vel propositum impune possim et libere repatri^{33|}are cum mea familia tota. Et non possim petere licenciam ego potestas sive rector^{||2v} nec aliquis de mea familia seu de mea societate per me vel per alium seu absolucionem^{1|} redeundi seu repatriandi ante dictos decem dies dicti syndicatus, si fuerit m(ihi) dictum vel^{2|} propositum contra me vel aliquem de mea familia, ut supra dictum est. Et si contra fecero^{3|} vel fieri permisero ipso iure sim condempnatus in trecentis libris

Plac(entinorum) et licencia⁴ data vel habita nichil valeat ipso iure, sed sit cassa et irita et nullius momenti». ⁵ Quam condemnacionem potestas sive rector, qui pro t(em)pore fuerit, teneatur et debeat exigere⁶ et recuperare. Et ipsum potestatem seu rectorem cum tota sua familia personaliter detinere⁷ donec de predictis satisficerit comuni Plac(entie). Alioquin ipse potestas seu rector qui⁸ non recuperaverit ipsam condemnacionem amitat de feodo et salario suo trecentas⁹ libras Plac(entinorum) ipso iure. Et ille qui alegaverit vel arengaverit contra predicta vel aliquod¹⁰ predictorum in consilio generali vel speciali sit conde(m)pnatus ipso iure in centum libris Plac(entinorum)¹¹ qualibet vice, quos potestas sive rector teneatur exigere infra quindecim dies. ¹² Alioquin perdat ipse potestas sive rector de feodo suo centum libras. § «Et¹³ teneat stare ad dictum syndicatum predicto modo et forma. Ita quod non posim¹⁴ sindicari nec debeam nec aliquis de familia mea posit sindicari durante¹⁵ officio mei regiminis sed post finem mei regiminis et finito meo regimine¹⁶ debeam syndicari ego et familia mea modo predicto et non aliter. Et totum id¹⁷ in quo fuero conde(m)pnatus reddam et restituam comuni Plac(entie) vel illi singulari¹⁸ persone cui fuero conde(m)pnatus seu cui fuerit conde(m)pnatus aliquis de familia¹⁹ mea infra decem dies a t(em)pore conde(m)pnacionis facte per ipsos sindicatores infra²⁰ dictum t(em)pus decem dierum vel post. Et antequam exeam de dicta civitate ego et²¹ familia mea solvam condemnacionem predictam in pecunia numerata». § Que omnia superius²² ordinata significantur rectori vel potestati per literas communis Plac(entie) t(em)pore quo²³ regimen vel potestaria denunciabitur ipsi potestati seu rectori. Et hoc statutum²⁴ et omnia et singula que in predicto statuto continentur sint precissa et precissum in²⁵ qualibet parte sui et precise in qualibet parte sui debeat observari. Et de²⁶ hoc non posit dari licencia neque peti a consilio generali seu speciali seu²⁷ arengo et inde non posit peti absolucio ab aliqua persona ecclesiastica vel²⁸ seculari nec recipi et si dacta fuerit seu facta vel recepta non teneat ipso²⁹ iure nec valeat. Sed semper omnia et singula superius ordinata precise et inviola³⁰ biliter observentur. Et si contingeret ipsum potestatem seu rectorem condemnari³¹ per syndicatores communis quod occasione dicte conde(m)pnacionis in civitate sua³² nunquam posit acipere represalias contra comune et homines et res civitatis Plac(entie)³³ et precise teneatur iurare t(em)pore presentacionis sui regiminis se observaturum predicta et facere reformari¹ consilio sue civitatis de manutenendo predicta. Item quod non posit nec debeat habere in sua familia² qui non sit amator et partis Sancte Matris Ecclesie et in consilio generali in presencia ancianorum et illorum³ de consilio iurare teneantur et debeat se omnes de dicta familia sese fore guelfos et partis Sancte⁴ Ecclesie.⁵

III. Rubrica de sacramento iudicum et militum⁶ de sacramento iudicum et militum^d

Omnis iudices et milites seu socii potestatis seu rectoris teneantur iurare in consilio generali⁷ communis Plac(entie) prima die vel sequenti introytus regiminis potestatis quod facient eorum officia bene et⁸ legaliter et observabunt statuta et ordinamenta communis

^d nel margine sinistro.

Plac(entie) facta et facienda, in pena vigintiquinque ⁹| librarum, si dictum non prestiterint sacramentum.¹⁰

V. Rubrica de equis potestatis extimandis¹¹

de equis extimandis^e

Equi potestatis seu rectoris infra decem dies ab introytu sui regiminis extimentur per ¹²| tres bonos viros, inter quos sit unus equorum marescalcus, elligendos per camararium communis ¹³| Plac(entie). Et fiat monstra de dictis equis et tota familia sua et beroeriis ipsius potestatis ¹⁴| seu rectoris quolibet mense coram camarario et dictis tribus bonis viris.¹⁵

VI. Rubrica de officio camararii et de hiis que pertinent ad camaram communis Plac(entie)¹⁶

de officio camararii^f

^gElligatur camararius communis Plac(entie) per ipsum comune cum salario consueto, cuius officium duret per ¹⁷| annum. Et in introytu sui officii teneatur dare ydoneam securitatem et iurare coram potestate ¹⁸| de suo officio bene et fideliter exercendo.¹⁹

^hVII. Omnes et singuli officiales communis Placentie cogantur reddere rationem sui officii et sue admi²⁰|nistracionis officiali seu officialibus super hoc deputatis et reliqua inferre camarario ²¹| communis Plac(entie) infra mensem post exitum sui officii numerandum, in pena decem librarum. Et nichilo²²|minus rationem reddere teneantur. Que raciones reddantur ipsis officialibus cum duobus ²³| bonis viris ad hoc per potestatem seu rectorem et ancianos qui pro t(em)poribus fuerint elligendis.²⁴

VIII. *Rubrica deⁱ racione camararii reddenda*²⁵

Camararius communis Plac(entie) teneatur reddere rationem quolibet mense in consilio generali facta ²⁶| prius et discussa dicta racione per ipsum camararium coram sex sapientibus, videlicet uno ²⁷| pro qualibet porta, per potestatem seu rectorem et ancianos, qui pro t(em)poribus fuerint elli²⁸|gendis, quorum quilibet habeat a comuni pro suo salario decenocto denarios pro quolibet die quo ²⁹| fuerint circa examinacionem ipsius racionis. Qui camararius teneatur quicquid receiverit ³⁰| et quicquid solverit pro comuni scribere seu scribi facere per ordinem in libris introytus ||^{3v} et exitus ad hoc deputatis et redditia racione dicti libri remaneant in comuni. Ita tamen quod cum dictis ^l| sapientibus sint tres anciani.²

^e nel margine sinistro.

^f nel margine sinistro.

^g precede vacat.

^h precede R(ubrica) de rac(ione) camararii reddenda depennato.

ⁱ segue revixamentis depennato.

VIII. *Rubrica de revixamentis*³

de revisamentis^j

Nullum revisamentum valeat, nisi factum fuerit de licencia et mandato consilii generalis. Nec⁴ eciam aliquis possit scribi ultra in .XX. s(oldos) pro creditore communis in libris creditorum communis Plac(entie)⁵ sine licencia et mandato consilii generalis. Usque vero in .XX. s(oldos) possit scribi per camararium de⁶ mandato potestatis seu rectoris et ancianorum qui pro t(em)poribus fuerint. Salvo quod, non obstantibus predictis,⁷ camararius possit concedere et dare revisamentum tubatoribus et cur(reriis) communis Plac(entie) pro feodis eorum⁸ de condempnacionibus communis Plac(entie).⁹

X. *Rubrica de alienacione communis fienda*¹⁰

de alienatione communis fienda^k

Non possit camararius aliquam rem communis Plac(entie) vendere, locare vel imphyteosim dare¹¹ seu aliqualiter alienare seu in alium transfere, nisi de consensu et mandato consilii generalis,¹² salvo statuto quod loquitur quod camararius possit concedere vel vendere aquas seu ius earum.¹³

XI. *Rubrica de compensatione non fienda*¹⁴

de compensatione^l

Nullus debitor communis ex quavis causa possit obicere compensacionem eius sive pro eo quod ha¹⁵bere debet a comuni, nisi habere debet ex suo facto non ex aliqua cessione, quo casu teneatur¹⁶ potestas et eius iudices ipsam compensacionem omnino admitere.¹⁷

XII. *Rubrica de recuperacione debitum communis*¹⁸

de recuperatione^m

Teneatur potestas et iudex camare toto posse exigere et recuperare quicquid habere debet comune¹⁹ tam per captionem bonorum et rerum quam eciam si opus fuerit personarum.²⁰

XIII. *Rubrica de sentencias criminalibus dandis camarario*²¹

*de sententias*ⁿ

Omnes condempnaciones et absoluciones criminales que fient per potestatem vel alias²² quoscumque officiales communis teneantur potestas et ipsi officiales incontinenti postquam lecte²³ fuerint in publica concione traddere et consignare camarario communis Plac(entie) seu notariis²⁴ camare pro ipso camarario. Qui notarii teneantur usque ad octo dies, in pena decem librarum²⁵ Plac(entinorum), scribere ipsas condempnaciones et registrare in

^j nel margine sinistro.

^k nel margine sinistro.

^l nel margine sinistro.

^m nel margine sinistro.

ⁿ nel margine sinistro.

libro camare ad hoc specialiter deputato.²⁶| Et sub dicta pena teneatur camararius ipsas sic facere registrari et scribi et ipsis sic²⁷| scriptis et registratis originale penes ipsum camararium beat remanere ne circa²⁸| predicta fraus aliqua comitatur.²⁹

XIII. *De consignandis rebus communis camarario³⁰*
de consignandis communis rebus^o

Quicquid de avere vel rebus communis Plac(entie) pervenerit ad potestatem sive rectorem vel eius³¹| familiam teneatur potestas seu rector traddere et traddi et consignari facere camara³²|rio ipsius communis eadem die vel sequenti, in pena quinquaginta librarum, quam si senis fecerit³³| incurrat ipso facto.³⁴

XV. *De nominibus potestatum et familie scribendis³⁵*
de nominibus potestatis^p

Camararius communis Plac(entie) teneatur habere unum librum de cartis edinis vel pecorinis in ||^{4t} quo scribantur nomina potestatum, rectorum et capitaneorum et iudicum, militum seu sociorum eorum et¹| aliorum officialium communis Plac(entie) et ad que officia et per quantum t(em)pus sunt deputati et nomina omnium²| notariorum deputatorum ad ipsa officia et quodlibet eorum ad hoc, ut acta que fient sciri valeant³| per quos fuerint scripta quociens fuerit opportunum.⁴

XVI. *De boletis potestatis et aliarum personarum⁵*

Nullus potestas vel officialis communis Plac(entie) vel alia quevis singularis persona, collegium⁶| vel universitas habere possit de peccunia communis Plac(entie), nisi habeat bolletam a rectore et anzianis et⁷| capitaneo communis Plac(entie) bullatam, que bolleta sit registrata in actis dictatorum communis et per⁸| eos scripta.⁹

XVII. *De confessione potestatis super solucione salarii sui¹⁰*

Potestas teneatur per publicum instrumentum facere confessionem camarario communis¹¹| Plac(entie) de omni solucione salarii sui t(em)pore quo recipiet ultimamolucionem salarii sui.¹²

de salario potestatis^q

XVIII. Item statutum est quod elligantur per dominos ancianos qui pro t(em)poribus fuerint duo camararii¹³| et habeant ambo camararii singulis diebus quinque sol(dos) Plac(entinorum), silicet duos sol(dos) et sex denarios¹⁴| pro quolibet, quorum officium duret per sex menses tantum a die quo ceperint regere¹⁵| dictum officium; et qui

^o nel margine sinistro.

^p nel margine sinistro.

^q nel margine sinistro.

camararii admininus debeant esse etatis pro quolibet .XL.¹⁶] annorum et qui sint et fuerint homines bone fame et condicionis et cives Plac(entie), patres ¹⁷] familias. Et quilibet qui electus fuerit ad dictum officium, ipso finito officio, non ¹⁸] posit iterum elligi ad dictum officium, usque ad unum annum a die officii ipsius finiti. ¹⁹] Et quod ambo dicti camararii debeant scribere et scribi facere in uno libro sin²⁰] gulis diebus omnes introytus et exitus denariorum quos recipient et expendent. Et ²¹] quod dicti camararii, qui pro t(em)poribus fuerint, simul et communiter debeant officium eorum facere ²²] et nullo modo ipsum officium possint inter se dividere. Et quod teneantur singulis ²³] mensibus et tocens quociens fuerint requisiti ex parte communis Plac(entie) reddere rationem ²⁴] eorum officii, et si aliquid per dictos camararios reciperetur quod in introytu ipsorum ²⁵] scribere obmiserent quod teneantur ad quaduplum eius quod obmisserit scribere. Ita tamen ²⁶] quod dicti camararii, antequam officium camare administrent, teneantur et debeant prestare ²⁷] bonos et ydoneos fideiussores cives Plac(entie) et qui possideant in episcopatu Plac(entie) bona ²⁸] immobilia, quorum camarriorum et fideiussorum ipsorum quilibet in solidum teneatur ²⁹] de officio ipsorum bene et legaliter faciendo. Et quando fuerint requisiti ut rationem ³⁰] eorum reddant quod eam reddent. Et quod camararius iverit de dicto officio bene ³¹] et legaliter exercendo. Qui fideiussores ipsorum camarriorum sint saltem decem, ³²] videlicet quinque pro quolibet camarario, et hec omnia debeant fieri et observari ³³] tam per presentes camararios quam per futuros et quolibet mense reddant rationem ³⁴] introytus et exitus ipsorum in consilio generali.||^{4v}

XVIII. Rubrica qualiter et quando syndicatores potestatis elligi debeant¹
de sindicatu sindicatoris^r

Teneatur rector sive potestas prima vel secunda die introytus sui regiminis congregare ²] consilium generale in quo elligantur septem syndicatores potestatis predecessoris sui ³] et eius familie, silicet unus pro qualibet porta et aliis indiferenter, inter quos sint ⁴] unus iudex de collegio iudicum Plac(entie) et unus notarius de collegio notariorum Plac(entie) et ⁵] alii layci, quorum electio fiat secundum quod ipsi consilio placuerit, qui habeant pro quolibet ⁶] eorum viginti sol(dos) pro eorum salario.⁷

XX. Rubrica de officio iudicum rationis⁸
de officio iudicu^s

Iudices rationis ad civiles causas ad bancum Grifoni et Cervi deputati posint et ⁹] teneantur reddere ius indiferenter cuicunque conquerenti, tam de civitate Plac(entie) quam ¹⁰] districtu vel aliunde, et tam clericu quam layco, modo infrascripto, videlicet quod per iudicem rationis ¹¹] deputatum ad bancum Cervi reddatur ius hominibus et personis trium portarum, silicet ¹²] porte sancti Antonini, porte sancti Laurencii et porte Nove, et deguriarum de ultra ¹³] Nuriam et de ultra Ardam. Et per iudicem rationis de banco Grifonis ius ¹⁴] reddatur hominibus et personis aliarum trium portarum, silicet porte

^r nel margine sinistro.

^s nel margine sinistro.

sancte Brigide, porte¹⁵ Mediolanensis et porte Gariverti, et deguriarum deintus Nuriam et Treviam et¹⁶ de ultra Treviam. Et si aliter factum fuerit quicquid factum fuerit sit cassum et¹⁷ nullius valoris, et hoc non habeat locum in pendentibus et preteritis causis vel litibus¹⁸ et quod stent in palacio. Et banca ipsorum ordinentur per comune Plac(entie) intus¹⁹ palacium inferius.²⁰

XXI. *Rubrica de hiis ad que potestas sive rector principaliter tenetur et iudices et familia eius²¹*

Teneatur potestas sive rector dare operam cum effectu infra tres menses ab in²³ troytu sui regiminis, inquirere toto posse bona, iurisdiciones et iura et res²⁴ communis Plac(entie), tam salariorum, castrorum, iurisdicionum, domorum, possessionum et rerum²⁵ cuiuscumque condicionis et qualitatis existant. Et ea sic reperta poni facere in²⁶ registro communis Plac(entie) absque mora.²⁷

XXII. *Rubrica de absencia eius de cuius negocio tractatur in consilio²⁸*

Quociens aliquid in aliquo consilio generali vel speciali est tractandum vel fiendum²⁹ de aliqua re que tangat potestatem vel eius familiam vel alium quencumque³⁰ principaliter, potestas vel ille de cuius negocio principaliter agitur absint et remo³¹ veantur de dicto consilio. Alioquin, potestas sive rector incurat penam ||^{5r} quinquaginta librarum Plac(entinorum) et quicquid factum fuerit in favorem eius de cuius negocio age¹ batur non valeat ipso iure.²

XXIII. *Rubrica non debet iudex se intromittere de officio alterius iudicis³*

Nullus ex iudicibus potestatis possit se intromittere de officio alterius, nisi ex⁴ comissione sibi facta a potestate que appareat per publicam scripturam, in pena⁵ viginquaque librarum Plac(entinorum) et etiam sit irritum si secus fuerit atemptatum.⁶

XXIII. *Rubrica de officio militum potestati⁷*

de complemento regiminis potestatis¹

Millites autem rectoris sive potestatis toto eorum posse teneantur dare consilium⁸ et adiutorium et favorem potestati faciendi et co(m)plendi suum regimen et⁹ potestariam usque ad finem ad maiorem honorem et utilitatem et bonum statum¹⁰ civitatis et hominum Plac(entie) et districtus et quicquid eis comissum fuerit per¹¹ ipsum potestatem seu rectorem pro comuni Placen(tie) bene et fideliter facere. Ita¹² tamen quod ipsi millites non possint nec debeant se intromittere de officio iudicium¹³ seu aliquo officiorum iudicium. Verum liceat eis occasione rixarum et sturmi et malleficii¹⁴ et similium capere et capi facere et detineri facientes seu facientem predicta¹⁵ vel aliquod

¹ nel margine sinistro.

predictorum et ab eo vel ab eis tollere securitatem et eos presentare¹⁶ et presentari facere coram potestate et similia facere que pertinent ad officium millitum.¹⁷

XXV. *Rubrica non debet potestas vel eius milis nec eius familia percutere aliquem¹⁸ de percutione^u*

Statutum est quod potestas seu rector vel aliquis societatis eius seu familie non percuciat¹⁹ vel percutere possit gladio vel fuste seu baculo vel manu aliquem civitatis Plac(entie) vel distric²⁰tus, nisi esset in hostili ca(m)po vel prope inimicos, vel nixi esset in rixa quam aliter dividere²¹ non possit, sub pena quinquaginta librarum Plac(entinorum).²²

XXVI. *Rubrica de restituzione rerum acquisitarum ad incantum²³ de restituzione rerum ad incantum^v*

Potestas sive rector nec aliquis de sua familia nec aliquis forensis possit²⁴ emere nec recipere rem aliquam communis vel que debeat devenire in comuni nec eciam pignus²⁵ aliquod nec aliud ad incantum, sub pena .X. librarum Plac(entinorum). Et quilibet emptor teneatur²⁶ reddere pignus infra octo dies ei cuius fuerit res restituto sibi precio cum expensis²⁷ iustis, sub pena decem librarum emptori hoc facere recusanti.²⁸

XXVII. *Rubrica de portis potestatis tenendis apertis²⁹*

Reddat se facillem ut possit adhiri potestas et teneat hostia et portas³⁰ apertas et patentes a mane usque ad terciam et a nona usque ad vespertas, nisi³¹ hora comedionis vel alia iusta causa intercedat.³²

XXVIII. *Rubrica de sedendo ad bancha horis consuetis³³*

Omnis iudices potestatis sive rectoris, si in civitate fuerint, teneantur bis ||^{5v} in die sedere horis consuetis publice ubi ius redi consuevit ex eorum officio, exceptis¹ diebus ieunii in quibus semel in die sedere eis sufficiat. Et potestas bis in edomada sub² palacio comunis ubi ius redditur sedere publice pro tribunali teneatur, nisi iusto impedimento³ potestas vel eius iudices fuerint impediti, exceptis diebus feriatis quibus sedere⁴ ut premititur minime teneantur.⁵

XXVIII. *De arbitrio potestatis non tenendo⁶*

Si potestas seu rector petierit arbitrium sibi dari ab aliquo consilio Plac(entie) condemp⁷netur et incidat in penam trecentarum librarum Plac(entinorum). Et ipsum arbitrium non valeat ipso iure.⁸ Et si quis hoc proposuerit vel consuluerit in pena centum librarum incidat ipso facto.⁹

^u nel margine sinistro.

^v nel margine sinistro.

XXX. *De festo sancte Marie et sancti Antonini*¹⁰

de festo sancti Antonini et beate Virginis^w

Ad honorem Dei et beate Virginis Marie potestas sive rector et capitaneus te¹¹ neantur facere fieri semel in anno festum honorabile maiori ecclesie placen(tine) in¹² Asumpcione dicte Virginis Marie pro salute animarum placentinorum civium et eorum omnium¹³ defontorum, quod fiat per potestatem rectorem et capitaneum et milites et paraticos et populum¹⁴ placentinum. Et quod omnes oblaciones in laborerii ipsius ecclesie convertantur, sicut in¹⁵ solando usque ad decem annos. Et quod potestas teneatur congregare consilium generale¹⁶ occassione dicti festi solemniter ordinandi. Eodem modo teneatur potestas circa ordinacionem festi beati Antonini martiris et militis et defensoris civitatis Plac(entie), quod¹⁸ festum de mense iulii celebratur, et sancti Donini que oblatione convertatur in laborerium dicte¹⁹ ecclesie.²⁰

XXXI. *De vacacione regiminis*²¹

de vacatione regiminis^x

Cum vacatio munerum a iure sit inducta merito duximus statuendum quod quilibet²² potestas sive rector Plac(entie) et eius iudices et milites seu socii et universa eius familia²³ cessent a tempore exitus sui regiminis vel officii per quinque annos continuos a regi²⁴mine vel officio quod habuerant in civitate Plac(entie), statuto aliquo non obstante.²⁵

XXXII. *De pace in concordia fienda*²⁶

de pace et concordia^y

Quia concordia res parve crescunt, discordia masime dilabuntur, ut bonum²⁷ publicum augeatur, teneatur potestas sive rector cum effectu omnibus remediis²⁸ pretoris quibus melius sibi videbitur expedire cives Plac(entie) inter se discordiam habentes²⁹ cogere ad concordiam et veram pacem.³⁰

XXXIII. *De campana communis*³¹

de pulsatione campane^z

Campanam communis teneatur potestas facere pulsari horis consuetis, videlicet in³² aurora diei una vice, et circa horam prime tribus vicibus interpolatis, et post³³ nonam hora consueta tribus vicibus interpolatis, et circa horam completorii propter³⁴ salutationem beate Virginis Marie fiendam ter, et in prima hora noctis hora³⁵ consueta ne gentes discurant per civitatem tribus vicibus interpolatis et in qualibet³⁶ vice pulsetur ipsa campana viginti ictibus aliquantulum rarissima ad hoc ut unus¹ quisque posit audire ipsam campanam et ad domum se reducere.²

^w nel margine sinistro.

^x nel margine sinistro.

^y nel margine sinistro.

^z nel margine sinistro.

XXXIII. *De meretricibus*³

de meretricibus publicis^{aa}

Nulla meretrix publica habitet vel permitatur habitare infra fossata civitatis, nec eciam⁴ questum corporis facere subtus palacium vel in platea seu circa plateam communis⁵ Plac(entie). Et teneatur potestas sive rector predicta prohybere cum effectu. Et de viciniis⁶ civitatis infra dicta fosata sytis, ad requisicionem massarii seu alicuius ex vici⁷nis, ipsas expelere quociens sibi notificatum et requisitum fuerit, in pena viginti⁸ quinque librarum Plac(entinorum), quam incurat potestas ipso facto. Quibus meretricibus infra dicta loca⁹ nullus locet vel tradat domos ad habitandum, in pena centum sol(dorum) Plac(entinorum). Et de¹⁰ ipsis domibus potestas nichilominus in pena predicta vigintiquinque librarum eas expelere¹¹ teneatur.¹²

XXXV. *De procesibus maleficiorum et eorum consignacione*¹³

de procesibus maleficiorum^{bb}

Super quacunque acusa, denunciacione vel inquisicione, que vertitur coram iudice¹⁴ maleficiorum, posit et teneatur potestas et ipse iudex cognoscere et procedere diebus¹⁵ feriatis et non feriatis. Et potestas sive rector teneatur ipsas acussas, denunciaciones¹⁶ vel inquisiciones, sive fuerint incoate coram ipso sive coram predecessore suo, terminare¹⁷ diebus feriatis et non feriatis, infra duos menses a die contestacionis vere vel ficte¹⁸ numerandos, condemnando vel absolvendo in pena vigintiquinque librarum Plac(entinorum) qualibet vice¹⁹ qua contra duxerit faciendum, quam penam incurat ipso facto. § Et ut predicta cicius²⁰ valeant expediri, teneantur notarii, qui t(em)poribus predecessorum potestatum fuerunt ad male²¹ficia deputati, in pena decem librarum Plac(entinorum) consignare omnia acta maleficiorum que habuerint²² t(em)pore sui officii potestati, infra mensem ab introytu regiminis ipsius potestatis.²³

XXXVI. *De detentione personarum ex causa maleficii*²⁴

de detentione debiti privati^{cc}

Nemo detineatur personaliter per potestatem vel rectorem vel eius iudices seu per aliquem²⁵ officialem comunis Plac(entie) pro aliquo delicto, si paratus fuerit prestare ydoneam securitatem,²⁶ nisi pro maleficio pro quo deberet personaliter puniri. Quod si secus fecerint potestas²⁷ penam vigintiquinque librarum Plac(entinorum) et quilibet alias officialis incurant ipso facto.²⁸

^{aa} nel margine sinistro.

^{bb} nel margine sinistro.

^{cc} nel margine sinistro.

XXXVII. *De mitendo ad mercata iudicem vel militem²⁹
de mercatibus fiendis in episcopatu Plac(entie)^{dd}*

Potestas sive rector teneatur mitere unum ex iudicibus vel militibus suis ad ³⁰| quodlibet mercatum, quod sit in episcopatu a civitate Plac(entie) infra quatuordecim ³¹| miliaria, ut per hoc risse cessent et banniti capiantur, quod locum non habeat ³²| in mercatis Florenciole et Castri Sancti Iohannis.³³

XXXVIII. *Rubrica de eleccione consilii generalis et generalissimi³⁴
de electione consilii generalis^{ee}*

Ut perfecius Placencie civitas gubernetur, statuerunt quod decetero fiat et elligatur ^{l^{6v}} consilium generale ipsius civitatis hoc modo, videlicet quod per dominos ancianos populi, qui ¹| modo sunt vel pro t(em)poribus fuerint, elligantur sex sapientes pro qualibet porta, qui sex ²| habeant bayliam et teneantur elligere trecentos consiliarios numero per portam. Et illud sit ³| consilium in quo omnia necessaria pro comuni fiant et quicquid in ipso factum fuerit valeat et ⁴| teneat ac si factum esset per universam civitatem. Et sint boni et publici cellatores, ⁵| quorum consiliariorum quilibet sit etatis viginti annorum adminus. Quos consiliarios ⁶| sic electos cogat potestas corporaliter iurare de consulendo, consciendo et ordinando ⁷| quicquid pro bono comuni ipsius civitatis crediderint expedire. Et quando congregabitur ⁸| ipsum consilium ad aliquid ordinandum, esse debeant quingenti adminus ex dictis ⁹| consiliariis, in quo consilio non intersint aliqui qui non sint de ipso, nec in eo posint ¹⁰| proponi seu fieri ultra quatuor poste seu articuli, et quod nullus consulat ultra id ¹¹| quod in ipsis postis et articulis continetur. Et quicquid fiet per maiorem partem ipsorum consili¹²|ariorum, facto partito inter eos palam vel per scrutinium secretum prout eis videbitur, ¹³| valeat et teneat in totum et per totum perinde ac si factum esset per universum populum ¹⁴| Plac(entie). Salvo quod quando fiendus esset syndicus, occasione electionis potestatis, ¹⁵| vel denunciandi potestariam, seu promitendi salario potestatis vel syndici, qui ¹⁶| syndicare habeant potestatem vel alium officiale, vel syndici ad vendendum gabellas ¹⁷| seu introytus communis Plac(entie) publice ad incantum, seu quando camararius vel alius ¹⁸| officialis redderet in consilio rationem, tunc non habeat locum dicta solemnitatis, sed ¹⁹| suficiat maior pars consiliariorum qui in dicto consilio fuerint congregati. § Hoc ²⁰| videlicet observando quod potestas teneatur antequam congregetur pro aliqua re consilium ²¹| generale facere ipsum preconizari per civitatem et causam propter quam habeat congregari. ²²| § Premissa vero non habeant locum in consilio in quo dantur brevia et officiales ²³| communis Plac(entie) elliguntur. § De quo consilio quod vocabitur decetero consilium ²⁴| generalissimum possint esse omnes cives Plac(entie) maiores quatuordecim annis. ²⁵| In quo fiendo servetur talis ordo, quod potestas per octo dies ante faciat preconi²⁶|zari quod quilibet civis Plac(entie) etatis prediche, qui esse vult de dicto consilio, ²⁷| faciat scribi nomen suum per notarios super hoc deputatos. Et quicumque, qui sic se ²⁸| fecerit scribi, de ipso consilio habeatur. Et quod de in trienio in trienium ²⁹| per electores, de quibus fit

^{dd} nel margine sinistro.

^{ee} nel margine sinistro.

mencio in dicto statuto, examinetur dictum consilium³⁰ ut si aliqui ex ipsis consiliariis essent mortui vel se absentassent quod in³¹ locum eorum alii ponantur et posint addere et detrahere dicto consilio prout³² melius videbitur eis du(m)modo remaneat in numero predicto et fiant³³ hec predicta de mense marci.^{17r}

XXXVIII. *De fossatis communis¹*

de fossatis aptandis^{ff}

Singulis duobus mensibus teneatur potestas sive rector videre seu videri facere omnia fossata ma²gna vel parva communis Plac(entie) et sapellos existentes in civitate Plac(entie) vel circa ipsam civitatem et facere ap³tari ubicumque fuerint devastata seu destructa et nichilominus punire ipsos devastantes.⁴

XL. *De statutis servandis⁵*

de statutis servandis^{gg}

Potestas sive rector et eius iudices et quilibet officialis communis Plac(entie) teneantur observare statuta,⁶ provissiones et reformaciones communis Plac(entie) facta et fienda, in pena quinquaginta librarum potestati et .XXV. librarum⁷ cuilibet alii officiali pro quolibet statuto non servato, si de hoc fuerint requisiti. Et si non fuerint⁸ requisiti, in pena potestati .XXV. librarum et decem librarum cuilibet officiali communis Plac(entie) pro quolibet statuto non⁹ servato.¹⁰

XLI. *Rubrica de portis videndis¹¹*

de portis videndis^{hh}

Teneatur potestas sive rector semel t(em)pore sui regiminis videre seu videri facere per se vel¹² aliquem ex iudicibus seu militibus suis omnes et singulas portas civitatis et si fuerint discoperte¹³ facere ipsas coperiri et aptari secundum quod opus fuerit.¹⁴

XLII. *De auxilio dando officialiⁱⁱ petenti per potestatem¹⁵*

de auxilio dando petenti^{jj}

Quociens potestas seu rector ab aliquo officiali communis Plac(entie) fuerit requisitus teneatur sibi¹⁶ prestare auxilium et favorem ad eius officium exercendum et effectui demandandum.¹⁷

^{ff} nel margine sinistro.

^{gg} nel margine sinistro.

^{hh} nel margine sinistro.

ⁱⁱ officiali da officiale con l'ultima -i corr. su e e m depennato.

^{jj} nel margine sinistro.

XLIII. *De mitendo unum iudicem vel militem pro inquirendo maleficia¹⁸ de homicidio facto^{kk}*

Quando aliquod homicidium diceretur factum in districtu Plac(entie) teneatur potestas mitere unum¹⁹ ex iudicibus vel militibus suis ad locum maleficii pro ipso maleficio inquirendo.²⁰

XLIII. Rubrica de officiis notariorum dandis ad brevia seu sortes et de ipsis notariis²¹ *de officiis notariorum^{ll}*

Omnia officia notariorum que dantur ad brevia vel per sortes per quinque electores elligantur²² quorum tres adminus sint concordes.²³

XLV. Quando officia dantur per brevia vel per sortes potestas non permitat aliquem notarium vel alium²⁴ stare intra barras nec aliquam importunitatem, nutum vel signum electoribus facere²⁵ re vel verbo pro officio obtinendo. Et nullus possit esse ex ipsis electoribus, nisi sit maior²⁶. X. annis.²⁷

XLVI. Nullus notarius possit habere vel retinere plura officia uno eodenque t(em)pore. Et si ad plura²⁸ officia notarius elligitur, elligat unum quod mallit. Quo facto officia alia ad que fuerat²⁹ electus aliis notariis per sortes et per brevia dentur in consilio in quo sortes dantur.³⁰

XLVII. Nemo invictus ad aliquod officium communis Plac(entie) compellatur.||^{7v}

XLVIII. Notarii qui habent officia stare teneantur horis consuetis ad eorum officia exercenda, in pena pro¹ qualibet vice .v. sol(dorum), nisi iusta causa fuerit excusatus.²

XLVIII. Duo fratres minores et non alii stent t(em)pore quo brevia dantur causa scribendi officia et nomina³ elligencium et notariorum electorum prout actenus est consuetum. Cum quibus fratribus stet unus⁴ iudex potestatis tantum nec cum vocatis ad brevia vadant aliqui de familia potestatis⁵ seu cum dictis fratribus stent aliqui de dicta familia vel aliunde. Sed dicti vocati soli intrent.⁶ Et hoc statutum legatur t(em)pore quo brevia erunt danda.⁷

^{kk} nel margine sinistro.

^{ll} nel margine sinistro.

L. Notarii qui elliguntur ad officia ad brevia vel ad sortes sint de collegio notariorum Plac(entie)^{8|} et in matriculla collegii notariorum et sint maiores .XIII. annis, nec ad ea alii aliqualiter^{9|} admitantur, sed sint penitus ab ipsis officiis exclusi et exceptati.¹⁰

LI. Siquis notarius exercuerit officium malleficii vel viciualium sive ad hoc fuerit electus^{11|} sive eum exercuerit nomine alieno, cessen omnino a dictis officiis per sex menses subsequentes,^{12|} nisi ad ipsa officia vel alterum eorum pro sex mensibus subsequentibus ad brevia vel ad sortes^{13|} sit electus.¹⁴

LII. Quilibet de civitate vel episcopatu Plac(entie) oriondus, qui fuerit investitus de officio nota^{15|}rie ab eo qui habet ab imperio iurisdictionem hoc faciendi, si est maior .XIII. annis,^{16|} si est filius vel frater vel habiaticus alicuius notarii, et si fuerit alias de civitate vel^{17|} episcopatu Plac(entie) oriundus et sit maior .XVIII. annis, possit intrare in collegium no^{18|}tariorum. Et consules teneantur eum admitere et in matriculla collegii notariorum scribi^{19|} facere, du(m)modo prius examinetur per ipsos omnes consules, si adesse ad hoc voluerint,^{20|} et duodecim sapientes notarios bonos et sufficentes in latinando et scribendo et^{21|} per maiorem partem ipsorum consulum et sapientum fuerit approbatus facto scrutinio^{22|} secreto inter eos. Et si fuerit filius seu frater vel habiaticus alicuius notarii^{23|} de ipso collegio solvat ipsi collegio viginti sol(dos) Plac(entinorum), alias vero quilibet sol^{24|}vat sexaginta sol(dos) Plac(entinorum).²⁵

LIII. Ad ordinem officiorum notariorum communis Plac(entie) perpetuo observandum firmiter ordina^{26|}mus quod omnes notarii civitatis Plac(entie) de collegio notariorum elligantur per sex^{27|} menses ad officia infrascripta in tribus portis, videlicet in porta santi^{28|} Antolini, porta Nova et porta sancti Laurencii. Et in aliis sex mensibus elli^{29|}gantur in porta sancte Brigide, porta Mediolanensi et porta Gariverti. Et sic^{30|} deinceps per sex et sex menses servetur ordo prelibatus inter ipsas portas. Et ||^{8|} quod sint et elligantur ad sortes et brevia in consilio generalissimo more solito in ipsis tribus^{1|} portis sex notarii, videlicet duo pro qualibet ipsarum trium portarum, ad maleficia; et duo^{2|}decim ad officia racionis redende bancorum Cervi et Grifoni, videlicet duo pro qualibet^{3|} dictarum trium portarum ad quodlibet bancum cuiuslibet iudicum racionis; et duo pro^{4|} qualibet dictarum trium portarum ad camaram communis; et tres ad officium capitanei,^{5|} videlicet unus pro qualibet ipsarum trium portarum; et tres ad ditariam, videlicet^{6|} unus pro qualibet dictarum trium portarum; et duo ad officium salis; et unus ad^{7|} officium pignorum, videlicet unus pro qualibet dictarum trium portarum; et tres notarii^{8|} ad officium officialis stratarum, poncium et viarum et operum publicorum tam civitatis^{9|} Plac(entie) quam districtus, silicet unus pro qualibet porta in dictis tribus portis; et unus^{10|} notarius potestatis Florenciole, unus potestatis Valis Arde, unus potestatis Valis Ceni,^{11|} unus potestatis Valis Tarii, unus potestatis Bobii, unus potestatis Castri Sancti Iohannis,^{12|} unus potestatis Roncaroli in dictis tribus portis secundum quod sors dederit in qualibet^{13|} ipsarum trium portarum. Tamen illa porta ex dictis tribus portis in qua semel perve^{14|}nerit

aliquid ex dictis officiis, videlicet potestatis Florenciole, Valis Arde, pote¹⁵ statis Valis Ceni, potestatis Valis Tarrii, potestatis Bobii, potestatis Castri Sancti Iohanis,¹⁶ potestatis Roncaroli, non habeat iterato illud officium quousque alie due porte¹⁷ illud idem officium obtinebunt. Qui notarii omnes elligantur in illa et de¹⁸ illa porta in qua scripti sunt in matricula notariorum. Et qui dictatores¹⁹ seu unus ex ipsis, quem anciani qui pro t(em)pore fuerint elligere voluerint, stare²⁰ debeat cum ipsis ancianis et scribere et facere ea omnia et singula que circa²¹ ipsum officium ancianorum fuerint necessaria. Ita tamen quod liceat ipsis ancianis²² ipsum notarium mutare quandocumque voluerint et eis placuerit, dum tamen acipient²³ unum ex ipsis tribus notariis exercentibus officium dictarie datum ad brevia pro²⁴ comuni. Et quod quilibet ex notariis supradictis habeat salarium a comuni secundum quod ante tiranidem²⁵ Galeaz Vicecomitis habere consuevit. Et quod ad officium gabelle grosse elligatur²⁶ unus notarius in consilio generali secundum quod alii elliguntur. Et quod ipsa statuta²⁷ super ipsis salariis edita in presenti volumine scribantur prout in statutis²⁸ veteribus continebatur et pro scriptis et insertis habeantur.²⁹

LIII. Statutum est quod consules notariorum, qui modo sunt et qui pro t(em)p[ore] fuerint, teneantur sacramento³⁰ facere venire coram se omnes notarios civitatis et episcopatus Plac(entie) et scribi facere nomen³¹ cuiuslibet notarii in uno quaterno et iuxta nomen eius omnes imbreviaturas quas³² penes se habet de aliquo notario defonto et nomen notarii defonti et facere³³ ipsos notarios, qui coram eis venerint, manifestare si sc[iun]t aliquam personam que³⁴ penes se habeat imbreviaturas alicuius notarii defonti similiter.||^{8v}

LV. Rubrica de instrumentis restituendis¹

Statutum est quod aliquis notarius non posit nec debeat restituere ad imbreviaturam² mortificatam instrumentum aliquod quod pertineat ambabus partibus vel alteri tantum. Et quod³ potestas vel iudices vel officiales non posint precipere alicui notario ut ipsum instrumentum⁴ restituat, nisi citata fuerit bis altera pars, et de ipsa relacione citacionis⁵ curerii fiat publicum instrumentum. Et si contra factum fuerit ipsum instrumentum pro nichilo⁶ habeatur et nullius momenti sit et sit penitus casum et iritum. Salvo quod si⁷ illa pars, que fuerit citata et cuius intererit, venerit et dixerit quod sibi placet⁸ et vult quod illud instrumentum restituatur et detur requirenti et hoc scribatur in actis et tunc⁹ notarius posit ipsum instrumentum libere restituere sine aliqua citacione. Ita tamen quod¹⁰ si pars citata comparuerit, dixerit se velle contradicere restitucioni, quod tunc¹¹ peticio seu requisicio qualis qualis scribatur in actis per illum qui petit sibi¹² restitui et super hoc procedatur sumarie et de plano, sine figura et strepitu¹³ iudicii. Ita tamen quod instrumenta clericatus, procuracionum, tutelle, cure, inventariorum¹⁴ tutorum et curatorum et quorumlibet actorum factorum inter partes possint restitui ad¹⁵ peticionem cuiuslibet requirentis cuius interest vel interesse posset absque requisitione¹⁶ alicuius persone.¹⁷

LVI. Rubrica de cureriis et tutatoribus¹⁸

de cureriis et tubatoribus^{mm}

Nullus decetero possit esse curerius communis Plac(entie), nisi sit de ipsa civitate vel episcopatu oriondus,¹⁹ et nullus qui sit famulus vel scuterius alicuius. Et teneantur omnes curerii communis presen²⁰tes et futuri iurare et dare ydoneam securitatem de decem libris coram iudice camare²¹ de suo officio legaliter exercendo, que scribantur in libro actorum seu scriptorum camare. In²² quo libro eciam scribantur omnia nomina cureriorum communis Plac(entie) per ordinem. Et ad hoc ut possint²³ cognosci ubique volumus quod omnes curerii tam presentes quam futuri teneantur, in pena²⁴ decem sol(dorum) Plac(entinorum) pro qualibet vice, quam incurant ipso facto quocienscumque duxerint contrafaci²⁵endum, portare super caput capucium vel zafardam de pano ialno cum signo ad²⁶ arma communis, que capucia seu zafarde dentur eis expensis communis Plac(entie) quolibet anno in²⁷ festo Anunciationis beate Marie Virginis de mense marci ad hoc ut predicta facilius²⁸ et melius impleantur. Que omnia teneatur potestas adimplere et facere adimpleri²⁹ in pena .XXV. librarum Plac(entinorum), quam penam incurat ipso facto si senis duxerit faciendum.³⁰ Et quod dictum est de dictis capuciis et zafardis non intelligatur in cureriis de equo³¹ qui vocantur cavalcatores.||^{9r}

LVII. In civitate Plac(entie) sint tantum sex tubatores communis qui teneantur tenere continue quilibet unum¹ ronzinum et habeant pro eorum salario a comuni quilibet mense quadraginta sol(dos) pro quilibet eorum. Qui² teneantur cridas, quas fecerint, facere per omnes portas et cruces portarum civitatis consuetas et per³ alia loca consueta in pena decem sol(dorum) quilibet vice qua contrafecerint quam penam incurant ipso facto.⁴

LVIII. Habeat curerius pro ambaxata quam fecerit in civitate vel suburbis duos denarios tantum, salvo⁵ quod de ambaxata quam fecerit in platea communis vel circa plateam habeat unum denarium tantum. Pro⁶ ambaxatis autem que fient in districtu Plac(entie) et de pignoramentis qui fient in civitate Plac(entie) et⁷ districtu habeat secundum quod convenerit inter eum et mitentem, alioquin arbitrio iudicis relinquatur.⁸ Ita videlicet quod non possit aliquis curerius recusare aliquam ambaxatam seu pignoramentum⁹ fiendam in civitate Plac(entie) vel districtu. Et ad ipsam ambaxatam vel pignoramentum fiendam¹⁰ cogatur remedii pretoris quilibet curerius, nisi pretendat iustum causam que iudicis arbitrio¹¹ relinquatur.¹²

LVIII. Quando fient cride occassione mortuorum, tubatores non acipient pro eorum labore nisi .XII. denarios¹³ pro quilibet porta civitatis in qua cridauerint ipsos defontos, ad quas cridas teneantur ipsi¹⁴ tubatores in pena .XX. sol(dorum) pro quilibet vice, et nichilominus ad predicta per iudicem co(m)pellantur.¹⁵

^{mm} nel margine sinistro.

LX. Cridas quas facient tubatores precepto potestatis vel alicuius alterius officialis faciant¹⁶ scribi ipse potestas et alii officiales qui facient eas fieri infra tres dies postquam fuerint¹⁷ facte et habeant locum in negociois communis Plac(entie) publicis tantum et aliter non valeant dicte cride.¹⁸

LXI. Statutum est quod potestas teneatur precise facere fieriolucionem tubatoribus communis de feodo eis¹⁹ ordinato omni mense et eciam cureriis habere debentibus salarium a comuni.²⁰

LXII. Rubrica quod officium extimatorum cesseret²¹
de extimationibusⁿⁿ

Quia per statuta condita super extimacionibus bonorum debencium provide est provisum,²² volumus quod officia extimatorum, qui consueverunt elligi per sortes ad brevia, penitus²³ cessent et quod decetero dicti extimators et notarii per comune Plac(entie) minime elligantur.²⁴

LXIII. Rubrica de potestatibus episcopatus Plac(entie) fiendis²⁵
de potestatibus episcopatus fiendis^{oo}

Quibuslibet sex mensibus fiat potestas Valis Tarii et fiat potestas Valis Ceni, fiat potestas valis, ||^{9v} fiat potestas Florenciole, fiat potestas Castri Sancti Iohannis, fiat potestas Bobii, qui omnes¹ potestates sint cives Plac(entie). Et habeat quilibet eorum unum notarium Plac(entie). Qui potestates et² notarii per consilium generalissimum elligantur ad brevia et habeant salario secundum quod per³ consilium generale fuerit ordinatum. Et qui potestates elligantur per septem brevia⁴ electores, quorum quatuor administrus sint concordes. Cetera autem alie potestar via⁵ illum et plani episcopatus Plac(entie) sint case et pro cassis et iritis plenius habeantur et de⁶inceps fieri non possint, et ab hodie in antea nullus possit elligi ad aliquam potesta⁷riam in episcopatu Plac(entie) exceptis predictis tantum, in pena et banno electoribus quinquaginta⁸ librarum Plac(entinorum) et electo, si contingerit eam acceptare, quinquaginta librarum Plac(entinorum). Et nichilominus eius electio sit cassa et irita salvo quod tempore guerre possint fieri, si¹⁰ comuni videbitur pro necessitate pro meliori.¹¹

LXIV. Rubrica de consulibus mercatorum et iurisdictione ipsorum et de aliis paraticis¹²
de consulibus mercatorum^{pp}

Statuimus quod consules societatis mercatorum civitatis Plac(entie) non posint nec eis liceat¹³ se intromittere, cognoscere vel terminare aliquam questionem vel causam vel de aliqua questione¹⁴ vel causa, nisi sit causa vel questio que pertineat ad mercadandiam

ⁿⁿ nel margine sinistro.

^{oo} nel margine sinistro.

^{pp} nel margine sinistro.

seu ad cambia monete¹⁵] vel ad debita contracta causa mercadandie, vel nisi de contractibus depositi vel mutuy¹⁶] inter homines societatis mercatorum tantum inhibitis pro facto mercadandie, et nisi inter¹⁷] homines societatis mercatorum tantum. Et si secus factum fuerit non valeat ipso iure,¹⁸] non obstantibus aliquibus statutis vel provisionibus vel ordinamentis ipsorum mercatorum¹⁹] vel paraticorum vel societatis seu alicuius eorum factis vel fiendis que contra predicta²⁰] non valeant ipso iure.²¹

LXV. Item statuimus quod aliquis qui non sit de societate, collegio seu paratico mercatorum²²] seu mercadandie civitatis Plac(entie) non possit ibi recipere terminum, nec se aliquid inter²³] supponere iurisdictioni ipsius societatis vel collegii seu consulum ipsius societatis,²⁴] nec possit ibi conveniri aliqua de causa, casu vel iure. Et si quis ibi terminum²⁵] receperit vel dicte iurisdictioni se supponere voluerit vel supposuerit, ipso iure dictus²⁶] terminus seu dicta supposicio et quicquid postea secutum fuerit non valeat nec teneat²⁷] in aliquo nec per consules dicte societatis mercatorum possit aliquid conveniri vel molestari.²⁸

LXVI. Nullum statutum vel reformacio vel provissio facte vel fiende per aliquos consules²⁹] vel consilium societatis mercatorum seu aliorum paraticorum vel collegiorum civitatis ||^{10r}] Plac(entie) vel per aliquos paraticos seu per aliquod consilium vel sapientes ipsorum, que¹] sint contra statuta seu ordinamenta communis Plac(entie) facta vel fienda, vel in deroga²] cionem seu diminucionem iurisdictionis communis Plac(entie) vel iurisdictionis potestatis Placencie³] vel aliquorum ex iudicibus ipsius, non valeant nec teneant ipso iure et sint omnino casse.⁴] Et nichilominus quilibet observans talia statuta vel ordinamenta, provissiones vel⁵] reformaciones factas per predictos consules vel mercatores seu paraticos vel consilia⁶] penam quinquaginta librarum Plac(entinorum) postquam ei fuerit notificatum vel denunciatum incidat⁷] ipso iure, quam penam potestas Plac(entie) exigere teneatur, salvis statutis mercatorum⁸] approbatis vel approbandis.⁹

LXVII. Nullus paraticus seu homines paratici facere valeant aliquod statutum vel¹⁰] ordinamentum contra vel in preiudicium alicuius paratici seu hominum ipsius paratici,¹¹] quod si secus factum fuerit non valeat ipso iure et nichilominus paraticus¹²] contra faciens penam decem librarum incurat ipso facto.¹³

LXVIII. Statuimus quod consules paraticorum Plac(entie) vel consiliarii seu paratici non possint¹⁴] imponere vel exigere aliquam taleam seu collectam inter homines ipsius paratici vel¹⁵] collegii, nisi ex manifesta causa, que causa exprimatur in impositione ipsius talee vel colectae,¹⁶] nec aliquis de dicto paratico vel collegio possit conveniri vel molestari occasione alicuius¹⁷] talee vel colectae, nisi causa expressa sibi fuerit et manifesta propter quam dicta talea vel¹⁸] colecta fuerit imposta, in pena vigintiquinque

librarum Plac(entinorum) consulibus et consiliariis qui^{19]} dictam taleam imposuissent seu exigерent, et nichilominus imposicio dicte^{20]} talee vel collecte non valeat ipso iure.²¹

LXVIII. Rubrica quod condempnaciones exigantur per potestatem et iudicem camare²²
de condemnationibus exigendis^{qq}

Statuimus quod potestas et iudex camare teneatur infra menses duos post
condemp²³naciones factas de aliquibus, que devenire debeant in comuni per ipsum
potestatem et alios offi²⁴ciales communis Plac(entie), de quibus dati fuerint fideiussores
seu securitates, exigere et recuperare^{25]} cum effectu in pena .L. librarum Plac(entinorum)
potestati et .XXV. librarum iudici camare. Salvo quod predicta^{26]} omnia non intelligantur
in condempnacionibus factis vel fiendis per iudices sallis. Et^{27]} eciam teneantur dicti
potestas et iudex camare exigere et recuperare omnes condempnaciones^{28]} de quibus non
fuerint date securitates toto posse suo non fingendo se in pena predicta.^{||}^{10vrr}

^{qq} nel margine sinistro.

^{rr} Il f. 10v è bianco.

[Liber secundus]

||^{11r} *Incipit secondus. Incipit liber secundus.*¹

Incipit liber secundus. Rubrica de instancia causarum²

de instantia causarum^a

Statuimus pro bono et utilitate communis Plac(entie) quod instancia cuiuslibet cause civilis excedentis³ quantitatatem vigintiquinque librarum Plac(entinorum) finiatur et sit atque intelligatur finita infra septuaginta dies⁴ utiles a die contestacionis vere vel ficte computandos. § Qui dies et instancia ordinati⁵ sint et intelligentur modo infrascripto. § Oblato enim ei libello qui ad iudicium vocatur vel ad⁶ domum eius, in ipsis causis et litibus in quibus libellus offerri debet, et in actis scripto, legitimatis⁷ personis actoris, iudicis et rei, fiat per partes litis contestacio super ipso libello infra duos dies⁸ iuridicos, *die ipsius legi optimisationis minime computata*,^b exceptione aliqua non obstante. Quibus duobus diebus ellipsis, si non fuerit⁹ facta litis contestacio per ipsas partes, habeatur et intelligatur litis contestacio facta esse ac si¹⁰ per ipsas partes vere et legitime facta esset et in ipsa causa procedatur, salvis et reservatis¹¹ utrique parti t(em)pore difinitive excepcionibus, defensionibus competentibus et competituris¹² et iuribus quibuscumque. § Lite igitur vere vel ficte ut premititur contestata, data sit et inter¹³ ligatur ab ipsa die unica tantum et perhentoria dilacio triginta dierum utilium inclus¹⁴ sive, die ipsius contestacionis minime computata, utrique parti ad probandum tam per¹⁵ testes quam per instrumenta et omne probacionum genus et ad faciendum eciam deponere¹⁶ testium dicta, dum tamen instrumenta, quibus partes uti voluerint, infra quindecim dies¹⁷ utiles a die quo dicti triginta dies currere inceperint computandos in iudicio¹⁸ producantur, quibus quindecim diebus ellipsis dicta instrumenta ulterius in dicta causa produci non¹⁹ possint. § Quibus triginta diebus ellipsis, ex tunc testes, si qui producti fuerint²⁰ in causa vel lite, intelligentur et sint aperti et publicati. Et tunc iudex teneatur facere²¹ fieri copiam partibus de ipsis testibus et dictis eorum et omnibus aliis in causa atitatis, *si fuerit requisitus per partem, quia iudex in causa civili nihil debet facere nisi ad instantiam partis.*^{c 22} § Ab ipsa vero die publicationis et aperture testium, die ipsius aperture minime²³ computata, sit et intelligatur data unica et perhentoria dilacio quindecim dierum²⁴ utilium utrique parti ad acipiendum copiam testium et aliorum atitatorum in causa²⁵ et ad deliberandum, reprobandum et reversandum testes et dicta testium ac²⁶ eciam ad reprobandum instrumenta et scripturas et omnia producta in causa vel eciam atitata. ²⁷ § Ellapso autem termino dictorum quindecim dierum utilium, artatis partibus per iudicem²⁸ cause ad dandum confidentes suos, teneatur ipse iudex, utraque vel altera parte²⁹ instante, in pena vigintiquinque librarum asumere unum vel plures de collegio iudicium³⁰ Plac(entie) sapientes ad consulendum diffinitive super dicta causa infra tres dies³¹ utiles post dictos quindecim dies computandos. Qui iudex cause infra terciam³² diem a dicta die asu(m)pcionis compellat partes ad deponendum salarium pro³³ consilio,

^a nel margine sinistro.

^b die - c(om)putata aggiunto nel sopralineo.

^c si fu(er)it - p(ar)tis aggiunto nel margine sinistro con segno di inserzione.

oppositione aliqua non obstante. Et quicumque unus vel plures fuerint ||^{11v} assumpti ad consulendum diffinitive teneantur,^d ^{5|} deposito salario, quod salarium stet in deposito nec consulti detur donec ipse consultor consilium suum infra tempus instancie dederit, ^{1|} apud acta iudicis utraque seu altera parte instante dare consilium suum in scriptis clarum et certum per quod consilium apareat quis obtinuerit et quis ^{2|} subcubuerit in ipsa causa et questione et cum expressa certa quantitate expensarum in quibus victus fuerit condemnatus et expensas ipsius consultoris ^{3|} que restituuantur per partes^e ^{4|} apud acta iudicis infra quindecim dies utiles ^{6|} a die ipsius assumptionis, dicta assumptionis die minime computata, sub pena centum sol(dorum) et ^{7|} amissionis salarii illius consilii, et nichilominus ipse consultor teneatur ad restituendum partibus omnes expensas factas in illa causa in qua fuerit assumptus, si eius defectu vel negligencia suum consilium in tempus instancie non dederit apud acta ut predictum est.^f Quod consilium sic ^{8|} datum apud acta teneatur iudex cause utraque seu altera parte instante in pena viginti^{9|} quinque librarum citatis partibus publicare et pronunciare ante finem dicte instancie septuaginta ^{10|} dierum utilium, nisi interim dicta causa esset per concordiam terminata. § Sane capitula inten^{11|}cionum ad probandum dacta per partes vel alterutram ipsarum et testes ad probandum super eis ^{12|} admitantur, salvo iure impertinencium t(em)pore disputacionis diffinitive sentencie et admittendorum. ^{13|} § Hec videlicet observando quod, lite contestata, libellus non possit mutari, emendari, cumulari ^{14|} vel aliquid in eo addi vel minui seu eciam reformari. § Siquis vero post item contestatam ^{15|} dixerit se gravatum vel gravari ab aliquo precepto, interlocutoria vel processu iudicis, quod ^{16|} gravamen interponi possit eadem vel sequenti die iuridica et non ultra, vel suis expensis ^{17|} petierit consilium sapientis, teneatur eadem die vel sequenti dare confidentes suos ad ^{18|} acipiemendu sapientem de dicto collegio et deponere salarium pro consilio, quod consilium sit suis expensis, ^{19|} et deponere decem sol(dos) parti adverse si super ipso gravamine subcubuerit aplicandos nisi ipsi ^{20|} gravamini vel consilio renunciaverit ante assu(m)ptionem sapientis. Quem sapientem ^{21|} assumptum iudex cogat ad dandum consilium suum omnibus remediis iuris infra ^{22|} octo dies iuridicos. Et quo assumpto sapiente super aliis super quibus non assumptus ^{23|} fuerit, nichilominus procedatur. Si vero dicens se gravatum vel suis expensis petens con^{24|}silium sapientis predicta non observaverit, ipso hoc intelligatur renunciasse ipsi gravamini ^{25|} et consilio quod petebat. Ita tamen quod per aliquod gravamen vel peticionem sapientis quod vel que interponeretur nullatenus ^{38|} impediatur assumptio sapientis in causa super diffinitiva debito modo et t(em)pore facta vel fienda et ^{39|} pronunciacio consilii illius assumpti in dicta causa infra t(em)pus instancie ordinata.^g ^{40|} § Preterea, si quis ex litigantibus dixerit se habere testes vel ^{26|} instrumenta extra provinciam Lombardie et ob hoc petat terminum ad probandum, detur sibi ter^{27|}minus ei perhentorius ad producendum et ad probandum arbitrio iudicis, inspectis ^{28|} locorum distancia et negotii qualitate cum moderamine infrascripto, quia ille qui petit dictam ^{29|} dilacionem requirat eam post quinque dies utiles

^d segue h(ab)ito salario utraq(ue) seu altera parte instante dare c(on)silium suum in scriptis depennato.

^e deposito salario - p(er) partes aggiunto nel margine superiore con segno di inserzione.

^f et nichilomin(us) - p(re)d(i)ct(um) est aggiunto nel margine sinistro con segno di inserzione. Segue et plus et minus arbitrio iudicis depennato.

^g ita tame(n) - ordinata aggiunto nel margine inferiore con segno di inserzione.

post litem vere vel ficte contestatam.³⁰ Et infra dictum t(em)pus consignet et deponat in publico duos sol(dos) pro qualibet libra³¹ extimationis litis. Et nomina testium quos producere intendit apud acta det in scriptis,³² que pecunia parti adverse aplicetur nisi ipsos testes et instrumenta produixerit infra dictam³³ dilacionem sibi per iudicem assignandam, qua dilacione elapsa, testes, si qui producti³⁴ fuerint per partes vel alteram earum, sint et intelligentur publicati et aperti. Et ex tunc,³⁵ ellapsso dicto termino, omnes termini et dillaciones curant et sint dati et omnia³⁶ observentur que fienda et observanda usque in fine cause supradicuntur quando ellapsi^{12r} fuerint triginta dies utiles supradicti. Et in hoc casu, dumtaxat quando modo¹ predicto datur dillacio propter testes et instrumenta existencia extra provinciam Lombardie,² possit, non obstantibus predictis, instancia cause se extendere ultra dies septuaginta utiles³ aliis nichilominus in suo robore duraturis. § Durante autem dicto termino triginta⁴ dierum utilium seu dicta dilacione, que dabitur ad probandum quando testes vel instrumenta extra⁵ provinciam Lombardie existere ut premititur dicerentur, iuretur de calu(m)pnia quam cicius fieri⁶ poterit partibus hoc requirentibus vel altera earum, quod iuramentum per principales personas⁷ prestetur, si fuerint t(em)pore dictarum dilacionum ambe partes in civitate Plac(entie) vel districtu.⁸ Alioquin, si dicte partes vel altera earum tunc non fuerint in civitate Plac(entie) vel districtu, proce⁹datur in causa absque aliquo calumpnie iuramento. Sed si ante assu(m)pcionem sapientis¹⁰ super diffinitiva per quinque dies utiles ambe partes, que fuerint absentes vel quarum¹¹ altera fuerit absens, fuerint presentes in civitate Plac(entie) vel districtu, tunc iuretur de¹² calu(m)pnia per ipsas partes principales, si ab eis vel altera earum fuerit requisitum. Quo¹³ calumpnie iuramento prestito ut est dictum, possint non obstantibus predictis fieri posiciones¹⁴ vel interrogaciones per partes vel alteram earum ante assumptionem sapientis super diffi¹⁵nativa in quacumque parte litis, nichilominus semper curentibus omnibus dilacionibus¹⁶ et terminis supradictis de quibus posicionibus detur copia in scriptis parti contra quam fient.¹⁷ Ita quod per unam diem continuam super eis valeat consulere et deliberare, eo videlicet¹⁸ intellecto quod propter iuramentum calumpnie vel posiciones prelibatas nulli processus,¹⁹ dilacio vel termini supradicti aliqualiter inpediantur vel retardentur, sed nichilominus²⁰ curant non obstantibus ipsis posicionibus vel calumpnie iuramento. § In omni vero²¹ causa vel lite que est vigintiquinque librarum Plac(entinorum) vel infra, usque in quantitatem .XL. sol(dorum) Plac(entinorum),^h procedatur per iudicem cause²² sumarie et de plano, sine figura et strepitu iudicii. Ita tamen quod instacia²³ dicte cause a die querimonie per agentem, dicta die minime computata,ⁱ triginta dies inclusive utiles non²⁴ excedat, in pena vigintiquinque librarum Plac(entinorum) iudici cause, si infra triginta dies²⁵ utiles causa non fuerit per diffinitivam sententiam terminata. Si vero non petatur certa²⁶ quantitas vel certa res, tunc durare possit instacia quemadmodum si causa²⁷ esset ultra quantitatem vigintiquinque librarum, quam penam ipse iudex cause incurat²⁸ ipso facto si per ipsum iudicem steterit. In omni vero causa, lite seu questione que est a quadraginta sol(dis) infra possit iudex cause procedere, cognoscere, terminare et diffinire su(m)arie et de plano,³⁵ sine figura et strepitu

^h usq(ue) - Plac(entinorum) aggiunto nel sopralineo.

ⁱ d(ic)ta - c(om)putata aggiunto nel sopralineo.

*iudicii, diebus feriatis et non feriatis, et sine libello vel petitione seu memoriali in scriptis et absque aliqua instancia,³⁶ prout et sicut dicto iudici placuerit et videbitur expedire, et absque aliquo consilio sapientis assumendo. Et quod nullus³⁷ possit interponere approbacionem seu nullitatem vel gravamen vel petitionem sapientis a sentencia que per ipsum iudicem in dicta causa, lite seu questione fuerit lata³⁸ usque ad dictam quantitatem .XL. sol(dorum) vel infra, aliquibus aliis statutis communis vel iuribus in contrarium loquentibus non obstantibus.^j ³⁹ § Et quia supra dies utiles sepius²⁹ nominantur, dies utiles convenit intelligi omnes exceptis diebus feriatis intro³⁰ductis in honorem Dei et sanctorum eius et aliis diebus feriatis introductis^k propter³¹ messes et vendemias, prout omnes dicte ferie in statuto communis Plac(entie) continentur,³² ac eciam feriis repentinis que introduce^l essent vel introducerentur^m et diebus³³ quibus iudex non sedet publice in loco ubi ius reddere consuevit, exceptis ||^{12v} eciam diebus quibus in causa vel lite seu super eis inter partes co(m)promissum fieret et¹ duraret. § Insuper ut omnis via cavilandi penitus afferatur, quilibet advocatus² teneatur diligenter prestare patrocinium suum in omni causa in qua fuerit avocatus³ et qualibet parte cause quocienscumque usque ad finem fuerit opportunum et procurator procu⁴racionem suam satisfacto eis de salario suo secundum quod ordinatum est vel ordinabitur⁵ dando medietatem salarii in principio cause et aliam medietatem in fine. Ita quod⁶ per eorum tarditatem processus et sentencia minime retardentur in pena vigintiquinque⁷ librarum advocato et decem librarum procuratori comuni Plac(entie) aplicanda. Notarius vero⁸ actorum teneatur ponere cellariter scripturas litis in libro actorum, *videlicet eadem die qua acta facta fuerint vel sequenti,*ⁿ et dare copiam⁹ partibus quandocumque fuerit requisitus, satisfacto sibi co(m)petenter de labore suo secundum¹⁰ quod ordinatum est vel ordinabitur. Alioquin centum sol(dorum) penam qualibet vice in¹¹curat ipso facto, *si dictus notarius contrafecerit in aliquo predictorum.*^o § Simili modo easdem penas vigintiquinque librarum *Plac(entinorum)*^p incurat ad¹²vocatus et procurator decem librarum, si asu(m)pto sapiente super diffinitiva opposuerint¹³ aliquam oppositionem, cavilacionem seu instrumentum vel scripturam de novo quominus¹⁴ lis seu causa debito termino finiatur. Et si predicti advocati et procuratores in tota¹⁵ causa non prestarent patrocinium suum, ut opportunum erit in causa, restituant¹⁶ salarium quod recepissent. Et insuper condempnetur advocatus in vigintiquinque libris et¹⁷ procurator in decem libris. Et que dicta sunt de advocationis, procuratoribus et notariis tam¹⁸ in causa principali quam appellacionis vendicent sibi locum.¹⁹*

II. Sufficiat in quolibet libello exprimere causam et nomen actionis in libello nemo²⁰ exprimere teneatur.²¹

^j in omni - obstantib(us) aggiunto nel margine inferiore con segno di inserzione.

^k -tro- nel sopralineo.

^l -tro- nel sopralineo.

^m -tro- nel sopralineo.

ⁿ videlicet - sequenti aggiunto nel sopralineo con segno di inserzione.

^o si dictus - p(re)dicto(rum) aggiunto nel sopralineo.

^p Plac(entinorum) aggiunto nel sopralineo.

III. Rubrica de appellacionibus²²

de appellationibus^q

In causa appellacionis infrascripto ordine procedatur, quia appellans in casibus quibus²³ appellare licet iuret quando appellat coram iudice a quo appellatur se nec²⁴ dolo nec calumpnia sed credens sovere iustum causam appellasse. § Qua²⁵ appellacione interposita, appellans teneatur porigere in dicta causa libellum infra²⁶ tres dies utiles inclusive, si fuerit in civitate vel habitaverit seu habitacionem²⁷ habuerit ille cui libellus debet offeri, et si in episcopatu infra quinque dies utiles²⁸ inclusive iudici ad quemque appellatum fuerit et eciam appellato seu legiptime²⁹ persone pro eo personaliter vel ad domum. Alioquin, qui appellaverit reputabitur ||^{13r} non appellans et ad execucionem principalis sentencie procedatur. § Quo libello porecto¹ et in actis dicti iudicis ad quem appellatum fuerit scripto, legitimatis personis iudicis et² actoris et rei infra duos dies utiles sequentes, *die ipsius legiptimacionis minime computata*,^r sic et intelligatur facta litis contestacio³ inter ipsas partes, excepcione aliqua non obstante, salvis et reservatis utriusque parti t(em)pore⁴ diffinitive dicte cause excepcionibus, defensionibus competentibus et competituris⁵ et iuribus quibuscumque. § Lite igitur in ipsa causa ut premititur contestata, data sit et⁶ intelligatur ab ipsa die, *dicta die contestacionis minime computata*,^s unica tantum perhentoria dilacio utriusque parti quindecim dierum⁷ utilium ad probandum de iure suo quocumque genere probacionum quod de iure sit⁸ aliud admitendum. Eo salvo quod si aliqua parcium producere voluerit aliqua instrumenta⁹ que producta non fuerant in causa principali, ipsa instrumenta producat in primis quinque diebus¹⁰ dictorum quindecim dierum utilium et aliter ipsa de novo instrumenta non producat. § Ellipsis¹¹ vero dictis diebus quindecim, ex tunc siqui testes producti fuerint in dicta causa,¹² intelligantur et sint aperti et publicati et tunc iudex teneatur facere fieri copiam¹³ partibus de ipsis testibus et eorum dictis et omnibus aliis in causa atitatis. § Ab ipsa¹⁴ vero die ultima dictorum quindecim dierum utilium, dicta ultima die minime¹⁵ computata, sit et intelligatur data unica et perhentoria dilacio utriusque parti¹⁶ decem dumtaxat dierum utilium ad acipiendum copiam testium siqui¹⁷ producti fuerint et aliorum atitatorum in dicta causa et ad deliberandum, repro¹⁸bandum et reversandum ipsos testes et dicta eorum ac eciam ad reprobandum in¹⁹strumenta et scripturas et omnia alia producta in dicta causa seu eciam²⁰ actitata. § Post vero lapsum dictorum decem dierum, iudex cause, artatis²¹ partibus ad dandum confidentes suos, teneatur, utraque vel altera parte instante,²² in pena vigintiquinque librarum Pac(entinorum) assumere unum vel plures de collegio²³ iudicum Plac(ente) sapientes ad consulendum diffinitive super dicta causa infra²⁴ duos dies utiles computandos post dictos dies decem. § In quacumque tamen parte²⁵ dicte cause, post item contestatam usque ad assumptionem sapientis super diffi²⁶nitiva, possit iurari de calu(m)pnia, fieri posiciones, interrogaciones modo et forma²⁷ qui dicuntur in stat(uto) quod loquitur de causa principali, nullo ob hoc i(m)pedimento²⁸ obstante quominus labatur instancia dicte cause per terminos prelibatos, *dum tamen* *instancia dicte appellacionis .XLIII.* *dies utiles non excedat numerandos a die*

^q nel margine sinistro

^r die - c(om)putata aggiunto nel sopralineo.

^s dicta - c(om)putata aggiunto nel sopralineo.

contestacionis, ipsa die contestacionis minime computata.¹ § Et ²⁹ quicumque unus vel plures asu(m)pti fuerint in dicta causa ad consulendum difinitive ut predicitur, ³⁰ sapientes teneantur habito salario suo, *quod salarium stet in deposito nec consultori detur donec ipse consultor consilium suum infra tempus instancie dederit in scriptis apud acta iudicium,*^u utraque seu altera parte instante, dare ³¹ consilium suum in scriptis apud acta iudicis infra quindecim dies utiles, die ipsius ³² asu(m)pcionis minime computata, sub pena centum sol(dorum) et amissionis salarii illius ³³ consilii.^v *Et nichilominus ipse consultor teneatur ad restituendum partibus omnes expensas factas in illa causa in qua fuerit assumptus,*³⁶ si eius defectu vel negligencia suum consilium infra t(em)pus instancie non dederit apud acta, et plus et minus arbitrio ³⁷ dominorum Iohannis et Luchini prelibatorum.^w ³⁸ § Quod consilium sic datum apud ³⁴ acta teneatur iudex cause predicte, utraque seu altera parte instante, in pena ^{13v} vigintiquinque librarum, citatis partibus, publicare et pronunciare infra duos dies utiles post ⁴ dictos dies quindecim supra proxime nominatos. Et quod iudex qui assumptus fuerit super ⁵ diffinitiva sententia vel interlocutoria possit et debeat cogi quandocumque ad dandum ⁶ consilium suum in scriptis, eciam post t(em)pus statutum infra quod dare debebat consilium, ⁷ ita quod propterea asumpcio de ipso facta non intelligatur esse cassa vel revocata, dum ⁸ tamen infra t(em)pus instancie dictum consilium pronuncietur et quod dicitur de dando con⁹silium per sapientem post t(em)pus infra quod dictum consilium dare debebat vendicet ¹⁰ sibi locum in causa principali. § Hoc videlicet intellecto quod dictum est in statuto ¹¹ quod loquitur in causa principali de intencionibus admitendis salvo iure i(m)pertinencium, ¹² quando videlicet testes in causa appellacionis alias producti valeant, et quod dictum est ¹³ quod libellus non possit mutari, emendari, cumulari vel in eo addi vel minui seu ¹⁴ aliquid reformari, et quod dictum est quando aliquis senserit se gravari vel suis ¹⁵ expensis petierit consilium sapientis et de sapiente assumendo et cogendo et de ¹⁶ interlocucionis certo modo et infra certum terminum terminandis, et quod dictum est quod sapiens assu(m)ptus teneatur dare consilium suum clarum et certum per quod consilium appareat quis obtinuerit ¹ et quis subcubuerit in ipsa causa et questione cum taxacione et expressa certa quantitate expensarum in quibus victus fuerit condemnandus et expensas ipsius ² consultoris per partes sibi restituendas,^x ³ eciam in causa appellacionis ¹⁷ vendicent sibi locum, dum tamen instance dicte cause appellacionis dictorum dierum ¹⁸ utilium modos vel terminos non excedat. § Sane ut appellaciones que plerumque ¹⁹ ad querenda subterfugia fuerint modo debito refrenentur, si quis appellans in causa ²⁰ appellacionis subcubuerit solvat pro pena *duos sol(dos)* pro qualibet libra extimationis litis et si lis non fuerit de certa quantitate, ipsa lis extimetur et extimata sit et intelligatur habito respectu ad salarium quod consultor habuerit a partibus,^y cuius pene medietas comuni ²³ Plac(ente) aplacet et alia medietas appellato, in qua pena hoc

¹ dum tamen - c(om)putata aggiunto nel margine sinistro con segno di inserzione.

^u quod salariu(m) - iudicium aggiunto nel soprалineo.

^v segue et plus et minus arbitrio iudicis depennato.

^w et nichilomin(us) - p(re)libatt(orum) aggiunto nel margine inferiore con segno di inserzione.

^x et q(uod) - restituendas aggiunto nel margine superiore con segno di inserzione.

^y duos sol(dos) - p(ar)fib(us) aggiunto nel margine destro con segno di inserzione. Segue si lis fu(er)it infra extimationem ²¹ quinquaginta librarum, duos sol(dos) pro qualibet libra. Et si extimatione(m) p(re)dic(t)am ²² excesserit, solvat duodecim denarios pro qualibet libra depennato.

ipso sit et intelligatur²⁴ conde(m)pnatus et eciam *in^z* expensis legitimis factis per adversarium tam in causa principali²⁵ quam appellacionis causa supradicta, de quibus pena et expensis solvendis ut predicitur²⁶ teneatur qui appellaverit coram iudice appellacionis infra octo dies utiles²⁷ post contestacionem litis dicte cause vel ante prestare apud acta ydoneam²⁸ caucionem, labentibus nichilominus dicte instance terminis prelibatis.²⁹ Alioquin, appellacioni renunciasse intelligatur, si ut predicitur dictam non dederit³⁰ caucionem.³¹

III. Quicumque appellaverit in causa civili in casibus in quibus appellare licet, si a³² sentenciis iudicium racionis duxerit appellandum, appetet ad iudicem maleficiorum.³³ § Si vero appellaverit a sentenciis iudicis stratarum vel iudicis virtualium *vel iudicis gabellarum vel iudicis gabelle salis*,^{aa} in quo³⁴ casu appellare licet, appetet ad vicarium potestatis vel ad iudicem racionis quem appellans ellegerit. ||^{14r} § Si autem appellaverit a sentenciis iudicis camare deputati ad exactiones communis Plac(entie),¹ in casibus in quibus appellare licet, appetet ad iudicem racionis quem appellans ellegerit *vel ad vicarium potestatis*.^{bb} § Si autem a sentenciis² iudicis maleficiorum, in casibus in quibus appellare licet, ut puta a sentenciis quas tulerit³ in questionibus aquarum seu rivorum, *a quacumque alia causa et questione civili*^{cc} appellatum fuerit *vel si appetetur a sententia vicarii potestatis*,^{dd} appetet ad potestatem. *Rubrica de appellatione ad p[otestatem] facta.*^{ee} Verum si apelans⁴ in causa appellacionis obtinuerit sententialiter et pars adversa ab ipsa sententia *duxerit appellandum ab ipsa sententia*^{ff} que fereretur in⁵ causa appellacionis per aliquem iudicium predictorum, eo casu appetetur ad potestatem, qui potestas⁶ nullam causam ad se per appellacionem devoluptam possit commitere alicui ex dictis iudicibus⁷ coram quo dicta causa principaliter vel per appellacionem fuerit ventilata. Sed eam comitere^{gg}⁸ debeat, *oblato appellationis libello coram eo*,^{hh} alii ex iudicibus prelibatis. Ita tamen quod in aliqua causa *vel occasione alicuius cause*ⁱⁱ idem non⁹ possit bis appellare.¹⁰

V. Potestas seu iudex ad quem fuerit appellatum teneatur appellacionem recipere¹¹ in casibus in quibus appellare licet sub pena vigintiquinque librarum Plac(entinorum).¹²

^z in nel sopralineo.

^{aa} v(e)l iudicis - salis aggiunto nel sopralineo.

^{bb} que(m) - pot(est)atis aggiunto nel sopralineo.

^{cc} a quac(um)q(ue) - civili aggiunto nel sopralineo.

^{dd} v(e)l - pot(est)atis aggiunto nel margine destro con segno di inserzione.

^{ee} r(ubrica) - facta aggiunto nel sopralineo.

^{ff} duxerit - sententia aggiunto nel sopralineo.

^{gg} segue possit et depennato.

^{hh} oblato - eo aggiunto nel margine destro con segno di inserzione.

ⁱⁱ v(e)l - cause aggiunto nel sopralineo.

VI. In causa appellacionis non recipiantur novi testes, nisi nova emerserit questio vel¹³ inciderit questio vel causa, et quod si quis subcubuerit in causa nullitatis alicuius cause vel¹⁴ questionis, quod ab ipsa causa nullitatis in qua subcubuerit non possit appellare nec eciam possit¹⁵ dicere nullam, et quod quilibet qui diceret sententiam nullam teneatur dare satisfacionem quemadmodum¹⁶ tenetur ille qui appellat, et quod causa nullitatis principalis non duret nec durare possit ultra¹⁷ t(em)pus appellacionis finiendum et predicta locum habeant in futuris questionibus tantum, et quod sen¹⁸tencia non possit dici nisi semel nulla si sucu(m)buerit ille qui dixerit semel nullam¹⁹ per illum qui eam dixerit semel nullam.²⁰

de feriis^{jj}

VII. Rubrica de feriis²¹

Statutum est dies feriatos tocius anni modo qui sequitur observandos, videlicet:²² § de mense ianuarii diem kalendarum ipsius mensis usque ad octavam inclusive; et festa²³ sanctorum Savini et Pauli apostoli agnetis Vicencii. Et quod qualibet die feriata et non²⁴ feriata possint fieri saximenta et sequestraciones et de ipsis cognosci sumarie²⁵ et de plano, sine figura et strepitu iudicii et de satisfacionibus ipsorum saximentorum prestandis;²⁶ § de mense februarii festa beate Brigide, sancte Marie Virginis Matris, sancti Blaxii^{kk} et sancti Petri et²⁷ sancti Mathie apostoli et sancte Agate marthiris; ||^{14v} § de mense marci die .XII.^{ll} festa sancti Gregorii doctoris ecclesie et die .XXV.^{mm} beate Marie Virginis.¹

§ De mense aprilis die .XXI.^{mm} festa sancti Georgii et santi Marchi evangeliste.²

§ De mense madii festa apostolorum beatorum Iacobi et Phylippi, invencio sancte Crucis, sancti³ Iohannis ante portam latinam.⁴

§ De mense iunii a kalendis ipsius mensis inclusive usque ad kalendas mensis augusti.⁵

§ De cetero mensis augusti festa sancti Bartolomei apostoli, sancti Augustini doctoris ecclesie,⁶ decolacio sancti Iohannis.⁷

§ De mense septembbris festum beate Marie Virginis et quintadecimam diem⁸ ipsius mensis septembbris usque ad quintadecimam diem mensis octubris inclusive propter⁹ vendemias et seminaciones, salvo quod t(em)pore nundinarum possit redi ius de omnibus¹⁰ pertinentibus ad ipsas nundinas.¹¹

§ De dicto mense octubris festa sancti Luche evangeliste et sanctorum Symonis et Iude¹² apostolorum et beati Donini martiris.¹³

§ De mense novembbris festum omnium sanctorum cum die sequenti in quo fit commemoracio¹⁴ defontorum et festa sancti Martini, sancti Antonini defensoris civitatis Plac(entie) et sancti¹⁵ Andree apostoli.¹⁶

^{jj} nel margine sinistro.

^{kk} s(an)c(t)i Blaxii aggiunto nel sopralineo.

^{ll} die .XII. nel sopralineo.

^{mm} die .XXV. nel sopralineo.

ⁿⁿ die .XXI. nel sopralineo.

§ De mense decembris festa sancti Nicolay, sancti Ambroxii doctoris ecclesie et vigilie sancti¹⁷ Tome apostoli inclusive usque ad finem dicti mensis propter natalios dies Domini nostri¹⁸ Iesu Christi.¹⁹

Item omnes dies dominicos et diem lune precedentem carnis pluvium usque ad²⁰ subsequentem diem mercurii inclusive et diem sabati olivarum usque ad diem octave²¹ resurecionis Domini inclusive et tres dies ante assensionem Domini propter letanias²² et diem assensionis Domini; et vigiliam Pentecostes ut ipsum diem Pentecostes cum duobus²³ diebus sequentibus; et diem primum festi corporis Domini nostri Iesu Christi. In quibus diebus omnibus²⁴ omnium litium strepitus causarum civilium conquescat. Et si aliquis processus fierent vel²⁵ sentencie fererentur in ipsis causis non valeant ipso iure, exceptis casibus in quibus²⁶ de iure comuni potest cognosci vel tractari seu litigari feriatis t(em)poribus messium²⁷ vel vendemiarum. Salvo quod quocumque t(em)pore questiones aquarum cognoscantur.²⁸

Quia in statutis communis Plac(ente) sepe habetur mencio de diebus iuridicis et^{||15r} utilibus, ut sciri valeat quibus diebus per iudicem ius redditur, volumus quo*d* iudices rationis¹ et quilibet eorum per se faciant scribi in actis separatim per se et ordinate per aliquem ex notariis² cuiuslibet eorum omnes dies iuridicos et quibus per quemlibet eorum publice ius redditur, in pena³ centum sol(dorum) Plac(entinorum), quam quilibet ipsorum incurat ipso facto qui predicta duxerit negligendum. Et si⁴ predicti dies per aliquem ex dictis notariis scripti non fuerint, incurrat quilibet ipsorum penam⁵ viginti sol(dorum) Plac(entinorum) ipso facto.⁶

§ Addicio feriarum⁷

addicio feriarum^{oo}

Statuto quod loquitur de diebus feriatis addimus, volumus et intelligimus dies infrascriptos⁸ feriatos esse et pro feriatis diebus haberi debere, videlicet:⁹

§ de mense iunii festum sancti Barnabe, sancti Iohanis Batiste, sanctorum Iohanis et Pauli;¹⁰

§ de mense iulii festa sancti Antonini, sancte Margarite, sancte Marie Madalene, sancti Iacobi apostoli.¹¹

§ de mense augusti festa sancti Petri ad vincula, sancti Dominici, sancti Systi, sancti Laurencii, festum¹² beate Marie Assumptionis Virginis gloriose;¹³

§ de mense septembribus festa sancti Mathey apostoli et evangeliste, sancte Iustine virginis et¹⁴ martiris, sancti Michaelis, sancti Ieronimi, exaltacionis sancte crucis;¹⁵

§ de mense octubris festa sancti Francischi, sancti Donini;¹⁶

§ de mense novembribus festum sancte Caterine virginis;¹⁷

§ de mense ianuarii festum sancte Agnetis, festum sancti Vicencii;¹⁸

§ de mense februarii festum sancte Aghate virginis et sancti Blaxii;¹⁹

§ de mense marci festum sancti Benedicti.²⁰

^{oo} nel margine sinistro.

VIII. Quia que propter bonum commune ordinata sunt multi licencia a statutis concessa abuten²¹tes conantur everttere utuntur ad lexionem quod provisum fuerat ad medelam provide²² restringimus statutum quod loquitur de aquis que indebet ducuntur et aufferuntur²³ quod credatur domino seu possessori aque dampnum passo usque in viginti sol(dos), volentes²⁴ quod de quantitate dampni sibi acussatori non credatur suo dicto vel sacramento,²⁵ nisi quatenus probaverit legi timis documentis. Salvo quod dicitur in dicto statuto²⁶ de penis solvendis comuni et quod presumatur aquam accepisse ille in cuius pra²⁷tis vel terris inventa fuerit dicta aqua volumus inviolabiliter observari, eo²⁸ adiecto quod dicta presumptio de qua fit mencio in dicto statuto secundum ad penam ||^{15v} communis in dicto statuto contentam pro probacione legitima habeatur, et eciam quantum ad¹ hoc quod accusatus abstulerit dictam aquam et dederit dampnum. Sed de quantitate da(m)pni² probet acusator per testes dignos fide. Et aliter nisi modo predicto statutum de quo fit³ mencio non vendicet sibi locum.⁴

VIII. Rubrica de curatore bonorum⁵

de curatore bonorum^{pp}

Si citacio facta fuerit quod aliquis compareat coram iudice vel quod si quis vult esse⁶ heres vel defendere bona alicuius compareat coram iudice infra terciam diem,⁷ si citacio facta fuerit in civitate Plac(entie), si vero in districtu infra quinque dies,⁸ et infra dictum t(em)pus nemine legitime comparente hoc ordine ulterius procedatur,⁹ videlicet quod ellapso termino fiat proclamacio in plateis communis maioris ecclesie et¹⁰ burgi et per singulas portas civitatis Plac(entie) in locis consuetis et in contrata in qua¹¹ habitat vel habitare consuevit ille contra quem vel eius bona proceditur, si habitat vel habitare¹² consuevit in civitate, et si habitat vel habitare consuevit in districtu, fiat proclamacio¹³ in dictis plateis et locis et iuxta portam civitatis per quam itur ad locum ubi habitat¹⁴ vel habitare consuevit ille contra quem vel eius bona proceditur, quod si quis vult defendere¹⁵ eum vel bona eius vel esse heres vel defendere bona eius contra quem proceditur¹⁶ quod co(m)pareat coram iudice coram quo agitur usque ad octo dies subsequentes, die¹⁷ ipsius proclamacionis minime co(m)putata. Quo ellapso termino, si nullus legitime¹⁸ co(m)paruerit fiat secunda proclamacio in dictis locis quod omnes creditores predicti contra¹⁹ quem vel eius bona proceditur compareant cum cartis et iuribus eorum et scribi faciant²⁰ in actis nomina eorum et id quod petunt coram dicto iudice usque ad octo dies subse²¹quentes, non computata die ipsius proclamacionis, quia iudex vult dare et con²²stituere curatorem bonis ipsius et procedere ad ipsam curatoris dacionem. § Post²³ que nemine co(m)parente dari possit curator ipsis bonis ad postulac(ionem) eius²⁴ qui predictas proclamaciones et processus fieri fecit. § Si vero infra dictum terminum²⁵ comparuerint creditores et, ut premititur, fecerint scribi in actis nomina eorum²⁶ et id quod petunt, statuatur ipsis creditoribus, predicto termino ellapso, pro termino²⁷ certa dies per iudicem seu ex parte eius instante aliquo ex dictis creditoribus,²⁸ quia intendit et vult dare ipse iudex ipsum curatorem ut sint coram eo²⁹ occasione dacionis ipsius curatoris. Et tunc ipsis comparentibus vel si aliqui³⁰ absint ad postulac(ionem)

^{pp} nel margine sinistro.

comparencium, videlicet maioris partis eorum, det et ||^{16r} constituat iudex ipsum curatorem. Quam maiorem partem intelligimus habito respectu ¹| ad debitam quantitatem vel rem. § Qui curator legitime constitutus faciat inventarium ²| de bonis predicti antequam aliquid gerat vel administret. § Quo facto, fiat tercia proclama³|tio in dictis locis quod omnes creditores predicti contra quem vel eius bona proceditur compareant ⁴| usque ad decem dies subsequentes, non computata die ipsius proclamacionis, cum eorum ⁵| cartis et iuribus coram iudice ad postulat(ionem) dicti curatoris, quia vult facere solucionem ⁶| creditoribus per ordinem. § Et ad hoc nullus valeat ignorare, omnes proclamaciones ⁷| predice fiant in locis predictis publice et alta voce per tubatorem comunis Plac(entie) premisso ⁸| sono tube, ita quod de qualibet proclamacione tubator ultra duos sol(dos) Placen(tinorum) non ⁹| acipiat. Et si tubator recusaret, ad hec eciam invictus per iudicem compellatur. ¹⁰| § Quibus paratis, legitimatis debitibus per ipsos creditores, teneatur curator facere soluc(ionem) ¹¹| per ordinem ipsis presentibus creditoribus qui venerint. Ita quod instantibus ipsis creditoribus ¹²| qui comparuerint, ut predicitur, teneatur curator facere eis creditoribus solucionem per ¹³| ordinem preponendo aliis eos qui habuerint pociora iura. Et *ut*^{qq} predicta per ordinem fiant, ¹⁴| requirantur ad postulac(ionem) curatoris creditores omnes de quibus supra mencio habetur quod ¹⁵| veniant certa die accepturi solucionem secundum ordinem predictum. Alioquin, ipsis ¹⁶| negligentibus, possit facere solucionem ipse curator creditoribus instantibus per ordinem ¹⁷| aliorum, negligencia non obstante, et si secus per curatorem fieret non valeat ipso ¹⁸| iure. § Si vero aliqui ex creditoribus qui fecerint se scribi in actis infra aliquem ¹⁹| ex terminis supradictis non acperint solucionem, vel quia noluerint vel quia non comparuerint ²⁰| ad acpiendum solucionem ut predicitur, non possint revocare soluciones aliis credi²¹|toribus factas, licet sint iure vel t(em)pore pociores. § Salvo quod per dictas soluciones non ²²| fiat aliquod preiudicium, videlicet quantum ad ypotechariam ceteris creditoribus ²³| qui non comparuerint vel non fecerint se scribi infra aliquem ex terminis supradictis. ²⁴| § Sane ad experientia docente plures confessiones et fraudes per curatores bo²⁵|norum comperimus in non modicum preiudicium debitorum, volumus et declaramus ²⁶| quod confessio curatoris in aliquo non preiudicet debitori vel bonis alicuius, et ²⁷| quod solucio facta per ipsum curatorem non precedente legitima debiti probacione ²⁸| et quicquid sequitur ex ea non valeat ipso iure. § Que omnes soluciones que ²⁹| fient per curatores bonorum fiant hoc modo, videlicet quia per ipsum iudicem ³⁰| elligantur tres boni viri cives habitantes Plac(entie), *qui iudex elligere beat illos extimatorum tantum quos nominaverit maior pars* ³⁴| *creditorum, habito respectu ad cumullum debiti cum voluntate et consensu curatoris,*^{rr} ³⁵| *qui extiment bona fide eorum* ³¹| *sacramento bona de quibus debet fieri solucio per curatorem et qui iurent* ³²| *ipsam extimationem tenere penes se secretam quousque fuerit per iudicem* ||^{16v} *ut infra subicitur publicata, super qua electione coram Deo conscienciam ipsius* ¹| *iudicis oneramus. Qui electi extimationem quam fecerint de ipsis bonis clausam* ²| *et sigillatam ipsi iudici dent in scriptis.* § Postquam dacionem creditores omnes qui ³| se scribi fecerint vocentur ad certam diem qua elligant, videlicet quilibet ⁴| secundum quod est pocior, res quas maluerint acipere in

^{qq} *ut nel sopralineo.*

^{rr} *q(ui) - curatoris aggiunto nel margine inferiore con segno di inserzione.*

solutum. § Quibus electoribus factis ⁵| et scriptis in actis, tunc rerum electarum per eos vel aliquem eorum extimacio publi⁶|cetur. Ita quod, facta ipsa electione et in actis scripta ut premititur, nullus ex ipsis ⁷| creditoribus qui elligerit possit postea variare. § Quibus paratis, fiat solucio per ⁸| curatorem tam de principalibus debitis quam expensis sacramento creditoris declarandis, ⁹| hoc addicendo quod ipsa solucio fiat auctoritate et decreto iudicis predicti. Alioquin, ¹⁰| solucio non valeat ipso iure. § Curator autem predictus non possit habere ultra ¹¹| duos denarios de qualibet libra extimacionis rerum quas dederit in solutum. Et ¹²| extimatores omnes predicti ipsarum rerum habeant tres denarios pro qualibet libra extimacionis ¹³| ipsarum inter ipsos comuniter dividendos. § Et si contingit ipsos ire extra civitatem ¹⁴| ad postulacionem curatoris causa dicte extimacionis melius peragende, fiant eis expensis ¹⁵| per creditores pro quibus expensis solucionem habeant in bonis debitorum. § Et quia ¹⁶| debitores sepe conquerentur de rebus, que fuerunt ipsorum, datis in solutum ¹⁷| per curatorem minus debite extimacionis, concedimus quod usque ad annum ¹⁸| post dacionem in solutum computandum possint ipsas res per curatorem bonorum ¹⁹| in solutum datas recuperare a possidentibus solvendo quantitatem pecunie pro ²⁰| qua date fuerunt a curatore cum expensis necessariis dum taxat sique ²¹| facte sunt interim in ipsis rebus vel eciam circa ipsas. Ita tamen quod si qui sint ²²| ibi fructus habitu vel pendentes t(em)pore quo debitor solverit ipsam quantitatem pro ²³| dictis rebus recuperandis, sint ipsi fructus nichilominus ipsius creditoris. § Si ²⁴| vero fuerint facta que creditor habuerit in solutum, habeat creditor eo casu dicta ²⁵| facta pro rata t(em)poris dicti anni.²⁶

Et quod quicumque debitor fuerit legiptime citatus personaliter vel ad domum eius solite habitacionis, in qua citatione causa propter quam citatur exprimatur, si non comparuerit possit et debeat ad post(ulationem) creditorum pro debito per instrumentum liquido de precepto iudicis pignorari, quo pignorato, citato debitore ad dandum confidentes suos, elegantur per iudicem tres extimatores de confidentibus partium vel partis presentis qui eorum sacramento extimare debeant ipsum pignus. Qua extimatione facta, dictum pignus detur per ipsum iudicem in solutum creditori usque ad concurrentem quantitatem pro debito et expensis, dicto debitore citato personaliter vel ad domum ad videndum fieri ipsam dationem in solutum, que datio insolutum sic facta per iudicem valeat et teneat ac si per ipsum debitorem legiptime facta esset. Ita tamen quod debitor possit recuperare ipsum pignus infra mensem a die dicte dactionis in solutum numerando restituendo prius creditori omne illud pro quo creditor dictum pignus habuerit insolutum et expensas factas per ipsum creditorem in ipso et super ipsum pignus post dictam dactionem in solutum in pecunia numerata.^{ss}

X. Si curator datus bonis alicuius non invenerit aliquid in ipsis bonis, nichilominus ²⁷| de ipso nichilo faciat inventarium dicendo se in ipsis bonis nichil invenisse ²⁸| et tunc possit procedi cum ipso curatore vel per eum ad dandum bona predicta pro non solvendo.²⁹

^{ss} et q(uod) - numerata in un piccolo foglio rilegato insieme al codice tra il f. 15v e il f. 16r.

XI. Quando facta fuerit solucio per curatorem bonorum vel per iudicem de bonis alicuius³⁰ alicui creditori, teneatur notarius, qui fecit instrumentum solutionis, dare in publica ||^{17r} forma ipsum instrumentum debitori, si petierit expensis suis, in pena centum sol(dorum) ipsi¹ notario, et nichilominus ad dandum ipsum instrumentum ipse notarius per potestatem vel eius² iudices compellatur.³

XII. Rubrica qualiter procedatur contra debitorem confessum vel convictum⁴
de debtoribus confessis^{tt}

Debitor presens, si confiteatur debitum vel convictus sit, teneatur suo sacramento infra⁵ quinque dies sibi assignandos per iudicem dare omnia sua bona in scriptis coram iudice⁶ apud acta. Quibus datis vel si non dederit requisitus, *ipsa bona dari possint in scriptis apud acta per creditores et tunc*^{uuu} elligantur per iudicem, citato ad hoc⁷ ipso debitore ut veniat ad dandum suspectos^{vv} vel confidentes, tres boni viri qui⁸ eorum sacramento extiment ipsa bona. Quo facto, co(m)pellatur debitor omnibus remediis⁹ iuris facere solutionem creditori seu creditoribus per ordinem, si plures fuerint credito¹⁰res, de rebus ipsius debitoris prout fuerint estimate pro debitis et expensis. Quod¹¹ si facere recusaverit debitor, possit et teneatur ipse iudex eam solutionem facere creditoribus¹² seu creditori que per inde valeat ac si per ipsum debitorem legiptime facta esset.¹³

XIII. Rubrica teneantur iudices pronunciare et sequi consilium sapientis¹⁴
de pronuntia consilii sapientis^{ww}

Quilibet iudex vel officialis communis Plac(entie), qui commiserit alicui ex iudicibus collegii¹⁵ Plac(entie) aliquam questionem diffinitivam vel interlocutoriam consulendam, teneatur recepto¹⁶ consilio dicti iudicis in scriptis infra duos dies iuridicos, utraque seu altera parte¹⁷ instante, ipsum consilium aperire et pronunciare iuxta dictum consilium et sequi pronunciaconis¹⁸ formam dicti consilii, in pena vigintiquinque librarum, et nichilominus ad predicta teneatur. Quam¹⁹ penam si contra predicta fecerit incurat ipso facto.²⁰

XIV. Rubrica nullus possit esse consultor et iudex²¹

Cum vicem duorum nullus debeat regulariter substinere nec in eodem negocio²² esse consultor et iudex, firmiter statuimus quod nullus iudex vel qui alicui preest iuris²³dicioni possit esse consultor et iudex super vel in aliqua questione, causa vel controversia²⁴ que coram eo fuerit ventilata, quod si secus fecerit non valeat ipso iure.²⁵

^{tt} nel margine sinistro.

^{uuu} ip(s)a bona - tunc aggiunto nel margine sinistro con segno di inserzione.

^{vv} da suspeccios con la prima -e- depennata.

^{ww} nel margine sinistro.

XV. Rubrica de interrogatoriis *accionibus*^{xx26}

de interrogatoriis^{yy}

Ad postulacionem cuiuslibet dicentis se velle agere sive reali sive personali acione ||^{17v} compellatur citatus omnibus remediis iuris, eciam ante oblacionem libelli, respondere ¹| ad postulacionem ipsius agere volentis et interrogantis an dictus citatus est heres illius de quo in²|terrogatur et an est heres ex testamento vel ab intestato et pro quanta parte est heres et an ³| possideat et pro qua parte sive pro quanta parte sive possideat rem de qua interrogatur et eciam ⁴| cogatur respondere predictis interrogacionibus post oblacionem libelli et post litem contestatam prout ⁵| et quando fuerit requisitus et interrogatus.⁶

XVI. Rubrica qualiter presumatur quis possidere⁷

de possessione alicuius rei^{zz}

Quicumque probaverit se possedisse vel quasi aliquam rem inmobilem civiliter vel naturaliter ⁸| a tringita annis citra vel illum a quo causam habet habeatur pro vero et legitimo possessore, ⁹| non obstante aliquo qui presentem possessionem se dicat habere, qui presumatur non legi¹⁰|time possidere et eam ocupasse, nisi probaverit se iusto titulo eam habuisse, vel per sententiam ¹¹| a competenti iudice latam contra eum qui t(em)pore sentencie possidebat. De quibus possit ¹²| et debeat cognosci sumarie et sine libello et strepitu et figura iudicij, quolibet ¹³| t(em)pore tam feriato quam non feriato. Et potestas et quilibet officialis communis Plac(entie) teneatur ¹⁴| in pena vigintiquinque librarum Plac(entinorum) manuteneret defendere in possessione vel quasi ¹⁵| ipsarum rerum dictum legitimum possessorem.¹⁶

XVII. Rubrica ut instrumenta integraliter eddantur¹⁷

de integritate instrumentorum^{aaa}

Ad hoc ut ille contra quem instrumenta producuntur certiorari valeat an habeat cedere ¹⁸| vel contendere, statuimus quod quicumque utitur aliqua carta vel publico instrumento ¹⁹| in iudicio teneatur ipsam adversario eddere integraliter cum die, millesimo, testibus ²⁰| et notario et grupo notarii et toto ipsius carte seu instrumenti tenore, lege vel con²¹|suetudine aliqua non obstante.²²

XVIII. Rubrica teneatur iudex dare consilium sapientis expensis petentis²³

de consilio sapientis^{bbb}

Statutum antiquum super hoc edditum et diucius observatum innovamus, con²⁴|firmamus et aprobamus, volentes et statuentes quod siquis in aliqua questione ²⁵| super aliquo articulo, interlocutoria vel precepto seu processu vel ex eo dixerit ²⁶| se gravatum vel

^{xx} *accionib(us) aggiunto nel soprалineo in corrispondenza di ac citantib(us) depennato.*

^{yy} *nel margine sinistro.*

^{zz} *nel margine sinistro.*

^{aaa} *nel margine sinistro.*

^{bbb} *nel margine sinistro.*

gravari ab aliquo iudice vel officiali communis Plac(entie) vel super²⁷ eo petierit consilium sapientis suis expensis sibi dari, teneatur ipse iudex ||^{18r} vel officialis in pena vigintiquinque librarum Plac(entinorum), quam penam si secus fecerit incurrat¹ ipso facto, dare ipsi hoc requirenti consilium sapientis non suspecti expensis suis. Ali²oquim, si ipsum consilium sapientis non dederit, quicquid ultra fecerit dictus iudex³ vel officialis seu factum fuerit in causa seu questione non valeat nec teneat et sit cassum⁴ et iritum ipso iure. Salvo qui dixerit se gravatum vel petierit consilium sapientis⁵ expensis suis teneatur observare statutum quod loquitur de salario deponendo et⁶ confidentibus dandis in scriptis et aliis in ipso statuto observandis.⁷

XVIII. Rubrica qualiter advocatus detur petenti⁸
de advocatis potentibus^{ccc}

Teneatur potestas et omnes iudices et officiales communis coram quibus aliqua questio⁹ oriaretur dare advocatum non habenti et petenti et ipsum advocatum ad hoc cogere,¹⁰ nisi per cognacionem seu affinitatem se excusaverit vel alia iusta causa.¹¹

XX. Rubrica de pena prohibentis pignus¹²
de prohibitione pignorum^{ddd}

Siquis prohibuerit pignus alicui curerio vel nuncio communis condempnetur in decem¹³ sol(dis) si fuerit in civitate vel infra confinia civitatis; si vero in episcopatu extra¹⁴ ipsa confinia, conde(m)pnetur in viginti sol(dis) et nichilominus teneatur restituere omnes expensas properea factas.^{eee} Salvo quod si venerit vel miserit cum curerio¹⁵ coram illo officiale, qui illum cur(rierum) misit, non teneatur ad dictam penam. Et hoc¹⁶ statutum intelligatur in debitis privatis tantum. *Et quod intellegatur pignus prohibuisse*¹⁷ si prohibitum fuerunt pignus per familiam vel aliquem existentem in domo et hoc pro prima vice. Si vero¹⁸ pro secunda vice prohibuerit pignus, incurrat penam sol(dorum) centum. Si vero tercia prohibuerit pignus, incurrat penam librarum¹⁹ decem. Que pena aplicetur parti pro dimidia et pro alia dimidia comuni Plac(entie), de qua secunda et tercia^{fff}²⁰ vice credatur cur(erio) cum uno teste fide digno et non aliter. Et quod occasione pignorum vetitorum³³ non possit procedi per aliquem iudicem vel officialem communis Plac(entie) nisi per publicum per accusam que³⁴ fieret per partem ad cuius postulationem dictum pignus siebat, sub pena iudici florinorum decem³⁵ et notario librarum decem.^{ggg}³⁶

^{ccc} nel margine sinistro.

^{ddd} nel margine sinistro.

^{eee} et nichilomin(us) - factas aggiunto nel soprалineo.

^{fff} et q(uod) intellegat(ur) - t(er)cia aggiunto nello spazio bianco al termine della rubrica.

^{ggg} vice credit(ur) - dece(m) aggiunto nel margine inferiore con segno di inserzione.

XXI. Rubrica qualiter circa ypotechariam procedatur²¹
de hypotecatione^{hh}

Ut via ad hypothecariam preparetur et circa excucienda bona debitorum et ea pro non solvendo²² pronuncianda recto et non subdolo ordine procedatur, statuimus quod, si aliquis debitor fuerit²³ convictus vel confessus per creditorem seu curatorem bonorum alicuius et bona dicantur non²⁴ sufficere creditoribus, fiat proclamacio per tubatorem communis premisso sono tube in plateis²⁵ communis, burgi, maioris ecclesie et in contrata ubi habitat vel habitare consuevit debitor²⁶ predictus et alibi in locis consuetis, et si habitat vel habitare consuevit in episcopatu Plac(entie)²⁷ fiat in dictis locis civitatis et ad portam per quam itur ad locum seu villam ubi habitat seu²⁸ habitare consuevit ille debitor, quod omnes, qui sciunt vel volunt hostendere aliquid²⁹ esse in bonis debitoris predicti, compareant coram iudice coram quo agitur usque³⁰ ad octo dies subsequentes, die ipsius proclamacionis minime computata. Et³¹ ipsa bona dent in scriptis iudicii predicto. Que scripta et nomen ipsius deferentis ||^{18v} scribantur in actis et nichilominus durantibus dictis octo diebus iudex posit de ipsis bonis¹ facere inquisitionem prout sibi videbitur, quibus octo diebus ellipsis, si nullus comparuerit² qui hostenderit aliquid esse in dictis bonis vel sufficiencia bona ipsis creditoribus non³ hostenderit, fiat secunda proclamacio in locis predictis per modum predictum quod omnes quorum⁴ interest et qui contradicere volunt quominus ipse iudex pronunciet pro non solvendo⁵ ipsa bona compareat coram dicto iudice usque ad octo dies subsequentes, non computata⁶ die ipsius proclamacionis, ad hostendum quare dicta bona pronunciari non debeant⁷ pro non solvendo. § Quibus peraratis, si nullus comparuerit qui hostenderit aliquid⁸ mobile esse in dictis bonis, procedatur ad pronunciacionem ipsorum bonorum pro non solvendo,⁹ excepcione aliqua non obstante. § Et si aliqua bona fuerint hostenssa esse¹⁰ in dictis bonis preter nomina debitorum, fiat solucio de eis ipsis creditoribus. § Que si¹¹ non sufficient, nichilominus fiat pronunciatio de dictis bonis pro non solvendo. § Nec¹² in dictis casibus volumus obstarre vel impedire ipsam pronunciacionem bonorum pro¹³ non solvendo si quis compareat dicens vel hostendens esse in dictis bonis¹⁴ nomina debitorum. § Qua pronunciacione bonorum pro non solvendo facta servato ordine¹⁵ prelibato, possit agi ypotecharia contra possessores bonorum que fuerunt dicti¹⁶ debitoris, non obstante quod si aliquis diceret bona debitoris predicti minus¹⁷ legitime fore excusa vel pronunciacione predicta minus legitime fore facta,¹⁸ et eciam non obstante si in bonis ipsius debitoris essent aliqua nomina debitorum.¹⁹ Que eciam locum habeant in contractibus preteritis et futuris.²⁰

XXII. Rubrica qualiter procedatur contra contumaces²¹
*contumaces*ⁱⁱⁱ

Qui citatus fuerit per iudicem vel aliquem officialem communis Plac(entie) bis in civitate,²² si fuerit de civitate et in civitate habuerit vel tenerit habitacionem,ⁱⁱⁱ vel semel in districtu Plac(entie), vel eciam in civitate Plac(entie) inventus personaliter si fuerit de

^{hh} nel margine sinistro.

ⁱⁱⁱ nel margine sinistro.

ⁱⁱⁱ si fu(er)it - habitac(ionem) aggiunto al termine della rubrica con segno di inserzione.

districtu,^{kkk} ^{28|} si infra terminum non comparuerit, teneatur ^{23|} iudex et officialis ad postulacionem eius, qui eum citari fecit, facere ipsum ^{24|} citatum per contumaciam pignorari secundum qualitatem negotii, nec postea ^{25|} audiatur pignoratus, nisi primo restituerit expensas contumacie ei qui ^{26|} eum fecerit pignorari.^{27|}

XXIII. Rubrica de pena non presentantis pignus^{29|}
de prestatione pignorum^{III}

Qui iussus a iudice vel de eius precepto pignus sibi recomendatum per aliquem ^{30|} curerium vel officialem communis Plac(entie) non presentaverit infra t(em)pus sibi statutum a ^{31|} iudice vel de eius precepto condempnetur qualibet vice in viginti sol(dis) Plac(entinorum),^{32|} *quam penam incurat ipso facto et cuius pene medietas parti que fieri facit pignus aplicetur et alia* ^{34|} *medietas comuni Plac(entie), ad quam penam solvendam iudex incontinenti compellatur predictum absque* ^{35|} *aliqua condemnatione vel processu fienda contra ipsum,*^{mmm} ^{36|} et nichilominus presentare teneatur ipsum pignus.^{||19r}

XXIV. Rubrica victus victori restitutus expensas^{1|}

In omni causa et questione civili et criminali ubi fertur diffinitiva sentencia ipso iure sit et ^{2|} intelligatur condempnatus victus victori in expensis legitimis factis per victorem in ipsa ^{3|} causa vel questione, reservata taxacione ipsarum expensarum iudici seu officiali qui ipsam sententiam ^{4|} tulit seu eius successori.^{5|}

XXV. Rubrica de saximentis^{6|}
*de saximentis*ⁿⁿⁿ

Quelbet res mobilis existens penes aliquem possit saxiri penes eum ad postulac(ionem) ^{7|} cuiuscumque, nec ipsum saximentum relaxetur nisi prestita ydonea satisdacione coram iudice vel ^{8|} officiali, ex cuius parte fuerit saxita res, de re saxita custodienda et salvanda et ea vel ^{9|} eius extimacione presentanda ad voluntatem ipsius iudicis vel officialis, citato ad ^{10|} videndum dari ipsam securitatem illo qui fecit fieri saximentum si fuerit de civitate ^{11|} vel suburgis, qua securitate prestita hoc ipso saximentum intelligatur relaxatum.^{12|}

XXVI. Si res alicuius fuerit saxita et ille in cuius preiudicium factum fuerit saximentum ^{13|} compareat coram iudice vel officiali, de cuius precepto saximentum emanavit, dicens ^{14|} se non posse vel nolle dare securitatem de re saxita custodienda vel presentanda ^{15|} iuxta formam statutorum et se nil debere illi qui fieri fecit saximentum et paratum ^{16|} quod de hoc incontinenti cognoscatur per ipsum iudicem vel officialem, possit et beat eo casu ^{17|} ipse iudex vel officialis de iuribus utriusque partis cognoscere, nisi qui saxari

^{kkk} v(e)l eciam - districtu aggiunto al termine della rubrica con segno di inserzione.

^{III} nel margine sinistro.

^{mmm} qua(m) pena(m) - ip(su)m aggiunto nel margine inferiore con segno di inserzione.

ⁿⁿⁿ nel margine sinistro.

fecit¹⁸ renunciet saximento procedere et determinare, absque libello et strepitu et figura iudicii¹⁹ sumarie et de plano, diebus feriatis et non feriatis, exceptis feriis introductis in honorem²⁰ Dei et sine aliqua petizione vel memoriali scribendo in actis et absque aliqua instancia.²¹

XXVII. Quisquis vult saxire vel saxiri facere aliquos fructus existentes in campis,²² sive pendentes sive non pendentes, faciat fieri preceptum consulibus ville vel loci²³ in cuius territorio sunt dicti fructus quod colligant et acipient dictos fructus et ipsos²⁴ custodiant ad voluntatem iudicis vel officialis ex cuius parte fit saximentum²⁵ et hoc fiat expensis ipsorum fructuum. Ad que fienda homines dicte ville vel loci teneantur²⁶ ipsis consulibus dare auxilium et favorem cum effectu, quod si non fecerint dicti²⁷ consules et homines conde(m)pnentur quilibet consul in centum sol(dis) et villa vel locus in decem²⁸ libris Plac(entinorum), et nichilominus saximentum valeat et firma permaneat, pena contenta in hoc²⁹ statuto. *Et quod sufficiat fieri dictum saximentum et preceptum duobus ex hominibus habitantibus in dicta villa³⁰ suo nomine et aliorum vicinorum dicte ville, si dicta villa consullem non habuerit. Et quod consul,^{ooo}³¹ comunia et homines predicti et eciam principales et fideiussores eorum non teneantur ad prestacionem dictorum³³ fructuum, nisi primo et ante omnia fuerit legiptime liquidatum debitum pro quo factum fuerit³⁴ saximentum. Quo debito liquidato, teneantur consul et homines predicti presentare dictos fructus usque ad³⁵ concurrentem quantitatem debiti liquidati et expensas tantum et non ultra. Et predicta locum non habeant³⁶ in saximentis feni et vini.*^{ppp}³⁷

XXVIII. Quilibet penes quem res fuerit aliqua saxita teneatur eam presentare coram iudice ||^{19v} quando ex parte eius de hoc fuerit requisitus, et super hoc omnibus remediis iuris per¹ iudicem compellatur.²

XXVIII. Nullum saximentum duret vel valeat ultra annum.³

XXX. Rubrica de divisionibus communium et finium regondorum⁴
de divisionibus^{qqq}

Statutum est quod si aliquis provocaverit aliquem de divissione alicuius rei communis⁵ quod, non obstante aliqua t(em)poris prescripcione eciam triginta vel quadraginta annorum,⁶ procedatur et procedi debeat ad divisionem ad postulacionem cuiuslibet provocantis sumarie⁷ et de plano, sine libello et strepitu et figura iudicii, quocumque t(em)pore feriato et⁸ non feriato. Idem observetur in omnibus predictis in actione familie hercisconde et in⁹ actione finium regondorum.¹⁰

^{ooo} et q(uod) - c(on)sul aggiunto nello spazio bianco al termine della rubrica.

^{ppp} co(mun)ia - vini aggiunto nel margine inferiore con segno di inserzione.

^{qqq} nel margine sinistro.

XXXI. Siquis provocaverit aliquem ad divisionem rerum communium, procedatur per iudicem ad ¹¹| ipsam divisionem faciendam et fieri faciendam sumarie et de plano, sine libelli ¹²| oblacione et sine figura et strepitu iudicii, quolibet t(em)pore feriato et non feriato, ¹³| addicentes quod minor etatis auctoritate tutoris vel curatoris possit ad divisionem ¹⁴| rerum mobilium et immobilium communium cum alio provocare eum cum quo habet ipsam ¹⁵| c(om)munionem.¹⁶

XXXII. Rubrica de arbitris et arbitratoribus¹⁷

de arbitris et arbitratoribus^{rr}

Si fiat compromissum in aliquem tanquam in arbitrum vel tanquam in arbitratorem vel ¹⁸| tanquam in arbitrum et arbitratorem seu amicabilem compositorem et non addiciatur ¹⁹| terminus quo durare debeat ipsum compromissum, volumus quod duret per annum ²⁰| numerandum a die ipsius compromissi.²¹

XXXIII. Quilibet possit petere sententiam arbitratoris seu arbitratorum infra decem dies utiles ²²| a die sentencie numerandos et non ultra reduci ad arbitrium boni viri.²³

XXXIV. Rubrica potestas vel eius iudices non reddant ius concivi eorum²⁴

de ratione reddenda per potestates

Statutum est et longo t(em)pore observatum quod potestas vel eius iudices vel aliquis ²⁵| de familia eius vel aliquis officialis communis Plac(entie) non possit ius reddere alicui ²⁶| qui sit de civitate vel districtu illius qui ius reddit, quod si secus fecerint ||^{20r} non valeant ipso iure in preiudicium illius qui litigat cum concive predictorum. Et hoc ¹| habeat locum si predictis officialibus fuerit denunciatum vel oppositum.²

XXXV. Rubrica nullus qui non utitur mercadandia cogatur sub consulibus nuxi³

de consulibus mercantie rationem reddenda^{ttt}

Statutum est quod aliquis qui non utitur mercadandia et qui non est negotiator non possit ⁴| compelli vel constringi sub consulibus negotiatorum seu mercadandie non obstante ⁵| quod ipse vel pater eius fuerint negotiatores.⁶

XXXVI. Rubrica qui dare tutores et curatores possunt⁷

de tute et curatore^{uuu}

Potestas et eius iudices ad rationem reddendam deputati et quilibet eorum per ⁸| se possint dare et constituere curatores et tutores quoscumque et nulli alii hoc ⁹| liceat.¹⁰

^{rr} nel margine sinistro.

^{sss} nel margine sinistro.

^{ttt} nel margine sinistro.

^{uuu} nel margine sinistro.

XXXVII. Rubrica de iudice et notario viduarum et horfanorum¹¹
de iudice electo pro viduis et horfanis^{vvv}

Elligatur per comune Plac(entie) unus providus et discretus iudex peritus in iure et expertus¹² in facto de collegio iudicum Plac(entie) qui sit patronus et advocatus viduarum, horfa¹³ norum et aliarum miserabilium personarum a quibus nichil accipiat pro mercede seu salario¹⁴ suo eciam obsculentum vel poculentum, sed habeat salarium a comuni Plac(entie) pro uno anno, quo¹⁵ officium suum durare debet, vigintiquinque librarum Plac(entinorum). Et in causis omnibus predictarum¹⁶ personarum procedatur et procedi debeat sumarie et de plano, sine libello et sine figura¹⁷ et strepitu iudicii, quocumque t(em)pore feriato et non feriato. § Ad que omnia effi¹⁸ cacijs peragenda, elligatur eciam per comune Plac(entie) unus bonus notarius de collegio¹⁹ notariorum qui sit procurator et actor dictarum personarum, et qui eciam scribat scrip²⁰ turas earum pro ipsis coram iudice producendas pro quibus nichil accipiat a dictis²¹ personis, sed habeat a comuni Plac(entie) pro suo salario et labore duodecim libras Plac(entinorum) pro²² uno anno. Et insuper preconizetur bis in anno per civitatem publice in locis²³ consuetis quod dicte persone habeant recursum ad dictos advocatum et notarium pro predictis.²⁴ Et teneatur camararius facere dictam solucionem predictis advocate et notario de²⁵ quacumque pecunia que fuerit in comuni.²⁶

XXXVIII. Rubrica de testibus²⁷
de testibus receptis in aliqua causa^{www}

In aliqua causa vel questione super quolibet capitulo seu articulo ultra duo²⁸ decim testes non recipiantur.^{||}^{20v}

XXXVIII. Statutum est quod testes omnes qui recipiuntur in aliqua causa vel questione scribantur et¹ ponantur in quaterno seu quaternis. Et siqua parcium voluerit ipsos testes exemplatos, habere² posit ipsos exemplatos. Ita tamen quod autenticum ipsorum testium semper remaneat penes³ notarium qui eos recepit.⁴

XL. Omnes prosonetici seu coraterii ad testimonium compellantur, utraque seu altera parte⁵ requirente, cuius dicto non credatur, nisi tanquam unus testis, salvo quod inter mercatores⁶ et de mercaturis dumtasat credatur prosonete usque in .XXV. libras et non ultra.⁷

de testimonio mulieris^{xxx}

XLI. Si qua mulier ad testimonium vocata fuerit, cogatur per iudicem competentem ad⁸ testimonium prohibendum per facultates mariti vel patris aut filii vel fratriss.⁹

^{vvv} nel margine sinistro.

^{www} nel margine sinistro.

^{xxx} nel margine sinistro.

XLII. Siquis vel siqua ad testimonium vocatus fuerit et post requisicionem secundam,¹⁰|
si fuerit in civitate, vel primam requisicionem, si fuerit in districtu Plac(entie), ad¹¹|
testimonium reddendum non venerit infra terminum sibi per iudicem assignatum,¹²|
cogatur restituere omnes expensas ob hoc factas ei qui eum citari fecerat.¹³

XLIII. Post aperturam testium in causa principali non recipiantur ulterius probaciones per¹⁴|
testes sive testes aperti seu publicati seu pro publicatis habiti fuerint producti¹⁵| ab
utraque parte sive ab altera tantum. Idem observetur in causa appellacionis, videlicet¹⁶| in
casibus in quibus possunt produci testes in causa appellacionis ex forma statutorum¹⁷|
comunis Plac(entie), videlicet quia apertis et publicatis testibus ipsis seu postquam fuerint¹⁸|
habiti pro publicatis vel apertis ulterius in dicta causa appellacionis testes vel¹⁹|
probaciones per testes non admitantur, sive in dicta causa testes predicti fuerint²⁰|
producti ab una parte sive ab utraque.²¹

XLIII. Rubrica de dote exigenda in bonis viri diu absentis de cuius vite indicium non
habetur²²

de dotis exigendis in bonis viri absents^{yyy}

Siquis est vel fuerit absens per septem annos continuos et ellapso septenio²³| indicium
vite eius non appareat, possit uxor eius dotem exigere in bonis²⁴| et de bonis viri sui et
eciam antiffactum et sponsaliam largitatem, proinde²⁵| ac si certum esset maritum
mortuum esse. Eo salvo quod tunc teneatur mulier²⁶| dare ydoneam securitatem
heredibus viri de ipsa dote et antifacti sponsalia^{21r} largitate restituendis ipsi viro si
reddierit, quo reddeunte sit salvum tam viro¹| quam uxori omne ius ipsorum in predictis
et circa ea proinde ac si solucio de predictis dicte²| uxori non esset facta.³

XLV. Rubrica de questionibus mercedum cibi et potus et victurarum et rerum mobilium⁴
De questionibus mercedum et de questionibus cibi et potus et victurarum et de
e(m)pcionibus⁵| et vendicionibus rerum mobilium et semovencium possint et debeant qui
iurisdicione⁶| presunt et ad quos pertinet cognoscere, procedere et determinare sine libello
et sine⁷ strepitu et figura iudicii sumarie et de plano, diebus feriatis et non feriatis.⁸

XLVI. Rubrica non compellatur quis extra civitatem Plac(entie) acipere consilium
sapientis⁹

In aliqua causa, questione vel controversia non compellatur quis invictus ire extra¹⁰|
civitatem Plac(entie) seu habere consilium sapientis super aliqua interlocutoria vel¹¹|
diffinitiva extra ipsam civitatem vel districtum. Sed utraque parte volente¹²| possit hoc
fieri.¹³

^{yyy} nel margine sinistro.

XLVII. Rubrica qualiter interdicatur bonis alicuius¹⁴

de interdictione bonorum^{zzz}

Ad postulacionem seu requisicionem duorum virorum ex propinquis illius cuius¹⁵ requiritur interdici bonis, iudex procedat eo citato ad inquisitionem morum et¹⁶ prodigalitatis ipsius qui requiritur interdici. Et si facta diligent inquisitione et¹⁷ probacione per testes ydoneos compererit ipsum esse in casu in quo sibi debeat¹⁸ vel possit de iure bonis interdicti, interdicatur per iudicem bonis eius. Quo facto,¹⁹ ad hoc ut nulli ob hoc decipientur, fiat proclamatio per tubatorem communis publice²⁰ premisso sono tube per civitatem in locis consuetis quod nullus qui contrahat cum²¹ ipso, quia sibi est per iudicem bonis interdictum. Si vero diceretur postmodum²² illum cuius bonis est interdictum in melius mores mutasse et esse in casu²³ in quo dictum interdictum debeat relaxari et sibi concedi administracio²⁴ bonorum suorum, tunc ad postulac(ionem) duorum adminis bonorum virorum ex propinquis²⁵ ipsius interdicti faciat iudex inquisitionem de mutacione morum et vite ipsius²⁶ cuius est bonis interdictum. Et si invenerit eum per legitimas probaciones²⁷ esse in casu dicte relaxacionis et quod sufficiens administracionem suorum bonorum, ||^{21v} tunc, premissa crida cum sono tube per civitatem in locis consuetis quod si quis contradicere¹ vult ne fiat predicta relaxacio et concessio administracionis bonorum compareat usque ad² octo dies coram iudice et nemine comparente qui sufficientem causam dicat et hostendat,³ eo casu dictum interdictum relaxetur et administracio bonorum concedatur predicto qui fuerat⁴ interdictus. Si autem alegaverit comparentes et hostenderint sufficientem causam quare⁵ predictum interdictum non debeat toli vel relaxari, tunc non relaxetur interdictum nec concedatur⁶ administracio bonorum suorum ipsi interdicto. Que omnia cognoscantur et terminentur per⁷ iudicem competentem sumarie et de plano, sine libelli dacione et strepitu et figura⁸ iudicii, quocumque t(em)pore feriato et non feriato.⁹

XLVIII. Rubrica de primo et secundo decreto sublato¹⁰

de decreto sublato^{aaaa}

Cum per statuta communis Plac(entie) provide provisum est contra absentes et contumaces et contra¹¹ latitantes tam in accione reali quam personali ad tollendam omnem materiam iur¹²giorum que maxime provenire consuevit occasione primi et secundi decreti, in quibus doctores¹³ consueverunt maxime variare, provide statuimus quod decetere in aliqua accione¹⁴ personali vel reali non possit per aliquam parcium vel per aliquem iudicem vel officiale¹⁵ procedi per viam primi vel secundi decreti, quod si secus factum fuerit processus primi vel¹⁶ secundi decreti et quicquid eo sequitur non valeat ipso iure. Salvo quod predicta non intelligatur¹⁷ quando proceditur vel agitur occasione dampni inferti vel quando agitur ut legatorum nomine¹⁸ caveatur, videlicet quando legatum est in diem vel sub condicione et non aliter,¹⁹ vel quando agitur ypotecaria secundum ordinem qui in statuto communis Plac(entie) continetur²⁰ loquentibus qualiter ypotecaria procedatur.²¹

^{zzz} nel margine sinistro.

^{aaaa} nel margine sinistro.

XLVIII. Rubrica qualiter intelligatur sumarie et de plano et sine figura et strepitu iudicii²²

Quia sepe in statutis communis Plac(entie) fit mencio quod in certis casibus procedatur vel posit procedi²³ vel cognosci sumarie et de plano, sine strepitu et figura iudicii, vel sine figura²⁴ et strepitu iudicii, declarantes dicta verba volumus quod ubicumque in statutis dicta²⁵ verba vel aliquod eorum possit procedi et cognosci hoc modo, videlicet sine²⁶ dacione libelli. Sed qualis qualis peticio vel requisicio ad instar cuiusdam²⁷ memorialis pro parte actoris scribatur in actis coram iudice competenti, super²⁸ qua possit et debeat cognosci per ipsum iudicem absque aliqua litis contestacione,²⁹ citato tamen vel presente illo qui convenitur. Tamen t(em)pore feriato ob necessitates ||^{22r} hominum introducto non procedatur, nisi de voluntate parcium tacita vel expressa vel nixi in¹ statutis predictis aliter caveatur. § Dilactiones dentur breves iudicis arbitrio secundum² negotiorum qualitatem. § Capitula seu articuli intencionum admitantur et admissa in³ intelligantur per hoc statutum et testes super eis recipientur, salvo iure t(em)pore disputa⁴cionis diffinitive sentencie impertinencium et capitulorum non admittendorum et eciam⁵ salvo iure testium non recipiendorum t(em)pore diffinitive sentencie. § Interrogaciones tamen⁶ seu contraquestiones possint fieri per partem contra quam testes producuntur super ipsis capitulis⁷ vel articulis. § Possit etiam fieri sacramentum calumpnie et fiat per principales partes,⁸ si ambe fuerint in civitate vel districtu Plac(entie), utraque vel altera parte hoc requirente,⁹ quod si altera pars fuerit absens a civitate Plac(entie) et districtu procedatur absque ca¹⁰lumpnie iuramento. Quod iuramentum et posiciones possint fieri in quacunque¹¹ parte litis usque ad sententiam diffinitivam, currentibus nichilominus terminis partibus¹² ad probandum per iudicem assignatis. Quibus partibus possit iudex simul et semel videlicet¹³ utriusque parti dare terminum prout ei videbitur ad probandum de iure suo tam per testes¹⁴ quam instrumenta. § Possit eciam iudex partes interrogare quandocumque sibi videbitur expedire. § Sententia¹⁵ diffinitiva ferri possit citatis partibus licet non perhentorie et stando vel sedendo, ita¹⁶ videlicet quod dicte questiones vel cause triginta dies utiles non excedant¹⁷ numerandos a die qua dicta peticio seu memoriale fuerit in actis scripta. Et ut¹⁸ predicta clarius et cicius valeant expediri, teneatur iudex, coram quo dicte cause¹⁹ vel aliqua earum agitantur, in pena comprehensa in statuto quod incipit: «Quoniam²⁰ leges sacratissime», infra viginti dies utiles numerandos a die dicte petitionis seu²¹ memorialis in actis scripte, videlicet per duos dies utiles ante ipsos viginti dies²² utiles, ita videlicet quod ellipsis decem octo diebus utilibus, teneatur iudex infra duos²³ dies utiles omni excepcione remota utraque seu altera parte instante assumere²⁴ unum sapientem vel plures de collegio iudicum Plac(entie) ad consulendum super diffi²⁵nativa dicte cause. Qui asumptus in dictis causis vel aliqua earum utraque²⁶ vel altera parte instante, satisfacto sibi de salario, in pena in dicto statuto quod²⁷ incipit: «Quoniam leges» inserta, teneatur traddere consilium suum in scriptis iudicii predicto²⁸ infra decem dies utiles subsequentes postquam fuerit asumptus. Qui iudex,²⁹ habitu dicto consilio, teneatur utraque vel altera parte instante, citatis vel presentibus partibus,³⁰ dictum consilium et secundum ipsum pronunciare diffinitivam sententiam prima die iuridica vel³¹ sequenti postquam dictum consilium sibi fuerit presentatum.³²

L. De iuramento calumpnie³³

de iuramento calumnie^{bbbb}

Si pars que citata fuerit ad comparendum coram iudice, causa iurandi de ||^{22v} calumpnia et respondendi posicionibus quas sibi facere vult pars adversa, non comparuerit ¹| infra terminum sibi statutum a iudice iusta causa non interveniente, teneatur iudex ipsam ²| compelere omnibus remedii iuris, videlicet in dicendo et imponendo pignora, ³| capiendo personam, detinendo ad dictum sacramentum prestandum et posicionibus respondendum, ⁴| quibus iudex sit contentus, nec ob dictam contumaciam pronunciare valeat vel habere ⁵| sacramentum predictum pro recussato et posiciones pro confessis, prout multociens insi⁶|diosse factum cognoscimus in dampnum et preiudicium non modicum aliorum.⁷

LI. Rubrica de testibus recipiendis ad eternam rei memoriam⁸

de testibus recipiendis ad eternam rei memoriam^{ccc}

Siquis actor vel intendens agere vult producere testes ad eternam rei ⁹| memoriam coram iudice competenti, citato adversario cuius interest, admittatur ¹⁰| ad productionem ipsorum testium, excepcione aliqua non obstante. Porigere tamen ¹¹| teneatur dictus actor capitula seu articulos intencionum adversario super quibus ¹²| vult producere ipsos testes, contra que capitula posit pars adversa facere ¹³| contraquestiones et ipsa capitula et testes admitantur et recipientur citata dicta ¹⁴| parte et admissa intelligantur, salvo iure impertinencium et non recipiendorum t(em)pore ¹⁵| disputacionis diffinitive sentencie, quorum testium dicta postquam fuerint ¹⁶| recepta stent incognita partibus et clausa et sigillata sigillis ipsarum parcium ¹⁷| penes notarium qui dicta ipsorum testium recepit, post que, nisi actor contra ¹⁸| reum agerit et eum convenerit in iudicio usque ad annum utilem post dictam ¹⁹| receptionem numerandum, dicta ipsorum testium eo casu non valeant et nullius ²⁰| sint momenti. Si vero agerit infra ipsum annum, tunc dicti testes aperti possint ²¹| et publicari ad requisicionem actoris seu pro apertis habeantur t(em)pore quo testes ²²| cause aperiuntur et publicantur vel aperti et publicati intelliguntur. § Si vero ²³| ex parte rei requirantur produci testes ad eternam rei memoriam recipientur eo ²⁴| modo quo diximus in actore. Salvo quod, cum in potestate sua non sit quando ²⁵| conveniatur, dicti testes postquam fuerint recepti ad postulacionem ipsius rei posint ²⁶| et debeant publicari et per iudicem pronunciari pro publicatis et apertis et ²⁷| in publicam formam reddigi ut valeant ad defensionem ipsius rei. Ad²⁸|ducentes quod quicu(m)que cuius interest producere voluerit ad eternam rei memoriam ²⁹| testes occasione alicuius testamenti vel ultime voluntatis ad probandum ³⁰| ipsam ultimam voluntatem admitantur et recipientur ipsi testes prout superius ³¹| est expressum et eciam publicentur ut supra in reo duximus observandum.||^{23r}

^{bbbb} nel margine sinistro.

^{ccc} nel margine sinistro.

LII. Post aperturam testium in causa principali non recipiantur ulterius probaciones per testes sive ^{1|} testes aperti seu publicati seu publicatis habiti fuerint producti ab utraque parte sive ab ^{2|} altera tantum. Idem observetur in causa appellacionis, videlicet in casibus in quibus possunt ^{3|} produci testes in causa appellacionis ex forma statutorum communis Plac(entie), videlicet quod apertis vel pu^{4|}blicatis ipsis testibus seu postquam fuerint habiti pro publicatis vel apertis ulterius in dicta causa ^{5|} appellacionis testes vel probaciones per testes non admitantur, sive in dicta causa testes producti ^{6|} fuerint ab una parte sive ab utraque.⁷

LIII. Rubrica quod non possit fieri cause delegacio absque consensu partis⁸
de delegatione causarum per iudicem^{dddd}

Nullus iudex vel aliquis officialis communis Plac(entie) possit delegare aliquam causam vel item ^{9|} alicui absque consensu utriusque partis. Et si utraque pars consenserit, possit delegare ^{10|} alicui ex iudicibus de collegio iudicum Plac(entie) et non aliter, quod si secus factum fuerit ^{11|} non valeat ipso iure.¹²

LIV. Rubrica de mulieribus non detinendis pro debitis pecuniariis privatis¹³
de mulieribus non detinendis^{eeee}

Nulla mulier possit personaliter detineri seu in carcerem poni per potestatem vel eius ^{14|} iudices seu alios officiales communis Plac(entie) pro aliquo debito pecuniario privato, in pena ^{15|} decem librarum Plac(entinorum) potestati et cuilibet alii officiali, quam penam si secus fecerint incurant ^{16|} ipso facto.¹⁷

LV. Rubrica de satisdacione prestanda a clericis et forensibus actoribus¹⁸
de securitate danda per forasterium antequam posit convenire aliquem civem^{ffff}

Statutum est antiquum et longo t(em)pore observatum quod si quis foresterius vel clericus ^{19|} seu ecclesiastica persona voluerit aliquem de civitate vel districtu Plac(entie) convenire ^{20|} coram iudice seculari *in quacumque causa civilli vel criminalli*^{gggg} teneatur prestare coram ipso iudice, antequam contra eum quem conve^{21|}nire voluerit procedatur, ydoneam securitatem laycam personam, *si hoc per eum quem convenire vult fuerit requisitum*,^{hhhh} de iudicio substinere ^{22|} et iudicatum solvi in causa reconvencionis fiende coram ipso iudice per ipsum contra ^{23|} quem agit et eciam de restituendis expensas si subcubuerit in causa et questione ^{24|} quam movet vel movere vult coram dicto iudice contra dictum *civem*ⁱⁱⁱⁱ civitatis ^{25|} Placencie vel districtus. *Et quod nulla accusatio dampnorum et quaistorum possit fieri per* ^{26|} aliquem *fillium familias stantem cum patre vel alliam*

^{dddd} nel margine sinistro.

^{eeee} nel margine sinistro.

^{ffff} nel margine sinistro.

^{gggg} in quac(um)q(ue) - criminalli *aggiunto nel sopralineo*.

^{hhhh} si hoc - requisitu(m) *aggiunto nel sopralineo*.

ⁱⁱⁱⁱ cive(m) *aggiunto nel sopralineo*.

personam non subiectam iurisdicioni²⁷ | comuni Plac(entie), nisi primo prestita ydonea securitate prout in dicto statuto continetur, citato ad hoc²⁸ | prius illo quem accusare vult. Et aliter iudex eas non recipiat nec notarius eas scribat²⁹ | nec contra eum procedatur occaxione dictarum accusa(rum), sub pena iudici et notario vigintiquinque florinorum³⁰ | auri pro quolibet eorum, et quam penam incurvant ipso facto, cuius pene medietas comuni Plac(entie)³¹ | et allia parti accusatoris aplicetur.^{iiiij||^{23v}}

§ Item statutum est quod quicunque iudex competens in causa et questione que coram¹ | ipso fuerit seu verteretur infra quantitatem sol(dorum) centum Plac(entinorum) possit et debeat² | ad post(ulationem) partis requirentis deferere sacramentum parti adversse in proprio facto³ | ipsius partis adverse. Et si dictus adversarius dictum sacramentum prestare⁴ | recusaverit aut parti deferenti deffere dictum sacramentum noluerit, habeatur pro⁵ | convicto.||^{24r}

^{iiiij} et q(uod) - aplice(t(ur)) aggiunto nello spazio bianco al termine della rubrica.

[Liber tertius]

Incipit liber tertius¹

Incipit liber tercarius. Rubrica quibus alienare non licet²

de rebus alienandis^a

I. Cupientes iurisdictionem et honorem communis Plac(entie) conservare, firmiter statuimus quod ³| aliqua universitas vel singularis persona, cuiuscumque status vel condicionis existat, per se ⁴| vel interpositam personam non audeat aliquo contractu alienare, eciā per imphyteosim ⁵| vel in feodium dacionem vel alio modo seu colore quesito, aliquas res immobiles ⁶| vel iurisdicções infra Plac(entiam) vel districtum existentes alicui qui non sit de civitate ⁷| Plac(entie) vel districtu, in pena contrafaciendi centum librarum. Et nichilominus ipsa alie⁸|nacio vel contractus non teneat ipso iure, nisi super predictis habita et obtenta licencia ⁹| a consilio generali.¹⁰

II. Rubrica de iure imphyteotico¹¹

de rebus emphiteoticis et iure emphiteotico^b

Quoniam male ageretur dominis prediorum si opporteret eos hostendere terras de ¹²| quibus redditur eis fictum cum sepe imphyteote eas asserant esse suas, volentes ¹³| predictis dominis consulere, provide statuimus quod si aliquis tenuerit ad fictum aliquas ¹⁴| terras, domos vel possessiones ab aliquo domino in aliqua villa vel territorio districtus ¹⁵| Plac(entie) et iuxta ipsas terras, domos vel possessiones, coherentes ipsis terris, domibus ¹⁶| vel possessionibus, imphyteota dixerit aliquas terras, domos vel possessiones suas esse, ¹⁷| vel pro suis tenere, quod presumantur dicte res esse domini, et de facto et de proprietate ¹⁸| ficti ipsius domini, nisi imphyteota docuerit se legitimo titulo ipsas res habuisse. Et ¹⁹| insuper quilibet imphyteota, ad requisitionem domini, teneatur et posit compelli per iudicem ²⁰| competentem ipsis domino manifestare et hostendere, sacramento ipsis imphyteote, omnes terras, ²¹| possessiones et res de quibus reddit et reddere consuevit ipsum fictum. Et nichilominus ²²| homines ville seu loci, ubi seu in cuius territorio est syta proprietas ipsius ficti, teneantur ²³| et compelli possint per sacramentum eorum ad requisitionem ipsius domini ipsas terras ²⁴| et res manifestare et hostendere ipsis domino, eciā oculata fide. § Simili modo ²⁵| teneantur homines cuiuslibet ville et loci, ad postulacionem cuiuslibet dicentis ²⁶| se habere terras vel possessiones seu res in ipsis villis vel territoriis, sive dicantur ²⁷| res afitare sive non afitare, hostendere et manifestare ipsas terras et res et de ²⁸| hoc possit fieri publicum instrumentum ad postulacionem cuiuslibet requirentis. Que ²⁹| omnia fieri possint et debeant sine libello et strepitu et figura iudicii, suma³⁰|rie et de plano, quocumque t(em)pore tam feriato quam non feriato. Et quod quilibet imphyteota ³¹| et quilibet eius successor teneatur renovare instrumenta fectorum vel eciā ||^{24v} de novo afitare quandocunque ad requisitionem domini, in pena

^a nel margine sinistro.

^b nel margine sinistro.

decem librarum Placentinorum^{1|} pro qualibet vice, et nichilominus teneatur ad predicta,
absque eo quod aliquid nomine investiture solvat^{2|} dicto domino vel eius successori.^{c3}

III. Cum imphyteote sepius maliciose et per subterfugia dominis facta solvere recusent res^{4|} habitas super proprietatibus dominorum in usus proprios convertentes, cupientes eorum fraudibus obviare,^{5|} statuimus quod si quis imphyteota in civitate Plac(ente) habitans ad postulacionem domini bis fuerit^{6|} citatus, videlicet uno die semel et alio iterum semel, vel in districtu habitans semel^{7|} tantum personaliter vel ad domum coram iudice competenti, ita quod in ipsa citacione causa et^{8|} res que petitur exprimatur, et si infra terminum recussaverit comparere, possit pignorari,^{9|} absque alia solemnitate, ad postulacionem dicti domini pro fictis preteritis non solutis et^{10|} pro expensis. Quo pignorato, iudex teneatur ei personaliter vel ad domum statuere ad^{11|} postulacionem dicti domini terminum decem dierum ad recuperandum ipsum pignus. Quo^{12|} termino ellapso, si non comparuerit coram iudice se legitime defendendo, posit^{13|} iudex et debeat dare in solutum domino dictum pignus pro dictis fictis et expensis, vel^{14|} dare sibi licenciam vendendi ipsum pignus, absque alia solemnitate observanda,^{15|} ita quod ipsa vendicio fiat presente iudice et precio consenciente. Et postquam fuerit^{16|} venditum vel datum in solutum, ut supra premititur, dictum pignus, teneatur dominus^{17|} usque ad terciam diem scribi facere in actis iudicis precium quod inde habitum fuerit^{18|} vel pro quanta quantitate peccunie ipsum receperit in solutum. Et si aliquid defuerit ad^{19|} integrum solutionem factorum recentorum cum expensis, habeat dominus regressum usque ad^{20|} supplementum contra imphyteotam et eius bona. Si vero superfuerit, id quod supererit ipsi imphyteote^{21|} dominus restituere teneatur. Verum si imphyteota co(m)paruerit ante ipsius pignoris vendicionem^{22|} vel dacionem in solutum, audiatur eius defensio legitima, siquam habet, et sibi pignus^{23|} restituatur, restitutis prius expensis domino quas fecerat ob predicta. Si vero comparuerit^{24|} post vendicionem dicti pignoris vel dacionem in solutum, audiatur eciam eius defensio,^{25|} omnibus expensis, quas in predictis et circa ea dominus fecerit, sibi domino ante omnia restitutis,^{26|} post que, si constiterit ipsum imphyteotam indebita seu non legitime pignoratum vel id^{27|} quod dominus petebat habere non debere in totum vel in partem, compellatur dominus restituere pro eo^{28|} quod indebita accepit ipsi imphyteote rem pignori acceptam vel eius extimacionem si res non^{29|} est penes dominum, de quibus omnibus possit et debeat cognosci et terminari sine^{30|} libello et strepitu et figura iudicii, sumarie et de plano.^{31|}

IV. Dominus, si dixerit imphyteotam cessasse in soluzione facti per terminos legitimos,
||^{25r} videlicet per tres annos in fictis debitibus laycis et in fictis debitibus ecclesiasticis personis per duos^{1|} annos, non possit sua auctoritate acipere rem imphyteoticariam pro aperta ne exinde scandala oriantur,^{2|} sed adheat iudicem competentem et faciat citari imphyteotam quod compareat coram iudice usque ad^{3|} decem dies, si vult contradicere quominus auctoritate judiciali rem acipiat pro aperta. Quo^{4|} termino ellapso, si non comparuerit

^c absq(ue) eo - successori aggiunto nello spazio bianco al termine della rubrica.

imphyteota, iudex ponat vel poni faciat dominum in tenutam^{5|} et corporalem possessionem dicte rei, tanquam de re aperta ipsi domino. Si autem infra dictum^{6|} terminum imphyteota compareat per se vel legitimum responsalem coram ipso iudice, dicens non^{7|} esse cessatum in ipsa solucione vel alegans aliam iustum defensionem, vel aliter quocumque^{8|} modo comparuerit, dicens se velle resistere vel contradicere peticioni seu requisicioni^{9|} predicti domini, audiatur, si vult probare de solucione vel de dicta iusta defensione, et statuatur^{10|} sibi terminus competens per ipsum iudicem ad probandum de ipsa solucione vel defensione,^{11|} quam probacionem possit facere absque libello et contestacione litis. Sed si vult probare per testes,^{12|} tradat articulos seu capitula intencionum domino prelibato super quibus intendit producere^{13|} testes et, factis contraquestionibus, siquas facere voluerit, infra terminum sibi per iudicem statuendum^{14|} contra dicta capitula per ipsum dominum testes super eis recipiantur. Et si probaverit per testes^{15|} vel instrumenta vel posiciones, que eciam fieri possint, lite non contestata super predictis,^{16|} dominus a dicta requisitione repellatur, alioquin domini requisicio effectui sine aliqua alia sole(m)^{17|}nitate demandetur, non obstante si imphyteota questionem refferset de dominio contra ipsum dominum.^{18|} Et si dominus petierit vel acerperit rem predictam pro aperta, nichilominus ficta preterita vel^{19|} retenta petere valeat. Et si ipsa ficta petierit, nichilominus rem ipsam possit petere^{20|} pro aperta. Eo salvo quod si dominus receperit dictum trium annorum proximorum preteritorum ab imphyteota,^{21|} si dominus est laycus, vel si est ecclesiastica persona duorum annorum proximorum preteritorum, tunc licet ficta^{22|} pro maiori t(em)pore debeantur. Dominus qui recepit taliter ipsa ficta non possit rem petere pro^{23|} aperta, nisi protestetur quod sibi ob hoc non fiat preiudicium. Sed ficta preterita non soluta^{24|} omnia tantum petere valeat dicto casu. Et predicta locum habeant in preteritis, pendentibus et^{25|} futuris nundum tamen finitis. Et in predictis procedatur et cognoscatur sumarie et de^{26|} plano, sine figura et strepitu iudicii, *absque libello et petizione, sine etiam^{27|} memoriali, sine aliqua instancia observanda.* Salvo quod si citatus et requisitus^{28|} negaret se emphyteotam, quod tunc teneatur per actorem offerri et scribi in actis^d^{29|} qualis qualis peticio ad instar cuiusdam memorialis et in totum procedatur iuxta^{36|} formam statutorum loquencium de sumaria cognizione.^e

V. Siquis dominus steterit per viginti annos continuos quod dictum seu prestacionem dicti non^{30|} requisierit ab imphyteota vel ab eo qui in locum imphyteote successerit, a petacione^{31|} fectorum retentorum et non solutorum a dictis viginti annis retro penitus repellatur,^{32|} salvo sibi domino omni iure circa ipsam proprietatem et circa prestacionem fectorum solven^{33|}dorum a viginti annis citra et pro dictis t(em)poris futuri, circa quas prestaciones^{34|} futuras et eciam circa proprietatem non intelligatur contra dominum prescripicio aliqua cucurrisse.^{||25v} Et de dictis petendis pro t(em)poribus preteritis et de omnibus predictis cognoscatur et procedatur^{1|} sumarie et de plano, sine libello et strepitu et figura iudicii. Et predicta locum^{2|} habeant in preteritis, pendentibus et futuris.^{3|}

^d absq(ue) libello - actis aggiunto nello spazio bianco al termine della rubrica.

^e qualis qualis - cognizione aggiunto nel margine inferiore con segno di inserzione.

VI. Nullus imphyteota possit incidere vel scalvare in terra quam tenet ad fictum aliquam⁴ arborem fructiferam, quod si secus fecerit condempnetur in viginti sol(dis) pro qualibet⁵ arbore incissa, et nichilominus dampnum emendet domino. Si vero inciderit arborem⁶ non fructiferam inscio domino vel invicto, conde(m)pnetur in decem sol(dis) pro qualibet arbore,⁷ et nichilominus solvat domino medietatem extimacionis arboris incisse, salvo⁸ quod possit salices et arbaras scalvare. Que predicta in nemoribus seu boschis datis⁹ in imphyteosim non vendicent sibi locum.¹⁰

VII. Si imphyteota domino non solverit fictum unius anni, non liceat ei post dictum annum¹¹ aliquos fructus de terra domini, de qua fictum reddere tenetur, colligere, levare¹² vel exportare, nisi domini voluntate, in pena centum sol(dorum) Plac(entinorum).¹³

VIII. Ordinamus quod nullus imphyteota audeat vendere, permutare, donare in dotem,¹⁴ dare, alienare, vel alio quocumque contractu inter vivos rem de qua reddit¹⁵ fictum in alium transferre, sine requisitione domini legitime facienda, in pena¹⁶ et banno ipsi imphyteote decem librarum Plac(entinorum). Et ipsa vendicio, permutacio, alienacio,¹⁷ donacio in dotem, dacio vel alienacio seu in alium translactio, de quibus¹⁸ supra fit mencio, nullius sint momenti. Et in dominum res predicta reddeat et eo¹⁹ ipso reddisse intelligatur pleno iure, si dominus voluerit. Et nichilominus ipsius²⁰ rei dominus semper sit et intelligatur possessor et pro possessore habeatur et manu²¹ teneatur et defendatur pleno iure, non obstante aliqua t(em)poris prescripcione que²² contra ipsum dominum ab aliquo opponatur. Et intelligatur ipsa res esse alienata²³ et in alium translacta si reperiatur per alium quam per ipsum imphyteotam vel eius²⁴ heredem possideri. Salvo quod possit imphyteota ipsam rem locare et in imphyteosim²⁵ dare iure domini si cessatum fuerit in solucione facti, semper salvo et nichilominus si imphyteota vendiderit vel alienaverit, teneatur restituere precium²⁷ emptori, quod inde receperit, in pecunia numerata, cum omni da(m)pno, interesse,²⁸ melioramento et expensis infra mensem postquam ei fuerit denunciatum, in pena ||²⁶ decem librarum Plac(entinorum). Et nichilominus ad predicta teneatur et omnibus remedii iuris compellatur.¹ Ita tamen quod si imphyteota vendiderit, locaverit vel in imphyteosim dederit sive transacionem aliquam fecerit, teneatur facere mencionem in instrumento dicte alienacionis,³ locacionis, imphyteosim dacionis vel transacionis de domino cui redditur fictum et⁴ de quantitate facti quod debet seu reddi consuevit, et si aliter factum fuerit, intelligatur⁵ res aperta domino ipso iure si voluerit. Non propterea predicti contractus valeant in⁶ preiudicium domini, nisi in casibus supra concessis, de quibus omnibus procedatur et cognoscatur sumarie et de plano, sine libelli oblacione et sine strepitu et figura⁸ iudicii, quocumque tempore feriato et non feriato. Et predicta locum habeant tam in⁹ preteritis quam pendentibus et futuris.¹⁰

VIII. Imphiteota vel curator bonorum imphiteote vel iudex, in casu quo per statuta potest¹¹ dare in soluctum bona debitoris, possit dare in soluctum creditoribus ipsius imphiteotae¹² ius et melioramentum quod habet imphiteota in re imphiteoticaria, premissa denun¹³ciacione per ipsum imphiteotam vel per curatorem bonorum. Qui intendit dare ius suum¹⁴ predictum in soluctum alteri vel per curatorem bonorum ipsius imphiteote, si per curatorem¹⁵ est fienda ipsa solucio, vel per iudicem, eo casu quo fieri potest solucio per iudicem,¹⁶ videlicet quod domino rei personaliter vel ad domum denuncietur per ipsos dantes¹⁷ in soluctum et notificetur quod pro tanto precio quantum est in rei veritate intendunt¹⁸ ipsum ius et melioramentum dare in soluctum et quod parati sunt ipsi domino pro¹⁹ ipso precio vendere dictum ius, post quam denunciacionem dominus expectetur per²⁰ quindecim dies subsequentes infra quos, si voluerit, habeat ipsum ius pro dicto²¹ precio. Quo elapso termino, si recusaverit vel tacuerit dominus, fiat dicta dacio in²² soluctum, videlicet homini qui sit subiectus iurisdictioni communis Placencie,²³ et valeat et teneat. Salvo quod ille qui habuerit predicta in soluctum teneatur²⁴ denunciare domino personaliter vel ad domum quod consenciat ipsi dacioni²⁵ in soluctum quam accepit et eum recipiat in imphiteotam, post quam denunciacionem dominus teneatur usque ad quindecim dies subsequentes confirmare²⁷ ipsam dacionem in soluctum et predictum recipere in imphiteotam, quod si²⁸ non fecerit per inde habeatur et sit ac si consensisset et eum in imphiteotam rece²⁹pisset. Eo adiecto quod de omni confirmatione factorum et iurium factorum, vendorum³⁰ vel datorum in soluctum, vera vel ficta, habeat dominus de qualibet libra^{26v} precii vendicionis vel dacionis in solutum sex denarios et non ultra, aliter autem facta ipsa¹ dacio insolutum non valeat ipso iure. Insuper, ne per dominum et imphyteotam colusio possit fieri² in predictis, nolumus quod dominus, quando sibi fiet dicta prima denunciacio vel postea, possit³ dicere ad impediendum dictam dacionem in solutum vel eciam post ipsam dacionem⁴ in solutum ipsam rem sibi propter ficti cessacionem fore apertam, nisi hostenderit per⁵ scripturam publicam rem ipsam pro aperta acepisse auctoritate iudicis vel saltim requisivisse⁶ ficta ab imphyteota infra tres annos precedentes ipsam primam denunciacionem.⁷

X. Domini terrarum sint pociores ceteris personis in habenda solucione facti et donici de fructibus⁸ ipsarum terrarum, sive dicte terre sint labore per imphyteotam vel collonus ipsius domini vel per alios. Et⁹ eciam sint ipsi domini pociores ceteris personis et creditoribus in iure et melioramento¹⁰ rei imphyteoticarie, si aliquid habere debent pro factis recentis vel preteritis¹¹ non solutis ab ipso imphyteota, quamvis alie persone vel creditores sint t(em)pore pociores.¹² Que omnia locum habeant in preteritis, pendentibus et futuris.¹³

XI. Volumus dominos terrarum esse pociores in fructibus natis super terris suis ceteris aliis¹⁴ creditoribus imphyteote seu colloni ipsorum dominorum de toto eo quod habere debent ab ipsis¹⁵ imphyteotis seu collono.¹⁶

XII. Siquis tenens aliquid per imphyteosim decetero per tria instrumenta publica monstraverit¹⁷ se per trienium continuum debitum canonem seu fictum deposuisse apud aliquem¹⁸ de precepto iudicis competentis, citato eo cui redditur illud fictum, non teneatur¹⁹ ulterius illum canonem seu fictum deponere, nisi dominus infra dictos tres annos²⁰ hostendat causam legitimam coram iudice quare dictum canonem vel fictum²¹ recusset acipere. Nec propter cessaciones dicti t(em)poris vel alias que postea fuerint²² subsecute domino dictum fictum vel canonem renuente, cadat imphyteota a iure quod²³ habebat in re imphyteotica. Sed ad fieta ann(ua) domino solvenda nichilominus²⁴ teneatur.²⁵

XIII. Si probatum fuerit debitum fore integre solutum creditor i vel domino facta t(em)poris²⁶ preteriti fore soluta, teneantur sub pena decem librarum dicti creditores vel domini²⁷ facere instrumentum confessionis de solucione dictorum debitorum et factorum, si de ||^{27r} hoc a debitore vel imphyteota fuerint requisiti. Et eciam teneatur creditor, si habet¹ instrumentum debiti, ipsum dicto casu in pena predicta reddere debitori, non obstante quod² predicti creditores dicant se velle retinere dictum instrumentum pro pena seu pacto.³

XIV. Si aliquis habens ius in re de terra vel re quam tenet ad fictum in rem ab aliquo⁴ conveniatur et dominus obtulerit se defensioni sciente imphyteota et non contradicente ante litem⁵ vel post litem contestatam, admitatur ad defensionem rei et sentencia data pro eo vel contra eum dominum⁶ imphyteote prossit et noceat ac si contra eum vel pro eo data esset. Si vero domino denunciatum non fuerit,⁷ confessiones facte ab ipso imphyteota et testes producti nullius vallitudinis sint, nec domino⁸ noceant ipso iure et sentencia lata et quod factum fuerit firmum et ratum non sit in preiudicium⁹ domini prelibati.¹⁰

XV. Cum aliis pro alio non debeat pati dampnum, provide statuimus quod domus alicuius, de cuius solo¹¹ vel hedificio redditur seu reddi consuevit vel debet fictum aliquid alicui persone ecclesiastice¹² vel seculari, nullo modo destruatur seu guastetur in toto vel in parte per comune Plac(entie) vel aliquem rectorem seu officialem communis Plac(entie) seu per aliquem alium occasione aliqua, in pena centum librarum Plac(entinorum) cuilibet¹⁴ rectori et officiali communis Plac(entie), quam incurat ipso facto si sensi duxit faciendum.¹⁵

XVI. Rubrica de contractibus cum filio familias non fiendis¹⁶
de contractibus cum filio familias non fiendis^f

Statutum est et diucrius observatum quod si quis fecerit aliquem contractum depositi vel mutui¹⁷ vel alterius cuiusvis condicionis cum aliquo filio familias sine consensu patris, ipse contractus¹⁸ in aliquo non valeat nec teneat in preiudicium et dampnum ipsius *fili* *familias*,^g¹⁹ et nichilominus ipse contrahens cum filio familias puniatur in decem libris Plac(entinorum).²⁰ Salvo quod si filius familias habens familiam moratur seorsum a patre cum familia, quamdiu²¹ sic moratur quod habeatur pro patre familias quantum ad contractus sed non quantum ad ultimas²² voluntates. Sed, non obstantibus predictis, si filius familias deposuerit vel mutuaverit²³ peccuniam vel res alicui, possit eo casu facere confessionem de ipsis rebus per eum depositis vel mutu²⁴|atis. Et predicta locum habeant et extendantur ad preterita, presencia et futura.²⁵

XVII. Rubrica de promissione vendendi vel retradendi²⁶
de promissione vendendi^h

Siquis promiserit vel teneatur aliquam rem vendere vel retraddere alicui certo precio ||^{27v} et terminus vendendi vel retradendi non fuerit elapsus, teneatur ille qui promisit vel qui tenetur seu¹ habens causam ab eo facere ipsam vendicionem vel retradicione illi cui facta fuit dicta promisio vel habenti² causam ab ipso soluto precio. Quod si requisitus fuerit ex parte iudicis competentis predicta non fecerit infra³ terminum sibi a iudice assignatum, oblato dicto precio et de precepto iudicis consignato et deposito, sit⁴ et intelligatur esse facta ipsa vendicio et retradiccio perinde ac si per ipsum promissorem legitime facta⁵ esset et intelligatur et sit tunc ille cui facta fuit dicta promissio seu habens causam ab eo post dictum⁶ precium oblatum et consignatum, ut predictitur, possessor verus et legipotimus dicte rei et in ipsa⁷ possessione defendatur et manuteneatur per potestatem et eius iudices. Et predicta omnia locum habeant⁸ non obstante si dictus promissor vel heres eius seu is qui tenetur de dicta re fecisset aliquam⁹ vendicionem vel alienacionem vel legatum *post dictam promissionem*,ⁱ remota omni exceptione. Et si dictus promissor vel¹⁰ heres eius, ut supra dicitur, recussaverit facere ipsam vendicionem vel retradicione ultra¹¹ predicta, nichilominus puniatur in vigintiquinque libris Plac(entinorum). De quibus omnibus possit et¹² debeat cognosci, procedi et terminari sine libello et strepitu et figura iudicii, sumarie et¹³ de plano, diebus feriatis et non feriatis.^j Que omnia extendi volumus ad preterita, presencia et futura.¹⁴

^f nel margine sinistro.

^g filii familias aggiunto nel soprалineo in corrispondenza di co(n)trahentis cu(m) ip(s)o filio familias depennato.

^h nel margine sinistro.

ⁱ post - p(ro)miss(ionem) aggiunto nel soprалineo.

^j et non feriatis aggiunto nello spazio bianco al termine della rubrica con segno di inserzione.

XVIII. Rubrica de relevacione facta iudicatum solvi in instrumento procurationis¹⁵
de relevacione facta^k

Statutum est quod quicumque promissit in aliquo instrumento procuracionis notarii, qui scripsit instrumentum,¹⁶ recipienti nomine cuiuslibet cuius interest vel interesse posset iudicatum solvi pro dicto procuratore suo si re¹⁷ conveniretur, vollendo relevare dictum procuratorem suum a satisdacione iudicatum solvi quod¹⁸ illa relevacio et promissio teneat et valeat et prodesse possit ac si facta esset coram¹⁹ iudice et adversa parte ubiconque sit factum dictum instrumentum.²⁰

XVIII. Rubrica de dote exigenda in bonis viri viventis²¹
de dote exigenda in bonis viri viventis^l

Si mulier in casibus concessis a iure petat dotem in bonis mariti viventis non possit²² vivente marito petereolucionem antifacti vel sponsalicie largitatis, salvo sibi omni²³ suo iure post mortem viri in bonis ipsius viri.²⁴

XX. Rubrica de fideiussoribus et intercessoribus²⁵
de fideiussoribus et intercessoribus^m

Siquis fuerit fideiussor vel intercessor in aliquo debito vel obligacione pro aliquo et ||^{28r} denunciaverit illi pro quo intercessit vel se obligavit, quod eximat eum de ipsa obligacione.¹ Ellapo termino in instrumento debiti vel obligacionis comprehensso, teneatur ille pro quo² facta est dicta intercessio vel obligacio, infra quindecim dies a die quo fuerit sibi denunci³atum, ipsum fideiussorem seu intercessorem eximere cum effectu de ipsa obligacione seu⁴ fideiussione, in pena decem librarum. Et nichilominus ad predicta cogatur omnibus remediis⁵ iuris. Et si in dicto instrumento debiti non fuerit aliquis terminus nominatus, teneatur predictus,⁶ pro quo facta fuit dicta intercessio seu obligacio, eum fideiussorem seu intercessorem⁷ infra quindecim dies postquam sibi fuerit denunciatum, in pena predicta, ellapo anno a⁸ t(em)pore dicte obligacionis numerando, eximere de ipsa obligacione cum effectu. Et de⁹ predictis cognoscatur sumarie et de plano, sine libello et sine strepitu et figura iudicii,¹⁰ diebus feriatis et non feriatis.¹¹

XXI. Quicunque pro aliqua universitate, loco seu villa fuerit pignoratus vel cohactus¹² solvere aliquid comuni Plac(entie) habeat regressum contra ipsam universitatem, villam seu¹³ locum et homines ipsorum. Et iudex seu officialis communis Plac(entie) competens possit et debeat¹⁴ compellere omnibus remediis iuris et omnibus subterfugiis remotis ipsam universitatem,¹⁵ villam seu locum et homines ipsorum ad restituendum et solvendum ei qui solverit¹⁶ id quod predictus solverit et cohactus fuerit solvere cum omni dampno, interesse et expensis¹⁷ sumarie et de plano, sine oblacione libelli et strepitu et

^k nel margine sinistro.

^l nel margine sinistro.

^m nel margine sinistro.

figura iudicij, quocumque¹⁸ t(em)pore feriato et non feriato. § Que omnia observentur si aliquis fideiussor vel¹⁹ intercessor vel promissor pro aliquo in aliquo contractu solverit vel solvere sit²⁰ cohactus.²¹

XXII. Rubrica de prescripcionibus²²
de prescriptionibusⁿ

Siquis steterit per triginta annos quod sibi debitum ex quavis causa non petierit,²³ ellipsis ipsis triginta annis, ab omni actione ipsius debiti penitus repelatur,²⁴ salvis casibus et debitis et peticionibus in quibus et super quibus per statuta communis Plac(entine)²⁵ aliter est provisum. Et hoc locum habeat in preteritis, pendentibus et futuris, nisi²⁶ interrupcio t(em)poris per executorem vel aliter legitime facta esset.²⁷

XXIII. Nulla prescripcio currat contra mulieres circa dotes vel res palafernales²⁸ ipsarum, sive maritus vivat sive sit defontus.||^{28v}

XXIII. Producens aliquam scripturam in qua sit gruppus notarii in qua contineatur aliquem¹ terminum debiti esse datum vel quod faciat mencionem de aliquo revisamento prescriptione² quinque annorum reppellatur nec valeat uti postea dicta scriptura, nisi ipsa scriptura³ esset solemne publicum instrumentum.⁴

XXV. Rubrica de alienacionibus factis duobus⁵
de alienationibus factis duobus^o

Statutum est quod si quis vendiderit vel aliquo modo alienaverit aliquam rem⁶ inmobilem quam alii vendiderat vel alienaverat, condempnetur qualibet vice in⁷ vigintquinque libris Plac(entinorum) et omnis vendicio et alienacio post primam vendicionem⁸ vel alienacionem non valeat ipso iure. Et potestas et iudices eius teneantur⁹ primum emptorem, licet prius non fuerit res predicta tradita per venditorem vel alie¹⁰ natorem, ponere et defendere in possessione dicte rei tanquam verum et legitimum¹¹ emptorem. Et nichilominus teneatur venditor restituere secundo e(m)ptori precium¹² per eum habitum in pecunia numerata cum omni da(m)pno, interesse, melioramento et¹³ expensis infra mensem postquam ei fuerit denunciatum, in pena decem librarum Plac(entinorum).¹⁴ Et nichilominus ad predicta teneatur et omnibus remediis iuris precise compellatur.¹⁵ De quibus omnibus procedatur et cognoscatur sine libelli oblacione, sumarie et¹⁶ de plano, sine strepitu et figura iudicij, quocumque t(em)pore feriato et non feriato.¹⁷ Et predicta locum habeant in preteritis, pendentibus et futuris.¹⁸

ⁿ nel margine sinistro.

^o nel margine sinistro.

XXVI. Rubrica de donacionibus¹⁹

de donationibus^p

Nulla donacio alicuius rei que excedat quantitatem vel extimationem²⁰ vigintiquinque librarum Plac(entinorum) que fieret deinceps inter vivos valeat vel teneat,²¹ nixi coram potestate vel aliquo ex iudicibus eius ad racionem reddendam²² deputatis presentibus quinque testibus fuerit recitata et insinuata, adeo quod,²³ licet in instrumento donacionis dicatur quod tot sint vel intelligantur donaciones²⁴ quot sunt res vel summe seu quantitates, talia verba nichil volumus²⁵ operari. Que autem dicta sunt de donacionibus inter vivos non intelli²⁶gantur habere locum in donacionibus que fiunt a maritis uxoribus ||^{29r} propter nupcias vel propter sponsaliciam largitatem. Que insinuacio fieri debeat diebus¹ iuridicis et iudice pro tribunalii sedente ad banchum ubi ius redditur, et aliter² facta non valeat, eciam si fuerit iuramento firmata.³

XXVII. Si donacio fiat causa mortis et in instrumento donacionis contineatur quod ipsa donacio non⁴ possit revocari per ingratitudinem vel alio modo, non obstantibus dictis verbis⁵ que nichil volumus operari, volumus et declaramus ipsam donacionem esse⁶ mere causa mortis et habere in totum effectum donacionis causa mortis et eam revocari⁷ prout iura volunt loquencia de donacionibus causa mortis.⁸

XXVIII. Rubrica de prohibita alienacione rerum Sancti Lazari⁹

de prohibitione rerum Sancti Lazari^q

Rector seu minister domus Sancti Lazari leprosorum non possit nec ei liceat res¹⁰ immobiles, terras, possessiones, ficta vel iura aquarum ipsius domus vendere, donare,¹¹ alienare vel quovis titulo in alium transferre nec eciam in imphyteosim¹² perpetuam vel ultra decem annos dare alicui persone, collegio vel universitatii¹³ quovis quesito, collore vel causa, sive sit cum consensu conversorum et leprosorum¹⁴ et leprosarum vel absque consensu eorum. Quem consensum eorum conversorum et lepro¹⁵sorum seu leprosarum nichil volumus operari. Que vendiciones, donaciones, alienaciones¹⁶ seu in alium translaciones seu in imphyteosim daciones non valeant ipso iure¹⁷ et nullius sint momenti. Et quas res dicta domus intelligatur semper habere,¹⁸ tenere et possidere pleno iure. Et in eis debeat defendi et manuteneri per¹⁹ potestatem et eius iudices et quoscumque alias officiales comunis Plac(entie), non obstantibus²⁰ dictis vendicionibus, donacionibus, alienacionibus seu in imphyteosim dacionibus.²¹

^p nel margine sinistro.

^q nel margine sinistro.

XXVIII. Rubrica de minoribus²²

de minoribus^r

Nullus pubes, sive habeat curatorem sive non, *confitens se^s* maior vigintquinque annis esse *nec alius quilibet^t* ²³| in contratis vel iudiciis audiatur contra proprium sacramentum, nisi dolo vel ²⁴| fraude vel vi ipsum sacramentum sit extortum. Sed hoc quod dicitur quod quis non ²⁵| audiatur contra sacramentum locum non habeat in illis puberibus vel^u minoribus ²⁶| vigintquinque annis quibus est^v per iudicem interdictum, nec eciam in ^{29v} filio familias absque consensu patris cum alio contrahente, nec eciam in minore ¹| vigintquinque annis qui fecerit absolucionem vel alium contractum cum illo qui ²| fuerit suus tutor vel tutrix, et hoc locum habeat in preteritis, pendentibus et futuris.³

XXX. Quicumque pubes sponte confessus fuerit se maiorem vigintquinque annis, sive in ⁴| contractu, sive in iudicio, sive extra iudicium pro maiore habeatur in contractu ⁵| vel iudicio in quo confessus fuerit se maiorem vigintquinque annis esse, hoc addici⁶|endo quod si pubes in instrumento in quo constituit aliquem procuratorem confitetur se maiorem ⁷| vigintquinque annis, talis procurator habeatur tanquam constitutus a maiore et perinde ⁸| nomine dicti puberis valeat litigare. Et predicta locum habeant in preteritis, pendentibus ⁹| et futuris.¹⁰

XXXI. Minor viginti annis non possit in instrumento vel extra instrumentum confiteri se maiorem ¹¹| vigintquinque annis in aliqua confessione vel absoluzione vel liberacione, quam ¹²| faciat vel fecerit alicui qui fuerit suus tutor vel tutrix vel heredibus ipsius ¹³| tutoris vel tutricis, seu in aliquo contractu vel obligacione quam facit vel ¹⁴| fecerit cum ipso qui fuit suus tutor vel tutrix vel cum heredibus eius, eciam ¹⁵| si confiteretur vel confitebitur cum iuramento se maiorem vigintquinque annis. ¹⁶| Et si dictus minor iuraverit vel dixerit se maiorem vigintquinque annis, vel ¹⁷| iuraverit in instrumento vel confessione vel absoluzione vel contractu vel ¹⁸| obligacione quam fecerit cum predicto seu predicta, qui fuit suus tutor vel ¹⁹| tutrix vel heredibus eius, vel iuraverit in dictis casibus se non venire contra ²⁰| predicta vel contra promissionem suam, nolumus in dictis casibus vel aliquo ²¹| eorum dictum minorem haberi pro maiore. Et dicta confessio vel iuramentum in ²²| dictis pontis vel articulis non valeat ipso iure nec ob hoc habeatur in ²³| aliquo in dictis casibus pro maiore, non obstantibus aliquibus legibus, statutis ²⁴| vel provisionibus communis Plac(ente) vel consuetudinibus, quibus legibus communibus ²⁵| et eciam statutis et provisionibus et consuetudinibus per presens statutum in predictis ²⁶| volumus derogari.²⁷

^r nel margine sinistro.

^s confitens se aggiunto nel soprалineo in corrispondenza di seu depennato.

^t nec - q(ui)lib(et) aggiunto nel margine destro.

^u segue maiorib(us) depennato.

^v segue bonis depennato.

XXXII. Rubrica de mulieribus facientibus finem de sucesione patris vel matris²⁸
de mulieribus facientibus finem^w

Innovamus, confirmamus et approbamus statutum antiquum iusticie ||^{30r} infrascriptum, cuius tenor talis est: «Similiter non recipiam lamentacionem a liberis ali¹|cuius mulieris vel ab ipsa muliere, que fecit finem patri de successione²| patris vel matris cum iuramento adversus filios vel liberos masculos vel femi³|nas ex masculis descendentes, sed contra filios vel liberos ex filiabus recipiam,⁴| nisi veniant contra legitimam voluntatem defonti de cuius hereditate agitur, facta⁵| hinc inde compensacione docium sive dotis que de bonis illius de cuius⁶| successione agitur procesit vel processerunt, et adversus omnes alios, nisi causam habuerit⁷| a patre vel a liberis masculis vel a feminis a masculis descendantibus».⁸

XXXIII. Rubrica de prohybitis contractibus occassione ludi⁹
de prohibitis contractibus occasione ludi^x

Siquis contraxerit vel obligacionem fecerit cum aliquo super ludo vel occassione¹⁰| ludi taxilorum, quoquomodo contratus non valeat ipso iure. Et eciam de¹¹| aliquo ludo taxilorum nullum ius reddatur conquerenti. Et si predicta in dubium¹²| verterentur, posit et debeat iudex cognoscere et terminare sumarie et de plano,¹³| sine libello et sine strepitu et figura iudicii.¹⁴

XXXIV. Rubrica de debitis vel revisamentis contra comune Plac(entie) non emendis vel acquirendis¹⁵
de revisamentis^y

Statutum est quod nullus homo civitatis vel districtus Plac(entie) emat vel aliqualiter¹⁶| acquirat aliquod debitum vel nomen debiti seu revisamentum contra comune Plac(entie),¹⁷| quod si fecerit non valeat ipso iure.¹⁸

XXXV. Rubrica de privilegiis eius ex cuius peccunia res est empta vel refecta¹⁹
de privilegiis ex quibus res est empta^z

Statutum est antiquum iusticie quod aprobamus cuius tenor hic est: «Et si²⁰| aliquis de Placencia vel comitatu rem suam vendiderit et tradiderit vel²¹| de pecunia sua empta fuerit vel refecta, et emptor vel ille^{aa} cuius^{bb}²²| res empta vel refecta est teneatur^{cc} precium vel debitum²³| non solverit cum vendor ei fidem habuerit venditorem vel eum de cuius²⁴| pecunia res empta est vel refecta in re ipsa dum taxat apud²⁵| emptorem vel debitorem vel eius heredes vel eius uxorem pociorem faciam ||^{30v} donec plenam solucionem precii

^w nel margine sinistro.

^x nel margine sinistro.

^y nel margine sinistro.

^z nel margine sinistro.

^{aa} segue q(ui) ad pecuniam qua depennato.

^{bb} cui(us) aggiunto nel margine destro.

^{cc} teneat(ur) da tenetur con -a- aggiunto nel sopralineo.

vel debiti habuerit, suam esse pecuniam intelligimus^{1|} sive eam crediderit sive pro ea peccunia intercessit et eam solvit vel solvere teneatur^{2|} sive totum capitale societatis sive fuit vel pro ea parte quam posuit in societate.»³

XXXVI. Rubrica de locatoribus, conductoribus et collonis⁴

de locatoribus et collonis^{dd}

Quilibet inquilinus, finito termino locacionis domus sibi facte per alium, teneatur^{5|} et debeat exire de domo et eam restituere et dimitere liberam et expeditam locatori^{6|} infra octo dies post dictum terminum, excepcione dominii vel alia quavis^{7|} exceptione non obstante. Qui inquilinus, si requisitus predicta facere^{8|} conte(m)pserit, incidat pena centum sol(dorum) ipso facto. Et nichilominus, omnibus^{9|} remedis iuris, precisse ad predicta per competentem iudicem compellatur. De quibus^{10|} et super quibus omnibus procedatur et cognoscatur sumarie et de plano, absque dacione^{11|} libelli et sine strepitu et figura iudicii, quocumque t(em)pore feriato et non feriato. Et^{12|} predicta locum habeant ad preterita, pendencia et futura.¹³

de locationibus^{ee}

XXXVII. Locator domus non posit inquinatum de domo expellere ante completum^{14|} terminum locacionis, licet dicat se velle ibi habitare, nisi aliter sit conventum.^{15|} Qui locator, si dictam domum vendiderit nundum completo termino locacionis,^{16|} teneatur inquilinus requisitus per emptorem exire de domo et eam sibi^{17|} dimitere liberam et expeditam infra mensem a die quo sibi fuerit denunciatum,^{18|} excepcione dominii vel alia quavis excepcione non obstante, in pena centum^{19|} sol(dorum) Plac(entinorum). Et nichilominus, ad predicta omnibus remedis iuris precisse compellatur,^{20|} salvo ipsi inquilino omni iure, ratione, da(m)pni et interesse siquod sibi competit^{21|} contra ipsum locatorem. Quod si inquilinus pecuniam solvisset pro penssione ipsi^{22|} locatori et nundum esset terminus completus pro quo pensio fuit soluta,^{23|} non teneatur exire inquilinus dictam domum, nisi prius dicta pecunia soluta^{24|} pro t(em)pore nundum completo sibi restituatur. De quibus et super quibus omnibus^{25|} procedatur et cognoscatur sumarie et de plano, sine libelli oblacione et sine^{26|} strepitu et figura iudicii, diebus feriatis et non feriatis. Et predicta locum^{27|} habeant ad preterita, pendencia et futura.^{||}^{31r}

XXXVIII. Omnis laborator terrarum teneatur requirere dominum t(em)pore mesium et vindemiarum ut^{1|} intersit per se vel per nuncium suum ipsis mesibus et vindemiis et segacioni, colecioni^{2|} et divisioni feni et notificare sibi diem quo vult metere et excutere blada et^{3|} legumina et segare, colligere et dividere fenum et quando vult incipere vindemias.^{4|} Alioquin, ipso iure sit conde(m)pnatus comuni in viginti sol(dis) Plac(entinorum) qualibet vice qua^{5|} fuerit contrafactum. Et nichilominus, de quolibet

^{dd} nel margine sinistro.

^{ee} nel margine sinistro.

sestario seminato frumenti,⁶ sicalis, spelte, ordei, fariole, avene ad racionem unius modii adminus dare⁷ et reddere teneatur domino sine aliqua probacione facienda, si dominus maluerit vel⁸ si placuerit domino reddere sibi legitimam racionem, tam de predictis, quam de vino et⁹ feno de marzaticis. Vero videlicet de milica, milio, panico, vicia et omnibus¹⁰ leguminibus teneatur domino iustum reddere racionem. De quibus iudex maleficiorum¹¹ posit et debeat cognoscere sumarie et de plano, sine dacione libelli et sine¹² strepitu et figura iudicii, quocumque t(em)pore feriato et non feriato et absque aliquo¹³ memoriali et absque aliqua instancia.^{ff 14}

XXXVIII. Sit in arbitrio domini, si maluerit, adonegare et partiri in campo fructus¹⁵ cum collono vel laboratore ipso volente vel invicto, nisi inter eos aliter¹⁶ sit conventum, et facta dicta adonegacione seu divissione, teneatur collonus¹⁷ vel laborator partem domini conducere ad aream ubi dominus voluerit in villam,¹⁸ in cuius territorio nati fuerint dicti fructus, in pena centum sol(dorum) Plac(entinorum) ipsi¹⁹ laboratori si contra duxerit faciendum. Et si dominus noluerit adonegare²⁰ in campo, tunc teneatur collonus seu laborator conducere totam blavam²¹ in aream domini, nec liceat ipsi laboratori paleas, invicto vel inscio²² domino, de area ipsius domini exportare in pena predicta, super quibus posit²³ et debeat procedi et terminari sine strepitu et figura iudicii, t(em)pore²⁴ feriato et non feriato, sumarie et de plano et sine aliquo memoriali et²⁵ aliqua instancia.^{gg 26}

XL. Laboratores terrarum ad donicum teneantur conducere blada²⁷ et legumina Placencie ad domum domini infra octo dies²⁸ postquam levata fuerint de area, nisi inter eos aliter²⁹ sit conventum, in pena viginti sol(dorum) Placentinorum et³⁰ emendacionis dampni domino.||^{31v}

XLI. Rubrica de hiis qui parentum hereditatem repudiaverunt¹
de hereditatem parentum repudiantiis^{hh}

Qui repudiavit hereditatem parentum ascendencium, si post repudiacionem tenuerit² ipsam hereditatem vel res ipsius hereditatis, talis repudiacio non valeat, nisi³ ipse repudians hostenderit ipsam hereditatem vel res hereditatis iusto titulo⁴ tenere vel tenuisse. Et predicta locum habeant in preteritis, pendentibus et futuris.⁵

^{ff} et absq(ue) - *instancia aggiunto nello spazio bianco al termine della rubrica.*

^{gg} et sine - *instancia aggiunto nello spazio bianco al termine della rubrica.*

^{hh} nel margine sinistro.

XLII. Rubrica qualiter donacio antifacti et sponsalicia fienda est uxori⁶
de donationeⁱⁱ fienda per virum uxori^{jj}

Ad tolendas controversias et dubia que sepius oriebantur occasione constituendi ⁷| antifactum seu donacionem propter nupcias et sponsaliciam largitatem per viros ⁸| uxoribus in doctalibus instrumentis, statuimus quod decetere constituantur et ⁹| fiat donacio per virum uxori in instrumento doctali nomine antifacti seu ¹⁰| donacionis propter nupcias et sponsalicie largitatis pro medietate dotis vel ¹¹| extimacionis dotis tantum quam maritus receperit. Ut puta, si maritus ¹²| recepit nomine dotis ducentas libras in pecunia vel rebus extimatis vel ¹³| inextimatis valentibus ducentas libras Plac(entinorum), fiat per maritum donacio ¹⁴| propter nupcias in instrumento doctali uxori nominatim de tanti ex suis bonis ¹⁵| mobilibus et immobilibus et iuribus quibuscumque, que nunc habet et ¹⁶| habiturus est, que bene valeant quinquaginta libras Plac(entinorum) et propter ¹⁷| sponsaliciam largitatem seu nomine sponsalicie largitatis que bene ¹⁸| valeant decem libras Plac(entinorum). *Et si fieret ultra dictam quantitatem valeat ²⁰| tantummodo usque ad legi optimum modum iuxta predicta.*^{kk} ²¹| Aliter autem ipse donaciones que decetere ¹⁹| fient non valeant ipso iure.²⁰

XLIII. Rubrica de dote et donacionibus propter nupcias lucrandis²²
de dote et donationibus^{ll}

Consuetudo est in civitate Plac(entie) et episcopatu longissimo tempore ²³| observata, cuius contrarii memoria non existit, quod si uxor moritur ²⁴| ante maritum, si ex ipso marito liberos non relinquat, quod eo casu ²⁵| maritus lucratur dotem pleno iure. Si vero relinquat liberos ²⁶| ex dicto viro, eo casu vir toto t(em)pore vite sue habeat ipsius dotis ¹| usumfructum dumtaxat et proprietas et ius dotis et exigendi eam remanet ipsorum liberorum ex dicta uxore premortua relictorum. § Si vero maritus decebat antequam uxor, ²| si ex ipsa uxore liberos non relinquid, eo casu antifactum seu donacionem propter nupcias ³| et sponsaliciam largitatem uxor lucratur pleno iure. Quod si maritus premoriens ex ipsa uxore ⁴| liberos relinquid, eo casu uxor habeat usumfructum dumtaxat toto t(em)pore vite sue ipsarum ⁵| antifacti seu donacionis propter nupcias et sponsalicie largitatis. Et proprietas et ius habendi ⁶| et consequendi ipsas antifactum seu donacionem propter nupcias et sponsaliciam largitatem ⁷| remanet penes liberos ipsius mulieris ex ipso matrimonio procreatos, hoc videlicet ⁸| observando quod eo casu dicta mulier, antequam possit exigere et habere ab heredibus viri ⁹| dictum antifactum seu donacionem propter nupcias et sponsaliciam largitatem, teneatur ¹⁰| prestare liberis predictis ydoneam securitatem de restituendis ipsis liberis dictis antifacto ¹¹| seu donacionibus propter nupcias et sponsaliciam largitatem, si contingat eam *precedere^{mm}* ¹²| liberis prelibatis. Quam consuetudinem confirmamus et approbamus et pro lege ¹³| municipali perpetuo inviolabiliter volumus observari. Et que dicta sunt circa dotem ¹⁴| lucrandam per virum

ⁱⁱ segue facta depennato.

^{jj} de donatione - uxori nel margine sinistro.

^{kk} et si - p(re)d(i)cta aggiunto nello spazio bianco al termine della rubrica con segno di inserzione.

^{ll} nel margine sinistro.

^{mm} p(re)cedere da p(re)cedere con -de- aggiunto nel soprallineo.

seu certo modo habendam et circa antifactum seu donacionem propter^{15]} nupcias et sponsaliciam largitatem lucrandas per uxorem certo modo habendas in casibus^{16]} predictis locum habeant, nisi expresse inter ipsas partes aliter sit conventum. Sane per predicta^{17]} vel aliquod predictorum nullum in aliquo derogari statuto quod loquitur de muliere^{18]} que fecit finem patri de successione patris vel matris cum iuramento, quod statutum^{19]} de muliere faciente finem manere volumus in omnibus suis partibus firmum et^{20]} perpetuo illibatum.²¹

XLIII. Rubrica de alienacionibus simulatis²²

de vinditionibus simulatisⁿⁿ

Odiosas cauciones simulatos contractus et alienaciones faciem in aliorum^{23]} non modicam lexionem afferre de medio cupientes, statuimus quod si quis aliquam^{24]} domum, terras, possessiones vel res immobiles alii vendiderit, alienaverit, donaverit,^{25]} permuttererit, seu quovis titulo in alium transtulerit et vendor, alienator^{26]} vel donator vel permutterator seu ipsarum rerum in alium translactor post dictos^{27]} contractus vel aliquem eorum ipsas domos habitaverit vel pensionem inde receperit^{28]} vel dictas res tenuerit vel coluerit seu collii fecerit et inde fructus percepere, ^{29]} quod eo casu tales contractus presumantur et sint functi et simulati et nullius^{||32v} momenti, silicet quantum in preiudicium vel lexionem aliquam omnium aliorum qui ipsos^{1]} contractus non fecerint. Sed quantum in preiudicium illorum qui dictos contractus fecerint,^{2]} valeant inter se tantum prout alias valuerint, non obstante hoc statuto. Et predicta^{3]} locum habeant non obstante quod in instrumentis dictorum contractuum dicatur quod vendor vel^{4]} donator vel permutterator vel alienator seu in alium translactor constituit se res^{5]} predictas possidere vel quasi nomine illius cui vendidit vel donavit vel permutteravit^{6]} vel alienavit. Et quod dictum est quod dicti contractus vel aliquis eorum non valeant^{7]} nec teneant in preiudicium aliorum, intelligimus et declaramus quod non faciant^{8]} dicti contractus preiudicium aliis, qui ante ipsos contractus contraserunt cum^{9]} predictis et eciam qui contraserunt cum eis post dictos contractus durante t(em)pore^{10]} quo dicti alienatores post dictos contractus tenuerunt res predictas vel aliquam^{11]} earum, quo eciam t(em)pore durante tales alienatores non intelligantur possidere vel^{12]} prescribere in preiudicium aliorum. Et predicta omnia vel aliquod eorum non habeant^{13]} locum quando alienator per eum cui facta est alienacio date sunt res predite^{14]} vel aliqua earum in imphyteosim perpetuam absque fraude et fraudem intelligimus^{15]} quando ille, qui investit ad fictum imperpetuum, confessus est se habere in totum^{16]} vel in partem ab ipso imphyteota facta pro t(em)poribus futuris vel dicto imphyt(eote) dicta facta^{17]} donavit pro t(em)poribus futuris in totum vel in partem dummodo investiens rem^{18]} investitam tenuerit, quo casu dicta imphyteosis dacio non intelligatur in predictis^{19]} casibus exceptata, nec eciam talis confessio vel donacio fictorum pro t(em)poribus futuris^{20]} valeat in aliquo in dictis casibus eciam inter ipsos donantem et donatarium vel^{21]} confitentem et eum cui facta est confessio de dictis fictis vel parte eorum pro^{22]} aliquibus t(em)poribus vel prestacionibus futuris. Que omnia supradicta locum habeant in^{23]} preteritis, pendentibus et futuris.

ⁿⁿ nel margine sinistro.

Intelligatur eciam alienacio facta esse in fraudem,^{24|} si facta fuerit postquam curator datus fuerit bonis alicuius et ante solutionem^{25|} factam creditoribus, qui in iudicio comparuerint et de debitis fidem fecerint,^{26|} quantum est in preiudicium dictorum creditorum et eciam alienacio facta per aliquem^{27|} postquam factum fuerit ei preceptum per iudicem quod det bona sua in scriptis^{28|} vel quod solvat alicui quantum est in preiudicium eius ad cuius postulacionem^{29|} factum fuerit dictum preceptum. Et predicta locum habeant in^{30|} futuris tantum.^{||33r}

XLV. Rubrica de deposito et acomanda¹

de depositatis rebus in deposito^{oo}

In hiis que consistunt in pondere, numeros vel mensura, si fiat depositum et^{2|} depositarius promitat ipsum depositum restituere usque ad certum terminum, non possit^{3|} ante ipsum terminum depositarius compelli restituere dictum depositum ad postulacionem^{4|} deponentis seu cuiuscumque modo vel casu aliquo. Salvo quod interim possint fieri^{5|} saximenta, hoc statuto non obstante.⁶

XLVI. Nullus ex hiis qui sunt obligati pro contratibus preteritis, sive ex causa depositi^{7|} vel quavis alia, possit detineri personaliter usque ad quindecim menses a tempore^{8|} publicacionis huius statuti numerandos. Quo termino elapso, posit quilibet obli^{9|}gatus ex causa depositi ab hinc retro contractu detineri iuxta formam statuti^{pp 10|} loquentis de debtoribus qui possunt ex causa depositi detineri, salvo quod, elapsis^{11|} dictis quindecim mensibus, si quantitas debita ex causa depositi debiti ab hinc retro^{12|} est a quinquaginta libris supra, tunc si debtor paratus erit cum effectu solvere^{13|} medietatem dicti debiti in pecunia numerata et aliam medietatem in aliis^{14|} rebus vel possessionibus suis non detineatur personaliter. Salvo quod quilibet,^{15|} tam pro quibuscumque debitis preteritis quam futuris, ex causa depositi vel quavis^{16|} alia, possit cedere bonis et^{qq} de qua cessione quod iuris^{17|} et qualiter fieri debeat in alio statuto plenius continetur.¹⁸

XLVII. Statutum est quod si aliquis decetero receperit vel confessus fuerit recepisse^{19|} pecuniam vel rem in depositum vel acomandam ab aliquo civitatis Plac(ente)^{20|} vel districtus, compellatur reddere et restituere creditori in pecunia numerata^{21|} vel si est alia res rem depositam sine dacione libelli et strepitu iudicii et sine aliquo memoriali et aliqua instancia,^{rr 22|} nulla excepcione obstante. Alioquin, detineatur personaliter vel pignoretur ad^{23|} voluntatem deponentis vel acomandantis vel eius habendis vel habentis causam ab eo,^{ss 29|} quoisque satisfecerit creditori^{24|} predicto. Salvo quod si dixerit se habere iustum defensionem vel excepcionem,^{25|} audiatur et non detineatur, facta primo depositione et

^{oo} nel margine sinistro.

^{pp} da statuti con la seconda -a- corr. da u.

^{qq} segue tu(n)c no(n) detineat(ur) depennato.

^{rr} et sine - instanciā aggiunto nel margine destro.

^{ss} v(e)l - eo aggiunto nel margine inferiore con segno di inserzione.

consignacione in peccunia²⁶ numerata dicti debiti, vel, si non fuit pecunia, facta depositione rei deposite²⁷ vel tantundem, si consistit in pondere vel mensura, coram iudice coram^{||33v} quo convenitur et non aliter. Quo facto, iudex sine alia contestacione vel libello¹ statuat certum terminum arbitrio suo debitori ad probandum ipsam defensionem² vel exceptionem. Qua legitime probata, absolvatur et dictum depositum sibi³ debitori restituatur, alioquin detur creditori. Eo videlicet adiecto et perpetuo⁴ observando quod si quis paratus sit cum effectu cedere bonis suis non possit⁵ detineri vel in carcерem poni durante dicta cessione vel deposito⁶ quovis alio debito preterito vel⁶ futuro quod debeat alicui excepto comuni Plac(entie). Que cessio sic fiat quod preconizetur⁷ premisso ter sono tube in platea communis, iudice rationis sedente ad banchum hora consueta^{wu} sub⁸ palacio communis die iuridico et presente ipso debitore cedente quod talis videlicet⁹ nominando eum cedit bonis. Et subsequenter ipse debitor presente iudice palam¹⁰ et publice dicat: «Cedo bonis» et dicta crida et dictum debitoris scribatur in¹¹ actis. Quibus factis, persona debitoris dimitatur, salvo ipsis creditoribus omni iure¹² circa ipsa bona tam presencia quam futura. Ita tamen quod deducto ne egeat numquam¹³ vendicet sibi locum etiam in bonis que postea aquireret.^{vv} Et quod dictum est quod quis possit cedere bonis non inteli¹⁴gatur in forenssibus qui non sunt de civitate Plac(entie) vel episcopatu, quorum cessio¹⁵ occasione alicuius debiti non valeat ipso iure. Nec intelligatur si aliquis cedens¹⁶ bonis suis^{ww} probatus fuerit habere bona extra civitatem Plac(entie) et districtum quo¹⁷ casu cessio non valeat ipso iure.¹⁸

XLVIII. Rubrica de feodis¹⁹
de feudis^{xx}

Siquis dominus postulaverit ab aliquo suo vasallo vel ab eo qui causam habuerit²⁰ a vasalo ut sibi feodum manifestet, cogatur per iudicem co(m)petentem ipsum²¹ feodium et res feedales manifestare et hoc scribatur in actis ad postu²²lacionem domini prelibati.²³

XLVIII. Siquis confessus fuerit consorti suo vel alii cuicunque quod id quod tenet vel²⁴ habet in aliquo loco vel certas res quas habet vel tenet esse feedales seu²⁵ feodium, nolumus talem confessionem preiudicare uxoribus seu aliis²⁶ contrahentibus qui postea cum ipso confitente vel heredibus eius contraxerint²⁷ vel contraxerunt, nisi de ipsis rebus feedalibus vel feodo alias seu aliter^{||34r} legitime doceretur que confessiones preiudicent tantum confidentibus inter se et¹ heredibus eorum. Et predicta locum habeant et extendantur ad preterita, pendencia² et futura.³

^{tt} durante - depo(s)ito aggiunto nel soprалineo in corrispondenza di p(ro) depo(s)ito v(e)l depennato.

^{wu} hora c(on)suetu aggiunto nel soprалineo.

^{vv} etia(m) - aquireret aggiunto nel soprалineo.

^{ww} suis aggiunto nel soprалineo.

^{xx} nel margine sinistro.

L. Statutum est quod si feodum alicuius fuit vel fuerit datum in solutum alicui⁴ pro aliquo debito et debitor feodium domino refutaverit, talis refutacio non⁵ noceat creditoribus. Eo salvo quod si res feudalis fuerit accepta in solutum et⁶ debitor vasalus sine liberis legitimis decesserit, domino libere aperiatur vel ei ad⁷ quem de iure feodium aperiri debet, non obstante dicta acepcione in solutum. Que⁸ acepcione et dacio in solutum valeat tantum in preiudicium^{yy} vasali et heredum⁹ eius utriusque sexus et cuiuscumque habentis causam a dicto vasalo.¹⁰

LI. Si feodum quod datum fuerit in solutum creditori apertum fuerit domino vel¹¹ consorti, salve sint creditor i vel eius heredibus vel ei qui causam ab eo habuerit¹² pristine actiones et pristina iura. Et hoc locum habeat in preteritis et futuris.¹³

LII. Rubrica quod suficiat in una ex rebus alienatis acepsisse tenutam¹⁴
de tenutis^{zz}

Si venditor vel alio modo contrahens tenutam emptori vel alio modo¹⁵ contrahenti dederit ex una rerum super quibus contractum est vel erit nomine¹⁶ aliarum rerum, seu sua parabola intrare precepit et ipse intravit ipsam tenutam,¹⁷ valeat ipsa tenuta in aliis rebus predictis ac si in singulis rebus intrasset. Et¹⁸ illud idem observetur in tenutis datis de precepto iudicis competentis et eciam¹⁹ in tenutis datis per curatorem bonis alicuius datum.²⁰

LIII. Rubrica de re locata per locatorem alienata²¹
de locationibus^{aaa}

Si terra seminata aut vinea putata vendita vel permutata vel alio²² modo alienata fuerit, ille ad quem pervenit sit contentus in eo redditu²³ in eo anno quem laborator illius terre vel vinee dare tenebatur ei²⁴ per quem alienata fuerit. Si vero alio modo fuerit laborata et collonus²⁵ a domino interesse consequi non poterit, extimacionem laborerii novus dominus ||^{34v} ei dare compellatur, nisi ipse novus dominus terram collono dimiserit secundum pacta¹ vetera locacionis usque ad percepcionem fructuum illius anni.²

LIV. Rubrica de convenientiis debitoribus forensibus³
de conveniendo debitorem^{bbb}

Siquis ex causa legitima dicat se creditorem alicuius qui non sit de civitate⁴ vel districtu Plac(entie) habens et hostendens instrumentum debiti coram potestate vel⁵ iudicibus eius possit ipsum debitorem existentem in civitate Plac(entie) vel⁶ districtu facere personaliter detineri. Et ad hoc potestas et eius iudices teneantur quoisque ipsi creditoris

^{yy} segue d(i)c(t)i depennato.

^{zz} nel margine sinistro.

^{aaa} nel margine sinistro.

^{bbb} nel margine sinistro.

fuerit satisfactum. Salvo quod si dictus debitor⁸ dicat se habere legitimam defensionem et det ydoneam securitatem civem Plac(entie)⁹ iudicatum solvi, prestita dicta satisdacione, non detineatur personaliter, sed eius¹⁰ defensio legitima audiatur.¹¹

LV. Rubrica nullus ex debito privato carceretur¹²

de debito privato^{ccc}

Nullus ex causa alicuius debiti privati detineatur vel in carcerem detrudatur,¹³ salvo quod hoc non intelligatur in obligatis ex causa depositi, in quo deposito¹⁴ statuta communis Plac(entie), predictis non obstantibus, vendicent sibi locum,^{ddd} *salvis aliis casibus*¹⁶ in quibus per statutum communis Plac(entie) aliter est provissum.^{eee17}

LVI. Rubrica de hiis que pertinent ad ultimas voluntates et sucessiones¹⁸

de ultima voluntate^{fff}

Tutor vel tutrix testamentarius vel testamentaria possint adhire hereditatem¹⁹ pupilorum vel pupillarum et valeat adhicio sine aliquo tutore vel curatore²⁰ dando occasione dicte hereditatis adheunde.²¹

LVII. In legatis relictis ecclesiis vel religiosis vel hospitalibus vel quibuslibet pauperibus²² vel miserabilibus personis seu aliis quibuscumque volumus procedi, cognosci²³ et terminari sumarie et de plano, sine figura et strepitu iudicii et²⁴ absque libelli oblacione, t(em)pore feriato et non feriato. Et hec locum ||^{35r} habeant ad preterita, pendencia et futura.¹

LVIII. Declaramus quod si quis in testamento vel ultima voluntate dixerit: «Volo² et relinquo vel iubeo uxorem meam esse donam et dominam omnium bonorum³ meorum», vel dixerit: «Volo vel iubeo uxorem meam donam et dominam⁴ esse usuario vel usufructuario nomine omnium bonorum meorum», quod per dicta⁵ verba, silicet donam et dominam vel donam vel dominam usuario vel usu⁶fructuario nomine, dicta uxor non posit petere vel habere nisi alimenta⁷ dumtaxat sive defontus deceserit relictis liberis sive absque⁸ liberis sive deceserit relictis heredibus liberis suis sive extraneis⁹ quibuscumque.¹⁰

^{ccc} nel margine sinistro.

^{ddd} segue et idem¹⁵ obs(er)vett(ur) in debitis imphyteoticis seu ex c(aus)a ficti depennato.

^{eee} salvis - p(ro)vissum aggiunto nello spazio bianco al termine della rubrica.

^{fff} nel margine sinistro.

LVIII. Quilibet heres, sive ex testamento sive ab intestato, adhita hereditate,¹¹ habeatur et intelligatur possessor vel quasi possessor omnium bonorum, rerum¹² et iurium que defontus tenebat et possidebat vel quasi possidebat¹³ t(em)pore quo decessit, nulla relactione dominii vel alia quavis exceptione¹⁴ impediente vel obstante.¹⁵

LX. Sufficiant in testamentis nuncupativis et in qualibet alia ultima¹⁶ voluntate quinque testes masculi et puberes, eciam non rogati, salvo¹⁷ quod in qualibet ultima voluntate excepto testamento mulieres^{ggg} eciam ad testimonium admitantur.¹⁹

LXI. Inventaria quorumcumque heredum et eciam tutorum et curatorum, que manu²⁰ publici tabelionis tribus presentibus conficientur, valeant licet²¹ non sint citati vel vocati creditores vel legatarii vel alia legum²² solemnitatis observata.²³

LXII. Interfectores vel consciī mortis alicuius, tam ipsi quam eorum²⁴ descendentes, ab omni successione defonti interfecti perpetuo²⁵ excludantur.||^{35v}

LXIII. Rubrica de imbreviaturis notariorum defontorum¹
de imbreviaturis notariorum^{hhh}

Teneantur consules notariorum investigare et inquirere omnes penes quos sunt² imbreviature notariorum defontorum qui non relinquerunt liberos masculos³ notarios, scribere nomina ipsorum apud quos dicte imbreviature existunt, si non sunt⁴ notarii, ad hoc ut sciatur apud quos existunt dicte imbreviature, et nichilominus⁵ procurent quod potestas eis precipiat sub certa pena de dictis imbreviaturis⁶ custodiendis et salvandis.||^{36rⁱⁱⁱ}

^{ggg} segue pube¹⁸ res depennato.

^{hhh} nel margine sinistro.

ⁱⁱⁱ Il f. 36r-v è bianco.

[Liber quartus]

||^{37r} *Incipit liber quartus*¹

Incipit liber quartus²

I. Rubrica de rebus extraordinariis³

Rubrica de oneribus communis Plac(entie)⁴

de rebus extraordinariis et oneribus communis Placen(tie)^a

§ Ut inter cives et districtuales Plac(entie) idem ius observetur et commune Placen(tie) non
fraudetur, firmiter ordinamus quod omnes civitatis et districtus Plac(entie) qui non sunt
extimati faciant se extimari seu in talea poni, in pena decem librarum Plac(entinorum).
Sed ⁷| hoc non habeat locum in scutiferis et bibulcis stantibus ad mercedem, panem et ⁸|
vinum alterius comedendo, neque in pauperibus qui vadunt publice mendicando ⁹| qui non
habent familiam, videlicet uxorem vel liberos, nec aliqua bona immobi¹⁰|lia inveniuntur
possidere vel mobilia valencia ultra quantitatem *decem*^b ¹¹| librarum. Sane onus aliquod
reale vel personale seu imposicio aliqua nemini in ¹²| civitate Plac(entie) imponatur, nisi
in porta *in vic(inia)*^c ubi moratur t(em)pore ipsius imposicionis, ¹³| nec alicui rustico, nisi
in villa in qua moratur cum familia t(em)pore ipsius impo¹⁴|sionis, et si secus factum
fuerit non valeat ipso iure.¹⁵

II. Statutum est quod quelibet villa que habet ultra decem focos seu focolaria tene¹⁶|atur
quolibet anno elligere unum consulem de ipsa villa, qui consul possit ¹⁷| agere et
conveniri pro debitis communis Plac(entie) et super omnibus acuis vel denunciacionibus
¹⁸| vel inquisicionibus que fierent de ipsa villa vel per ipsam villam, et qui fuerit ¹⁹| uno
anno vacare debeat ab ipso consulatu per bienium postea subsequentem. ²⁰| § Si vero villa
fuerit infra quantitatem decem focoliariorum, teneatur se coniungere ²¹| cum una ex tribus
villis proximioribus habentibus consulem vel elligere consulem ²²| de se ipsa villa.²³

III. Ut equalitas circa onera realia et personalia in omnibus obseruetur, provide ²⁴|
statuimus quod onera que sunt realia et decetero imponentur villis, castris, ²⁵| locis et
hominibus episcopatus et districtus Plac(entie) per patrimonia dividantur. ²⁶| Realia
vero onera intelligantur videlicet impossicio salis, extimi seu talee, ²⁷| impossicio bladi,
portorum, vini, solucio salariorum potestatum, consulum, ²⁸| defensorum, advocate-
rum, sindicorum seu procuratorum, restitucionum et emendarum ²⁹| dampnorum et
condempnacionum que fient de ipsis villis, castris et locis ³⁰| seu comunitatibus, et eciam
alia que de iure comuni mere realia ||^{37v} reputantur. Eo salvo quod conde(m)pnationes

^a nel margine sinistro.

^b decem aggiunto nel soprалineo in corrispondenza di quindecim depennato.

^c in vic(inia) aggiunto nel soprалineo.

dictorum locorum et villarum et castrorum et comunitatum et ^{1|} emende que fient pro eo quod dicte ville vel comunitates non ceperint malefactores quod ^{2|} dicte condempnaciones et emende solvantur et dividantur per ipsos homines pro medietate ^{3|} secundum capita et pro alia medietate secundum patrimonia, sive sit fienda divissio ^{4|} et contribucio ipsarum condempnacionum inter plures villas seu loca, sive inter ^{5|} homines alicuius ville, castri seu loci. § Personalia onera dividantur et fiant ^{6|} modo infrascripto, videlicet quod dividantur per capita. Ita tamen quod de eadem domo et ^{7|} familia in qua statur ad unum focum et comunem victimum, quorum bona non ^{8|} sunt divissa, non compellantur ad predicta ultra duo viri. Ita videlicet quod *obsservetur*^d ^{9|} equalitas in dictis oneribus personalibus subeundis in numero dierum quibus ipsa ^{10|} personalia onera substinebuntur, ut puta, si aliquis substinuit ipsum onus ^{11|} per decem dies, quilibet aliis de ipso loco teneatur tanto t(em)pore subire, quo usque ^{12|} numerus omnium de dicto loco sit completus et completo numero dierum et virorum ^{13|} modo supradicto reddeat et observetur iterum et deinceps dictus ordo. Eo salvo ^{14|} quod si quis ex predictis noluerit ire in exercitum vel andatam, possit mitere ^{15|} pro se unum sufficientem virum et tunc excusetur personalia vero onera ^{16|} intelligimus et declaramus videlicet quando itur in exercitum vel cavalcatam ^{17|} seu andatam seu monstram vel quando mititur ad custodiam civitatis vel ^{18|} alicuius castri vel loci seu quando mititur ad fiendum aliquam stratas, fossatum, ^{19|} pontem, fortificiam vel aliquod aliud simile fiendum. Omnia autem alia ^{20|} onera de quibus supra non est facta mencio, que non sunt mere realia, persona^{21|}lia volumus reputari. Salvo quod ad dicta onera personalia non teneantur ^{22|} mulieres et minores sedecim annis et eciam qui etatem annorum ^{23|} septuaginta excesserunt. Et si aliquis de districtu Plac(entie) habitacionem ^{24|} mutaverit, solvat et substineat onera realia ubi habitabat t(em)pore quo ^{25|} fuerunt ordinata vel imposta. Onera vero personalia substineat ubi habitat. ^{26|} Si autem de predictis oneribus subeundis vel fiendis questio inter aliquos de ^{27|} dictis villis et locis oriatur, possit et debeat de ipsis cognosci et termi^{28|}nari omni t(em)pore feriato et non feriato, sumarie et de plano, sine libello ^{29|} et strepitu et figura iudicii, prout brevius poterit expediti. Volumus *tamen*^e ^{30|} quod quando homines aliqui ipsarum villarum et locorum et castrorum mitentur seu ^{31|} ibunt pro comuni Plac(entie) ad aliquem exercitum vel andatam vel custodiam seu ^{32|} ad faciendum alias stratas, opera vel laboreria pro comuni Plac(entie) fiat ^{33|} solucio eis per dictas villas, castra seu loca predictis missis vel ||^{38r} euntibus pro eorum soldo, salario, mercede, remuneracione et labore et fiat divissio pecc(unie) ^{1|} solvende ipsis inter ipsos homines villarum et locorum seu castrorum pro medietate secundum ^{2|} capita et pro alia medietate secundum patrimonia seu avere, statuto ipsarum villarum vel ^{3|} locorum seu castrorum seu consuetudine aliqua non obstante. Que omnia observentur sive ^{4|} vadant vel mitantur homines ad predicta cum bobus vel aliis bestiis sive sine ipsis. ^{5|} Et omnes condempnaciones que fierent ex causis predictis eodem modo dividantur ^{6|} et solvantur ut supra. Et ad predicta teneantur vidue et pupilli pro patrimonio et ^{7|} avere, videlicet pro medietate predictorum tantum.⁸

^d da servet(ur) con obs- aggiunto nel soprallineo.

^e tamen aggiunto nel margine destro.

III. Ordinamus quod aliquis massarius vicinarum civitatis Plac(entie) non possit co(m)pelli⁹ nec detineri per potestatem nec per aliquem officialem communis Plac(entie) ad solvendum¹⁰ comuni Plac(entie) aliquod extimum seu dacitam vel taleam vel aliud consimile quod solvere¹¹ deberent vicini seu vicinie seu aliquis ipsorum. Eo salvo quod illi massarii possint com¹²pelli ad solvendum id quod receperint a vicinis suis.¹³

V. Nullus ex vicinis vel civibus Plac(entie) cogatur per comune Plac(entie) vel per aliquem officialem¹⁴ communis solvere pro altero aliquod debitum vel onus seu impositionem aliquam¹⁵ aliqua decausa.¹⁶

VI. Rubrica de emendacione equorum amissorum in proelio¹⁷
de emendatione equorum^f

Siquis amiserit equum servicio communis Plac(entie) in sturmo vel proelio, emendetur sibi equus¹⁸ per comune Plac(entie), prout probaverit legiptime dictum equum valuisse t(em)pore quo¹⁹ percusus fuit in sturmo vel proelio.²⁰

VII. Rubrica de pena bibulci sedentis per civitatem super caro²¹
de bibulcis sedentis super caro per civitates^g

Potestas vel iudex seu officialis ad hoc deputatus teneatur aufere a quolibet²² bibulco qui steterit vel sederit super caro vel birocio seu caretia in civitate vel²³ suburbis pro banno qualibet vice tres sol(dos) Plac(entinorum). Et teneatur precedere per²⁴ civitatem vel suburbia ipsum carum, birocium seu caretam sub dicta pena. Et hoc²⁵ preconizetur per civitatem singulis duobus mensibus, et hoc inquiretur saltim semel in²⁶ septimana per ipsum potestatem seu officialem ad hoc deputatum.²⁷

VIII. Rubrica de iudice stratarum et poncium et de ipsis stratis et pontibus et de hiis que pertinent ad officium ipsius iudicis²⁸
de iudicibus stratarum^{h||38v}

Elligatur per comune Plac(entie) unus iudex super stractis et pontibus civitatis et districtus¹ Plac(entie) cum salario et familia competenti, prout consilio generali communis Plac(entie) videbitur, cuius² officium duret per annum et habitet per se in domibus communis Plac(entie). Et teneatur in introytu³ sui regiminis vel officii iurare in presencia potestatis de suo officio legaliter⁴ exercendo et de observando statuta et provisiones communis Plac(entie) et maxime circa pontes⁵ et stratas editas et fiendas. Qui iudex, finito anno seu officio suo,⁶ teneatur stare per octo dies ad syndicatum cuius syndicatores elligantur⁷ in consilio generali et sint tres, quorum unus sit iudex, alias notarius et alias⁸ laycus boni viri.⁹

^f nel margine sinistro.

^g nel margine sinistro.

^h nel margine sinistro.

VIII. Iudex stractarum vel alius officialis ad hoc deputatus teneatur bis in mense ¹⁰| eundo per civitatem videre stratas civitatis et burgorum et rivos et ¹¹| clavigas et anditos et facere aptari et removeri i(m)pedimenta et eciam mondalias ¹²| rivorum infra terciam diem exportari et alia facere que in predictis fuerint facienda, ¹³| alioquin penam decem librarum qualibet vice qua non iverit bis per civitatem ¹⁴| qualibet mense dicta decausa incurat ipso facto.¹⁵

X. Quoniam inter cetera opera pietatum describuntur refectiones poncium et ¹⁶| viarum adeo quod eciam divine domus ad instrucionem ipsorum tenentur iuxta ¹⁷| legitimas sanciones, considerantes civitatem et districtum Plac(entie) ipsis ¹⁸| maxime indigere, quibus *nisiⁱ* aliter provideatur da(m)pna et pericula maxima personarum ¹⁹| et rerum posse incurere ipsam civitatem et districtum sicut docente expergencia ²⁰| novimus actenus incurisse bono publico consulentes, statuimus quod ²¹| reficiatur et fiat pons Trebie super strata Romea et fiat in pilis lapideis ²²| de bona calcina absque voltis, super quibus pilis fiat pons de lignamine ²³| sufficienter, vel saltim fiat dictus pons in sandonis. § Item fiat unus ²⁴| pons de lignamine super flumine Trebie iuxta Rivalgarium bonus ²⁵| et sufficiens. § Fiat eciam unus pons bonus et sufficiens de ligna²⁶|mine super flumine Nurie iuxta villam Sancti Georgii, per quos ²⁷| pontes et quemlibet eorum possitiri cum caris et bestiis et aliis ²⁸| rebus tute, ad quem pontem Trebie de strata Romea fiendum et ²⁹| reficiendum teneantur conferre et ipsum pontem facere seu fieri facere ³⁰| omnes ville, loca et castra, collegia et universitates et homines ³¹| singulares, cuiuscumque status vel condicionis existant, habentes terras et ³²| possessiones ultra Trebiam vel ultra Trebiam habitantes. Et ad ||^{39r} quem pontem Trebie iuxta Rivalgarium fiendum et reficiendum teneantur conferre et ipsum pontem facere seu fieri facere omnes ville, loca et castra, collegia et universitates ²| et homines singulares, cuiuscumque status vel condicionis existant, habentes terras et possessiones ³| intra Nuriam et Trebiam vel *intra^j* Nuriam et Trebiam habitantes. Et ad quem pontem ⁴| Nurie iuxta villam Sancti Georgii fiendum et reficiendum teneantur conferre et ipsum ⁵| pontem facere seu fieri facere omnes ville, loca, castra, collegia et universitates ⁶| et homines singulares, cuiuscumque status vel condicionis existant, habentes terras et possessiones ⁷| ultra Nuriam a strata Romea supra vel ultra Nuriam a strata Romea supra habitantes, ⁸| salvis villis et comunitatibus que contribuerunt ad faciendum pontes super strata Romea ⁹| existentes. Que ville et comunitates ad dicti pontis^k confeccionem et refectionem mini¹⁰|me teneantur, que contribucio sic fiat quia omnes ville et loca, de quibus supra ¹¹| fit mencio, teneantur conferre ad ipsos pontes iuxta imposicionem salis per commune Plac(entie) ¹²| eis factam. Alii vero omnes habentes possessiones et terras, de quibus facta est ¹³| mencio, teneantur ad ipsam contribucionem secundum vallorem terrarum et possessionum ¹⁴| quas habent infra terminos prelibatos. § Ad que predicta melius et utilius peragenda ¹⁵| hoc ordine procedatur, quia ad ipsos pontes fiendos et reficiendos sit unus bonus ¹⁶| officialis qui non sit de civitate Plac(entie) vel districtu, videlicet iudex vel offici¹⁷|alis stratarum et viarum.

ⁱ nisi aggiunto nel soprалineo.

^j intra aggiunto nel soprалineo in corrispondenza di intra depennato. Segue ultra nel soprалineo depennato.

^k -i- corr. su altra lettera, forse e.

Ad quem officialem coadiuvandum elligantur duodecim¹⁸ boni viri cives Plac(entie), videlicet quatuor ex illis qui habent facere ultra Trebiam¹⁹ ad pontem Trebie strate Romee fiendum et reficiendum et quatuor ex²⁰ illis qui habent facere intra Nuriam et Trebiam ad pontem super Trebia iuxta²¹ Rivalgarium fiendum et refficiendum et quatuor ex illis qui habent facere²² ultra Nuriam ad pontem Nurie iuxta Santum Georgium fiendum et reficiendum.¹ § Dictus²³ vero officialis cum dictis bonis viris mitat pro consulibus villarum predictarum quod²⁴ veniant coram eis cum duobus vel quatuor ex vicinis et pro aliquibus ex²⁵ civibus habentibus ibi possessiones prout eis videbitur expedire. Et iuramento²⁶ ipsorum teneantur inquirere et scribere quid vallet id quod quilibet ex ipsis²⁷ civibus vel aliis quibuscumque habet in ipsis villis. Et completa omni extima²⁸cione omnium qui tenentur ad predicta et eciam scripta omni somna i(m)positionis²⁹ salis villarum et castrorum omnium predictorum, dictus officialis cum dictis bonis³⁰ viris habeant consilium et examen magistrorum Placen(tie) super hoc peritorum et,³¹ levata ratione quid ascendere potest summa expensarum fiendarum cuiuslibet ipsorum³² poncium, fiat divissio contribucionis inter predictos pro medietate, vide³³ licet omnes ville prediecte solvant medietatem omnium expensarum predictarum.³⁴ Et omnes alii homines, collegia et singulares persone, cuiuscumque status³⁵ vel condicionis existant, aliam medietatem solvant. Ita videlicet quod³⁶ de dicta somna tota ipsorum poncium recuperetur ab inicio medietas ||^{39v} solunmodo que deponatur penes campsores Plac(entie) bonos viros, videlicet¹ pecunia unius pontis penes unum mercatorem campsorem, pecunia alte²rius pontis penes alium mercatorem campsorem, et pecunia alterius³ pontis penes alium mercatorem campsorem. Et ut omnis via mali⁴gnandi penitus auferatur, dicta peccunia non possit solvi per ipsum depositarium⁵ mercatorem, nisi de mandato dicti officialis et de consensu expresso⁶ ipsorum omnium quatuor virorum super quocumque ponte. Qui officialis et⁷ viri teneantur quilibet mense reddere rationem illis viris qui sunt⁸ ad videndum rationem camare et communis Plac(entie). Et quando medietas vel quasi⁹ dicte peccunie dictorum poncium fuerit expensa et distributa in ipsis, recuperetur ab¹⁰ ipsis villis et hominibus alia medietas secundum ordinem supradictum, hoc addicen¹¹do quod ubicumque dictus officialis cum dictis bonis viris invenerint lignamen¹² vel alias res ipsis pontibus vel alteri eorum necessarias teneantur domini¹³ lignaminis vel rerum ipsas eis vendere iusto precio persolvendo. Teneantur eciam¹⁴ habentes boves et caros ipsis officiali et viris bonis eos locare et concedere¹⁵ dicta decausa, solvendo pro mercede quod est iustum, ad que omnia predicti domini¹⁶ vel tenentes boves possint cogi. § Insuper volumus quod officialis stra¹⁷tarum et viarum teneatur et debeat facere aptari stratas principales intra¹⁸ Nuriam et Trebiam, videlicet stratam qua itur per portam Sancti Raymundi¹⁹ ad Rivalgarium, stratam qua itur per portam Sancti Antonini ad Poten²⁰cianum et pontem Albarolle et stratam per quam itur ad Sanctum Geor²¹gium, cogendo omnes ducentes aquas facere pontes ydoneos et²² sufficientes et munire ripas rivorum super ipsis stratis, ita quod ipse²³ strate non devastentur vel impedianter, et eciam facere aptari omnes ma²⁴los sapellos et garafossos et inglarari, quod fiat silicet de aptan²⁵dis sapelis et garafossis expensis illorum seu per illos qui utuntur ipsis²⁶ stratis a quatuordecim

¹ et reficiendu(m) aggiunto nel margine sinistro con segno di inserzione.

miliariis infra versus civitatem, cogat omnes ²⁷| habentes terras iuxta dictas stratas afossadare terras quas habent iuxta ²⁸| ipsas stratas faciendo fossatum ad minus per latitudinem trium bra²⁹|chiorum et prohyciendo terram que eximetur de ipsis fossatis versus ipsas eorum ³⁰| terras vel stratam, prout et ubi ipsi officiali pro meliori videbitur expe³¹|dire. Qui officialis possit cohercere et condempnare contrafaciens³²|tes pro qualibet vice in decem sol(dis) Plac(entinorum), quarum conde(m)pnacionum habeat ³³| ultra suum salarium quartam partem et relique tres partes ³⁴| operibus ipsorum poncum et stratarum, prout occasione ipsorum fient, convertantur ³⁵| et ad predicta omnes predicti nichilominus compellantur.||^{40r}

XI. Statutum est antiquum quod potestas teneatur infra mensem ab introytu sui ¹| regiminis dare operam summo studio sine fraude quod dominus et minister ²| domus seu ecclesie de Rocho teneat et tenere debeat duas bonas naves ³| in fluvio Trebie continue et homines sufficientes ad eas cum necesse ⁴| fuerit regendas. Ita quod euntes et reddeentes et bestie possint ipsum flu⁵|men transire sine periculo quounque *dictus pons super dicto flumine factus fuerit.*^m Ita ⁷| quod transeuntes et reddeentes possint ipsum flumen transire sine aliquo ⁸| periculo et sine expensis aliquorum, sed tantum expensis ilius domini et ministri ⁹| dicte domus. Et si quis alicui pro navi sua pro transitu aliquid acerperit ¹⁰| ab aliquo, solvat pro banno quinque sol(dos).¹¹

XII. Item statutum est antiquum quod potestas teneatur bona fide et sine fraude ¹²| operam dare quod introytus et redditus terrarum et possessionum pontis Tre¹³|vie de Plac(entia) et denariorum legatorum ipsius pontis expendantur et ponantur in la¹⁴|borerio ipsius pontis faciendo et refiicio ipso pontem annuatim, ¹⁵| ita quod exinde ire possint homines et persone super ipsum pontem cum equis ¹⁶| et sine equis et reddire, et elligere unum bonum hominem et legalem ¹⁷| atque ydoneum qui presit et preesse debeat laborerio predicto expendendo ¹⁸| ipsos denarios introytus et redditus et denarios et legatorum. Et hoc capitulum ¹⁹| teneatur potestas proponere et facere legi infra mensem regiminis sui in con²⁰|silio et secundum quod placuerit maiori parti consilii ita observare.²¹

XIII. Est statutum antiquum quod omnes strate civitatis solentur et solari ²²| debeant hoc modo, videlicet quod, si aliquis habens facere inter unam crucem ²³| vie et alteram petierit a potestate quod faciat precipi quod illi qui habent ²⁴| facere inter illas duas cruces coligant se simul in propinqua ecclesia, ²⁵| et si placuerit maiori parti, solletur illa strata ita quod quilibet solet ante ²⁶| donnum suam, et quod potestas teneatur facere fieri infra tres menses ²⁷| postquam maior pars fuerit in concordia de solando quod ipsa strata solletur.²⁸

^m d(i)ct(u)s - fu(er)it aggiunto nel soprallineo in corrispondenza di idem d(omi)n(u)s minister v(e)l eius successor ⁶| pontem v(e)l aliam p(re)paracionem fec(er)it sup(er) aqua(m) ip(s)ius fluminis depennato.

XIII. Confirmamus statuta antiqua infrascripti tenoris: «Item statutum est quod ²⁹| potestas teneatur conzari facere pontem Nurie de Pontenurio, ita quod ³⁰| quilibet possit pedester ire commode expensis domus et mansionis ³¹| de Pontenurio et manuteneri per ipsam domum sive dominum ipsius ³²| domus secundum pacta facta inter ipsum dominum seu mansionem et ³³¶^{40v} paraticum calegoriorum et dominum episcopum Placent(inum) et hoc usque ad quatuor menses ¹| ab introytu sui regiminis, et ad ea omnia teneantur que instrumento continentur. ²| § Additum est quod domus de Montali ad quam dicta domus pervenit cogatur ³| subire onera pro dicto ponte fiendo et manutenendo. Actum est hec addicio ⁴| .MCCLXII. § Additum est huic capitulo quod predicta domus cogatur omnia ⁵| que in predicto capitulo continentur facere et adimplere, ita quod predictus pons ⁶| commode possit equitari et carezari et hoc statutum sit precissum in ⁷| qualibet parte sui et sine tenore. § Additum est huic capitulo quod ille ⁸| qui possederit possessiones de Montali teneatur conzari et aptari facere ⁹| diligenter dictum pontem. Et teneatur *potestas seu iudex et officialis qui fuerit supra pontibus et viis deputatusⁿ* facere inquisicionem de predictis ¹⁰| infra mensem ab introytu sui regiminis et possit et debeat sindi ¹¹| cari in .XXV. libris si secus fecerit». ^{o12}

XV. Item statutum est quod potestas teneatur conzari et manuteneri facere, quo¹⁵|ciens opus fuerit, pontem lignaminis factum super Trebiam ad expensas do¹⁶|mus Sancti Iacobi et successoris et domini p(ar)rochi et teneatur potestas ei au¹⁷|ffere centum sol(dos) quociens contrafecerit.¹⁸

XVI. Item statutum est quod omnes strate civitatis spacentur et mondentur ¹⁹| quilibet mense, silicet per quemlibet ante domum suam, et qui contrafe²⁰|cerit solvat pro banno quinque sol(dos) et potestas et eius iudices te²¹|neantur dictum bannum afferre.²²

XVII. Item statutum est quod sedilia omnia que sunt in spondis viarum publi²³|carum aut penes vias destruantur aut extrahantur retro per sex ²⁴| brachia, in pena viginti sol(dorum).²⁵

XVIII. Item statutum est quod pons qui solitus erat esse super Ardam ad ²⁶| Curtem Maiorem reficiatur et restituatur sicut solebat esse et ita quod ²⁷| carezari et uti possit expensis illorum quibus spectant.²⁸

XVIII. Eodem modo statutum est quod pontes fiant super Claienam et Gambiollam.²⁹

ⁿ pot(est)as - deputatus aggiunto nel sopralineo in corrispondenza di capit(aneus) depennato.

^o segue addicentes q(uod) ubi sup(ra) loquit(ur) de ¹²| capitan(eo) intelligat(ur) de iudice strata(rum) v(e)l alio officiale co(mun)is Plac(entiae) ad ¹³| hoc deputato¹⁴ depennato.

XX. Omnes vie magne vel parve districtus Plac(entie) per quas consuevit ||^{41r} iri et carezari et que sunt in sterponite et imbocite seu guastate disbocen¹|tur et reaptentur per homines villarum et locorum in quorum territoriis sunt ille vie ²| magne vel parve, ita quod per ipsas vias possit iri cum caris et rebus libere, tute ³| et expedite, in pena centum sol(dorum) cuilibet ville seu loco quo ciens requisitus ⁴| contrarium duxerint faciendum.⁵

XXI. Statuimus quod omnes anditi et latrine et *clavige*,^p que respondent seu pontant ⁶| in viis publicis civitatis Plac(entie), claudantur per eos qui eis utuntur de muro lapi⁷|deo cum calcina altitudinis sex brachiorum adminus, ita et taliter quod nullum ⁸| decursum possint habere in stratis publicis, *in pena decem sol(dorum) Plac(entinorum)*^q ⁹| in *decem*^r sol(dis), et nichilominus dictum murum et clausuram firmiter et absque ¹⁰| fraude sine aliqua apertura facere teneantur et ad predicta complenda et ¹¹| manutenenda teneantur officiales comunis ad quos hoc pertinet, in pena decem ¹²| librarum pro quolibet et qualibet vice.¹³

XXII. Ut ligna desubtus strata, quibus civitas Plac(entie) non modicum indiget, ¹⁴| facilius habeantur, volumus quod strata per quam itur de civitate Plac(entie) a porta ¹⁵| Cremonensi ad Clavenam et ad Curtem Maiorem aptetur et reficiatur et fiat ¹⁶| ubi deficit amplitudinis vigintiquatuor brachiorum cum bonis et decen¹⁷|tibus fossatis ad minus sex brachiorum hinc et inde prohyciendo terram ¹⁸| ipsorum fossatorum super ipsa strata. Et fiant pontes de lignamine ubi ¹⁹| exigit necessitas super ipsa strata, et hoc fiat per villas omnes desubtus ²⁰| strata et eciam per omnes et singulos habentes ibi possessiones et nemo²¹|ra, qui ex hoc sencidunt utilitatem, et ad predicta fienda elligantur boni ²²| viri qui compellant remediis iuris omnes predictos prout fuerit ²³| opportunum.²⁴

XXIII. Ad detegendos et evitandos mallefactores qui secus stratas ²⁵| occultantur, firmiter statuimus quod omnes boschi, boschoni et cessoni exi²⁶|stentes iuxta stratum Romeam per quinquaginta zitatas et existen²⁷|tes iuxta alias stratas publicas districtus Plac(entie) per viginti zitatas ²⁸| incidentur et extirpentur per illos quorum sunt terre in quibus existunt, in ²⁹| pena decem librarum Plac(entinorum) pro quolibet, et ad predicta nichilominus tenean³⁰|tur. Et hoc statutum cridetur per civitatem et mercata districtus Plac(entie).³¹

XXIV. Omnes habentes boras iuxta stratas publicas civitatis Plac(entie) tene³²|antur in ea parte in qua occupaverunt *seu occupant^s* de via publica occassione ||^{41v} hostiorum vel

^p *clavige aggiunto nel sopralineo in corrispondenza di cloace depennato.*

^q in pena - Plac(entinorum) aggiunto nel sopralineo in corrispondenza di et qui c(on)trafecerit puniat(ur) depennato.

^r *decem aggiunto nel sopralineo in corrispondenza di .lx. depennato.*

^s *seu occupant aggiunto nel sopralineo.*

fenestrarum ipsius bore ponere inter ipsam boram vel fenestras^{1|} et stramat et tenere unam magnam clapam vel assidem ita largam et longam^{2|} que cohoperiat tantum quantum protendit extra murum ipsum hostium^{3|} seu fenestra versus stramat, in pena *decem*^{4|} sol(dorum) Plac(entinorum) postquam^{4|} fuerit sibi preceptum vel denunciatum, et nichilominus predicta facere teneantur.⁵

de seglariis^u

XXV. Omnia seglaria seu foramina vel meatus ex quibus imititur vel imiti^{6|} potest aqua in aliquam viam publicam civitatis habeant orificium et^{7|} foramen ex quibus exit aqua iusta terram, ita quod eius exitus vel^{8|} reverberacio non ledat transeuntes, in pena contrafacienti viginti^{9|} sol(dorum) pro qualibet vice, et nichilominus claudere predicta usque prope terram^{10|} teneatur.¹¹

XXVI. Sedilia communis ubi esse consueverunt fiant et penitus restituantur expensis^{12|} communis Plac(entie). Et aqua communis desubter ipsa sedilia labatur et manute^{13|}neatur per comune Plac(entie) sicut consuevit. Et potestas seu iudex stratarum te^{14|}neatur ea fieri facere, salvo iure aque, rivi que consuevit labi iuxta^{15|} palacium notariorum et deversus viciniam Sancti Gervaxii.¹⁶

XXVII. Rubrica de pena occupantis viam publicam vel impedientis¹⁷

de occupationibus stratarum publicarum^v

Siquis aliquam viam publicam vel vicinalem ocupaverit vel remo^{18|}verit, puniatur in .LX. sol(dis) et nichilominus teneatur ipsam viam^{19|} reducere ad pristinum statum infra quindecim dies postquam ei^{20|} fuerit denunciatum, in pena predicta pro qualibet vice qua sibi fuerit^{21|} denunciatum. Et hoc non intelligatur de aliquo qui removerit eam de^{22|} campo suo et eam posuerit in capite ipsius campi loco co(m)petenti^{23|} per que conmode iri possit.²⁴

de bechariis^w

XXVIII. Statutum est quod becarii non habeant aliquod banchum vel carnale^{25|} a collumpnis grossis becarie in antea que prestant aliquod i(m)pedimentum euntibus per viam, in pena .XX. sol(dorum), et nichilominus predicta^{27|} in statum debitum reponere teneantur.²⁸

¹ decem aggiunto nel soprallineo in corrispondenza di sexagi(n)ta depennato.

^u nel margine sinistro.

^v nel margine sinistro.

^w nel margine sinistro.

XXVIII. Nemo audeat aliquid ponere vel tenere in via publica vel²⁹ supra ipsam viam per quod impediatur iter vel actus alicuius eun³⁰tis per ipsam viam sive cum caris vel bestiis vel sine eis, in pena ||^{42r}.LX. sol(dorum) Plac(entinorum), et nichilominus impedimentum teneatur removere, quam¹ penam incurat nisi predicta removerit usque ad quinque dies a die quo predictum² impedimentum posuerit vel habuerit in ipsa via, et hoc non intelligatur in cana³vacio quod tenetur ante staciones.⁴

XXX. Rubrica de porcis non feratis in grugno non tenendis in civitate⁵

de porcis non feratis in grugno^x

Nullus teneat porcum in civitate Plac(entie) qui non sit feratus in grugno in⁶ pena quinque sol(dorum) Plac(entinorum) qualibet vice qua repertus fuerit idem porcus non feratus. ⁷ Et hoc habeat locum post quinque dies a die quo fuerit preconizatum per civitatem.^{y8}

XXXI. Rubrica de immunitatibus⁹

de immunitatibus^z

Cum inter cetera quibus civitates et eorum territoria pocius augmentantur¹⁰ sint ubi operatorum artis lane et lanificii et laborancium terras copia reperitur¹¹ toto nisu insistentes ut in civitate Plac(entie) et districtu sit copia predictorum¹² ad que per infrascriptas immunitates cicias alicantur operarii prelibati,¹³ decernimus et firmiter ordinamus quod quicumque magistri, disipuli vel operarii¹⁴ seu laboratores tam masculi quam feminine artis lane seu in lanificio qua¹⁵literconque operantes, qui non sint de civitate Plac(entie) vel episcopatu, ac eciam¹⁶ omnes laboratores terrarum qui non sint de civitate Plac(entie) vel episcopatu qui vene¹⁷rint decetero ad civitatem Plac(entie) vel episcopatum causa exercendi dictam artem¹⁸ lane seu lanificium qualitercumque et causa laborandi ipsas terras, habeant, oper¹⁹ando per se vel per alium ipsam artem lane et lanificium et ipsas terras²⁰ laborando per se in ipsa civitate vel episcopatu, usque ad decem annos et per²¹ decem annos continuos a t(em)pore quo ad predicta venerint, plenam et ple²²nissimam et generalem et generalisimam immunitatem ab omnibus oneribus²³ realibus, personalibus et mixtis impositis vel imponendis per comune Plac(entie)²⁴ seu per alios quoscumque in civitate Plac(entie) vel districtu, sive imponentes²⁵ onera predicta sint officiales communis sive non, sive paratici vel artes vel²⁶ consules arcium vel comunia, loca vel ville vel consules locorum vel²⁷ villarum vel masarii viciniarum, sive sint imposiciones extimorum, tale²⁸arum, mutuorum, cavalariarum, stratarum, poncium, laboreriorum, custodiarum,²⁹ exercituum, andatarum et monstrarum, emendarum dampnorum vel gua³⁰storum vel robariarum, condempnacionum villarum quavis causa, sive impo³¹siciones salis, bladi, vini, porcorum, bovum et aliarum quarumcumque impo³²sionum onerum realium et personalium seu mistorum, scuviliorum,³³ cuiuscumque condicionis et qualitatis sint et

^x nel margine sinistro.

^y et hoc - civitatem aggiunto nello spazio bianco al termine della rubrica.

^z nel margine sinistro.

quocumque nomine censeantur. ||^{42v} Quas inmunitates omnes teneatur potestas Plac(entie) et quilibet officialis communis Plac(entie) et quilibet ¹| alius, cuiuscumque condicione existat, inviolabiliter observare, sub pena centum librarum Plac(entinorum) ²| potestati et quinquaginta librarum Plac(entinorum) cuilibet alii officiali et vigintiquinque librarum Plac(entinorum) cuilibet ³| alii, tam collegio vel comuni quam singulari persone, quas penas incurant ipso facto si contra ⁴| predicta quoquomodo duxerint faciendum. Et ne circa predicta fraus aliqua comitatur ⁵| et ut sciri valeat quando incipiet vel desinet dictum t(em)pus, volumus quod omnes predicti, ⁶| qui dicta de causa venerint, faciat scribi nomina eorum et t(em)pus quo venerunt coram ⁷| camarario communis Plac(entie) in libro ad hoc specialiter deputato, et nichilominus de ⁸| predictis facere fieri coram potestate Plac(entie) publicum instrumentum de quo notarii acipient ⁹| duos soldos et non ultra. Et ipse potestas teneatur requisitus hoc facere in pena ¹⁰| vigintiquinque librarum Plac(entinorum), qui potestas faciat eos iurare de causa et t(em)pore quibus venerunt ¹¹| ad hoc eciam ut ad defensionem ipsorum circa predicta possint quando et ubi opus ¹²| fuerit ipsum hostendere instrumentum. Qui potestas faciat ipsos laboratores terrarum iurare et ¹³| promitere quod stabunt in civitate Plac(entie) vel districtu dicta de causa usque ad dictum ¹⁴| t(em)pus inmunitatis eis concesse et non recedent infra dictum t(em)pus, alioquin solvent ¹⁵| ipsi laboratores terrarum nomine pene vigintiquinque libras Plac(entinorum). Quas omnes inmunitates in omnibus et per omnia per quinque annos dumtaxat continuos quicumque ¹⁷| qui non sunt de civitate Plac(entie) vel episcopatu et qui venerint causa exercendi in ipsa ¹⁸| civitate quamlibet aliam artem habeant in totum et per totum, qui teneantur se scribi ¹⁹| facere et fieri facere publicum instrumentum prout superius est expressum. Eo salvo quod ²⁰| teneantur supra proxime dicti alias artes operantes solvere pro intrando in paraticum ²¹| Plac(entie) artis quam exercent quinque sol(dos) Plac(entinorum) tantum. Et ad aliquod aliud per ipsum ²²| paraticum vel consules vel homines ipsius paratici vel collegii solvendum vel fiendum ²³| publice vel privatim durantibus dictis t(em)poribus inmunitatum non possint cogi vel ²⁴| aliqualiter molestari. Quas artes et laboreria possint predicti, non obstantibus ²⁵| aliquibus statutis, consuetudinibus civitatis Plac(entie), seu ipsorum paraticorum preceptis ²⁶| vel molestacionibus, salvis predictis libere exercere. Salvo quod in exercitibus generalibus ²⁷| predicti inmunitates non vendicent sibi locum.²⁸

XXXII. Statutum est antiquum quod potestas et officiales communis Plac(entie) ad^{aa} hoc ut confines ²⁹| inter comune Plac(entie) et comune Cremone melius ad honorem ipsius communis Placencie ³⁰| custodiantur quod inmunitates concesse olim per comune Plac(entie) hominibus habitantibus in ³¹| loco de Monticellis deversus Cremonam et in burgo Guaragnorum eisdem hominibus ³²| inviolabiliter observentur, nullo extraneo intellecto vel interpretatione predictis ³³| inmunitibus contrariis adhybitis circa ipsas.³⁴

^{aa} segue h depennato.

XXXIII. In statuto communis Plac(entie) reperitur quod homines habitantes in Castro Sancto Iohane habeant³⁵ eam immunitatem perpetuo quam habent illi de castro Florenciole, quod statutum ||^{43r} in ea parte approbamus.¹

XXXIII. Cum magistri gramatice sint tanquam patres filiorum hominum Plac(entie) et maxime te(m)pore² exercituum, volumus ipsos magistros ab exercitibus, andatis et cavalcatis et custodiis et aliis quibuscumque oneribus personalibus^{bb} esse inmunes³ et penitus absolutos.⁴

XXXV. Providentes utilitati publice civitatis volumus quod quilibet civitatis Plac(entie) et distric⁵tus et aliunde undecumque sit^{cc} possit libere et impune exercere et facere quanlibet artem mechanicam in ipsa⁶ civitate et districtu^{dd} absque eo quod aliquid solvat pro introytu alicuius paratici et absque eo quod non sint de paratico, nec¹⁴ compelatur ad intrandum aliquod paraticum,^{ee} ipsorum paraticorum⁸ statuto, precepto vel consuetudine seu ordinamento seu aliis quibusconque statutis⁹ non obstantibus. Alioquin, dicti paratici vel consules eorum, si predictis impedimenta in ali¹⁰ quo prestiterint, penam decem librarum Plac(entinorum) consules et vigintiquinque librarum ipsum¹¹ paraticum incurant ipso facto. Et nichilominus predicti ipsam artem possint libere¹² exercere et facere ad eorum liberam voluntatem prout et sicut voluerint.¹³

XXXVI. Rubrica de officio campariorum et rasporum sublato¹⁶

Cum officium campariorum valde dampnosum bono publico docente experien¹⁷cia sit inventum, pro eo maxime quod non ad custodiam agrorum sed ad persecucionem¹⁸ respiciunt innocencium, procurantes minis et acisis falsis homines civitatis et¹⁹ districtus Plac(entie) sibi facere tributare et per rede(m)pcionem ab eis peccunias extorquere,²⁰ quia contra dampnum dantes statutis optimis est provisum ipsorum ca(m)pariorum²¹ qui vere possunt capientes non camparii nuncupari officium reprobamus²² et penitus annullamus, ita quod in confinibus^{ff} Plac(entie) nullum²³ camparie officium valeant exercere, non prohybentes ob hoc quominus²⁴ ville et homines singulares possint custodes rebus suis adhybere, quibus²⁵ custodibus non credatur, nisi in quantum romanis legibus et statutis communis²⁶ Plac(entie) expressis est permisum. § Eodem eciam modo reprobamus et anu²⁷llamus officium quorumcumque rasporum, ita quod deinceps nulli penitus in civitate²⁸ vel districtu Plac(entie) sint vel fiant raspi seu raspeti quia raspabant et²⁹ extorquebant peccunias indebite ab insontibus omni bono publico pretermissio.³⁰ Et predicta omnia locum habeant tam in preteritis

^{bb} et custodiis - p(er)sonalib(us) aggiunto nel sopralineo.

^{cc} et aliunde - sit aggiunto nel sopralineo.

^{dd} segue solvendo p(ar)atico ip(s)ius artis p(ro) intratica v(e)l introyta qui(n)q(ue)⁷ sol(dos) Plac(entinorum) tantum et no(n) ultra et ad aliquid aliud cogi no(n) possint depennato.

^{ee} absq(ue) eo - paraticum aggiunto nello spazio bianco alla fine della rubrica con segno di inserzione.

^{ff} segue seu districtu depennato.

quam presentibus et futuris. Et ^{31|} si quis iudex vel officialis contrafecerit, puniatur in .XXV. libris et quod factum ^{32|} fuerit non valeat nec teneat ipso iure.³³

XXXVII. Rubrica de represaliis^{||43v}

de represaliis^{gg}

Statutum est et diucius observatum quod si quis de civitate Plac(entie) vel districtu dixe^{1|}rit se habere debere aliquid ab aliqua persona seu ab aliquibus personis aut comuni ^{2|} vel universitate extra civitatem vel districtum Plac(entie), teneatur potestas, ad requi^{3|}sitionem et voluntatem ipsius, denunciare per suas literas sigilatas sigillo ^{4|} communis et eciam per ambaxatores, si de ambaxatoribus placuerit, illi comuni vel universitatⁱ, ^{5|} que debuerit vel unde fuerint illi qui debent, quod satisfacere debeant illi conque^{6|}renti aut iusticiam reddere sub comuni iudice seu sub arbitris secundum qualitatem negocii, quod si facere noluerint requirantur iterum et deinde provi^{8|}deatur indemnitati et salvamento conquerentis visis rationibus suis, dando ^{9|} eis represalias et licenciam et potestatem intromitendi et capiendi de bonis ^{10|} et rebus personarum et hominum illius terre et alia faciendi sicut consilio communis placuerit.¹¹

XXXVIII. Statutum est antiquum quod potestas teneatur curare et facere quod quilibet civitatis Plac(entie) ^{12|} et districtus possit uti suis represaliis contra laycos secundum formam instrumentorum ^{13|} suorum et detinere personaliter et realiter quenlibet secundum formam instrumentorum suorum et ^{14|} potestas non possit impedire aliquem civitatis Plac(entie) et districtus uti suis repre^{15|}saliis. Et si contra fecerit, potestas de feodo suo perdat qualibet vice .XXV. ^{16|} libras Plac(entinorum). Et de predictis omnibus non possit dari parabola nec peti nec represalie ^{17|} prolongari, nisi de voluntate illorum qui habent represalias. Et si dacta fuerit, ^{18|} non teneat ipso iure et hoc sine tenore. Et teneatur potestas cogere quemlibet ^{19|} habentem represalias facere rationem coram ipso potestate vel aliquo de familia ^{20|} eius, iudice vel milite, de toto eo quod habuit et percepit occasione dictae sue represalie et illud ^{21|} facere reddigi in publica scriptura et quelibet persona habens represalias teneatur dictam ^{22|} rationem suo sacramento reddere. Alioquin, si non rediderit dictam rationem sicut debuerit ^{23|} vel integre receperit suum debitum pro quo habuit dictam represaliam, prohybeat per potestatem ^{24|} uti dicta represalia, et eciam quod dicta represalia cassetur per sententiam in consilio generali.^{25|} Que scripture publice scribantur in uno quaterno vel libro ad hoc specialiter deputato ^{26|} et gubernando seu reponendo ad camaram communis Plac(entie).²⁷

^{gg} nel margine sinistro.

XXXVIII. Teneatur potestas requirere seu requiri facere omnes civitates circumstantes civitati²⁸ Placencie quod parata est civitas Placencie quod elligantur arbitri comunes et in loco comuni et competenti super decidendis et terminandis questionibus existentibus²⁹ inter ipsum comune Plac(entie) seu aliquos eius cives et ipsas civitates seu³⁰ aliquos ipsarum cives. Et predicta fiant ut omnes questiones et represalie³¹ de medio afferantur.³²||^{44r}

XL. Rubrica de purgacione putei vel anditi communis¹
de purgatione puteii vel anditi communis^{hh}

Statutum est quod si puteus vel anditus fuerit communis inter aliquos qui purgacione² indigeat vel mondacione quod potestas vel officialis ad hoc deputatus faciant ipsum³ purgari et mondari ad postulacionem cuiuslibet ex consortibus predictis expensis cuiuslibet predictorum⁴ pro parte eum contingente et hoc cognoscatur sine strepitu et figura iudicii, sumarie⁵ et de plano et sine libello et quocumque t(em)pore feriato et non feriato.⁶

XLI. Rubrica de mercato in platea maioris ecclesie fiendo⁷
*de mercato in platea maioris ecclesie*ⁱⁱ

Approbamus et confirmamus infrascriptum statutum in totum et per totum, preter id et in eo quod⁸ ubi fit mocio de pisibus seu de mercato pisum, cuius tenor talis est: «Ordinatum⁹ est et statutum firmiter multa deliberacione premissa et universaliter per consilium generale¹⁰ Societatis mercatorum et paraticorum et per consilium generale communis Plac(entie) pro bono et pacifico¹¹ statu et evidenti utilitate communis Plac(entie) quod mercata omnia que actenus fuerunt vel fieri¹² consueverunt in platea maioris ecclesie et circa ipsam plateam rerum omnium venalium¹³ et specialiter mercatum sabati, tam pilzarie, robarie, merzarie, draparie, cordoanarie¹⁴ et carnium et casey quam aliarum rerum atque mercata aliorum dierum, silicet pisum et vini¹⁵ aliarumque rerum, fiant et fieri debeant deinceps et decetero imperpetuum sine aliqua t(em)poris¹⁶ prefinitione ibidem in dicta platea et circa ipsam plateam et in illis partibus maioris ecclesie et circa ipsam maiorem ecclesiam, sicut actenus fuerunt vel fieri consueverunt,¹⁷ sine aliqua detractione vel diminuzione facienda et non alibi. Sicque perpetuo¹⁹ et inviolabiliter observetur et observari debeat per comune Plac(entie) et per potestates et²⁰ capitaneos et rectores quoslibet officiales communis Plac(entie) et civitatis et societatis²¹ cuiuslibet, que est vel in futurum aliquo modo esset, et specialiter mercadandie et²² paraticorum Plac(entie). Et quod per potestatem et capitaneum presentes et alios qui pro t(em)poribus²³ fuerint capitaneos, potestates et rectores procuretur quod predictum capitulum, secundum quod superius²⁴ et inferius continetur, ponatur et scribatur in libris statutorum communis Plac(entie) et Societatis mercatorum²⁵ et paraticorum Plac(entie), super quo statuto et capitulo presenti et ad illud perpetuo et firmiter²⁶ observandum

^{hh} nel margine sinistro.

ⁱⁱ nel margine sinistro.

faciant presentes potestas et capitaneus iurare futurum potestatem et ^{27|} futurum capitaneum et ipsi successores potestatem et capitaneum vel rectores omnes, quibuslibet ^{28|} nominibus censerentur, teneantur facere iurare successores suos. Et ita fiant et observentur ^{29|} quod capitulum non possit removeri in totum vel in partem vel mutari vel ^{30|} emendari vel in aliquo t(em)pore detrahi vel diminui, aliquo t(em)pore vel aliquo ^{31|} modo vel forma contra illud fieri vel in fraudem eius in toto vel in parte. Et quod ||^{44v} nullus audeat in contrarium in aliquo consilio generali vel speciali contra hoc capitulum ^{1|} dicere, facere seu arengare vel emendare. In aliquo consilio generali vel speciali teneatur ^{2|} potestas et rector quilibet et maxime capitulum illum vel illos qui hoc diceret ^{3|} emendare vel arengare in aliquo consilio generali vel speciali ipsius vel sui vicarii ^{4|} vel assessoris et militis et cuiuslibet alterius in aliquo emendare. Et quod non possit ^{5|} potestas vel capitaneus vel rector quilibet de predictis vel aliquo predictorum vel infrascriptorum ab^{6|}solvi vel aliquam absolucionem acipere a comuni vel ab aliqua societate vel societa^{7|}tibus vel ab aliqua persona ecclesiastica vel seculari condempnare infra terciam diem ^{8|} illum et quemlibet qui contra hoc diceret vel faceret, emendaret vel arengaret in ^{9|} ducentis libris Plac(entinorum), sine aliqua defensione danda, tociens quo ciens contra ^{10|} fecerit vel atemptaret facere in aliquo capitulo et pro qualibet clausula, et ^{11|} ipsam condempnacionem exigere et facere exigi infra octo dies et sine aliqua remissione vel co(m)penssacione, quam condempnacionem si solvere non posset, publicatis omnibus suis ^{13|} bonis, de civitate et districtu forestetur et banniatur et expellatur per decem annos ^{14|} continuos. Et potestas et capitaneus seu rector quilibet, qui predicta in totum non ^{15|} observaret vel in aliquo contrafaceret, sindicetur et ipso iure sit condempnatus ^{16|} qualibet vice in centum marchis argenteis. Quam condempnacionem et conde(m)pnaciones ^{17|} teneantur potestates, capitanei vel rectores omnes, qui pro t(em)poribus fuerint, si ^{18|} non fuerint exacte, exigere vel exigi facere sine aliqua remissione. Et hoc ^{19|} capitulum in totum et in qualibet parte sui sit precissum et precisse debeat ^{20|} observari et derogatorium sit et intelligatur cuiuslibet alterius statuti quod ^{21|} videretur huic obviare in totum vel in partem vel quod possit huic derogari ^{22|} vel reformari in totum vel in partem. Et hoc capitulum eciam registretur et ^{23|} ponatur in registro communis. Et super predictis dictus dominus Petrus iudex et ^{24|} vicarius supradicti domini capitanei consilium postulavit si eis de dicto consilio ^{25|} placet dictum statutum comprobare et ita reformare in totum et per totum ^{26|} vel quid aliud placet fieri in predictis et circa predicta. In reformacione ^{27|} infrascripti consilii, facto partito per suprascriptum dominum Petrum iudicem et vicarium infrascripti ^{28|} domini capitanei nomine ipsius domini capitanei, placuit omnibus de dicto consilio ^{29|} quod suprascriptum statutum lectum in presenti consilio auctoritate presentis consilii ^{30|} sic firmum et semper habeat robur et firmitatem ut plenius continetur in ^{31|} eo et quod redducatur ad consilium generale communis firmandum, non obstantibus ^{32|} statutis, provissionibus vel reformacionibus in contrarium loquentibus factis ^{33|} et faciendis, super quibus omnibus dictus dominus potestas consilium requisivit. ^{34|} In reformacione cuius consilii generalis communis Plac(entie), facto partito per dictum ^{35|} dominum potestatem, placuit omnibus quod suprascriptum capitulum lectum in presenti ||^{45r} consilio sit firmum et validum auctoritate presentis consilii et imperpetuum observetur et debeat ^{1|} observari per potestates, capitaneos et ceteros officiales communis Plac(entie), quocumque nomine censeantur, ^{2|} et per comune et homines Plac(entie)

universos in omnibus et per omnia, prout in eo plenius continetur et legitur,^{3|} et quod eciam iuretur in presenti consilio per Milanum tubatorem communis super animabus dictorum potestatis^{4|} et capitanei et ceterorum officialium et consiliariorum et communis Plac(entie) quod dictum capitulum^{5|} per ipsos dominos potestatem et capitaneum presentes et futuros et consiliarios et comune Plac(entie)^{6|} et ceteros officiales dicti communis perpetuo et inviolabiliter observabitur et attendetur in omnibus^{7|} et per omnia, prout in eo legitur et plenissime continetur, non obstantibus aliquibus aliis capitulo lis, provisionibus et reformacionibus consiliorum communis et Societatis mercatorum et paraticorum Placen(tie)^{9|} factis et fiendis, a quibus omnibus dictus dominus potestas et capitaneus et omnes alii qui^{10|} tenerentur sint libere et penitus absoluti. Qui Millanus tubator communis incontinenti,^{11|} suprascripto capitulo et predicta reformac(ione) lectis et approbatis, voluntate et parabola^{12|} dictorum dominorum potestatis, capitanei et consiliariorum, tactis scripturis, ita iuravit aten^{13|}dere et observare et atendi et observari facere per potestates et capitaneos et ceteros^{14|} officiales et consilium et consiliarios et comune et homines et universos civitatis Plac(entie),^{15|} prout in dicto capitulo plenius continetur et legitur, si Deus eos adiuvet eiusque sancta Evangelia.^{16|} Testes ad hoc fuerunt dominus Guill(iel)mus de Castronovo iudex, Maxilerius Gisulfus,^{17|} Ricardus Rubeus, Boniohanes de Bobio tubator, et Franciscus Milius, Baronus^{18|} Madius notarius et Obertus de Gymis».¹⁹

XLII. Rubrica cives non solvant pedagium in civitate Plac(entie) vel districtu^{20|}
de civibus non solventibus pedagia^{jj}

Nullus homo civitatis Plac(entie) vel districtus sive equester sive pedester solvat^{21|} pedagium in civitate Plac(entie) vel districtu pro se vel familia sua vel equis suis vel^{22|} familie sue, nisi essent equi de guarda, in pena cuilibet qui predictos molestaverit^{23|} contra predicta .x. librarum Plac(entinorum) qualibet vice.²⁴

XLIII. Rubrica de denunciacione facienda potestati et officialibus communis Plac(entie)^{25|}
de denunciationibus faciendis potestati^{kk}

Possit quilibet denunciare et requirere quicquid voluerit potestati et iudicibus et cui^{26|}libet alii officiali communis Plac(entie). Et quilibet notarius teneatur inde facere publicum instrumentum si fuerit^{27|} requisitus a denunciante et requirente, in pena centum sol(dorum) ipsi notario. Si vero potestas vel^{28|} quivis officialis communis Plac(entie) predicta impediverit seu ob hoc aliquod preceptum vel^{29|} minas vel detencionem fecerit contra ipsum denunciantem vel notarium, conde(m)pnatus^{30|} sit et intelligatur hoc ipso in centu(m) libris Plac(entinorum) et ipsa precepta vel processus^{31|} ob hoc factus non valeant ipso iure.^{||45v}

jj nel margine sinistro.

kk nel margine sinistro.

XLIII. Rubrica de potestatibus episcopatus Plac(entie) et eorum iurisdicione et feodis¹
de potestatibus episcopatus Plac(entie)^{ll}

Potestates Florenciole et Castri Sancti Iohanis et Valis Arde non possint cognoscere² de aliqua causa, questione vel querella que asendat quantitatem vel extimationem³ centum sol(dorum), nec condempnare aliquem quavis de causa ultra .XX. sol(dos). Pote⁴ states vero valium Tarii et Ceni possint cognoscere et terminare de questionibus⁵ asendentibus usque in .XXV. libras et condempnare usque in centum sol(dis), quod si⁶ secus fecerint dicti potestates vel aliquis eorum non valeat ipso iure. Et nichil⁷ ominus condempnentur dicti potestates pro quolibet eorum in decem libris Plac(entinorum). Insuper⁸ volumus quod omnes condempnaciones quas facient potestates predicti vel aliquis eorum⁹ exigant et de ipsis reddant rationem iudici camare presente camarario seu¹⁰ aliis officialibus ad hoc deputatis et nomina condempnatorum et scripturas et¹¹ condempnaciones penes ipsum camararium teneantur consignare sub pena predicta.¹²

XLV. Statutum est quod comune et homines de Florenciolla et homines valium Ceni et Tarii¹³ et comune et homines de Castro Sancto Iohane solvant feoda potestatum eorum et notariorum¹⁴ ipsorum potestatum de bannis et condempnacionibus datis et factis per ipsis potestates¹⁵ et, si aliquid ad hoc defuerit, teneantur suplere, et si aliquid superfuerit, comuni¹⁶ Plac(entie) aplacetur.¹⁷

XLVI. Rubrica quod platea maioris ecclesie mondetur¹⁸
de platea maioris ecclesie^{mm}

Item est statutum quod omnes qui habent loca in platea maioris ecclesie debeant¹⁹ mundare suum locum singulis duobus mensibus in banno quinque sol(dorum) pro quolibet.²⁰ Et quod cogantur per potestatem habere et elligere unum massarium qui faciat²¹ mondare dictam plateam secundum quod dictum est et habeat ille massarius pro²² suo feodo ab eis .XX. sol(dos) in anno.²³

XLVII. Rubrica de rivo Sancti Antonini²⁴
*de rivo Sancti Antonini*ⁿⁿ

Item statutum est antiquum quod approbamus quod potestas teneatur eligi facere²⁵ duos massarios qui dent decursum rivo Sancti Antonini a domo que fuit²⁶ Guill(iel)mi Surdi infra iuxta plateam Sancti Antonini expensis illorum quos tangit.²⁷

^{ll} nel margine sinistro.

^{mm} nel margine sinistro.

ⁿⁿ nel margine sinistro.

XLVIII. Rubrica quod quilibet inserat quatuor arbores domesticas²⁸
de inseretione arborum domesticorum^{oo}

Approbamus statutum antiquum cuius tenor talis est: «Quod quilibet tam civis ²⁹| quam rusticus cuiuslibet loci extra civitatem teneatur quilibet anno inserere ||^{46r} vel plantare ^{pp} quatuor^{pp} arbores domesticas, alioquin solvat pro banno quilibet qui non ^{1|} fecerit quinque sol(dos); medietas sit acusatoris et alia sit communis et acusator tene^{2|}atur privatus. Et hoc ponatur in brevi sequelle potestatis et consules locorum debeat ^{3|} denunciare viciniis». ^{qq}

XLVIII. Rubrica de incisione arborum et lignorum fienda in fluminibus publicis et prope stratas⁶
de incisione arborum^{rr}

Quia aqua Clavene propter arbores natas in alveo ipsius exit de loco suo ocu^{7|}pando stratam Romeam et alias multos campos usque ad Padum, statuimus ^{8|} quod omnes habentes ca(m)pos et testas terrarum iuxta dictum flumen teneantur ipsas arbores ^{9|} suis expensis incidere seu incidi facere a villa Sancti Protaxii usque in Padum. Et super ^{10|} hoc elligantur per potestatem duo masarii qui faciant fieri predicta et possint ipsos ^{11|} contrafacentes condempnare usque in .X. sol(dos) pro qualibet vice qua contraducerent ^{12|} faciendum, cuius pene medietas sit dictorum massariorum et alia medietas sit communis.¹³

L. Ne ex innundacione fluminum agrorum fructus ledantur, quibus lesis accident ^{14|} rei publice multa dampna, statuimus quod omnes habentes terras iuxta ripas ^{15|} fluminum teneantur in quantum protendunt dicte terre in ipso flumine vel glarea ^{16|} seu lecto ipsius infra mensem postquam ei fuerit denunciatum incidere seu incidi ^{17|} facere et exportare omnia ligna impediencia decursum ipsius fluminis ^{18|} liberum non nocivum, in pena .LX. sol(dorum) Plac(entinorum) pro qualibet. Et ad predicta nichilominus ^{19|} teneantur et quilibet possit acusare et habeat medietatem banni. Et insuper, si ^{20|} ellapsso dicto termino predicta non fuerint observata, possit quilibet ipsa ligna incidere ^{21|} et impune exportare. Et potestas teneatur hoc statutum cridari facere bis in ^{22|} mense per civitatem in locis consuetis et platea maioris ecclesie et eciam in ^{23|} campo ferie diebus mercati.²⁴

LI. Quolibet anno per totum mensem marcii teneantur omnes habentes facere in guris ^{25|} Trebie ipsas guras et busconos existentes prope stratas quibus itur ad ^{26|} Castrum Sanctum Iohanem et ad Burionum per unam balistratam ab utraque parte ipsarum ^{27|} stratarum incidere et incidi facere et boscare cum efectu, quod si non fecerint cui^{28|}libet liceat impune ipsas incidere et eas exportare et exportari facere, ^{29|} et nichilominus cuilibet

^{oo} nel margine sinistro.

^{pp} quatuor aggiunto nel sopralineo in corrispondenza di sex depennato.

^{qq} segue salvo q(uod) ubi dicit de sex arborib(us) sufficient quatuor ^{4|} arbores⁵ depennato.

^{rr} nel margine sinistro.

predictorum ad quos pertinent dicte gure et bosconi in ³⁰| pena .XL. sol(dorum) quam incurant ipso facto si predicta non fecerint cum effectu. Et ³¹| hoc statutum preconizetur singulis annis de mense februarii.³²

LII. Item statutum est quod omnes salices et arbores que sunt in ³³| Lureta incidentur et deradentur a Campromaldo Suprano usque ³⁴| ad Tidonum et hoc facere teneatur quilibet habens ibi terram ³⁵| per medium suam terram.^{||46v}

LIII. Rubrica de argine fiendo in pantano¹

de argine fiendo in pantano^{ss}

Item statutum est quod fiat argine per pantanum et per partes illas quo defendi ²| possint terre de pantano ad innundacione Padi expensis illorum ad quos spectant.³

LIII. Rubrica de hiis qui deiecerunt vel effuderunt⁴

de hiis a quibus deiecerunt aquam, rumentas vel pulveres a balconibus vel fenestris^{tt}

Nemini liceat prohycere aquam vel rumentas vel pulverem vel aliud turpe ⁵| in civitate vel suburbii a balcono vel fenestra seu pontili vel ab hostio stan⁶|do in domo et prohyciendo extra domum et qui contrafecerit solvat pro ⁷| banno decem sol(dos) Plac(entinorum) qualibet vice, et quilibet possit acusare et habeat ⁸| medietatem banni et teneatur privatus et credatur accusatori, quod statutum ⁹| legatur semel in anno in concione.¹⁰

LV. Rubrica quilibet possit viam a capite campi ponere¹¹

de via ponente^{uu}

Item statutum est quod si aliquis civitatis vel episcopatus Plac(entie) habeat viam in campo ¹²| vel vinea sua vel prato quod illam possit a capite ca(m)pi vinee seu prati ponere.¹³

LVI. Rubrica de vacacione munerum¹⁴

de vacatione munerum^{vv}

Statutum est antiquum quod si aliquis fuerit consul, camararius, masarius ¹⁵| seu notarius alicuius paratrici seu collegii, sive fuerit ad sex menses sive ad ¹⁶| annum, non possit esse consul, camararius, massarius vel notarius in ¹⁷| sequentibus sex mensibus vel in sequenti anno ab exitu sui officii et si quis ¹⁸| contrafecerit condempnetur in .XXV. libris Plac(entinorum).¹⁹

^{ss} *nel margine sinistro.*

^{tt} *nel margine sinistro.*

^{uu} *nel margine sinistro.*

^{vv} *nel margine sinistro.*

LVII. Rubrica quod quilibet possit aptare pelicias et fodras sine impedimento²⁰
de aptandis peliciis^{ww}

Statutum est quod quilibet puer seu quilibet homo possit et ei liceat prepa²¹|rare et aptare fodras et pelicias ad postulacionem et requisicionem²²| cuiuslibet persone pro precio et sine precio ad eorum voluntatem, ita quod ea²³| de causa consules seu paraticus pilizariorum seu robarolorum non²⁴| possint ipsos nec aliquem ipsorum compellere ad intrandum de paratico²⁵| pilizariorum seu robarolorum, nec ad solvendum intratricam paratici²⁶| robarollorum. Et potestas teneatur precise predictos qui talia prepararent ||^{47r} dictis consulibus et paratico defendere de predictis, non obstantibus aliquibus vel aliquo¹| statuto vel statutis vel reformacionibus seu provisionibus hiis contrariis, a quo vel a²| quibus potestas et alii officiales sint penitus et libere absoluti.³

LVIII. Rubrica declaracio et iurisdicio Castri Arquati⁴
de declaratione Castri Arquati^{xx}

Confirmamus reformacionem infrascripti tenoris, cuius tenor talis est: «.MCCLXXXI.,⁵| indicione .x., die mercurii .XVII. mensis decembbris. § Vocatis et congregatis consulibus mercatorum⁶| et paraticorum civitatis Plac(entie) in caminata hospicci domini Ma(rtini)ni de Aldemaris capitanei⁷| Societatis predice et sapientibus de consilio minori ipsius domini capitanei per portam⁸| sono campane et per requisicionem curerii solito more, in quo consilio idem dominus⁹| capitaneus proposuit quid placet dicto consilio quod cum homines de Castroarquato utantur¹⁰| privilegiis et sentenciis quibus se defendunt et dicunt quod potestas Plac(entie) et eius iudices¹¹| non habent cognicionem de iniuriis, maleficiis et robatoriis comissis et pertinenciis Castri¹²| Arquati et in eius territorio contra cives et homines Plac(entie) et districtus, que quidem sunt¹³| incongrua et que maximum dampnum et detrimentum posset civibus hominibus et districtus¹⁴| Plac(entie) infere, si placet consilio quod dicta privilegia et sentencie non extendantur ad aliqua¹⁵| maleficia comissa et comitenda in personis et rebus civium Plac(entie) et districtus, nisi¹⁶| solu(m)modo in malleficiis comissis in personis et rebus hominum et personarum habitancium in¹⁷| loco Castri Arquati et eius territorio, et in hiis habeant tantum cognicionem et iuris¹⁸|dicionem potestatis Castri Arquati sicut actenus habuerunt. Alie potestates in omnibus alicui¹⁹| negocio et iurisdicio spectet ad dominum potestatem Plac(entie) et eius officiales non obstan²⁰|tibus aliquibus privilegiis, sentenciis, statutis, reformacionibus et provisionibus precisis et²¹| non precisis, a quibus domini potestas et capitaneus et eorum familie et omnes qui tenerentur²²| sint penitus absoluti, super quibus dictus dominus capitaneus consilium requisivit.²³| In cuius consilii reformacione, facto partito per dictum dominum capitaneum, placuit omnibus²⁴| et super propositione facta de facto Castri Arquati quod potestas Plac(entie) et eius iudices²⁵| et officiales communis Plac(entie) habeant eandem iurisdictionem et cognicionem ac imperium²⁶| in omnibus maleficiis comissis et comitendis in territorio et districtu dicti loci Castri²⁷| Arquati contra aliquos civitatis Plac(entie) et districtus quam habent in malleficiis in²⁸|

^{ww} nel margine sinistro.

^{xx} nel margine sinistro.

civitate Plac(entie). In maleficiis autem comissis et comitendis in dicto territorio Castri²⁹| Arquati inter homines dicti loci Castri Arquati et habitantes ibidem, in quibus pena aliqua³⁰| corporalis imponatur vel imponenda, cognicio et iurisdicio eodem modo spectet³¹| ad dictum potestatem Plac(entie) et officiales Plac(entie) tantum, non obstantibus aliquibus³²| privilegiis, sentenciis vel aliquibus consuetudinibus civitatis Plac(entie), a quibus dicti potestas³³| et capitaneus et eorum familie et omnes qui tenerentur et sint penitus absoluti.³⁴| Et predicta reducuntur ad consilium generale dicte Societatis. Testes dominus ||^{47v} Monacus Fulgoxius maior, Iacobus de Baxano, Revellus de Breno. Eisdem millesimo¹| et indiccione, die iovis .XVIII. mensis decembris. Congregato consilio generali Societatis²| mercatorum et paraticorum civitatis Plac(entie) in caminata domini capitanei infrascripti sono campane et³| voce banditorum solito more de voluntate consulum mercatorum et paraticorum, dominus⁴| capitaneus infrascriptus proposuit quid placet dicto consilio super facto de Castro Arquato et super⁵| reformacione consilii minoris ipsius domini capitanei die heri facta et lecta⁶| in presenti consilio super predicto facto hominum de Castro Arquato, forma cuius superius⁷| continetur, in cuius consilii reformacione, facto partito per dominum capitaneum, placuit maiori parti⁸| consilii quod reformacio die heri facta in consilio minori ipsius domini capitanei⁹| lecta in presenti consilio super facto Castro Arquati et contra homines de Castro Ar¹⁰ quanto auctoritate presentis consilii sit firma et admitatur in totum et execucioni man¹¹| detur ut in ea plenius continetur, non obstantibus aliquibus privilegiis vel sentenciis vel¹²| reformacionibus vel statutis, que omnia sint cassa et irita et nulius valoris, et ab¹³| ipsis domini potestas et capitaneus et omnes qui tenerentur sint penitus absoluti. Testes¹⁴| domini Guill(iel)mus Lecacorvus, Raynaldus de Rustigaxio et Iacobus de Baxano».¹⁵

LVIII. Rubrica quod cavus fluminis Regii aptetur¹⁶

de cavo fluminis Regii^{yy}

Quia flumen Regii a strata Romea inferius per unum miliare et ultra¹⁷| caret lecto seu cavo, ita quod labi non potest aqua per ipsum flumen et quod innunda¹⁸| cione aque dicti fluminis sparguntur per ca(m)pos et nemora et ob hoc destruitur¹⁹| strata qua itur ad Clavenam ita quod ligna non possunt conduci absque magna diffi²⁰| cultate et inco(m)modo per ipsam stratam et ob hoc sunt solito cariora, volumus²¹| quod cavus et lectus fiat ipsi flumini et incipiat ibi ubi loco caret recta linea²²| usque ad flumen Clavene vel usque ad flumen Gambiole, prout sapientibus ad²³| hoc deputandis melius videbitur expedire, ita quod propter innundacionem aquarum²⁴| dictum flumen non exeat lectum seu cavum suum, ad cuius laborerii contri²⁵| bucionem, prout continetur in statuto antiquo, cogantur omnes et singuli qui propter hoc²⁶| sensserint in suis terris conmodum et utilitatem, de quibus expensis comune Plac(entie) solvat²⁷| prout inspecta ipsarum quantitate pro laborerio predicto sapientibus ad hoc depu²⁸| tandis videbitur expedire. Qui sapientes inspiciant si dictum flumen²⁹| Regii possit poni in flumine Carii et in contractis de Zena et si co(m)mode³⁰| fieri potest fiat expensis predictorum.³¹

^{yy} nel margine sinistro.

LX. Rubrica de decimis³²

de decimis^{zz}

In libro statutorum antiquorum communis Plac(entie) tale statutum longo t(em)pore obser³³vatum, quod approbamus, reperitur, tenor cuius statuti talis est: «Item statu^{48r}erunt et ordinaverunt pro bono et evidenti utilitate communis Plac(entie) quod si aliqua persona civitatis¹ vel districtus Plac(entie) possederit aut fuerit in possessione vel quasi iuris percipiendi² et habendi fructus alicuius decime per decem annos continuos, ipsa persona vel a quo³ causam habuerit aut fructus ipsius decime pro dicto t(em)pore decem annorum perceperit habeatur⁴ et haberri debeat pro vero et legiptimo possessore. Et potestas et capitaneus et alii offici⁵ales communis Plac(entie) et quilibet ipsorum precisse teneantur et debeant ipsum tamē possessorē⁶ defendere in ipsa possessione et manutenere toto posse et defendere in ipsa⁷ possessione vel quasi a quacumque persona undeconque sit. Et si aliqua persona iurisdic⁸onis communis Plac(entie) ipsum tamē possessorē coram aliquo iudice cuiuscumque condicionis⁹ sic molestaverit aut acusaverit vel acusari facerit, predicta occassione solvat pro¹⁰ banno qualibet vice .XXV. libras Plac(entinorum) et plus ad voluntatem dominorum potestatis et¹¹ capitanei, considerata qualitate facti, et restituat dampnum passo. Et de quo¹² da(m)pno credatur sacramento illius qui molestatus aut requisitus fuerit. Si vero¹³ ille qui molestaverit possessorē non fuerit de iurisdicione communis Plac(entie), eximatur¹⁴ et extrahatur et extractus sit et eius bona de protectione communis Plac(entie), ita quod per¹⁵ alium officialem communis Plac(entie) sibi non fiat ius in civilibus vel criminalibus,¹⁶ nisi primo fuerit in concordia cum predicto molestato seu requisito. Et nichil¹⁷ominus cu(m)pellantur propinquiores seu amiciores illius qui non fuerit de iuris¹⁸dicione communis ad restitucionem faciendam in peccunia numerata illi qui molestatus vel¹⁹ requisitus fuerit de omni da(m)pno et expensis quod propterea incurisset, sacramento²⁰ cuius credatur de ipsis da(m)pno et expensis sine aliqua alia probacione facienda.²¹ Et predicta fieri debeant per potestatem et capitaneum et eorum iudices et que(m)libet²² ipsorum qui de hoc fuerit requisitus omni t(em)pore sumarie et sine strepitu et²³ figura iudicij et libelli oblacione. Et si per potestatem et capitaneum vel aliquem²⁴ ex eorum iudicibus, qui de predictis vel aliquo predictorum esset requisitus, predicta²⁵ omnia et singula integraliter non fuerint observata et execucioni mandata, sol²⁶vat pro banno .XXV. libras Plac(entinorum) antequam discedat de civitate Plac(entie) et restituat²⁷ dampnum predicto citato vel molestato, secundum quod de damno et expensis iura²⁸verit. Et predictum statutum in qualibet parte sui sit precisum et precisse debeat²⁹ observari, ita quod de eo non possit parabola dari nec peti et, si fuerit data,³⁰ ipso iure non valeat, hoc intellecto quod propter hoc statutum nullum fiat³¹ preiudicium alicui persone iurisdiccionis communis Plac(entie) que haberet ius in ipsa³² decima seu fructibus ipsius decime a dictis decem annis retro quibus aliquis³³ alias ipsam decimam seu fructus ipsius decime tenuisset.³⁴

^{zz} nel margine sinistro.

LXI. Rubrica de eo qui edifficat in publico vel privato³⁵
de eis quibus edificant in publico^{aaa}

Nullus in eo quod possidet vel quasi possidet, sive sit publicum sive ||^{48v} privatum, possit per alium prohyberi hedificare, dummodo caveat cum satis¹|dacione si hedificat in privato denuncianti novum opus vel predictis se²| opponenti de dampno restituendo et opere demoliendo si appareret eum³| non debite hedificasse. Et si hedificat in publico, promittat absque satisdac⁴|ione de quibus sumarie et de plano, sine figura et strepitu iudicii et absque⁵| libello cognoscatur t(em)pore feriato et non feriato.⁶

LXII. Rubrica de clausura fienda inter convicinos⁷
de clausuris fiendis inter convicinos^{bbb}

Siquis in civitate vel suburbis requirat fieri clausuram inter se⁸| et suum convicinum in domibus vel curtibus, compellatur per iudicem convicinus⁹| comunicare ad dictam clausuram fiendam de muro vel graticio pasto¹⁰|nato vel pariete de assidibus in domibus arbitrio iudicis et in curtibus¹¹| de sepe, de quibus sumarie et de plano, sine strepitu et figura iudicii¹²| et absque libello cognoscatur, quolibet t(em)pore feriato et non feriato. Et idem¹³| intelligatur in curtariciis et cassamentis villarum episcopatus Plac(entie) quod fiat¹⁴| clausura seu seranda de sepibus.¹⁵

LXIII. Rubrica quod compellantur convicini dare viam non habenti¹⁶
de viis dandis et non habentibus^{ccc}

Siquis extra civitatem in districtu Plac(entie) non habeat viam eundi ad¹⁷| vineam vel fondum suum, possint et debeant co(m)pelli per potestatem et iudi¹⁸|ces eius convicini eius ad minus eorum dampnum per eorum terras ei dare viam,¹⁹| satisfacto eis de precio terre quam ocupaverit ipsa via arbitrio boni viri,²⁰| de quibus sumarie et sine strepitu et figura iudicii et libelli dacione²¹| cognoscatur, diebus feriatis et non feriatis. *Et sit in electione conquirentis*²²| cogere ad hoc illum ex convicinis suis quem voluerit.^{ddd23}

LXIII. Rubrica quod merzenarii compellantur completere terminum²⁴

Siquis vel siqua convenit stare ad mercedes cum aliquo vel aliqua in civitate²⁵| Plac(entie) vel districtu, co(m)pellatur stare usque ad terminum conventum et co(m)pletum²⁶| omnibus remediis iuris, nec aliquis alias ante ipsum terminum eum vel eam²⁷| teneat vel receptet absque voluntate eius cum quo vel qua stare tenebatur, in pena²⁸| .XXX. sol(dorum) Plac(entinorum) qua fuerit sibi denunciatum. Et de predictis cognoscatur sumarie,²⁹| sine libello et strepitu et figura iudicii, quocumque t(em)pore feriato et non feriato.||^{49r}

^{aaa} nel margine sinistro.

^{bbb} nel margine sinistro.

^{ccc} nel margine sinistro.

^{ddd} et sit - voluerit aggiunto nello spazio bianco al termine della rubrica.

LXV. Rubrica de ecclesia Sancte Marie de Bigulis restituenda¹
de ecclesia Sancte Marie de Bigulis^{eee}

Approbamus et confirmamus statutum antiquum infrascripti tenoris: «Item statuerunt et ordina²|verunt quod ecclesia Sancte Marie de Bigulis, que consueverat esse in platea communis et dirupta fuit,³ debeat restitu et hedificari expensis communis cum claustro et domibus ydoneis. Et quod restituatur,⁴ construatur et hedificetur et indemnitati ipsius ecclesie et clericorum provideatur, de qua fienda⁵ et modo ipsius teneatur et debeat potestas presens proponere in consilio suo infra duos menses⁶ ab introytu sui regiminis de modo et forma faciendi seu fieri faciendi ipsam ecclesiam.⁷

LXVI. Rubrica de platea communis sternenda⁸
de platea communis servanda^{fff}

Quiconque est vel fuerit potestas baratarie seu ribaldorum teneatur spazari et mondari facere⁹ singulis mensibus semel ad minus plateam communis Plac(entie) et inmondicias et rumentas ab¹⁰ ea facere exportari, in pena centum soldorum pro qualibet vice, et teneatur potestas predicta fieri¹¹ facere et execucioni mandari.¹²

LXVII. Rubrica de confinibus civitatis¹³
de confinibus civitatis^{ggg}

Infrascripta sunt confinia civitatis reperta in statutis antiquis communis Plac(entie) que approbamus¹⁴ et confirmamus et pro statuto haberi volumus et observari.¹⁵

Primo videlicet a domo seu ecclesia de Montali filiorum Raynerii versus Plac(entiam)¹⁶ a dicta domo usque ad ecclesiam de Mucinassio.¹⁷

Ab ecclesia de Mucinassio usque ad ecclesiam Sancti Bonici.¹⁸

Ab ecclesia Sancti Bonici usque ad monasterium de Pletolis.¹⁹

A monasterio de Pletolis usque ad monasterium domus de ponte.²⁰

A monasterio domus de ponte usque ad pontem Trebie.²¹

A ponte Trebie usque ad bucam Trebie que intrat in Padum.²²

A dicta buca Trebie circa Padum usque ad ecclesiam hospitalis Facii.²³

Ab ecclesia hospitalis Facii usque ad bucam Taliate veteris.²⁴

A buca Taliate veteris usque ad domum Sancti Savini que dicitur de Mosis eundo²⁵ per viam rectam que est secus dictam Taliatam.²⁶

A dicta domo de Mosis usque ad dictam ecclesiam de Montali.²⁷

^{eee} nel margine sinistro.

^{fff} nel margine sinistro.

^{ggg} nel margine sinistro.

LXVIII. Rubrica ville inhabitate non compellantur ad onus villarum²⁸
de villis inhabitatis^{hhh}

Alique ville vel loca seu comunia que non sunt vel non erant vel non fuerint habitate²⁹ non possint aliquo casu, modo vel iure per comune Plac(entie) seu per potestatem vel aliquos ||^{49v} alios officiales communis Plac(entie) condempnari. Et si aliqua condempnacio facta est vel ¹| deinceps fiet de ipsis locis vel villis vel communibus t(em)pore quo non erant vel non erunt habitate, dicta ²| condempnacio sit cassa et nulius momenti et non valeat ipso iure, nec possit exigi vel ³| execucioni mandari t(em)pore quo postmodum sunt vel fuerint habitate.⁴

LXVIII. Rubrica de non tenendo lignamen iuxta pontem Albarolle⁵
*de ponte Arbarolle*ⁱⁱⁱ

Nullus dimitat, postquam sibi fuerit denunciatum, trabes vel craviagasⁱⁱⁱ seu avedos ⁶| vel aliud lignamen de super pontem Albarolle per medium miliare in flumine vel gla⁷|rea Nurie, quia ex hoc dictus pons destruitur t(em)pore innundacionis dicti fluminis, percu⁸|cientibus et devastantibus columpnas dicti pontis, in pena .XL. sol(dorum) et amitendi ipsum ⁹| lignamen, et quilibet possit acussare et habeat medietatem dicte pene et lignaminis.¹⁰

LXX. Rubrica de salario magistrorum gramaticae¹¹
de salario magistrorum grammaticae^{kkk}

Magistri gramaticae non possint acipere pro eorum salario a scollaribus adiscentibus donatum ¹²| vel salterium ultra duodecim denarios a quolibet pro quolibet mense et ab aliis adiscentibus ¹³| gramaticam ultra sedecim denarios quolibet mense et pro mensibus quibus iacerint scola¹⁴|res in scolis non acipient ultra .XXXII. denarios pro quolibet mense, que soluciones fiant ipsis ¹⁵| magistris quibuslibet tribus mensibus secundum quod est consuetum.¹⁶

LXXI. Rubrica de solucionibus et salariis notariorum¹⁷
*de salariis notariorum*ⁱⁱⁱ

Statuimus quod soluciones notariorum officialium communis fiant et taxata sint modo ¹⁸| infrascripto.¹⁹

Primo quod de quolibet dicto et securitate alicuius singularis persone contra quem ²⁰| proceditur per acussam vel inquisitionem notarii habeant .X. denarios.²¹

Et pro quolibet termino .III. denarios.²²

Et pro qualibet posizione scripta in actis a qualibet parte .I. denarium.²³

^{hhh} nel margine sinistro.

ⁱⁱⁱ nel margine sinistro.

ⁱⁱⁱ non si esclude errore del copista. caveriasas invece di craviagas.

^{kkk} nel margine sinistro.

ⁱⁱⁱ nel margine sinistro.

Et pro qualibet contestacione scripta in actis a qualibet parte .II. denarios.²⁴

Salvo si in ipsa contestacione scribatur libellus habeant arbitrio iudicis.²⁵

Et pro qualibet scriptura et cancellatura cuiuslibet banni criminalis, si fuerit²⁶ de dampnis et guastis, .VI. denarios.²⁷

Et si fuerit de aliis maleficiis .XII. denarios.²⁸

Et pro qualibet carta testata seu publico instrumento facta in officio .XII. denarios.²⁹

Salvo quod de instrumentis solucionum et alienacionum que fient auctoritate iudicis ||^{50r} habeant arbitrio iudicis secundum negotii qualitatem.¹

Pro qualibet litera pignoracionis vel alterius cause cum grupo notarii .VIII. denarios.²

De qualibet sentencia diffinitiva lata de consilio alicuius iudicis³ sapientis de collegio iudicum Plac(entie), si fuerit de lite que sit infra⁴ quantitatem vel extimacionem centum sol(dorum), a qualibet parte .VIII. denarios.⁵

Si fuerit ultra dictam quantitatem et infra quantitatem decem librarum,⁶ a qualibet parte .XVIII. denarios.⁷

Si fuerit ultra quantitatem .X. librarum usque in .XXV. libras, a qualibet parte .III. sol(dos).⁸

Si fuerit ultra quantitatem .XXV. librarum usque in .L. libras, a qualibet parte .V. sol(dos).⁹

Si vero fuerit a .L. libris supra usque in centum libras, a qualibet parte .VII. sol(dos).¹⁰

Si vero fuerit a centum libris supra usque in .CC. libras, a qualibet parte .X. sol(dos).¹¹

Et a ducentis libris supra, quantacumque sit quantitas, a qualibet parte .XV. sol(dos).¹²

De sentenciis vero interlocutoriis latis de consilio alicuius sapientis iudicis asu(m)pti¹³ ad consulendum quesitum de lite existente infra quantitatem vel extimacionem centum¹⁴ sol(dorum) habeant notarii a qualibet parte .VI. denarios.¹⁵

Si vero fuerit a centum sol(dis) usque in .X. libras, a qualibet parte .VIII. denarios.¹⁶

Et si fuerit a .X. libris usque in .XXV. libras, a qualibet parte .XII. denarios.¹⁷

Et si fuerit a .XXV. libris supra usque in .L. libras, a qualibet parte .XVIII. denarios.¹⁸

Et si fuerit a .L. libris usque in centum libras, a qualibet parte .III. sol(dos) .VI. denarios.¹⁹

Et si fuerit a centum libris supra, quantacumque fuerit quantitas vel extimacio, .III. sol(dos).²⁰

LXXXII. Notarii camare habeant et habere posint et non ultra pro quolibet breve²¹ sequele quod datur villis .II. sol(dos).²² Et pro canzelatura cuiuslibet condempnacionis .VI. denarios.²³

LXXXIII. Notarius pignorum camare habeat pro quolibet pignore pro se et cureriis .V. denarios,²⁴ videlicet tres denarios pro ipso notario et duos denarios pro cur(rerio).²⁵

LXXXIII. Rubrica de solucionibus et salariis iudicum²⁶
de salariis iudicum^{mmm}

Approbamus et confirmamus infrascriptas provissiones et pro statuto communis Plac(entie) de cetero²⁷ volumus perpetuo haberi et observari, quarum tenor talis est:²⁸ «Item providerunt quod iudices pro remuneracione seu salario sententiarum seu consiliorum²⁹ suas seu que dant non possint acipere ultra quam consueverunt³⁰ acipere et habere pro salario ipsarum sentenciarum seu consiliorum per formam statutorum³¹ seu ordinamentorum vel factorum seu ordinatorum, tenorum quorum talis est:³² “In Christi nomine Amen. .MCCCXXX., indic(ione) tercia, die iovis .XVII. mensis aprilis. ||^{50v} Hec sunt capitula et statuta facta et ordinata super taxacione salariorum iudicum.¹ Primo statuerunt pro evidenti utilitate omnium personarum et eciam iudicum videli² cet quod de qualibet questione usque in centum sol(dos) Plac(entinorum) iudices qui elligentur ad³ dampnum consilium possint percipere de interlocutoria usque in duobus sol(dis) et sex⁴ denarios a qualibet parte et non ultra.⁵

De diffinitiva vero, negocii quantitate et qualitate et causa inspectis, a qualibet⁶ parte usque in .V. sol(dos) Plac(entinorum).⁷

Item a quinque libris supra usque in .X. libras Plac(entinorum), usque in .III. sol(dos) Plac(entinorum) de interlocutoria a⁸ qualibet parte et usque in .VII. sol(dos) Plac(entinorum) de difinitiva a qualibet parte.⁹

Item a .X. libris supra usque in .XX. libras Plac(entinorum), usque in .V. sol(dos) de interlocutoria et usque in¹⁰ .X. sol(dos) Plac(entinorum) de difinitiva a qualibet parte.¹¹

Item a .XX. libris Plac(entinorum) usque in .XXX. libras, usque in .VI. sol(dos) de interlocutoria et usque in¹² .XV. sol(dos) Plac(entinorum) a qualibet parte de difinitiva.¹³

Item a .XXX. libris usque in .XL. libras, usque in .VIII. sol(dos) de interlocutoria et usque in .XX. sol(dos)¹⁴ a qualibet parte de difinitiva.¹⁵

Item a .XL. libris usque in .L. libras, usque in .X. sol(dos) de interlocutoria et usque in .XXV. sol(dos)¹⁶ de difinitiva a qualibet parte.¹⁷

Item a .L. libris usque in .LX. libras, usque in .XII. sol(dos) de interlocutoria et usque in .XXVIII.¹⁸ sol(dos) de difinitiva a qualibet parte.¹⁹

Item a .LX. libris usque in .LXX. libras, usque in .XIII. sol(dos) de interlocutoria et usque in .XXXII.²⁰ sol(dos) de difinitiva a qualibet parte.²¹

Item a .LXX. libris usque in .LXXX. libras, usque in .XV. sol(dos) de interlocutoria et usque in²² .XXXV. sol(dos) de difinitiva a qualibet parte.²³

Item a .LXXX. libris usque in .LXXXX. libras, usque in .XVI. sol(dos) de interlocutoria et usque²⁴ in .XL. sol(dos) de difinitiva a qualibet parte.²⁵

Item a .LXXXX. libris usque in .C. libras, usque in .XVIII. sol(dos) de interlocutoria et usque in²⁶ .XLV. sol(dos) de difinitiva a qualibet parte.²⁷

Item a .C. libris usque in Mille libras Plac(entinorum), ultra dictas quantitates .XVIII. sol(dorum) Plac(entinorum)²⁸ de interlocutoria et non ultra et usque in .XLV. sol(dos) de difinitiva et sex denarios) de²⁹ interlocutoria pro qualibet decena et tres sol(dos) de difinitiva pro qualibet decena³⁰ a qualibet parte.³¹

^{mmm} nel margine sinistro.

Item a Mille libris supra, quantacumque sit quantitas, percipere possit iudex pro consilia³²tura tres libras Plac(entinorum) et non ultra de interlocutoria et duodecim libras de difinitiva³³ et non ultra a qualibet parte et casibus supradictis et singulis semper intelligantur³⁴ dicte tassaciones et salaria a qualibet parte”»||^{51r}

LXXV. Item quod omnes tassaciones predicte et salaria iudicum habeant locum et observentur in quolibet¹ foro civili vel criminali, clericali et ecclesiastico et in quolibet alio foro, nec ultra predictas quan²titates vel sonmas aliquod aliud donum vel exenium vel promisionem vel obligacionem³ acquirere nec aliquo modo machinari nec fraudem facere predictis. Et sic omnes iudi⁴ces observare teneantur iuramento sub pena in statutis comprehensis contra non obser⁵vantes. Tasacio vero expensarum et interrogacionum, correctiones solvantur arbitrio iudicis⁶ coram quo questio ventillatur. Hec omnia supradicta et singula et quodlibet predictorum capi⁷tulorum servare teneantur precisse sine aliquo sofistico intellectu et colore omnes et⁸ singuli iudices et advocati Plac(entie) in consiliariis, tam super diffinitivis quam interlocuto⁹riis sentenciis, in pena et sub pena dupli eius quod illicite accepissent, cuius pene¹⁰ dimidia aplicetur collegio et alia dimidia illi a quo illicite accepissent pro qualibet¹¹ vice qua contrafacerent seu venirent comitenda et exigenda. Et quilibet possit¹² avissare et denunciare. Et si accussam et denunciaciōnem probaverit, habeat dimidiam¹³ illius dupli quod compellatur restituere. Salvo quod, si propter multitudinem testium infrascriptorum¹⁴ actorum seu scripturarum videretur iudici de medio coram quo esset causa ventillata¹⁵ quod maius salarium esset statuendum, quod dictum sallarium possit augmentari ultra¹⁶ dictas sonmas secundum quod sibi videbitur expedire.¹⁷

LXXVI. Rubrica de sapientibus asumptis ad consulendum super questionibus¹⁸
*de sapientibus consulendis*ⁿⁿⁿ

In aliqua causa vel questione civili vel criminali non possit per eum coram quo questio¹⁹ vel causa ventillatur assumi ad consulendum super diffinitiva vel interlocutoria nisi unus²⁰ de collegio iudicum Plac(entie) tantum sapiens, nisi ambe partes de maiori numero²¹ consentirent. Qui sapientes et quilibet eorum assumti ad consullendum, ut predicitor,²² habeant pro quilibet pro eorum salario iuxta taxaciones salariorum iudicum et sapientum²³ de quibus fit mencio in statutis communis Plac(entie) et statutis collegii iudicum Plac(entie).²⁴ Si vero aliquis sapiens unus vel plures assumti dicerent se dubitare²⁵ super questione vel causa in qua est asumptus et requereret sibi ad hoc alium²⁶ sapientem associari, tunc suis sumptibus sibi sapiens adiungatur et non sump²⁷tibus alicuius ex litigantibus. Et si alter ex litigantibus hoc requereret et²⁸ tunc sapiens consentiret sibi alium associari, tunc assumatur sapiens predictus²⁹ expensis partis illius tantum qui hoc requirit. Et si ambe partes dictam associacionem³⁰ requererent, assumatur ipse sapiens eo casu expensis utriusque partis, hoc inte³¹llecto quod ubicunque in qualibet causa assumendum fuerit sapiens ad consulendum,³² sive super diffinitiva sive super

ⁿⁿⁿ nel margine sinistro.

interlocutoria, assumatur sapiens de collegio ³³| iudicum Plac(entie), receptis prius confidentibus ab utraque parte, si dare voluerint ³⁴| confidentes. Vel si in casu quo assumendus erit ipse sapiens pars citata ^{51v} ad dandum ipsos confidentes infra statutum terminum non venerit, possit tunc ¹| assumi ipse sapiens receptis confidentibus a parte presente et contra predicta assump²cio sapientis predicti facta et consilium ipsius et quicquid sequetur ex ipsis non valleant ipso iure. ³| *Hoc videlicet intelecto et eciam observando quod sapiens asumptus ad consulendum in aliqua causa vel questione voluerit vel ⁴| petierit sibi alium sapientem associari seu si aliqua partium ipsi sapienti asumpto voluerit et petierit suis expensis^{ooo} ⁵| alium sapientem asociari, illud fiat et fieri possit per octo dies utiles ante finem instancie cause, si ⁴⁰| fuerit causa de maioribus. Et si fuerit causa de minoribus, ante finem instancie cause per quinque dies utiles ⁴¹| et non ultra fieri possint, nec debeant dicte asumptiones sapientum nec aliqua earum in dictis ⁴²| casibus nec aliquo eorum et quod alicui sapienti asumpto super aliquo gravamine vel petitione consilii ⁴³| sapientis non possit asociari aliquis alius sapiens.*^{ppp⁴⁴}

LXXVII. Rubrica de civibus impetrantibus mandamenta nundinarum⁶
 Cum multi cives et districtuales Plac(entie) dolose contra suos convicinos et ⁷| districtuales impetraverint et cotidie impetrare et habere procul literas ⁸| nundinarum campanie et brie quas appellant mandamenta, que per nuncios cu⁹stodium nundinarum predictarum presentantur et deferuntur potestati et officialibus ¹⁰| et comuni Plac(entie), propter quas literas et mandamenta nundinarum multociens con¹¹ceditur defenssa seu prohybicio ipsarum nundinarum mercatoribus et hominibus civitatis Plac(entie) ¹²| et districtus et contra ipsos in non modicum obprobrium et lexionem honoris et ¹³| iurisdictionis communis Plac(entie) ac ipsorum mercatorum et civium Plac(entie) maximum detrimentum ¹⁴| pro eo quod ipsi insontes sepius reddimere coguntur innocenciam suam et vexacionem ¹⁵| quam premissi faciunt impetrantes, et eciam alii pro aliis conveniuntur, quod est contra ¹⁶| ius naturalle, huic verbo cotidie subcrescenti celleri remedio occurere cupi¹⁷entes, provide statuimus quod si quis civis vel districtualis Plac(entie) contra civem ¹⁸| vel districtualem Plac(entie) dicta mandamenta ad civitatem vel districtum Plac(entie) miserit ¹⁹| vel miti fecerit vel aliquam defenssam seu nundinarum prohybicionem a magistris ²⁰| nundinarum predictarum vel a quibuscumque aliis per se vel per alium impetraverit vel fieri ²¹| fecerit, hoc ipso intelligatur et sit condempnatus qualibet vice in ducentis libris ²²| Plac(entinorum), cuius pene medietas parti adverse et altera comuni Plac(entie) aplicetur. Et ²³| nichilominus mandamenta et defensas seu prohybiciones vel quovis nomine ²⁴| censeantur afferre et removere et afferri et removeri facere teneatur. ²⁵| Alioquin, sit et intelligatur hoc ipso bannitus et rebellis communis Plac(entie) perpetuo ²⁶| et bona sua omnia comuni Plac(entie) sint publicata. Quas penas incurant omnes ²⁷| qui de debitis vel nominibus eorum aliis, qui non sint cives vel districtuales Plac(entie), ²⁸| contra ipsos cives vel districtuales Plac(entie) fecerint quoquomodo vel titulo ²⁹| cessionem, si ipsi quibus facta fuerit cessio ipsa miserint vel miti fecerint, ³⁰| ut

^{ooo} hoc v(idelicet) - expensis aggiunto nello spazio bianco al termine della rubrica.

^{ppp} aliu(m) sapiente(m) - sapiens aggiunto nel margine inferiore con segno di inserzione.

premititur, mandamenta vel eciā ipsas defensas vel prohbiciones du³¹|xerint impetrandas, sane ut predicti, si sunt veri creditores, ius suum ³²| cicius consequantur, volumus quod si civis vel districtualis Plac(entie) vult con³³|quiri de aliquo cive vel districtuali Plac(entie) coram potestate vel iudicibus ³⁴| eius vel officiali vel iudice co(m)petenti communis Plac(entie) occasione alicuius contractus ³⁵| initi in dictis nundinis, cognoscatur de ipsis contractibus, questionibus ³⁶| et litibus et terminentur summarie, sine libello et absque strepitu et figu³⁷|ra iudicii, statuto aliquo non obstante, volentes quod literis nundinarum ³⁸| ca(m)panie et brie credatur tanquam publicis instrumentis.|^{52r}

LXXVIII. Rubrica de securitate unica a villis prestanda¹
de securitate prestanda a villis^{qqq}

Nullus locus, castrum vel villa cogatur occasione communis Plac(entie) per aliquem officialem ipsius communis Plac(entie) ²| prestare securitatem ipsi comuni vel officialibus eius, nisi unam tantum generalem semel in anno, ³| videlicet de mense ianuarii, que duret per annum, quam prestare teneantur apud officialem ⁴| et acta camare communis Plac(entie) et que securitas extendatur ad omnes officiales et conde(m)pna⁵|ciones que fient de ipsis villis per comune Plac(entie) perinde ac si apud eos esset prestita, et ad ⁶| ultra predicta non posint cogi dicte ville vel loca, et condempnaciones ob hoc facte vel fiende ⁷| per ipsis officiales et omnes processus contra predicta facti sint cassi et irriti et nullius momenti, *et* ⁸| *quod iudex mallefiorum, iudex stractarum, victualium et quilibet allius officialis communis Plac(entie) non posint nec debeant* ⁹| *compelere aut molestare aliquam villam, locum seu castrum aut consulles ipsarum ad prestandum aliquam aliam* ¹⁰| *securitatem nec sacramentum, et suficiat dicta unica securitas prestita ad cameram ut supra. Et hoc in* ¹¹| *pena et sub pena cuilibet iudici et officiali* ¹²| *et notario contrafacentibus librarium vigintiquinque* ¹³| *Plac(entinorum), quam penam incurant ipso facto et id hoc debeant sindicari nec aliqualiter possint absolviri.*^{rr14}

LXXVIII. Rubrica non acipient beroarii potestatis aliquid pro exequendo¹¹
Nullus soldatus seu beroarius potestatis Plac(entie) seu alicuius alterius officialis communis Plac(entie) ¹⁵| possit vel debeat aliquid petere vel habere seu acipere in civitate Plac(entie) vel suburbis pro ¹⁶| aliquo pignoramento seu aliquid exequendo, in pena sexaginta sol(dorum) Plac(entinorum), et quod per potestatem ¹⁷| et quemlibet officialem communis co(m)pellatur quilibet soldatus ad predicta fienda, in pena potestati ¹⁸| et officiali cuius essent dicti soldati .XXV. librarium Plac(entinorum) qualibet vice, et nichilominus ¹⁹| faciant restitui totum id quod dicti soldati aceperint.²⁰

LXXX. Nemo ponat linum ad macerandum infra fossata civitatis Plac(entie) nec in ipsis fossatis, ²¹| in pena .XX. sol(dorum) Plac(entinorum) pro qualibet vice.²²

^{qqq} nel margine sinistro.

^{rr} et ⁸| q(uod) - absolviri aggiunto nello spazio bianco al termine della rubrica.

LXXXI. Antiquum statutum et diuicius observatum est quod omnes iudices de collegio iudicum²³ Plac(entie) quolibet anno a comuni Plac(entie) habeant decem sol(dos) Plac(entinorum) pro quolibet ipsorum iudicium, que²⁴ solucio fit et fieri consuevit in sale pro comuni, quod approbamus et volumus, statuentes²⁵ quod potestas teneatur predicta facere inviolabiliter observari.²⁶

LXXXII. Rubrica de nobilibus²⁷

de nobilibus^{sss}

Quia per quosdam qui a triginta annis citra procuraverint se pro nobilibus reputari²⁸ et haberi in non modicum lesionem villarum et locorum episcopatus Plac(entie) cum quibus onera subire²⁹ consueverunt, volentes quod indebet actum est ad statum debitum et pristinum revocare,³⁰ provide statuimus quod omnes qui quoquomodo facti sunt seu fieri impetraverunt se³¹ nobiles vel pro nobilibus se scribi fecerunt in libris communis Plac(entie) vel alibi a .xxx. annis³² citra, decetero pro nobilibus in aliquo minime habeantur sed teneantur subire omnia³³ onera realia et personalia et mixta communis Plac(entie) cum villis et locis cum quibus ante³⁴ ipsas nobilitates seu privilegium vel impetraciones nobilitatum ipsi seu adscenden³⁵tes eorum faciebant et substinebant ipsa onera, non obstantibus aliquibus ||^{52v} privilegiis, reformacionibus, statutis vel consuetudinibus quibuscumque.¹

LXXXIII. Rubrica ubicumque fit mencio siquis vel quilibet intelligatur masculinum et femeninum²

Ubiconque in statutis communis Plac(entie) continetur vel dicitur: «Siquis vel quilibet vel quiconque» vel simile verbum,³ declaramus tam masculinum quam femeninum per ipsa verba et quodlibet eorum inteligi et co(m)plehen⁴di sive tractetur de odio vel favore, nisi in ipsis statutis expresse aliter exprimatur.⁵

LXXXIV. Statutum domorum factum de novo⁶

Ad publicum aspectum reformatum et reformatum conservandum et ad sedanda⁷ scandala et hodia que ex destrucionibus seu devastationibus domorum hactenus in civitate⁸ Placen(tie) provenerunt, pro evidenti utilitate communis Placen(tie) statuimus et ordinamus quod decetero⁹ nulla persona, cuiuscumque condicionis existat, audeat vel presumat destruere vel devastare¹⁰ seu destrui vel devastari facere aliquam domum in civitate Placen(tie) vel burgis vel¹¹ subburgis ac eciam in districtu, occasione alicuius parcialitatis vel alicuius mallefici¹² seu mallexardie, nec eciam occasione alicuius mallefici publici vel privati vel causa¹³ vendendi vel allienandi cuppos, lapides, lignamina vel alia quacumque ratione, causa vel¹⁴ modo qui dici vel excogitari posset ut domus derupta et destructa debeat¹⁵ remanere. Sed tales domus que alias ex malleficio vel delicto, parcialitate vel¹⁶ mallexardia vel delicto publico devastari deberent illese

^{sss} nel margine sinistro.

deveniant in comune¹⁷ Placen(tie) usibus et comodis ipsius communis pro future quando alias debuissent tales domus¹⁸ devastari vel destrui de facto vel de iure, et si quis contrafecerit in aliquo¹⁹ predictorum incurat ipso iure sine facto penam mille librarum Plac(entinorum) que deveniant in comune²⁰ Placen(tie). Et nichilominus ad emendandum dampnum teneantur dampnum passo et²¹ hoc statutum perpetuo sit firmum et precisse debeat observari et non possit tolli, cassari²² vel admoveri seu arogari vel ipsi aliqualiter derogari. Et quod nulla persona audeat²³ vel presumat allegare seu arengare vel aliquibus aliqualiter suadere contra predicta²⁴ vel aliquid predictorum, in pena et sub pena predicta, nisi procederet de speciali mandato et²⁵ licencia dominorum nostrorum.||^{53r}

In libro provisionum factarum t(em)pore regiminis nobillis et potentis millitis domini Caroly de Cholato comitis¹ Trivisii honorabilis potestatis civitatis et districtus Placen(tie) pro magnifico et excelso domino nostro domino² Galeaz Vicecomite, civitatis Mediolani, Placen(tie) et cetera imperiali vicario generali, existente eius³ vicario sapiente et discreto viro domino Bartolameo de Pomario iurisperito, infrascripte provixiones reperiuntur.⁴ Anno ab incarnatione .MCCCLXIII., indicione secunda, die infrascripto.⁵

Die .XV. iulii.⁶

Congregatis et convocatis in capella nova communis Placen(tie) sapiente et discreto viro⁷ domino Bartolameo de Ponzano, vicario nobillis et potentis millitis domini Caroly de Cholato⁸ comitis Trivisii potestatis Placen(tie) pro magnifico domino nostro domino Galeaz et cetera, domino Comino⁹ Capono reffendario magnifici domini nostri suprascripti cum infrascriptis anzianis et sapientibus ne¹⁰ gociis communis Placen(tie) presidentibus et infrascriptis sapientibus requisitis et admititis pro infrascripto negocio¹¹ speciali pro agendo et mandato ipsius domini potestatis sono campanarum more solito.¹²

§ Nomina quorum anzianorum sapientum sunt hec:

domini § Raynaldus Rogna,
§ Rolandus Piculus,
§ Gulliermus Dianus,
§ Bertolotus de Ancharano,
§ Gabriel Branchaleo,
§ Obertus Budelarius,
§ Mateus de Rizolo et
§ Bosso Bossonorum

Nomina requixitorum et adiunctorum sunt hec:¹³

§ dominus Gulliermus Vicedominus iudex,¹⁴
§ dominus Ricardus de Capelis iudex,¹⁵
§ dominus Lanfranchus de Fontana iudex,¹⁶
§ dominus Tomaxius de Anguxola,¹⁷
§ dominus Conradus Lecacorvus,¹⁸
§ dominus Galeaz de Surdis iudex¹⁹
§ Omnes in concordia et nemine discri-
pante²⁰ viniunt et concorditer pro bono et
evidenti utilitate²¹ communis et hominum
civitatis et episcopatus Plac(entie) provide-
runt,²² statuerunt, reformaverunt et ordi-
naverunt prout infra.²³

§ In primis quod si aliquis vilerius habitaverit vel steterit seu habitat vel moratur in aliqua²⁴ villa, loco vel castro episcopatus Placen(tie), qui non sit descriptus in descriptione

domini Comini²⁵] Caponi, nec in descripcione Paxolli de Marliano coreta per dominum Robertum de Florenzula,²⁶] teneatur ipse vilerius sic non discretus in aliqua dictarum descripcionum solvere et subire²⁷] omnia onera imposta et inponenda secundum inposicionem salis cum illa villa, castro seu²⁸] loco in quo stabat, moratur et abitabat in Kalendis agusti proximi preteriti.²⁹

§ Item quod si aliquis vilerius habitans in aliqua *villa*,³⁰] castro vel loco episcopatus Plac(entie) descriptus³¹] fuerit in descripcione Paxoli de Marliano suprascripti coreta per suprascriptum dominum Robertum et³¹] non fuerit descriptus in descriptione suprascripti domini Comini Caponi, quod ille sic discretus in dicta ||^{33v}] descripcione Paxolii et non in descripcione Comini Caponi suprascripti teneatur et debeat subire, *solvere et sustinere*^{33v}
¹] omnia onera imposta et inponenda secundum et ad inposicionem salis cum illa villa, castro²] seu loco cum quo descriptus fuerit in descripcione dicti Paxolii de Marliano coreta ut supra.³] Item quod si aliquis descriptus fuerit in descripcione domini Cominii Caponi et non in de⁴]scripcione dicti Paxolii, teneatur ille sic descriptus solvere et subire omnia onera i(m)posita⁵] ut supra cum illa villa, castro vel loco ubi descriptus fuerit *in*^{vvv}] descripcione dicti domini⁶] Cominii.⁷

Item quod si aliquis repertus fuerit descriptus et in utraque descripcione predictarum, tunc et ille talis⁸] sic descriptus in ambabus descripcionibus teneatur et debeat omnia onera imposta et in⁹]ponenda solvere per hunc modum, videlicet si reperietur habitare in illa villa, castro vel¹⁰] loco ubi descriptus fuerit in descripcione dicti Paxolii, teneatur subire, solvere et sub¹¹]stinere omnia onera i(m)posita et inponenda ut supra cum dicta villa, castro vel loco ubi¹²] descriptus est in dicta prima descripcione dicti Paxolii, diminuendo et *detrahendo*^{www}] medium stopelli salis¹³] illi villa, castro^{xxx}] ubi non habitat et est descriptus in dicta descripcione¹⁴] dicti domini Cominii, et addendo ipsum medium stopelli dicte ville, castro vel loco ubi¹⁵] habitat. Et si repertus fuerit habitare in villa, castro seu loco ubi descriptus¹⁶] reperitur in descripcione dicti domini Comini, tunc teneatur et debeat solvere, sustinere¹⁷] et subire omnia onera cum illa villa, castro seu loco ubi descriptus fuerit in descripcione dicti¹⁸] domini Cominii, diminuendo et detrahendo medium stopelli salis alteri villa seu loco vel¹⁹] castro ubi reperitur descriptus in dicta descripcione dicti Paxolii et addendo²⁰] illi villa, loco et castro ubi habitat et reperitur descriptus in descripcione domini²¹] Cominii. Si autem ille tallis qui sic esset descriptus in utraque descripcione predictarum²²] duarum villarum, locorum seu castrorum non habitaret in aliqua ex illis duabus villis,²³] lociis seu castris in quibus fuisset descriptus, tunc teneatur solvere et subire omnia²⁴] onera quecumque imposta et inponenda ut supra secundum inposicionem suprascriptam cum illa²⁵] villa, loco seu castro dictarum ambarum villarum, locorum et castrorum ubi habitabat in²⁶] Kalendis agusti proximi preteriti. Item si non habitaret in dictis Kalendis in aliqua²⁷] ex dictis duabus villis, lociis seu castris in quibus reperiretur descriptus, tunc tene²⁸]atur et debeat solvere, subire et substinere omnia onera imposta et inponenda²⁹] ad inposicionem salis

³⁰] villa aggiunto nel sopralineo.

^{33v}] solvere et sustinere aggiunto nel margine destro con segno di inserzione.

^{www}] in aggiunto nel sopralineo.

^{xxx}] et detrahendo aggiunto nel sopralineo.

^{xxx}] segue v(e)l burgo, loco depennato.

ut supra cum illa villa, loco seu castro ubi est descriptus in de³⁰|scripcione Paxolii, addendo semper et diminuendo ac detrahendo ut supra per ³¹| modum predictum. ³²| Item quod dicta diminucio et detracio et ac adicio fiat et fieri possit et debeat ³³| per ius gabelle salis et coram eo et scribatur in libro inposicionum salis qui erat ||^{34r} penes dictos gabellatores et fiat et fieri possit diminucio et detracio et addicio solummodo ¹| per t(em)pus penes gabellatores gabelle salis et non ultra. ²| Item quod predictis villis, castris et lociis non sint abstricti nec solvere nec subire aliqua ³| onera teneantur nec debeat ab illis villis, locis et castris sint et esse intelligentur ⁴| exempti et absoluti omnes et singuli de progenie nobilium et civium civitatis Plac(entie) ⁵| et omnes et singuli descripti in talea civitatis Plac(entie) et qui solvebant et solverunt ⁶| in civitate Plac(entie) dictas taleas et omnes descripciones in libro talearum nobilium, que ⁷| omnes tales solvere et omnia onera subire teneantur et debeat in civitate et cum ⁸| civitate Plac(entie). ⁹| Item quod omnes Pergomaschi et omnes habentes inmunitates per formam et secundum formam statutorum ¹⁰| communis Plac(entie) seu a magnifico domino non sint etiam abstricti nec solvere teneantur ¹¹| salem nec allia onera^{yyy} subire cum dictis locis, vilis et castris. ¹²| Item quod si aliquis ex predictis hominibus mutavit a dictis Kalendis mensis agusti citra vel ¹³| decetero mutabit abitacionem in allia villa, loco et castro, pro ipsa talee mutatione teneatur ¹⁴| et debeat subire et solvere onera personalia que nunc imponiuntur secundum impositionem salis cum illa ¹⁵| villa, castro et loco ubi inventus sit ad habitandum. ¹⁶| Predictas provixiones et reformaciones fecerunt et valere et tenere et inviolabilliter observari ¹⁷| voluerunt, non obstantibus statutis vel alliis provixionibus, reformacionibus hactenus factis in contrarium ¹⁸| facientibus quibus omnibus et singulis derogatis et eas pro casis et iritis devoluerunt ¹⁹| et reformaverunt.²⁰

(SN) Ego Bartolomeus Ruminagia notarius suprascriptas provixiones ex dicto libro extrasi, ²¹| exemplavi et ita subscrispi.²²

(SN) Ego Iohannes Datarus de Raynaldo notarius suprascriptas^{zzz} scripturas ²³| vidi et legi in quibus continebatur ut supra, manu propria scripsi, subscrispi et fideliter exemplavi.²⁴

(SN) Ego Bartolomeus Ricardus notarius suprascriptas provixiones et scripturas vidi et legi ²⁵| in quibus sic continebatur ut supra et manu propria fideliter exemplavi et subscrispi.||^{34r}

^{yyy} segue onera iterato.

^{zzz} segue p(ro)vix(iones) depennato.

[Liber quintus]

*Incipit liber quintus*¹

Incipit liber quintus²

I. Rubrica condempnaciones et absoluciones fiant in publica concione³

Quoniam nocentum delicta publice expedite esse nota, statuimus quod omnes conde(m)p⁴naciones et absoluciones criminales, que fient per potestatem vel eius iudices seu per alium⁵ officialem communis Plac(entie), fiant de die et in publica concione.⁶

II. Rubrica de malefactoribus capiendis⁷

Quia quilibet rector purgare debet provinciam malis hominibus, potestas summo opere⁸ teneatur procurare cum effectu quod omnes malefactores in civitate et districtu Plac(entie)⁹ capiantur et capti penis congruis puniantur.¹⁰

III. Rubrica de pena coru(m)pencium officiales et officialium corruptorum¹¹

Quicumque per se vel per interpositam personam potestatem vel eius iudices et familiam seu¹² aliquem officialem communis Plac(entie) ausus fuerit coru(m)pere quoquo modo puniatur corup¹³tor in amissione rei quam dedit pro corruptione, et nichilominus solvat comuni duplum¹⁴ quantitatis rei vel extimacionis. Coruptus autem solvat comuni pro pena ipsam rem vel¹⁵ extimacionem et ultra ad triplum ipsius rei vel extimacionis, et nichilominus¹⁶ predicti corruptores et corrupti puniantur ultra predicta pena pecunaria, in¹⁷ spectra personarum et negotii qualitate arbitrio potestatis. Quam corruptoris¹⁸ penam incidat quicumque ipsius corruptoris fuerit mediator et quilibet possit¹⁹ esse accusator et denunciator dicti criminis et habeat dimidiam dicte condemp²⁰nacionis, et nomen ipsius accusatoris et denunciatoris secretum teneatur.²¹

IV. Rubrica de pena incendiariorum²²

de igne^a

Siquis dolose inmiserit ignem in domum vel casinam vel torcular²³ seu fenum vel bladum vel lignarium vel paliarum alicuius, dester oculus²⁴ ei eruatur et manus destra abscidatur, nisi infra quindecim dies post conde(m)p²⁵nacionem dicti criminis solverit comuni Plac(entie) ducentas libras Plac(entinorum). Et nichilo²⁶minus da(m)pna emendet lesu antequam de carceribus communis Plac(entie) relaxetur.²⁷ Et hoc habeat locum si incendium pasus da(m)pnificatus fuerit ex hoc infra quantitatem .XXV.²⁸ librarum Plac(entinorum). Si ab inde supra, faciens dictum incendium igne comburatur ita quod moriatur.²⁹

^a nel margine sinistro.

V. Rubrica de termino moto^b^{54v}

Contraquestiones ipsis capitulis et quod habeat notarium pro sua parte ad examinandum testes quos producere vult super ipsis capitulis et²⁸ condemnatus sit elapso dicto termino et mense ipso iure et facto ille qui accusaverit in sol(dis) tribus Plac(entinorum) pro qualibet²⁹ accusa non probata applicandis parti accusate, et nichilominus in expensis legi optimis, pro quibus expensis et pena teneatur³⁰ ipsum accusantem compelere iuris remedii usque non ipsas expensas et condempnaciones solverit accusato. Ad que³¹ observandum iudex maleficiarum teneatur ad postulacionem cuiuslibet cuius intererit procedere sub pena librarium .XX.^{b32}

Siquis dolose terminum amoverit alicuius eo inscio vel invicto, manus ei¹ abscidatur, nisi solverit comuni Plac(entie) quinquaginta libras Plac(entinorum) infra quindecim dies² post condempnacionem dicti criminis, et nichilominus teneatur emendare da(m)pnum³ passo antequam de carceribus communis relaxetur.⁴

VI. Rubrica de pena maledicencium Deo⁵

de pena maledicentium Deo^c

Siquis maledixerit Deo vel beate Virginis Marie vel alicui sancto condempnetur⁶ in centum sol(dis) et plus usque in vigintquinque libras Plac(entinorum) arbitrio potestatis,⁷ inspecta qualitate facti et personarum. Quam condempnacionem si solvere non poterit,⁸ ponatur ad berlinam et ibi stet per medium diem. Et nichilominus per civitatem grossis virgis fortiter fustigetur.¹⁰

VII. Rubrica qualiter ville vel loca respondeant acusis vel denunciacionibus¹¹

de villis et denuntiationibus^d

Si aliqua acusa vel denunciacio facta fuerit de aliquo comuni vel universitate¹² alicuius ville vel loci episcopatus seu districtus Plac(entie), consules cum duobus vel¹³ tribus vicinis de dicta villa seu loco venire debeant tantum ad respondendum¹⁴ acuse seu denunciacioni facte de eis, et una securitas sola recipiatur pro¹⁵ omnibus illis, de qua securitate et dicto ipsorum solvatur notario duodecim denarios¹⁶ et non ultra per ipsum consulem et vicinos. Et quilibet acusator teneatur¹⁷ solvere expensas curerii qui fecerit citacionem de predictis. Illud idem¹⁸ observetur per potestates et notarios valium et aliorum locorum episcopatus Plac(entie),¹⁹ in pena iudici et potestatibus, si contra predicta fieri permiserint, decem librarium²⁰ pro qualibet et notario sexaginta sol(dorum) pro qualibet vice qua contra fece²¹ rit. Et quantum ad solvendum expensas curerii qui citaverit acusatum²² idem observetur, videlicet quod quilibet acusans ipsas expensas solvere teneatur.²³

^b c(on)traq(ue)stiones - XX. aggiunto nel margine inferiore senza segno di inserzione.

^c nel margine sinistro.

^d nel margine sinistro.

VIII. Rubrica de dampnis et guastis²⁴

de dampno et guasto^e

Si dampnum vel guastum datum vel factum fuerit alicui oculte²⁵ in aliquibus seu de aliquibus bladis, leguminibus, lignis, arboribus,²⁶ plantonis, pratis, feno, vineis vel uvis vel aliis seu de aliis ||^{55r} fructibus existentibus in ca(m)pis, sive sint pendentes sive non, in aliqua villa¹ vel eius territorio districtus Plac(entie), teneatur ad emendacionem ipsius dampni vel² guasti dampnum passo villa in qua vel in cuius territorio hoc fuerit perpetratum,³ si fuerit habitata t(em)pore dicti da(m)pni vel guasti. Alioquin, teneantur ad hoc⁴ tres ville circonstantes proximiores loco dicti da(m)pni et guasti. Et si non⁵ constaret cuius ville esset dictum territorium, circonstantes ville confinantes⁶ loco ubi fuerit dampnum vel guastum datum vel factum teneantur emendare⁷ dictum dampnum vel guastum. Salvo quod in da(m)pno dato incendio in dictis⁸ rebus vel eciā in domibus, casinis, torculari seu rebus existentibus in eis⁹ oculte seu de nocte, volumus quod ville et plebatus, in quo fuerit villa seu¹⁰ locus ubi factum fuerit dictum incendium, teneantur emendare da(m)pnum passo¹¹ dictum dampnum. Et si dictus locus non fuerit de plebato emendetur dictum¹² dampnum per villas circonstantes confinantes territorio ville in quo vel¹³ qua dictum incendium fuerit inmissum. Que emendacio contribuatur¹⁴ et fiat per ipsas villas secundum impositionem salis per comune Plac(entie) eis factam.¹⁵ Ad quam contribucionem dampnorum ex incendio teneantur nobiles¹⁶ iuxta impositionem salis eis factam habitantes in ipsis villis que contribuere¹⁷ tenentur ad ipsum dampnum emendandum.¹⁸

VIII. Reppelatur ab acusacione dampni et guasti facti preter quam ex incendio¹⁹ qui non accussaverit infra quatuor menses numerandos a t(em)pore da(m)pni²⁰ seu guasti facti.²¹

X. Item statutum est quod quilibet possit de dampnis datis et robariis²² factis et aliis a quoco(m)que t(em)pore citra acusare et prosequi et hoc locum²³ habeat contra illas personas que fecerint dictum dampnum seu dictas robari²⁴as tantum et non contra comunia villarum seu universitatum, non obstan²⁵te quod sit ellapsus terminus contentus in statuto communis infra quod²⁶ deberet vel debuisse fieri dicta acussacio, denunciacio, lamentacio²⁷ seu querimonia de hoc, ita quod statutum communis Plac(entie) non obstet.²⁸

XI. Si bestie alicuius qui non sit de civitate vel episcopatu Plac(entie) dicantur²⁹ fecisse dampnum alicui in aliquibus rebus, teneantur consules et³⁰ homines ville vel loci ubi seu in cuius territorio reperte fuerint dicte³¹ bestie, ad requisicionem eius qui dicit se dampnum passum vel³² sui nuncii vel masarii, capere et penes se retinere impune tot³³ ex dictis bestiis quod ex eis possit consuli et satisfieri da(m)pnum passo. ||^{55v} Alioquin, dicti consules, comune et homines teneantur emendare dictum dampnum,¹ quibus consulibus et hominibus teneantur ad predicta fienda homines et ville circonstantes,² si

^e nel margine sinistro.

ab eis fuerint requisiti in pena predicta, dare auxilium cum effectu. Sed predicta^{3]} locum non habeant in illis bestiis pro quibus prestita fuerit ydonea securitas ad camaram^{4]} communis Plac(entie) de dampnis que fecerint emendandis.⁵

XII. Si probatum fuerit legiptime aliquem fecisse da(m)pnum alteri a quinque^{6]} sol(dis) supra usque in decem sol(dos), solvat pro pena comuni .X. sol(dos); si a decem sol(dis) usque^{7]} in .XX. sol(dos), solvat pro pena comuni .XX. sol(dos); si a .XX. sol(dis) usque in .XL. sol(dos), solvat^{8]} pro pena comuni quadraginta sol(dos); si ab inde supra, puniatur in quinque libris Plac(entinorum).^{9]} Et nichilominus teneatur dampnum passo dampna omnia emendare. Et predicta^{10]} locum non habeant in casibus in quibus aliter per statuta alia est provisum.¹¹

XIII. Si animal alicuius vulneratum vel occisum fuerit existens absque custodia, non^{12]} teneantur ville in quibus vel earum territorio hoc aciderit ipsum emendare. Sed^{13]} habeat dampnum passus regressum adversus vulnerantem vel ipsum animal^{14]} occidentem.¹⁵

XIV. Nullus det dampnum vel guastum in fossatis magnis vel parvis, muris^{16]} seu aliis rebus communis Plac(entie) existentibus in civitate Plac(entie) vel suburbii vel circa^{17]} ipsam civitatem. Et qui contra fecerit puniatur arbitrio potestatis, habito re¹⁸ spectu ad qualitatem facti et personarum.¹⁹

de acisis de damno dato cum bestiis^f

XV. Si quis fecerit acusam vel denunciacionem de aliqua singulari persona^{20]} vel universitate de aliquo dampno vel guasto sibi dato vel facto per^{21]} homines vel bestias in aliquibus rebus, credatur acusatori vel denunciatori^{22]} de dampno dato et extimacione ipsius dampni usque in quantitatem^{23]} viginti sol(dorum) cum sacramento ipsius acusantis vel denunciantis eciam de^{24]} credulitate, si fuerit accussans civis et oriundus de civitate Plac(entie), *qui intelligatur oriundus si sit descriptus in libro talearum communis Plac(entie) vel aliter a taleis sit^{30]} absolutus dummodo sit civis,*^g et^{25]} homo bone fame et condicionis,^h quod iuramentum teneatur prestare in presencia iudicis^{26]} coram quo fieret acussa vel denunciacio. Si vero dampnum asen²⁷deret ultra quantitatem predictam usque in quantitatem .XL. sol(dorum), cre²⁸datur dicto acusatori vel denunciatori, si probaverit dampnum et extimacionem^l dampni per unicum testem; a dicta vero quantitate .X. sol(dorum) supra, circa probacionem^{1]} dampni dati vel extimacionis iuri comuni relinquatur. Eo salvo quod non credatur^{2]} acusatori vel denunciatori ut supra premititur per sacramentum suum nisi semel contra^{3]} eundem dumtaxat in uno mense. Et si de eadem persona plures acusa⁴ciones in uno mense quis duxerit faciendum, suo sacramento

^f nel margine sinistro.

^g q(ui) intelligat(ur) - civis aggiunto nel margine inferiore con segno di inserzione.

^h et c(on)dicionis nel sopralineo.

non stetur nisi⁵ super prima, super aliis vero stetur prout superius est expressum, videlicet pro qua⁶libet acusa vel denunciacione si est infra quantitatem decem sol(dorum) per probacionem⁷ unius testis; si autem ultra quantitatem predictam, relinquatur iuri comuni prout⁸ est superius declaratum. Et ultra predicta, si probatum fuerit aliquem fecisse da(m)p⁹num in ortis, iardinis seu campis sytis in civitate Plac(entie), puniatur pro¹⁰ qualibet vice in .XL. sol(dis) Plac(entinorum) comuni Plac(entie) aplicanda. *Et quilibet accusans¹¹ teneatur omnes accusas, ultra illam de qua sibi debet credi, quas fecerit probare ipsas legiptime infra¹² mensem computandum a die quo ipsas accusas fecerit, absque litis contestacione et aliquo termino dando per iudicem.¹³ Et si ipsas accusas legiptime non probaverit factis capitulis et accusato transimmissis et citato eo ad faciendum.*¹⁴

XVI. Rubrica de pena non probantis crimen¹⁵

de pena non probantis^j

Omnis qui acusaverit vel denunciaverit aliquem de aliquo crimine, ex quo¹⁶ pena sanguinis vel corporalis ingeratur, si non probaverit ipsum crimen, tene¹⁷atur restituere accusato vel denunciato postquam fuerit absolutus omnes¹⁸ expensas et dampnum que acusatus vel denunciatus ob hoc incurisset et¹⁹ in hoc, facta dicta absolucione, intelligatur legiptime condempnatus. *Et²⁰ nichilominus iudex coram quo dicta accusa delata teneatur et debeat^k cogere accusatorem ad satisdacionem prestandam²¹ de substinentendo et probando dictam^l accusam, in pena et sub pena quinquaginta librarum Plac(entinorum),^m in quamⁿ²² debeat condempnare sine novo iudicio vel instancia accusatorem pro quolibet accusato de³⁷ quo non probaverit. Quam satisdacionem si accusator non prestiterit, ipsam accusam non recipiat³⁸ iudex nec super eam procedre posit.^o³⁹ Penam incurrat si non probaverit ut supra et de expensis restituendis accusato, qua satisdacione non prestita²⁴ non possit procedi super ipsam accusam et non possit ad predicta aliquis fideiussor fideiubere qui prohibetur²⁵ fideiussor esse in instrumentis gabellarum.*^{p²⁶}

XVII. Rubrica de pena vendencium vinum adaquatum²³

Nullus vendat seu ducat vel duci faciat mustum seu vinum adaquatum,²⁷ nisi de hoc emptorem vel alium cui vinum duxerit cercioraverit, in pena²⁸ centum sol(dorum) Plac(entinorum) pro quolibet caro, cuius medietas sit accussatoris vel²⁹ denunciatoris et alia medietas sit communis.³⁰

ⁱ et q(ui)lib(et) - faciendu(m) aggiunto nello spazio bianco al termine della rubrica.

^j nel margine sinistro.

^k teneat(ur) et debeat nel soprallineo in corrispondenza di si sibi videbit(ur) depennato.

^l d(i)cta(m) nel soprallineo.

^m segue p(ro) q(uo)libet acc(us)ato depennato.

ⁿ et nichilomin(us) - in qua(m) aggiunto nello spazio bianco al termine della rubrica.

^o debeat - posit aggiunto nel margine inferiore con segno di inserzione.

^p pena(m) - gabella(rum) aggiunto tra il titolo e l'inizio della rubrica successiva.

XVIII. Rubrica de pena ponentis olegos in vino³¹

de olegis in vino ponentis^q

Quiconque posuerit vel miscuerit olegos in vino condempnetur in .XXV. ³²| libris Plac(entinorum) pro qualibet vice et qui colegerit ipsos olegos conde(m)pnetur pro qualibet ³³| vice in centum sol(dis) et qui habuerit ipsos olegos in domo conde(m)pnetur in .X. libris. ³⁴| Quod statutum faciat cridari potestas per civitatem semel quolibet mense et ³⁵| quilibet possit acussare et habeat medietatem dicte pene.||^{56v}

XVIII. Rubrica quod acuse et acta criminalia edantur partibus¹

de acusis ad criminalia^r

Statutum est quod acuse et testes et processus et alia acta acussacionum et eciam ²| aliarum criminalium causarum, que fient vel recipientur tam per acussas quam per officium potesta³|tis vel suorum iudicium vel aliorum quorumcumque officialium, edantur quam cicias fieri potest partibus ⁴| si petierint tam ante probacionem quam post, in pena ipsi potestati et cuilibet officiali ⁵| communis Plac(entie) .XXV. librarum Plac(entinorum) pro qualibet vice qua fuerit contrafactum, quam penam ipso ⁶| facto incurat.⁷

XX. Rubrica de possessionibus ocupatis, invasis vel turbatis⁸

de possessionibus ocupatis^s

Siquis in tantam pervenerit audaciam quod terras, domos vel res inmobiles ⁹| quas aliquis tenebat vel posidebat seu quasi ocupaverit vel invaserit, si res ¹⁰| occupata vel invassa valuerit quinquaginta libras Plac(entinorum) vel ab inde infra, puniatur ¹¹| invasor vel ocupator in .X. libris Plac(entinorum). Si autem exceserit extimacionem quinqua¹²|ginta librarum usque in centum libras, puniatur in .XXV. libris. Si ab inde supra res valuerit, ¹³| puniatur in quinquaginta libris Plac(entinorum). Et nichilominus teneatur rem predictam ¹⁴| restituere cum effectu cum fructibus perceptis ei qui eam tenebat vel possidebat ¹⁵| sive naturaliter sive civiliter t(em)pore ocupacionis vel invasionis cum omnibus fructibus, ¹⁶| expensis, da(m)pnis et interesse, de quibus omnibus possit cognosci et cognoscatur suma¹⁷|rie et de plano, sine dacione libelli et strepitu et figura iudicii, diebus feri¹⁸|atis et non feriatis.¹⁹

XXI. Siquis turbaverit aliquem in possessione seu quasi alicuius rei inmobilis, ²⁰| si res super qua quis turbatur valuerit infra quantitatem .L. librarum, puniatur ²¹| turbator in centum sol(dis). Si autem exceserit quantitatem predictam usque in centum ²²| libras, puniatur in .X. libris. Si vero a centum libris supra, puniatur in .XXV. libris Plac(entinorum), ²³| et nichilominus condempnetur a cessacione dicte turbacionis, de quibus omnibus ²⁴| possit et debeat cognosci et cognoscatur sumarie et de plano, sine dacione ²⁵| libelli et strepitu et figura iudicii, quolibet t(em)pore feriato et non feriato.²⁶

^q nel margine sinistro.

^r nel margine sinistro.

^s nel margine sinistro.

XXII. Statuimus quod nullus ocupator, invasor vel turbator alicuius rei i(m)mobilis²⁷| possit refferre adversario aliquam questionem de dominio, sive agatur crimi²⁸|naliter sive civiliter seu qualitercumque.²⁹

XXIII. Rubrica qualiter procedatur si terra ob minas alicuius non fuerit laborata³⁰
de terris incultis^t

Si per minas vel potentiam alterius terra quam aliquis tenet guasta ||^{57r} steterit vel inulta, condempnetur ille cuius facto hoc accidit in vigintiquin¹|que libris Plac(entinorum), et nichilominus dampna emendet possessori. Et insuper homines²| ville in ipsa villa, in cuius territorio fuerit illa terra, teneantur laborare seu laborari³| facere illam terram, si consueta fuerit laborari. Si vero ipsa villa esset inhabitata,⁴| villa seu locus proximior ipsi terre teneatur ipsam laborare seu facere laborari,⁵| habendo pro laboratura sicut habent laboratores terrarum circonstancium ipsi terre. Et⁶| quantum ad cogendum ipsas villas et homines laborare dictam terram, possit et⁷| debeat potestas seu iudex malleficiorum vel alter ex iudicibus rationis procedere⁸| sumarie et de plano, sine libello et sine strepitu et figura iudicii, quo⁹|cumque t(em)pore feriato et non feriato, per presumptiones vel indicia prout viderit expedire.¹⁰

XXIII. Rubrica de pena repertorum de nocte¹¹
de pena repertorum de nocte^u

Siquis inventus fuerit per familiam potestatis per civitatem extra domum sine¹²| lumine de nocte post tertium sonum ca(m)pane que pulsatur de sero usque ad¹³| sonum ca(m)pane diei, conde(m)pnetur in decem sol(dis) Placentinorum.¹⁴

XXV. Nullus tabernarius vel tabernaria vendat vel vendi permitat vinum vel tene¹⁵|at apertam tabernam post tertium sonum campane communis que pulsatur de sero¹⁶| in pena viginti sol(dorum). Qui autem repertus fuerit in ipsa taberna post dictum sonum¹⁷| condempnetur in decem sol(dis).¹⁸

XXVI. Rubrica de penis contrahencium matrimonia prohybita et clandestina¹⁹
de penis contrahentibus matrimonia prohibita^v

Quiconque contraxerit matrimonium cum aliqua minore .XXV. annis²⁰| que maritum non habuerit sine consensu patris puniatur in .L. libris Plac(entinorum).²¹

^t nel margine sinistro.

^u nel margine sinistro.

^v nel margine sinistro.

XXVII. Ad refrenandam audaciam contrahencium clandestina matrimonia,²² ex quibus sepius scandala oriuntur, statuimus quod si quis dixerit se ma²³trimonium contrassisse cum aliqua muliere vel mulier cum aliquo viro²⁴ et ob hoc questionem moverit, condempnetur in centum libris Plac(entinorum) nisi probaverit²⁵ ipsum matrimonium fore contractum coram honestis et fide dignis personis²⁶ propinquis, videlicet tam ex parte viri quam mulieris. § Matrimonia²⁷ autem clandestina minime reputamus sed legi optima que facta sunt²⁸ et fient iuxta consuetudinem civitatis Plac(entie), videlicet coadunatis²⁹ propinquis et amicis viri et mulieris et facto sacramento ante³⁰ ecclesiam de matrimonio fiendo et postea imposicionem annulli in ||^{57v} digitum mulieris per ipsum virum seu eius legi optimum procuratorem publice subsecuta.¹

XXVIII. Rubrica de processu fiendo contra contumaces in criminalibus²
de processu fiendo contra contumaces^w

Si acussa facta fuerit de aliquo, ex qua petatur aliquid dari, fieri vel restituiri³ per accusatorem, et citatus, in qua citacione nomen acusatoris et causam propter⁴ quam facta fuerit acussa exprimi volumus, non co(m)paruerit infra terminum sibi⁵ assignatum et ob hoc bannum receperit, ellapsso termino dicti banni hoc⁶ ipso super ipsa acusa lis intelligatur et sit contestata et super ipsa procedi possit⁷ ac si lis esset legi optime contestata, et nichilominus per iudicem malleficiorum⁸ possit procedi contra ipsum contumacem ad condempnacionem pene et dampni rei⁹ petite, si probatum fuerit iuxta statuta communis Plac(entie) ordinate. § Insuper de¹⁰ claramus et volumus quod in omni acussa possit simul et semel cri¹¹ minalis et civilis questio intentari, agitari et procedi. § Criminalem¹² intelligentes ubi pena sanguinis vel corporis ingeritur et ubiconque¹³ pena aliqua eciam pecuniaria sit comuni Plac(entie) aplicanda.¹⁴

XXVIII. Quoniam publice expedit ne maleficia remaneant i(m)punita, statu¹⁵ imus quod si quis fuerit de quovis crimen acusatus vel denunciatus¹⁶ seu contra eum fuerit per inquisitionem processum citetur ad domum habitacionis¹⁷ sue vel, si certam habitacionem non habeat in civitate Plac(entie) vel districtu, ci¹⁸ tetur ad petram arengi, post quam citacionem si non venerit in omnibus¹⁹ casibus predictis in loco seu petra arengi publice banniatur. Et termino²⁰ banni ellapsso, detur sibi defensio decem dierum, que defensio noti²¹ ficetur ad domum predictam vel ad petram seu locum arengi, prout²² superius est expressum. Et si predicte citacio et notificacio et assigna²³ cito defensionis in dictis locis commode fieri non possent, ut puta²⁴ propter gueras vel propter aliam legi optima causam, de qua credatur sacra²⁵ mento quatuor cureriorum equestrorum vel aliorum quatuor bonorum hominum²⁶ qui sciant et scire inde possint veritatem et illud tale sacramen²⁷ tum ponatur in actis iudicis, fiant in loco vel petra arengi, quo²⁸ termino defensionis ellapsso quantum ad penam communis habeatur lis pro²⁹ contestata et pro confesso dictus contumax. Et perinde possit conde(m)p³⁰ nari ac si legi optime esset confessus. Sed non obstantibus predictis, ||^{58r} si

^w nel margine sinistro.

comparuerit voluntarie vel coactus ante condempnacionem non habeatur pro confesso,^{1|} sed eius defensio legiptima audiatur. *Et in citacione predicta inseratur totus tenor^{2|} accusacionis vel inquisicionis subscriptus manu notarii actorum et aliter non possit contra accusatum procedi^{3|} inter vacatione processus.*^{x4}

XXX. Rubrica de falsis⁵

Ut omnis via falsa comitendi penitus excludatur, firmiter statuimus quod si quis^{6|} dolose inciderit vel abstulerit cartas aliquas de libris statutorum communis Plac(entie) vel^{7|} aliquas literas ex eis abraserit vel canzelaverit vel in eis aliquid i(m)mutaverit adden^{8|}do vel minuendo, manus destera et pes dester sibi a(m)putentur, nisi usque ad decem^{9|} dies solverit comuni Plac(entie) ducentas libras Plac(entinorum) in pecunia numerata, absque aliqua co(m)pensa^{10|}cione numerandos a die qua fuerit condempnatus.¹¹

XXXI. Quia fides publica notariorum est per universum orbem comuniter approbata et ob^{12|} hoc merito deffensanda, cupientes fame laudabili quam notarii civitatis Plac(entie)^{13|} inter ceteros habeat et huc usque habuerunt et Deo propicio sunt perpetuo habituri consulere,^{14|} statuimus quod si quis criminaliter acusaverit aliquem notarium civitatis vel districtus Plac(entie)^{15|} vel dixerit vel denunciaverit vel inculpaverit de falso instrumento fabricato vel carta^{16|} vel scriptura publica falso fabbricata conde(m)pnetur in vingtiquinque libris Placen(tinorum),^{17|} nisi probaverit ipsum instrumentum, cartam seu scripturam esse falsam. Et antequam procedatur^{18|} contra ipsum notarium, prestat dictus acusans vel dicens vel denuncians seu inculpans^{19|} securitatem ydoneam coram iudice malleficiorum de solvenda dicta pena, nisi probaverit^{20|} ipsam falsitatem per dictum notarium fore factam. Si vero civiliter in iudicio agendo^{21|} vel excipiendo aliquod instrumentum vel scripturam publicam quis dixerit esse fal^{22|}sam et non probaverit, puniatur in .X. libris Plac(entinorum) comuni Plac(entie) aplicandis.²³

XXXII. Omnes fabricantes et fabricari facientes falsa instrumenta vel cartas vel scriptu^{24|}ras publicas condempnentur, si fuerint notarii, in amputacione manus de^{25|}stre cuiuslibet, si vero alii fuerint quam notarii condempnentur in trecentis libris Plac(entinorum)^{26|} pro quolibet. Quam penam si non solverint infra decem dies post condempnacionem de^{27|} eis factam, eis et cuilibet eorum manus destera amputetur.²⁸

XXXIII. Siquis dolose falsum testimonium tulerit in causa vel questione criminis,^{29|} ex quo pena sanguinis vel corporis ingeratur, amputetur ei lingua; si vero^{30|} in aliis causis vel questionibus criminalibus vel civilibus quibusconque falsum^{31|} diserit testimonium, puniatur pena pecuniaria arbitrio potestatis, inspecta ||^{58v} persone et negocii qualitate.

^x et in citacione - processus aggiunto nello spazio bianco al termine della rubrica.

Quam penam si non solverit usque ad decem dies post condemp¹|nacionem de eo factam, lingua ei amputetur. Quibus penis puniantur dolose produ²|centes falsos testes.³

XXXIII. Rubrica de aleatoribus et dantibus eis auxilium et favorem⁴
de ludo^y

Si aliquis in civitate vel districtu Plac(entie) inventus fuerit per familiam potestatis⁵ ludere ad taxillos, vel acusatus vel denunciatus fuerit luxisse ad ludum taxi⁶|llorum et probatum fuerit quando fuerit acusatus vel denunciatus conde(m)pnetur in centum⁷ sol(dis) Plac(entinorum). Si autem inventum fuerit per familiam potestatis aliquos ludere ad⁸ ipsum ludum in domo habitacionis alicuius, puniatur habitator ipsius domus⁹ in .XXV. libris Plac(entinorum). Eodem modo puniatur, si per acusacionem vel denunciacione¹⁰ ipsos ludos et luxores tenere et receptare in domo vel¹¹ habitacione sua probatum fuerit quem tenere vel tenuisse. Si vero aliquis mutua¹² verit ad ipsum ludum pecuniam, puniatur in decem libris Plac(entinorum). Et quicumque contrac¹³tus super hoc factus et quicquid sequitur ex eo vel ob ipsum non valeat ipso iure.¹⁴ Qui contractus presumatur occassione ludi factus, si probatum fuerit creditorem consu¹⁵etum fuisse mutuare ad ludos et debitorem consuetum fuisse esse luxorem,¹⁶ et possit procedi in predictis sumarie et de plano sine figura et strepitu¹⁷ iudicii et habeat locum in civitate Plac(entie) et episcopatu. Et predicta in ludis tabu¹⁸|larum vel ludis qui fiunt in barataria vel in ludis qui fiunt cum nevolariis¹⁹ ad nevollas vel canestrellos non vendicent sibi locum. *Et iudex non possit²⁰ procedere per inquisicionem, nisi facta fuerit accusa vel denunciatio vel inventio per familiam potestatis,²¹ in qua sit colateralis domini potestatis Plac(entie).*²²

XXXV. Rubrica in criminalibus possit procedi per acussacionem, inquisicionem et denunciacione²³
de criminalibus^{aa}

In omni causa criminali possit potestas et iudex malleficiorum seu alter eorum proce²⁴dere, cognoscere et terminare tam per acusacionem quam denunciacione vel in²⁵quisicionem divissim et separatim, prout eis videbitur expedire. Ita tamen²⁶ quod non possit aliquem condempnare, nisi defensione ei data, videlicet²⁷ trium dierum ad minus, si est tale crimen ex quo pena sanguinis vel²⁸ corporis ingeratur. In aliis vero criminibus decem dierum terminus ad²⁹ sui defensionem ad minus ei detur. § Salvo quod quando dicitur dampnum³⁰ vel guastum esse factum per aliquem, non possit procedere, cognoscere vel³¹ terminare potestas vel iudex malleficiorum per inquisicionem vel denunciacione, ||^{59r} sed solummodo per accusam. Salvo quod possit iudex procedere per inquisicionem in dampnis¹ datis in rebus communis Plac(entie). § Nec eciam in causa adulterii possit potestas vel iudex² malleficiorum procedere per inquisicionem seu denunc(ationem), sed solum per acusacionem, que fieret per³

^y nel margine sinistro.

^z et iudex - Plac(entie) aggiunto nello spazio bianco al termine della rubrica.

^{aa} nel margine sinistro.

maritum, patrem, matrem, sacerum seu fratres mulieris, que dicitur adulterium ⁴| comississe, et non per alios fieri possit. Dicta acusacio de adulterio possit fieri ⁵| infra triginta dies tantum a t(em)pore comissi adulterii et non ultra.⁶

XXXVI. Rubrica de pena portancium arma⁷

de pena portantium arma^{bb}

Quicumque inventus fuerit portare arma per civitatem Plac(entie) pro quolibet genere armorum ⁸| de ferro offendibilium, condempnetur per potestatem in .XL. sol(dis), pro quolibet genere ar⁹morum defendibilium in .XX. sol(dis). Et si inventus fuerit de nocte, pene dupli¹⁰centur, et ipsa arma amittat ac deveniant in comuni et vendantur publice ad in¹¹cantum. Et quod inventus cum armis detineatur personaliter donec solverit vel ¹²| deposuerit penam contentam in dicto statuto, ita quod, facta deposizione penes ¹³| camar(arium) communis Plac(entie) in pecunia numerata, audiatur eius defensio, siquam facere ¹⁴voluerit, infra t(em)pus sibi statuendum a iudice, et si fuerit persona suspecta ¹⁵| detineatur saltim per tres dies, et fiat tunc proclamacio publice, siquis vult ¹⁶contra ipsum captum aliquid opponere infra t(em)pus arbitrio iudicis statuendum. ¹⁷| *Excusetur eques, si reperiatur habere capellum, vel eius famullus, si iuraverit se ad ¹⁸villam ire.*^{cc19}

XXXVII. Ut transeuntes per civitatem Plac(entie) non valeant ignoranciam pretendere, cri²⁰detur quod teneatur quicumque albergator notificare penam ordinatam contra arma por²¹tantes per civitatem cuilibet hospici suo in pena viginti sol(dorum).²²

XXXVIII. Rubrica de pena dicencium verba iniuriossa²³

de pena dicentium verba iniuriosa^{dd}

Quicumque dixerit verba iniuriossa adversus aliquem puniatur in .LX. sol(dis), salvo ²⁴| quod ex qualitate personarum et verborum dictam penam potestas valleat mitigare vel ²⁵| augere.²⁶

XXXIX. Rubrica de penis percuciencium cum armis vel sine armis²⁷

de pena percuentium cum armis vel sine armis^{ee}

Si percuserit quis aliquem sine armis sine sanguinis efusione puniatur in ²⁸centum sol(dis). § Si vero cum sanguinis effusione in .X. libris, et quod si aliquis ||^{59v} dixerit verba iniuriosa rectori vel capitaneo civitatis Plac(entie) condempnetur in .XXV. libris Plac(entinorum), ¹| et si dixerit iudicibus vel militibus suis condempnetur in .X. libris pro qualibet vice.²

^{bb} nel margine sinistro.

^{cc} excusetur- ire aggiunto nello spazio bianco al termine della rubrica.

^{dd} nel margine sinistro.

^{ee} nel margine sinistro.

XL. Siquis percuserit aliquem cum armis, si sine sanguinis efusione, puniatur *in libris .X.*^{ff}³ si cum sanguinis efusione, puniatur *in .XXV. libris*, et si plura vulnera cum sanguine⁴ ne intulerit cum armis, puniatur pro quolibet vulnere *in libris .XXV.*, salvo quod, si ex⁵ quavis percussione me(m)brum fuerit amissum, percusor vel hoc commitens puniatur *in .ducentis libris Plac(entinorum)*. Et si non solverit dictas ducentas libras usque ad decem dies post⁷ condempnacionem factam, puniatur *in ammissione similis me(m)bri*. Et si me(m)brum fuerit⁸ debilitatum, puniatur *in centum libris Plac(entinorum)*.⁹

XLI. Rubrica de homicidio¹⁰

de homicidio^{gg}

Siquis comiserit vel comiti fecerit homicidium et in forcia communis pervenerit capi¹¹ te puniatur. Et si receperit bannum per contumaciam et defensionem *non fecerit*,^{hh} bona eius comuni Plac(entie)¹² nichilominus publicentur, *salvo iure creditorum et salvo debito iure nature*¹³ *descendentium talis malafactoris*. Et si postea pervenerit in forcia communis, capite puniatur.ⁱⁱ¹⁴

XLII. Rubrica de penis insultancium¹⁵

de insultationibus^{jj}

Qui in aliquem insultum fecerit, si sine armis et non percuserit, puniatur *in .LX. sol(dis)*, si cum armis *in centum sol(dis)*. § Si ad domum alicuius insultum fecerit,¹⁷ si sine armis *vel cum armis que non sint de ferro*^{kk} *in .X. libris*, si cum armis *de ferro*^{ll} *in .C. libris Plac(entinorum)*. Et si percuserit faciens¹⁸ insultum ad domum, puniatur ultra predicta de percusione, prout in aliis statutis continetur.¹⁹

XLIII. Rubrica de adulteriis²⁰

de adulterio^{mm}

Siquis comiserit adulterium cum aliqua nupta que non sit publica meretrix,²¹ conde(m)pnetur *in ducentis libris et adultera in tantundem*. Salvo quod si adultera non²² solverit dictas ducentas libras *infra quintam diem post c(on)dempnacionem*, denudata usque²³ ad cingullam, per civitatem grossis virgis fortiter fustigetur.²⁴

^{ff} in libris .x. aggiunto nel margine destro. Precede in centum sol(dis) depennato.

^{gg} nel margine sinistro.

^{hh} no(n) fece(r)it nel sopralineo.

ⁱⁱ salvo - puniat(ur) aggiunto nello spazio bianco al termine della rubrica.

^{jj} nel margine sinistro.

^{kk} v(e)l c(um) - ferro nel sopralineo.

^{ll} de ferro nel sopralineo.

^{mm} nel margine sinistro.

de raptu mulierumⁿⁿ

XLIII. Rubrica de ratu mulierum||^{60r}

Quicumque mulierem non publicam meretricem vi rapuerit vel vi carnaliter ¹| cognoverit vel nisus fuerit vi carnaliter cognoscere, capite puniatur, si in forcia ²| communis pervenerit. Et si receperit bannum pro contumacia et defensionem *non fecerit*,^{oo} bona eius comuni ³| Plac(entie) nichilominus publicentur, *salvo iure creditorum et iure similiter, ut in statuto de homicidio supradictum est.*^{pp} Salvo quod si mulier predicta fuerit infamata de ⁴| meretricio, vel ad precium cum aliquo steterit, tunc quod pro dictis maleficitiis non ⁵| inferatur pena mortis vel corporis, sed pecuniaria arbitrio potestatis, inspectis ⁶| facti et personarum qualitate. Ita tamen quod de dicto crimine non possit fieri acu⁷sacio, denunciacio vel inquisicio post .XL. dies continuos a t(em)pore dicti maleficii ⁸| perpetrati. Et qui nisus fuerit vi carnaliter cognoscere et non cognoverit, pu⁹niatur in centum libris et, si solvere non poterit, stet in carceribus communis donec ¹⁰| eas solverit. Et in utroque predictorum casuum, sicut si vi cognoverit vel non cognoverit, ¹¹| licet cognoscere voluerit, si uterque ipsorum fuerint in concordia de faciendo matri¹²monio et fecerit, quod tunc pena nulla puniatur.¹³

de minis cum manibus vel cum pedibus^{qq}

XLV. Siquis aminaverit contra aliquem de manu vel de pede et non percuserit, ¹⁴| puniatur in .LX. sol(dis) et si de aliquo genere armorum puniatur in centum ¹⁵| sol(dis) Placen(tinorum).¹⁶

XLVI. Rubrica de verbis iniuriosis et percussionibus vilium personarum¹⁷

de verbis iniuriosis^{rr}

Ubiunque tractatur in statutis communis de penis imponendis dicentibus verba ¹⁸| iniuriosa vel percusoribus sine armis et absque membra debilitacione vel ¹⁹| amissione, nolumus hoc intelligi de ribaldis vel meretricibus seu ²⁰| vilibus et abiectis personis predicta commitendibus. Sed in dictis casibus penas ²¹| eis imponi volumus arbitrio potestatis.²²

XLVII. Rubrica de penis furantium et fures receptancium²³

de penis furantium^{ss}

Siquis furatus fuerit res vallentes infra quantitatem .XX. sol(dorum) Plac(entinorum) ²⁴| ponatur et stet ad berlinam per medium diem et postmodum denudatur ²⁵| usque ad cingulum per civitatem, grossis virgis fortiter fustigetur. ²⁶| § Si vero fuerint supra extimacionem viginti sol(dorum) et infra extimacionem ²⁷| quadraginta sol(dorum), ei

ⁿⁿ nel margine sinistro.

^{oo} no(n) fecerit nel sopralineo.

^{pp} salvo iure - est nel sopralineo.

^{qq} nel margine sinistro.

^{rr} nel margine sinistro.

^{ss} nel margine sinistro.

auricula abscidatur. § Si autem excesserint extima²⁸|cionem quadraginta sol(dorum) usque in centum sol(dos), ei oculus eruatur^{tt} ||^{60v} et pes incidatur¹ et auferatur. § Si vero a decem libris Plac(entinorum) supra, suspendatur per gullam, ita² quod moriatur. Salvo quod, non obstantibus predictis, si fuerit primum furtum usque in³ centum sol(dos) Plac(entinorum), ponatur ad berlinam et fustigetur modo predicto. Ita tamen quod⁴ si fur esset minor vigintiquinque annis possit potestas ipsas penas mitigare⁵ propter miseracionem etatis prout ei videbitur convenire. Et predicta non habeant locum⁶ in frugibus que decem sol(dorum) extimacionem non excedant, sed relinquatur⁷ statutis loquentibus de dampnis datis. Et si quis inciserit bursam vel⁸ tascam, in qua fuerint .XX. sol(di) et ab inde infra, quod manus sibi amputetur⁹ et ab inde supra laqueo suspendatur.¹⁰

XLVIII. Famosi latrones seu derobatores in viis publicis seu stratarum pu¹¹blicarum seu domorum violenter per gullam laqueo suspendantur, ita quod moriantur.¹²

XLVIII. Receptatores latronum et derobatorum et aliorum malefactorum, si scienter et¹³ dolosse ipsos receptaverint vel eis auxilium vel favorem dederint ad ipsa ma¹⁴leficia perpetranda, pari pena puniantur qua dicti malefactores puniri debent.¹⁵

L. Rubrica de penis asasinorum¹⁶

de penis asasinorum^{uu}

Assassinorum tam nomina quam opera detestantes, statuimus ut quicumque asasinus¹⁷ sive precio vel precibus aliquem ociderit vel interficere atentaverit, licet mors¹⁸ non sequatur, durissima morte, prout de qualitate ipsius mortis potestati¹⁹ videbitur, moriatur et bona eius si qua habet comuni Plac(entie) nichilominus publicentur.²⁰ Quas penas simili modo incurant omnes qui humanum sanguinem sci²¹tientes per assassinos aliquem interfici mandaverint seu ipsis asasinis²² ad hoc dederint auxilium vel favorem, contra quos omnes potestas Plac(entie)²³ habeat plenum et liberum arbitrium inquirendi, torquendi, procedendi,²⁴ puniendi, prout ei videbitur expedire.²⁵

de penis facientium sibi tributare^{vv}

LI. Rubrica de penis facientium sibi tributare||^{61r}

Quicumque per vim vel minas sibi aliquem fecerit tributum prestare¹ puniatur in .L. libris.²

^{tt} segue § si ab inde sup(ra) usq(ue) in dece(m) l(i)br(as), ei oculus eruat(ur) all'inizio del rigo successivo depennato.

^{uu} nel margine sinistro.

^{vv} nel margine sinistro.

LII. Rubrica nulla mulier cum viris³
de penis. Nulla mulier cum viris posit carcerari^{ww}
Nulla femina cum hominibus carceretur.⁴

LIII. Rubrica nemo prohybeatur acipere sabulum vel lapides de flumine publico⁵
Nemo prohybeatur acipere sabulum vel lapides de flumine publico in⁶ pena centum
sol(dorum), quam incurat impediens ipso facto.⁷

LIV. Rubrica de pena comitencium fraudem in suo officio⁸
de pena commitentium fraudem in suo officio^{xx}
Quilibet officialis communis Plac(entie), qui in officio sibi commisso vel circa ipsum⁹
dolum vel fraudem commiserit, puniatur pro qualibet vice in .XXV. libris, ob¹⁰ hoc ipso
ab omni officio communis Plac(entie) per quinque annos tunc proximos continuos¹¹ sit
privatus, salvis statutis in quibus in certis casibus aliter est provisum.¹²

LV. Rubrica de pena transeuncium muros civitatis¹³
de pena transeuntium muros civitatis^{yy}
Nulli liceat transcire supra muros sive spaldos civitatis Plac(entie), in pe¹⁴na .XXV.
librarum Plac(entinorum) de die et de nocte quinquaginta librarum Plac(entinorum).¹⁵

LVI. Rubrica quod scutiferi seu ragaci non curant equos in civitate vel burgis¹⁶
de pena scutiferorum fecientium currere equos in civitate^{zz}
Nullus scutifer seu ragacus in civitate Plac(entie) vel burgis currat¹⁷ aliquem equum vel
equam, nullum seu nullam, nisi in presencia domini¹⁸ cuius fuerit equus vel equa,
nullus vel nulla, et si contrafecerit¹⁹ condempnetur qualibet vice in .XX. sol(dis)
Plac(entinorum), quas si solvere non²⁰ poterit ponatur ad berlinam.²¹

de pena aquarum et rivorum^{aaa}

LVII. Rubrica de aquis et rivis ||^{61v}

Ducentes aquas ad orta, iardinos vel campos intra civitatem et suburbia¹ existentes et
eciam prope civitatem per medium miliare non possint, occassione ipsarum² aquarum,
acusari, molestari, impediri seu aliqualiter condempnari. Sed i(m)pune³ et libere ad
predicta possint ipsas aquas ducere.⁴

^{ww} nel margine sinistro.

^{xx} nel margine sinistro.

^{yy} nel margine sinistro.

^{zz} nel margine sinistro.

^{aaa} nel margine sinistro.

LVIII. Statutum est et longo t(em)pore observatum quod omnes qui habent testam seu capud terre⁵ rivo alicui possint et eis liceat habere et aufferre quindenam de ipso rivo.⁶

LVIII. Statutum est et diucius observatum quod quelibet persona, que habet ius ducendi⁷ et extrahendi aquas seu rivos de fluminibus, surtuminibus, scolaturis⁸ districtus Plac(entie) vel qualitercumque, possit ipsos rivos et aquas ducere per terras⁹ et campos cuiuslibet persone, ad minus dampnum illius persone seu personarum¹⁰ cuius seu quarum sunt seu fuerint ipse terre per quas ducuntur et ducentur¹¹ dicti rivi seu aque, habendo ille persone, quarum fuerint dicte terre, si volue¹² rint, quindenam dictorum rivorum seu aquarum seu tantum a conductibus ipsas¹³ aquas vel rivos quantum valuerint ille terre super quibus ducentur¹⁴ ille aque seu rivi. Et hoc sit in elleccione illius cuius fuerit illa terra.¹⁵ Et si eligerit sibi dari extimacionem dicte terre, extimetur ipsa terra¹⁶ arbitrio boni viri pro parte seu quantitate quam caperent cavi ipsius¹⁷ rivi seu aque. Et si ille, qui duxerit dictam aquam, prohybuerit acipere¹⁸ et habere quindenam ut predicitur domino dicte terre condempnetur vice qualibet¹⁹ in viginti sol(dis) Plac(entinorum). Ita tamen quod cuilibet per cuius terram ducetur vel ducitur²⁰ dicta aqua vel rivus liceat expensis suis ipsam aquam, cavum vel²¹ rivum ponere a qua parte terre sue maluerit, dum tamen ipsa aqua vel²² rivus commode decurat et labatur ad utilitatem ducentis. Salvo²³ quod ille, per cuius terram ducitur vel extrahytur quindena, non possit de dicta²⁴ quindena acipere quindenam, sed teneatur dicens ipsam quindenam solvere²⁵ extimacionem terre quam occupaverit domino ipsius terre.²⁶

LX. Siquis duxerit aquam ex aliquo flumine publico seu surtu²⁷ minibus vel scolaturis et steterit ipse et ille a quo causam habet vel²⁸ alter eorum in possessione seu quasi ducendi ipsam aquam per viginti annos²⁹ continuos, non possit molestari ab aliquo qui se dicat habere a dictis³⁰ viginti annis citra causam vel titulum a comuni Plac(entie), nisi pretendat³¹ alia iura per que debeat obtinere. Alioquin, si de dicta possessione³² vel quasi non probaverit, preferatur qui titulum prius habuerit a comuni et in hoc³³ defendantur per comune Plac(entie). Et hoc habeat locum in preteritis, presentibus et futuris. ||^{62r}

LXI. Quicumque fecerit mondare rivos in civitate Plac(entie) faciat exportari immon¹ dicias que extracte fuerint de ipsis rivis usque ad quinque dies subse² quentes, in pena quinque sol(dorum) Plac(entinorum).³

LXII. Ad evitanda scandalum que sepe ex aquarum divisionibus oriuntur, provide⁴ statuimus quod quando per aliquos requiretur quod aque Trebie vel Nurie divi⁵ dantur, t(em)pore videlicet sicutatis, potestas teneatur facere preconizari publi⁶ ce per civitatem, premisso sono tube in locis consuetis, quod omnes quos ne⁷ gocium tangit et qui volunt se opponere ne dicta fiat divissio co(m)pa⁸ reant coram potestate vel iudice malleficiorum,

certo termino eis in ipsa crida⁹ exprimendo. Post que iudex malleficiorum personaliter cum tribus magistris¹⁰ aquarum vel duobus, si tres commode haberi non possent, vadat ad ipsa flu¹¹mina, cum quo eciam vadant, si voluerint, illi quos negocium tangit,¹² et facta examinacione ipsius aque per ipsos magistros presente dicto¹³ iudice, si fuerit in casu quo dividi debeat, dividatur et non aliter.¹⁴ Et hoc statutum potestas et eius iudices observare et execucioni man¹⁵dare inviolabiliter teneantur, in pena quinquaginta librarum Placent(inorum)¹⁶ potestati et vigintiquinque librarum cuilibet iudicium suorum, quod si non obser¹⁷vaverint incurant ipso facto.¹⁸

LXIII. Potestas vel aliquis officialis non cogat aliquem ad contribucionem¹⁹ aliquarum expensarum rivorum vel aquarum, nisi sit consors et particeps²⁰ ipsorum rivorum seu aquarum.²¹

LXIV. Statutum est quod si quis duxerit vel duci fecerit rivum vel aquam²² per civitatem vel districtum Plac(entie), taliter arceat et ducat ipsam aquam²³ suis expensis, quod non da(m)pnificet aliquam viam publicam vel privatam²⁴ nec det da(m)pnnum alicui persone, quod si contrafecerit condempnetur²⁵ in .XL. sol(dis) qualibet vice et nichilominus ad emendandum da(m)pnnum²⁶ passo in duplum teneatur.²⁷

LXV. Super questionibus aquarum et rivorum procedatur et cognoscatur et ter²⁸minetur per potestatem vel iudicem malleficiorum sumarie et de plano²⁹ et sine libello et strepitu et figura iudicii, diebus feriatis³⁰ et non feriatis, exceptis feriis introductis in honorem Dei.³¹

LXVI. Item statutum est et diu observatum quod partitores rivi qui ||^{62v} dicitur de canalibus aptentur et manuteneantur a becaria Sancte Brigide¹ infra expensis illorum quibus ipsi partitores seu rivi ipsorum partitorum pertinent. Et² hoc potestas teneatur facere fieri infra mensem ab introytu sui regiminis,³ ita quod aqua sufficienter et libere decurat per rivum qui labitur per subtus⁴ sedilia communis, ita quod latrina ipsorum sedilium mondentur.⁵

LXVII. Omnes qui ducunt vel ducent aquas per rivos macinarios, qui scavi⁶zant vel scavizabunt stratam Romeam vel stratam de Rivalgario vel⁷ stratam qua itur ad Potencianum et Albarolam vel stratam qua itur ad Sanctum⁸ Georgium vel stratam cremonensem et stratam montenariam, teneantur⁹ facere seu fieri facere super ipsis stratis ubi scavizant ipsas stratas, usque¹⁰ ad festum Sancti Michaelis proximi venturi vel quam cicius fieri poterit, pontes¹¹ de lapidibus et calcina ad voltas bonos et sufficietes, amplitudinis¹² sex brachiorum ad minus infra spondas, et fiant in medio cuiuslibet¹³ ipsarum stratarum, sub pena vigintiquinque librarum Plac(entinorum). Que pena .XXV.

librarum¹⁴] solvatur per illos qui ducunt ipsos rivos, dividendo ipsam condempnacionem pe¹⁵ne pro rata iurium eorum inter ipsos, et nichilominus ipsos pontes et¹⁶] que(m)libet eorum facere et fieri facere teneantur. Et potestas vel officialis ad hoc¹⁷] deputatus teneatur in pena quinquaginta librarum, quam si senis fecerit¹⁸] incurat ipso facto, ellapo dicto t(er)mino inquirere et facere videri predicta¹⁹] et condempnare illos qui predicta neglexerint adimplere. Et potestas²⁰] teneatur et faciat preconizari hoc statutum quolibet mense in pena predicta,²¹] quam si senis fecerit incurat ipso facto.²²

LXVIII. Omnes qui ducunt vel ducent aquas per rivos eciam macinatorios et alios²³] quoscumque rivos vel adaquatoria et scavizant vel scavizabunt aliquas stra²⁴]tas publicas vel privatas teneantur facere seu fieri facere super ipsis stratis²⁵] ubi scavizant ipsas stratas, usque ad tres menses proximos venturos vel quam cicius²⁶] fieri poterit, pontes ydoneos de bono lignamine sufficientes et bonos,²⁷] ita quod possint libere et tute equitari et carezari et fiant in medio cuius²⁸]libet ipsarum stratarum, sub pena centum sol(dorum) Plac(entinorum), que pena centum sol(dorum) Plac(entinorum)²⁹] solvatur per illos qui ducunt ipsos rivos seu adaquatoriois, dividendo³⁰] ipsam condempnacionem pene inter ipsos pro rata iurium ipsorum. Et nichilominus³¹] ipsos pontes et quenlibet eorum facere et fieri facere teneantur. Et potestas³²] seu officialis ad hoc deputatus teneatur in pena vigintiquinque librarum Plac(entinorum),³³] quam si senis fecerit incurat ipso facto, ellapo dicto termino inquirere et³⁴] facere videri predicta et condempnare illos qui predicta neglexerint adimplere. ||^{63r} Et potestas faciat preconizari publice quolibet mense dictum statutum in pena¹] predicta, quam si senis fecerit incurat ipso facto, salvo statuto quod loquitur de pontibus²] lapideis in certis casibus et stratis fiendis quod in suis casibus observetur.³

LXVIII. *De extracione aque rivorum pena^{bbb}*

Statutum est et diucius observatum quod si quis aceperit aquam vel extraserit de⁴] aliquo rivo non suo vel de rivo in quo habuerit partem ea die vel hora quam⁵] habere non debuerit vel ultra suam partem quam habere debuerit, condempnetur qualibet⁶] vice et solvat pro banno qualibet vice quadraginta sol(dos) Plac(entinorum) et da(m)pnum emendet⁷] dampnum passo. Et presumatur acepisse dictam aquam ille in cuius pratis vel terris⁸] inventa fuerit dicta aqua. Et credatur domino dicte aque seu rivi vel ei qui est⁹] in possessione vel quasi iuris dicte aque seu rivi suo sacramento de predictis¹⁰] et quolibet predictorum et de dampno proprio et quantitate da(m)pni quam et quod rece¹¹]pit occasione predicta usque in viginti sol(dos) Plac(entinorum) et ultra in quantum leigiptime petit¹²] probare.¹³

^{bbb} de extracione - pena aggiunto nello spazio bianco tra le due rubriche.

LXX. Nemo faciat in aliquo rivo clusam aliquam nisi de assidibus, in pena pro¹⁴ qualibet vice .XX. sol(dorum) Plac(entinorum), et nichilominus ad removendum dictam clusam teneatur.¹⁵

LXXI. Statutum est et longo t(em)pore observatum quod si plures homines fuerint habentes¹⁶ aquam seu rivum comunem et unus vel aliqui dictorum consortium vel omnes¹⁷ duxerit vel duxerint dictam aquam et fecerit cavum seu lectulum rivi vel¹⁸ canales vel alia necessaria, que fuerint de necessitate causa ducendi aliquam¹⁹ aquam seu rivum, quod illi consortes qui non solverint seu nollent solvere²⁰ suam partem eos contingentem de dictis expensis necessariis cum consensu²¹ consortis vel ipso legiptime requisito et expectato legiptime t(em)pore, silicet²² spacio trium dierum, non possit nec debeat uti dicta aqua nec habere nec tollere²³ suam partem dicte aque aliqua occasione vel modo, nisi primo restituat massario²⁴ rivi vel illi qui dictas expensas fecerit dictas expensas eum contingentes. Nec²⁵ possit nec debeat habere aliquem cavum per quem possit extrahere aquam²⁶ de dicto rivo. Et si haberet dictum cavum, potestas vel eius iudices teneantur²⁷ compellere eum vel eos facere explanare dictum cavum seu adaquatorium²⁸ infra octo dies postquam fuerit sibi denunciatum. Et qui contra fecerit²⁹ condempnetur et teneatur potestas eum condempnare et auffere pro banno³⁰ centum sol(dos) Plac(entinorum) pro qualibet vice.³¹

LXXII. Statutum est quod si plures sunt consortes habentes aliquem rivum ||^{63v} vel aquam comunem et aliquis eorum voluerit dividere et partiri dictam¹ aquam per partitorium, quod potestas seu iudex malficiorum co(m)pellant infra² brevem dilactionem illos consortes, qui nollent hoc facere, dividere et partiri³ dictam aquam et solvere suam partem dicti partitorii et expensas que fierent⁴ in predictis. Et interim ille ex consortibus qui fecerit ipsas expensas possit ni⁵chilominus interim retinere ipsam aquam et uti parte consortis quounque⁶ ipse expense sibi fuerint restitute.⁷

LXXIII. Statutum est et magno t(em)pore observatum quod quindena rivorum acipiatur ab⁸ illis qui habent ius acipiendo ipsam qualibet die veneris in occasu solis⁹ et retineatur usque ad diem dominicam sequentem in occasu solis. Et quicumque¹⁰ aliter tenuerit vel aceperit ipsam quindenam puniatur qualibet vice in .XL.¹¹ sol(dis), et nichilominus teneatur emendare omne dampnum ex hoc dampnificatis.¹²

LXXIII. Ordinatum est et diu obtentum quod illi ad quos pertinet quindena aquarum¹³ possint ipsam quindenam extraere, acipere et ducere per terras alienas, solvendo¹⁴ extimacionem terre, cavi et lecti per quem acipitur et ducitur ipsa quindena domino¹⁵ seu dominis, cuius seu quorum fuerit ipsa terra extimanda arbitrio boni viri.¹⁶

LXXV. Nulli liceat in pena .LX. sol(dorum) pro qualibet vice acipere vel ducere aliquam ¹⁷| quindenam ex aliquo rivo, nisi prius tota quindena dicti rivi fuerit divissa ¹⁸| inter habentes ius ipsius quindene, que quindena dividatur inter habentes ius ¹⁹| in ea. Et habeat quilibet de ipsa quindena pro rata iuxta quantitatem teste ²⁰| terre et trabucorum teste terre quam habet ipsi rivo faciendo ipsam divisionem ²¹| iuxta numerum trabucorum teste terre contigue ipsi rivo. Ad quam ²²| divisionem fiendam teneatur potestas seu iudex malleficiorum, ad postulacionem cuius²³|cumque habentis facere in ipsa quindena, requiri seu requiri facere omnes habentes ²⁴| facere in ipsa quindena et eis statuere certam diem pro termino ad ipsam divi²⁵ssionem fiendam per magistros aquarum. Et si quis non interfuerit dicta die, ²⁶| non impediatur ob hoc ipsa divissio sed fiat per ipsos magistros iuxta ²⁷| formam prelibatam, de qua divisione et assignacione que fiet cuilibet ²⁸| et secundum quod fiet cuilibet conficiatur publicum instrumentum. § Hoc addicendo ²⁹| quod illi qui solverint expensas predice divisionis possint partem quindene non ³⁰| solvencium retinere et uti quoisque solverint ipsarum expensarum suam partem. ³¹| Et hoc statutum legatur in publica concione et credetur publice per civitatem ||^{64r} semel in quolibet mense madii. Et teneatur potestas et iudex malleficiorum hoc statutum ¹| inviolabiliter observare, in pena vigintiquinque librarum, quam incurat ipso facto ²| si secus duxerit faciendum.³

LXXVI. Omnia data et concessiones iurium aquarum, facta et fienda per camararium ⁴| communis Plac(entie), de quibus publico constiterit instrumento, rata et firma sint, sal⁵vo statuto quod loquitur de possessionibus vel quasi per viginti annos aquarum et ⁶| rivorum, quibus per hoc statutum nullum preiudicium intelligatur esse factum.⁷

LXXVII. Quando fiunt divisiones aquarum in episcopatu Plac(entie) teneatur potestas mitere ⁸| unum ex iudicibus suis, videlicet iudicem malleficiorum, qui intersit ipsis divisionibus ⁹| ad hoc ut rixe et scandala que inde oriri possent evitentur.¹⁰

LXXVIII. Statutum est et antiquitus observatum quod quilibet camararius communis Plac(entie) debeat ¹¹| et possit vendere et concedere precio consueto cuilibet persone civitatis et episcopa¹²tus Plac(entie), que sit supposita iurisdictioni ipsius communis et que faciones substi¹³neat pro ipso communi, emere volenti iura aquarum tam surtuminum, scollaturarum, ¹⁴| pluvianarum et aliarum aquarum quam fluminum civitatis et districtus Plac(entie). ¹⁵| Et emptor possit ipsas aquas tollere et menare sua libera voluntate ¹⁶| per terras alienas, habendo domini terrarum mendam dampni eorum, si voluerint, ¹⁷| aut quindenam ipsius aque, et hoc locum habeat tam in preteritis quam in futuris, ¹⁸| salvo statuto quod loquitur de illis qui fuerunt in possessione vel quasi per viginti ¹⁹ annos continuos ducendi aquam seu in possessione vel quasi ipsarum aquarum ²⁰| vel rivorum.²¹

LXXVIII. Statutum est antiquum quod omnes rivi civitatis Plac(entie) qui non sunt terminati ²² vel mitiplanati ad postulacionem cuiuslibet cuius interest terminentur et fondentur ²³ et mitiplanentur per magistros aquarum et manuteneantur per illos qui du²⁴cunt aquam secundum quod terminati et mitiplanati fuerint per magistros, ad ²⁵ que adimplenda potestas teneatur in pena vigintiquinque librarum Plac(entinorum).²⁶

LXXX. Item statutum est quod traverse rivorum qui labuntur per civitatem Placencie ²⁷ et maxime per burgum ita aptentur quod cara et birocia possint duci per ²⁸ stratas iuxta dictos rivos commode sine detimento bovum et plaustrorum.||^{64v}

LXXXI. Statutum est quod nulla persona que inventa fuerit ire vel reddire per rippas ¹ alicuius rivi causa ducendi aquam ad adaquandum prata seu terras, seu causa ² custodiendi aquam rivorum, non possit vel debeat acusari nec modo aliquo conde(m)p³|nari, dummodo non dederit seu non fecerit dampnum in aliquibus rebus.⁴

LXXXII. Statutum est antiquum quod omnes habentes pontilia, lapides, sedilia, sepes ⁵ et banca prestancia impedimentum in rivo comunis, qui labitur ad palacium communis ⁶ ab ecclesia Sancte Brigide citra usque ad dictum palacium, teneantur et debeat ⁷ ea penitus removere seu removeri facere, vel saltim ipsum rivum eorum ⁸ expensis propriis mondare seu mondari facere, cum dicatur quod occasionibus ⁹ suprascriptis suprascriptus rivus non habeat nec habere possit commode decursum.¹⁰

LXXXIII. Rubrica de pena custodum prodencium vel male custodiencium castra¹¹
de pena male custodientium castra^{ccc}

Siquis capitaneus vel custos communis Plac(entie) proditorie vel dolo perdidit ¹² vel occupari permiserit per aliquos aliquod castrum, turim vel fortiliciam ¹³ contra commune Plac(entie), capite puniatur et bona eius nichilominus publicentur. ¹⁴ Si vero pro malla custodia puniatur arbitrio potestatis, personarum et facti qualitate ¹⁵ inspecta.¹⁶

de pena villarum non capientium malefactores^{ddd}

LXXXIII. Siquis capitaneus vel custos alicuius castri vel loci se absentaverit ab ipsa ¹⁷ custodia vel minus bene custodierit, puniatur arbitrio potestatis.¹⁸

^{ccc} *nel margine sinistro.*

^{ddd} *nel margine sinistro.*

LXXXV. Rubrica de penis villarum non capiencium mallefactores¹⁹
Quoniam iure testante negligere cum possis perturbare perversos, ni²⁰chil aliud est quam
fovere, volentes eos qui negligunt prosequi et capere²¹ mallefactores penis debitis
cohercere, statuimus quod si aliqua²² robaria vel homicidium facta vel factum fuerit in
aliqua villa seu²³ in aliquo loco districtus Plac(entie) vel eius territorio teneantur et
debeant²⁴ homines dicte ville et loci, in quo vel cuius territorio facta fuerit²⁵ ipsa
robaria vel homicidium, et homines villarum et locorum circun²⁶stancium, videlicet
locorum et villarum confinancium territorio dicte²⁷ ville vel loci, postquam clamor fuerit
levatus curere et prosequi et²⁸ capere ipsos robatores vel homicidas et in forcia communis
Plac(entie)²⁹ presentare vel saltim, si robaria facta fuerit, predam ab eis auffere³⁰ et
recuperare et eam restituere derobatis. Quod si predictos robatores ||^{65r} vel homicidas non
ceperint ut predictur, puniantur omnes simul et coniunc¹tim dicte ville et loca in
vigintiquinque libris Plac(entinorum), et nichilominus extima²cionem dicte robarie
teneantur emendare dampnum passo. § Teneantur eciam³ omnes ville et loca per quorum
territoria ducentur ipse robarie post quam levatus⁴ fuerit clamor, ita quod ipse clamor
possit in ipsis villis exaudiri, prosequi et capere⁵ ipsos derobatores vel saltim predam ab
ipsis auffere et recuperare. Quod⁶ si predicta non fecerint, teneantur contribuere ad
solvendum dictas penam et⁷ emendacionem dampni cum villis et hominibus supradictis.
§ Si vero percussio⁸ fieret cum ferro cum sanguinis effusione, teneantur homines dicte
ville vel⁹ loci, in quo vel cuius territorio facta fuerit ipsa percussio, capere et in forciam
¹⁰ potestatis presentare percussorem in pena decem librarum Plac(entinorum) ipsi ville
vel loco,¹¹ et si sine fero et cum sanguinis effusione in quinque libris Plac(entinorum).
Ad¹² quas contribuciones condempnacionum et emendarum eciam teneantur omnes¹³
nobiles in ipsis villis et locis seu territoriis eorum habitantes. Sed ad predicta¹⁴ pupili et
vidue minime teneantur. Et predicta locum habeant non obstantibus¹⁵ aliquibus statutis,
provisionibus vel reformacionibus hinc retro factis que in¹⁶ predictis vel circa ea
decetereo non vendicent sibi locum. Et si questio aliqua¹⁷ de predictis oriretur, possit et
debeat cognosci sumarie et de plano, sine¹⁸ figura et strepitu iudicii et libelli oblacione,
quolibet die feriato et¹⁹ non feriato. Et dictum statutum non vendicet sibi locum si
homines villarum, de²⁰ quibus fit mencio in dicto statuto, non fuerint negligentes in
capiendo dictos²¹ malefactores et in recuperando dictas robarias. Et quod ubi dicit de
pena²² .XXV. librarum, intelligatur si villa fuerit a .L. focollaris supra, et si fuerit ab inde²³
infra usque in .XXV. focolariis, in .XXV. libris, et ab inde infra, in .X. libris²⁴
Plac(entinorum). Et quod hoc statutum presens non vendicet sibi locum si homicidium,²⁵
robaria vel percussio fieret extra habitacionem villarum de nocte. Et ubi dicit²⁶ supra de
nobilibus intelligatur et de omnibus habitantibus pro maiori parte anni²⁷ in dicta villa. Et
predicta locum habeant in questionibus et litibus preteritis,²⁸ pendentibus et futuris et
quilibet qui fecerit aliquod dictorum malfectorum²⁹ propter quod dictae ville seu aliqua
earum fuerint condempnate, teneantur ad³⁰ solvendum et restituendum que propterea
aliquid solverent occasione aliquarum³¹ condempnacionum que propterea fierent vel
emendationum dictarum robariarum.³² Et quod rector civitatis Plac(entie) qui nunc est et
pro t(em)poribus erit teneatur³³ personaliter detinere dictum malfactorem, donec
restituerit in peccunia³⁴ numerata dictis villis totum illud quod dictae ville seu aliqua

earum³⁵] solverint occassione dictarum condemnacionum vel dampnum emendacionum
||^{65v} cum expensis et dampnis quod dicte ville propterea haberent vel substi¹nerent.²

LXXXVI. Rubrica de penis vicinarum non capientium malefactores³

de penis vicinorum non capientium malefactores^{eee}

Statuimus quod si aliquod homicidium factum fuerit de die, videlicet a⁴] sono ca(m)pane communis que pulsatur in aurora diei usque ad tertium sonum ipsius⁵] ca(m)pane que pulsatur in sero, in aliqua platea, strata vel via civitatis Plac(entie) vel⁶] suburbiorum, et homines illius vicinie in qua fuerit dictum homicidium perpetratum⁷] non ceperint ipsum homicidam et in forciam potestatis vel rectoris non presen⁸]taverint, puniantur vicini dicte vicinie, si in dicta vicinia fuerint a duodecim vici⁹]nis supra, in decem libris, et si ab inde infra in centum sol(dis) Plac(entinorum). Et si ali¹⁰]qua ferita facta fuerit cum ferro cum sanguinis effusione puniantur in decem¹¹] libris dicti vicini si non ceperint percussorem. Et sine effusione sanguinis cum ferro¹²] puniantur in centum sol(dis) et eodem modo si cum sanguine et sine fero.¹³] Et si dicta maleficia facta fuerint in domo alicuius, teneantur ipsi vicini, postquam¹⁴] levatus fuerit clamor, curere et capere ipsum homicidam vel percusorem¹⁵] in penis predictis, secundum quod dicta mallefficia distinguntur. Et omnes qui fuerint¹⁶] in domo predicta, sive de nocte sive de die, teneantur dictum mallefactorem¹⁷] capere vel saltim clamare alta voce post eum, quod si non fecerint te¹⁸]neantur ad medietatem dicte pene, prout distinguntur supra in quolibet¹⁹] malleficio predicto. Salvo quod, habito respectu ad paucitatem numeri ipsorum vi²⁰]cinorum et qualitatem facti, potestas seu rector Plac(entie) dictas penas possit,²¹] si sibi videbitur, mitigare. Et ad predicta pupili et vidue minime²²] teneantur. Que condemnaciones vicinarum pro medietate secundum patrimonia²³] et pro alia medietate secundum capita dividantur. Et predicta omnia et singula²⁴] locum habeant non obstantibus aliquibus statutis, provisionibus vel reformacionibus²⁵] hinc retro factis que in predictis vel circa ea decetereo non vendicent sibi²⁶] locum. Et ad predicta non teneantur dicte vicinie vel vicini quando minores²⁷] sedecim annis vel publici ribaldi vel publice meretrices se adinvicem²⁸] altercarent vel percuterent et quod quilibet qui fecerit aliquod dictorum mallefiorum²⁹] propter quod aliqua vicinia fuerit condemnata teneatur ad solvendum et resti³⁰]tuendum dicte vicinie totum illud quod propterea dicta vicinia occassione dicte condempna³¹]cionis aliquid solveret. Et quod rector civitatis Plac(entie), qui nunc est et pro t(em)poribus³²] erit, teneatur personaliter detinere dictum mallefactorem, donec restituerit³³] in peccunia numerata dicte vicinie totum illud quod dicta vicinia occassione dicte condemnacionis³⁴] solverit, cum expensis et dampno quod propterea dicta vicinia haberet vel substineret. ||^{66r} Et predictum statutum non vendicet sibi locum in homicidiis, percussionibus¹] et vulneracionibus factis et fiendis in plateis comunis, burgi et maioris ecclesie.²

^{eee} nel margine sinistro.

LXXXVII. Rubrica de penis massariorum et consulum non denunciancum homicidia et feritas³

de penis consulum non denunciantium homicidia^{fff}

Omnes massarii viciniarum civitatis Plac(entie) infra tres dies et consules villarum et locorum⁴ districtus Plac(entie) infra quinque dies teneantur denunciare potestati vel iudici malficiorum⁵ omnia homicidia, feritas et robarias et incendia que facte fuerint in viciniis⁶ eorum quantum ad ipsos massarios et in villis eorum seu territoriis ipsarum villarum et⁷ locorum quantum ad ipsos consules, in pena centum sol(dorum) cuilibet massario et consuli⁸ qui predicta duxerint negligenda.⁹

LXXXVIII. Rubrica de penis ocidencium vel furancium canes¹⁰

de penis furantium canes^{ggg}

Siquis furatus fuerit canem alterius vel ociderit puniatur in centum sol(dis).¹¹

LXXXVIII. Rubrica de falsa moneta¹²

de falsis monetis^{hhh}

Quicumque fabricaverit vel fabricari vel fieri fecerit monetam falsam igne co(m)¹³buratur, taliter quod moriatur. Qui vero monetam tonderit vel tondi fecerit incidatur¹⁴ ei manus, nisi comuni Plac(entie) solvat usque ad decem dies post condempnacionem¹⁵ trecentas libras Plac(entinorum).¹⁶

LXXXX. Qui monetam falsam dolose expendiderit seu expendi fecerit a quinque sol(dis)¹⁷ supra usque in .X. sol(dos) puniatur in vigintquinque libris Plac(entinorum), a decem sol(dis) supra¹⁸ usque in viginti sol(dos) puniatur in .L. libris, a .XX. sol(dis) supra usque in .XL. in centum¹⁹ libras et ab inde supra in trecentis libris. Quas trecentas libras nisi solverit usque²⁰ ad decem dies post condempnacionem, ab eo manus et pes abscidantur.²¹

LXXXI. Rubrica de pena vendencium vel emencium imbreviaturas notariorum²²

de penis vendentium et ementium imbreviaturas notariorumⁱⁱⁱ

Nullus audeat emere vel vendere aliquas imbreviaturas alicui notarii vivi²³ vel defunti, in pena vigintquinque librarum tam emptori quam venditori. Et²⁴ teneatur potestas hoc facere preconizari infra mensem ab introytu sui²⁵ regiminis et quilibet possit acusare et habeat medietatem²⁶ dicte pene.||^{66v}

^{fff} nel margine sinistro.

^{ggg} nel margine sinistro.

^{hhh} nel margine sinistro.

ⁱⁱⁱ nel margine sinistro.

LXXXXII. Rubrica de pena subvertencium pacificum statum civitatis Plac(entie)¹
Quoniam de iure naturali est ut patrie pareamus, qua languente necesse est² penates omnium cum dolore cui quilibet ut prosit nascitur, adeo ut non sint lugen³ di de iure si moriantur contra patriam venientes, toto nisu insistimus sta⁴tutis prosequi comune exicium, videlicet patrie affectantes, statuentes quod omnes⁵ qui tractaverint vel ordinaverint publice vel privatim pacificum statum⁶ civitatis et districtus Plac(entie) subvertere vel removere, faciendo dolose⁷ vel eciam ordinando rebellionem ipsius civitatis vel alicuius castri vel fortis⁸ licie districtus Plac(entie), tanquam lese maiestatis rei et hostes patrie capi⁹ te puniantur et nichilominus bona eorum comuni Plac(entie) publicentur.¹⁰

LXXXXIII. Rubrica de pena prohybencium capi vel auferencium mallefactores de forcia potestatis vel eius familie¹¹
Siquis per vim vel metum illatum vel minas illatas per eum prohybuerit aliquem¹² malefactorem capi per potestatem vel eius familiam vel alium officialem communis Plac(entie)¹³ seu captum per ipsos de manibus vel forcia eorum abstulerit vel afferri seu¹⁴ aufugi, fecerit puniatur pena pecuniaria tantum arbitrio potestatis,¹⁵ inspecta qualitate personarum et delicti.¹⁶

LXXXXIV. Rubrica in accusacionibus ccesset inscriptio et pena talionis¹⁷
In accusacionibus non habeat locum inscripicio fienda per acusantem, nec eciam acu¹⁸ sans teneatur ad penam talionis, nisi de ipsa pena per statuta aliter sit provissum.¹⁹

LXXXXV. Rubrica de tormentis et questionibus²⁰
*de tormentis et questionibus*ⁱⁱⁱ
Quoniam ubi maius vertitur periculum caucius est agendum, provide statui²¹ mus quod potestas vel eius iudices seu aliquis ipsorum non possit nec eis²² liceat tormentare vel subicere alicui generi tormentorum aliquem civem²³ vel districtualem Placen(tie) occassione alicuius delicti sive maleficii, nisi²⁴ prius receptis omnibus probacionibus ab utraque parte, si quas voluerint²⁵ super maleficio vel delicto vel eorum occasione producere, quando proceditur²⁶ per acusam, et nisi completa inquisizione, si per viam inquisitionis procedi¹ contingenterit. Et tunc si per ipsas probaciones apparuerint legiptime presumptiones² et indicia manifesta, possit in tali maleficio vel delicto ad questiones³ et tormenta contra deliquentem vel malefactorem procedi. De quibus⁴ presumptionibus et indicis an sint legiptime, prius quam ad torturam procedatur,⁵ cognoscatur per iudices potestatis facto scrutinio privatim inter eos ad⁶ fabas albas et nigras. Ita quod per neminem possit decerni quis ponat⁷ fabam albam vel nigram. Et si maior pars ipsorum iudicium concordaverit⁸ quod sint legiptime presumptiones et indicia, possit modo predicto procedi ad⁹ questiones et tormenta, alias supersedeatur ipsis questionibus et

ⁱⁱⁱ nel margine sinistro.

tor¹⁰|mentis et non procedatur ad eas. De quibus scrutinio, declaracione et co¹¹|gnicione dictorum iudicum fiat ante ipsam torturam per unum ex notariis¹²| malleficiorum publicum instrumentum. Addicentes quod per solam famam non possit¹³| quis torqueri per potestatem vel eius iudices seu aliquem alium officiale¹⁴| communis Plac(entie). Et si potestas vel eius iudices seu aliquis ipsorum seu aliquis¹⁵| alius officialis communis Plac(entie) predicta non observaverint, incurat quilibet¹⁶| eorum penam centum librarum Plac(entinorum) ipso facto. Et confessio et quicquid sequitur¹⁷| ex ea et omnis processus factus, dicta solemnitate non servata, sint omnino¹⁸| cassi et non valeant ipso iure. Salvo quod predicta solemnitas non habeat¹⁹| locum quando proceditur contra aliquem occasione perdicionis civitatis²⁰| vel alicuius castri seu loci districtus Plac(entie) vel occasione homicidii vel²¹| strate robarie vel furti et assassinorum et incendiariorum.²²

LXXXVI. Rubrica de pena aurificum ponencium annullis quod non debent²³
de aurificibus^{kkk}

Nullus aurifex operetur de argento vel auro, nisi secundum ligam²⁴| et modum eis datum vel damdum per comune Plac(entie), nec in annulis²⁵| ponat litazinum sub lapidibus annullorum vel aliud per quod fraus aliqua²⁶| comitatur, in pena centum sol(dorum) Plac(entinorum) et emendacionis da(m)pni fiende²⁷| illis qui ob hoc fuerint dampnificati.²⁸

LXXXVII. Rubrica quilibet officialis eciam durante officio possit acussari et contra eum inquiriri^{67v}

Quilibet officialis communis Plac(entie), exceptis iudicibus et familia potestatis,¹| eciam durante officio suo possit coram potestate Plac(entie) a quocumque acusari²| vel denunciari et contra eum inquiri de quovis crimine vel delicto,³| contra quem officiale potestas possit et teneatur cognoscere et procedere⁴| sine libello, sumarie et sine strepitu et figura iudicii, diebus feriatis⁵| et non feriatis. Quas acusaciones et denunciaciones potestas recipere et⁶| super eis procedere teneatur.⁷

LXXXVIII. Rubrica de columbis domesticis non capiendis⁸

Puniatur in centum sol(dis) qui ceperit columbos domesticos in civitate⁹| Plac(entie) vel districtu pro qualibet vice, quam penam incurat ipso facto et¹⁰| quilibet possit acussare et habeat medietatem banni.¹¹

^{kkk} nel margine sinistro.

LXXXVIII. Rubrica de hereticis¹²

de hereticis^{III}

Sacrosancte Romane Ecclesie et vere et orchodose fidei cellatores, omnes¹³ hereticos, cuiusvis condicionis existant, fautores et receptatores ipsorum et¹⁴ quoscumque dantes eis auxilium, consilium vel favorem publice vel priva¹⁵ tim atque omnem hereticam pravitatem totis viribus et statutorum acule¹⁶ is prosequentes bannimus, difidamus et bannitos et difidatos ta(m)quam¹⁷ lese maiestatis reos et animarum hostes censemus. Et tanto gravi¹⁸ us quanto selaracius est divinam quam t(em)poralem offendere maiestatem¹⁹ statuentes quod potestas et eius iudices et omnes rectores et officiales²⁰ communis Plac(entie) presentes et futuri teneantur capere ipsos hereticos et fau²¹ tores et receptatores eorum et dare auxilium et favorem totis viribus²² venerabilibus viris dominis episcopo Plac(entie) et inquisitoribus heretice pravita²³ is et cuiuslibet eorum nunciis et officialibus ad ipsos hereticos fautores²⁴ et receptatores prosequendos et capiendos et in forciam ipsorum dominorum²⁵ ponendos, et nichilominus postquam fuerint per ipsos condemnati et²⁶ traditi curie seculari ipsos punire, omni mora postposita, iuxta cano²⁷ nicas et legiptimas sanciones. Et teneantur dicti rectores in in²⁸ troytu sui regiminis iurare de observando inviolabiliter omnia iura²⁹ canonica et civilia et statuta edita contra ipsos hereticos vel ||^{68r} fienda. Addicentes quod omnes constituciones felicis memorie santissi¹ mi patris et domini domini Innocencii summi pontificis et quas serenissimus² princeps dominus Fredericus Romanorum imperator semper Augustus eddiderunt con³ tra ipsos hereticos et hereticam pravitatem et quas ipse sanctissimus pon⁴ tifex iunxit et mandavit inseri in statutis, in ipsis nostris statutis et⁵ volumine statutorum inserantur et pro insertis totaliter habeantur atque inviolabiliter⁶ observentur, quorum forma talis est.⁷

«Innocencius episcopus servus servorum Dei, dilectis filiis potestatibus sive rectoribus,⁸ consilio et communitatibus civitatum aliorumque locorum per Italianam constitutis, salutem⁹ et apostolicam benedictionem. Ad extirpanda de medio populli Christiani heretice pra¹⁰ vitatis zinzania, que abundancius solito sucreverunt, superseminan¹¹ te illa licencius his diebus homine inimico, tanto studiosius iuxta¹² comissam vobis solicitudinem instidare proponimus, quanto perniciosius¹³ negligerimus eadem in necem catholica seminis pervaegari. Volentes¹⁴ autem ut adversus huius modi nequicie operarios conservant, stentque no¹⁵ biscum ecclesie filii ac ortodoxie fidei cellatores, constituciones quas¹⁶ dam ad excupacionem heretice pestis edidimus a vobis ut fidelibus¹⁷ eiusdem fidei defensoribus exacta diligencia observandas, que seriatim¹⁸ inferius continentur. Quo circa universitati vestre per apostolica scripta man¹⁹ damus, quatinus singuli constituciones easdem conscribi in vestris²⁰ capitularibus facientes, nullis inde temporibus abolendas, secundum eas²¹ contra omnem heresim se adversus hanc sanctam ecclesiam extolentem²² sine omissione aliqua procedatis. Alioquin, dilectis filiis inquisi²³ toribus heretice pravitatis ordine predictorum et minorum et eorum sin²⁴ gulis damus vestris literis in mandatis, ut singulos per excomunicacionem²⁵ in personas et interdicta in terram appellatione remota compellant.²⁶ Constituciones autem sunt hec:²⁷ “Statuimus ut potestas seu rector, qui civitati preest, vel loco alii²⁸ adpresens, aut pro

^{III} nel margine sinistro.

t(em)pore prefuerit in futurum in Italia, iuret preci²⁹sse ac sine tenore aliquo attendere inviolabiliter et servare, ||^{68v} ab omnibus conservari toto t(em)pore sui regiminis in civitate vel loco sui regi¹minis quam in terris sue dicioni subiectis omnes et singulas tam inscriptas² quam alias constituciones et leges tam canonicas quam civiles, editas contra³ hereticam pravitatem. Et super his precise servandis recipient a quibuslibet sibi⁴ in potestaria vel regimine sucedentibus iuramenta, que qui prestare⁵ noluerint pro potestatibus vel rectoribus nullatenus habeantur, et que ut potestas⁶ vel rectores fecerint nullam penitus habeant firmitatem nec ullus tene⁷atur aut debeat sequi eos, eciam si de sequella prestanda eis exhibuerit iu⁸ramentum. Quod si potestas vel rector aliquis hec omnia et singula servare⁹ noluerit vel neglexerit, preter notam periurii et perpetue iacturam infamie,¹⁰ ducentarum marcharum penam incurrat, que irremisibiliter exigantur ab eo et¹¹ in utilitatem communis cui preest integre convertantur, et nichilominus ut¹² periurius et infamis et tanquam hereticorum fautorum de fide suspectus offici¹³cio et honore sui regiminis spoliatur, nec ulterius potestas seu rector¹⁴ habeatur in aliquo, aut decetere ad aliquam dignitatem vel officium¹⁵ publicum nullatenus assumatur.¹⁶ Idem quoque potestas vel rector cuiuslibet civitatis vel loci, in principio¹⁷ sui regiminis, in publica concione more solito congregata, banno civitatis¹⁸ vel loci supponat tanquam pro malleficio omnes hereticos utriusque sexus,¹⁹ quocumque nomine censeantur, et teneantur bannum huiusmodi a suis predece²⁰ssoribus positum confirmare. Precipue autem quod nullus hereticus vel here²¹tica decetere habitet vel moretur aut supersistat in civitate seu loco²² aliquo iurisdictionis aut districtus eiusdem. Et quicumque ipsum²³ vel ipsam invenerit libere capiat vel capere possit impune et²⁴ omnes res ipsius vel ipsorum eis licenter auferre que sint auferencium²⁵ pleno iure, nisi auferentes huiusmodi sint in officio constituti.²⁶ Idem quoque potestas seu rector, infra tertium diem post introytum²⁷ regiminis sui, duodecim viros probos et catholicos et duos²⁸ notarios et duos servidores, vel quot quot fuerint necesarii,²⁹ instituere teneatur, quos diocesanus, si presens extiterit et interesse³⁰ voluerit, et duo fratres predicatorum et duo minores ad hoc a suis³¹ prioribus si conventus ibi fuerint eorumdem ordinum deputati duxerint³² elligendos. Instituti autem huiusmodi et electi, possint et debeant||^{69r} hereticos et hereticas capere et eorum bona illis auffere et facere¹ auferi per alios et procurare hec tam in civitate quam in tota eius iu²risdictione atque districtu plenarie adimpleri et eos ducere et duci³ facere in potestatem diocesani vel eius vicarii seu inquisitorum.⁴ Teneatur autem potestas seu rector quilibet, in expensis communis cui preest, facere⁵ duci eosdem hereticos ita captos quoco(m)que diocesanus vel eius⁶ vicarius seu inquisitores predicti in iurisdictione vel districtu dio⁷cesani episcopi, seu civitatis vel loci voluerint illos duci. Officialibus⁸ vero predictis plena fides adhybeatur de his omnibus que ad eorum offici⁹cium pertinere noscantur, sine aliquo specialiter prestito iuramento, prohi¹⁰bitione aliqua in contrarium non admissa, ubi duo vel tres seu¹¹ plures presentes fuerint ex eisdem.¹² Porro cum officiales huiusmodi elliguntur, iurent hec omnia exequi¹³ fideliter et pro posse ac super his semper meram dicere veritatem, quibus¹⁴ ab omnibus in his que ad eorum officium pertinent plenius pareatur.¹⁵ Tam dicti duodecim quam servidores et notarii pretaxati simul vel divissim¹⁶ plenaria precipendi sub pena et banno que ad officium suum pertinent¹⁷ habeant potestatem. Potestas autem vel rector teneatur habere firma et rata¹⁸ omnia precepta que occasione officii sui fecerint duo ex

ipsis seu plures¹⁹ et penas exigere non servancium. Quod si dictis officialibus aliquo t(em)pore²⁰ aliquod dampnum contingerit in personis vel rebus pro suis officiis exe²¹quendis a comuni civitatis vel loci per restitucionem plenariam serventur²² indemnes. Nec ipsi officiales vel eorum heredem possint aliquo²³ t(em)pore conveniri de his que fecerint vel pertinent ad eorum officium,²⁴ nisi secundum quod eisdem diocesano et fratribus et inquisitoribus vide²⁵bitur expedire. Ipsorum autem officium duret tantomodo per sex menses,²⁶ quibus completis potestas totidem teneatur subrogare officiales,²⁷ secundum formam prescriptam. Qui predictum officium secundum formam eamdem²⁸ in aliis sex mensibus sequentibus exequantur. Sane ipsis officiis detur de camara communis civitatis vel loci, quando exeunt³⁰ civitatem aut locum pro hoc officio exequendo unicuique pro quolibet ||^{69v} die decem et octo imperiales in pecunia numerata quos potestas vel rector¹ teneatur eis dare vel dari facere infra diem tertium postquam ad eamdem² reddierint civitatem vel locum. Et insuper habeat terciam partem bonorum³ hereticorum et receptatorum eorum que occupaverint vel multarum ad⁴ quas fuerint condempnati secundum quod inferius continetur et hoc salario sint⁵ contenti. Sed ad nullum aliud quod istud officium i(m)pediat vel impedit⁶ possit ullo modo officium vel eciam exercitum compellantur. Nullum⁷ eciam statutum conditum vel condendum eorum officium ullo modo⁸ valleat impedire. Et si quis horum officialium propter ineptitudinem⁹ vel inertiam vel occupacionem aliquam vel excessum diocessano et fratribus¹⁰ supradictis visus fuerit amovendus ipsum ad mandatum vel dictum eorum,¹¹ teneatur amovere potestas aut rector et alium secundum formam prescriptam¹² substinere loco eius. Quod si quis eorum contra fidem et scenceritatem officii¹³ sui in favorem heresis deprehensus fuerit excessisse, preter notam infamie¹⁴ perpetue quam tanquam fautor hereticorum incurrat per potestatem et rectorem¹⁵ ad diocesani loci et dictorum fratrum vel inquisitorum arbitrium puniatur.¹⁶ Potestas preterea militem suum vel alium assessorem, si diocesanus vel¹⁷ eius vicarius aut inquisitores a sede apostolica deputati seu dicti officiis¹⁸ petiverint, cum ipsis officialibus mitere teneatur et cum ipsis eorum¹⁹ officium fideliter exercere. Quilibet eciam si presens intra vel²⁰ requisitus fuerit teneatur tam in civitate quam in iurisdictione vel distri²¹ctu quolibet die ipsis officialibus et eorum sociis consilium et iuva²²men quando voluerint hereticum vel hereticam capere vel spoliare aut²³ inquirere seu domum vel locum aut addictum aliquem intrare pro²⁴ hereticis capiendis sub librarum vigintiquinque imperialium pena vel banno²⁵ universitas autem burgi sub pena et banno librarum .C. villa vero librarum²⁶ .L. imperialium pro qualibet vice solvenda in peccunia numerata. Quiconque autem²⁷ hereticum vel hereticam captum vel captam afferre de manibus²⁸ capiencium vel capientis ausus fuerit vel defendere ne capiat²⁹ seu prohibere aliquem incoare domum aliquam vel curtem seu locum ||^{70r} aliquem ne capiant inquirant ibidem iuxta legem Padue promulga¹tam per Fredericum tunc imperatorem, publicatis bonis omnibus imperpetuum² rellegetur et domus illa a qua prohibiti fuerint sine spe redificandi³ fonditus destruatur, et bona que reperta ibi fuerint fiant capiencium⁴ ac si heretici fuissent ibi inventi. Et tunc propter hanc prohybicionem vel⁵ impeditiionem speciale burgus componat comuni libras .CC. et villa libras .C. ⁶ et vicinia tam burgi quam civitatis libras .L. imperiales in peccunia numerata,⁷ nisi infra terciam diem ipsos defensores vel defensorem hereticorum⁸ potestati captos duxerint personaliter presentandos. Teneatur

insuper⁹ potestas seu rector quilibet omnes hereticos et hereticas, qui capti¹⁰ amodo fuerint, custodiri facere sub expensis communis loci sui cui preest per¹¹ viros catholicos ad hoc electos a diocesano, si fuerit presens, et fratribus¹² supradictis vel inquisitoribus in aliquo speciali carcere tuto et secuto, in¹³ quo ipsi soli detineantur seorsum a latronibus et bannitis donec de¹⁴ ipsis fuerit diffinitum. Si quando aliqui vel aliique non heretici pro¹⁵ captis hereticis ipsis non contradicentibus fuerint assignati vel se¹⁶ forssitam assignaverint predicti suppositi perpetuo carcere mancipentur¹⁷ et heretici nichilominus reddire et assignari cogentur et qui hunc¹⁸ dolum fecerint iuxta legem predictam bonis omnibus publicatis in¹⁹ perpetuum rellegentur. Teneatur insuper potestas vel rector cum bono²⁰ et seculo comitatu omnes hereticos, quocumque nomine censeantur, infra²¹ quindecim dies postquam fuerint capti diocesanno vel eius speciali²² vicario seu hereticorum inquisitoribus presentare pro examinacione de²³ ipsis et eorum heresi facienda. Dampnatos vero de heresi per²⁴ diocesanum vel eius vicarium seu inquisitores predictos potestas vel²⁵ rector vel eius nuncius specialis quos sibi relicts recipiat statim²⁶ vel infra quinque dies administrus, circa eos constituciones contra²⁷ tales editas servaturus. Teneatur preterea potestas seu rector²⁸ omnes hereticos, quos captos habuerit, cogere circa membra dimi²⁹nucionem et mortis periculum tamquam vere latrones et homici³⁰ das animarum et fures sacramentorum Dei et fidei christiane, erores³¹ suos expresse faceri et acussare alios hereticos quos sciunt,³² et bona eorum et credentes et receptatores et defensores³³ eorum sicut coguntur fures et latrones rerum t(em)poralium acusare ||^{70v} suos complices et faceri maleficia que fecerint. Domus autem in¹ qua repertus fuerit aliquis hereticus vel heretica sine spe ulla rehē²dificandi fonditus destruatur, nisi dominus domus eos ibidem pro³curaverit reperiri. Et si dominus domus illius alias domus habuerit⁴ continguas illi domui, omnes ille domus similiter destruantur, et bona⁵ que inventa fuerint in domo illa et in domibus illis adherentibus publi⁶centur et fiant auferencium, nisi auferentes fuerint in officio constituti.⁷ Et insuper dominus domus illius, preter notam infamie perpetue quam incurat,⁸ componat comuni civitatis vel loci quinquaginta libras imperiales in pecunia⁹ numerata, quam si non solverit in perpetuo carcere decludatur. Burgus autem¹⁰ ille in quo heretici capti fuerint vel inventi componat comuni civitatis¹¹ libras .C. et villa in .L. libris et vicinia tam burgi quam civitatis libras quin¹²quaginta imperiales in pecunia numerata, nisi infra tertium diem receptato¹³res ipsorum captos presentaverint potestati. Quiconque non fuerit deprehensus¹⁴ dare alicui heretico vel heretice consilium vel auxilium seu favorem,¹⁵ preter aliam penam superius et inferius pretaxatam, ex tunc ipso iure¹⁶ imperpetuum sit factus infamis, nec ad publica officia seu consilia¹⁷ vel ad eligendos aliquos ad huiusmodi nec ad testimonium ad¹⁸mitatur, sit eciam intestabilis ut nec testamenti liberam habeat¹⁹ factionem ne ad hereditatis successionem accedat. Nullus preterea²⁰ ei super quocumque negocio sed ipse alii respondere cogatur. Quod si forte²¹ iudex exstiterit, eius sentencia nullam obtineat firmitatem,²² nec cause aliique ad eius audienciam preferantur; si fuerit advocatus²³ eius patrocinium nullatenus admittatur; si tabelio instrumen²⁴ta confecta per ipsum nullius penitus sit momenti. Credentes²⁵ quoque creditoribus hereticorum tanquam heretici puniantur. Teneatur insuper²⁶ potestas seu rector nomina omnium virorum qui de heresi infamati fuerint²⁷ vel baniti in quatuor libellis unius tenoris facere anotari, quorum²⁸ unum commune civitatis vel loci habeat et

alium diocesanus et²⁹ tercium fratres predicatorum et quartum fratres minores. Et ipsum
nomina ter in anno in concione publica faciat sole(m)pniter recitari.³¹ Teneatur
quoque potestas seu rector filios et nepotes hereticorum et³² receptatorum defensorum
et fautorum eorum diligenter investigare, eosque³³ ad aliquod officium publicum seu
consilium nullatenus admitere in futurum. ||^{71r} Teneatur preterea potestas seu rector unum
de assessoribus suis quem¹ eligerit diocesanus, si fuerit presens, et inquisitores predicti
ab apostolica² sede duci mitere cum eis quandcumque voluerit iurisdicione civitatis
atque districtu.³ Qui assessor, secundum quod predictis inquisitoribus vissum fuerit, ibi
aut plu⁴res tres boni testimonii viros vel totam viciniam si eis videbitur⁵ incoare
compellat quod siquos ibidem hereticos si venerint vel bona⁶ eorum vel aliquos occulta
conventicula celebrantes seu a comuni conversa⁷cione fidelium vita et moribus
descendentes vel credentes aut de⁸fessores seu receptatores vel fautores hereticorum eos
dictis inqui⁹sitoribus studeat indicare. Ipse autem potestas contra acusatos procedat¹⁰
secundum leges condam Frederici tunc imperatoris Padue promulgatas.¹¹ Teneatur
insuper potestas seu rector in destrucione domorum et conde(m)pnacione¹² facienda et
rebus inventis vel occupatis consignandis et dividendis¹³ de quibus superius infra decem
dies postquam acussacio seu denunciacio¹⁴ facta fuerit hec omnia exequi cum effectu, et
conde(m)pnaciones omnes in¹⁵ peccunia numerata infra tres menses exigere et dividere
illas, sicut¹⁶ inferius continetur, et eos qui solvere non poterint banno maleficii¹⁷
subponere et donec solvant in carcerem detinere. Alioquin, pro his¹⁸ omnibus et singulis
sindicetur sicut inferius continetur. Et insuper tene¹⁹atur unum de assessoribus suis
quencumque diocesanus vel eius vicarius²⁰ et dicti inquisitores hereticorum voluerint ad
hec peragenda fideliter²¹ asignare et mutuare pro t(em)pore si eis visum fuerit
oportunum. Omnes²² autem condempnaciones vel pene que occassione heresis facte
fuerint,²³ neque per concessionem, neque per consilium, neque ad vocem populi ullo modo
aut ingenio aliquo t(em)pore valeant relaxari. Teneatur insuper²⁵ potestas seu rector
omnia bona hereticorum et receptatorum eorum, que²⁶ per dictos officiales fuerint
occupata seu inventa, et condempna²⁷ciones pro his exactas dividere tali modo: una pars
deveniat²⁸ in comune civitatis vel loci, secunda favorem expedicionem officii²⁹ detur
officialibus, qui tunc negocia ipsa peregerint. Tercia ponatur³⁰ in aliquo tuto loco
secundum quod dictis diocesano et inquisitoribus³¹ videbitur, reservanda et expendenda
per consilium eorumdem in favo³²rem fidei et ad hereticos extirpandos, non obstante
huiusmodi ||^{71v} diversionis statuto aliquo condito vel condendo. Siquis autem decetereo¹
aliquid istorum statutorum seu constitutionum attemptaverit delere, diminuere² vel
mutare sine auctoritate sedis apostolice speciali, potestas seu rector qui pro³ t(em)pore
fuerit in illa civitate vel loco teneatur eum tanquam defensorem⁴ hereticorum publicum
et fautorem secundum formam prescriptam perpetuo pu⁵blice infamare atque punire in
libris .L. imperiales in pecunia numerata, quam⁶ si exigere non poterit cum maleficii
banno supponat, de quo eximi⁷ non valeat nisi solverint duplam dicte peccunie
quantitatem. Teneatur⁸ sane potestas seu rector infra decem dies sui regiminis sindicare
precedentem proximo potestatem vel rectorem et eius eciam assessorum¹⁰ per tres viros
catholicos et fideles electos ad hoc per diocesanum,¹¹ si fuerit presens, et per fratres
predicatorum et minores de omnibus his¹² que in statutis istis seu constitutionibus et
legibus contra hereticos¹³ et eorum complices editis continentur, et punire ipsos si

exceserint ¹⁴| in omnibus et singulis que amiserint et cogere restituere de propria fa¹⁵|cultate, non obstante si per aliquam licenciam, consilium vel alterius ¹⁶| cuiuslibet a scindicacione fuerint absoluti. Iurabunt autem predicti tres ¹⁷| viri bona fide sindicare prefactos de omnibus supradictis centum. ¹⁸| Teneatur potestas seu rector cuiuslibet civitatis vel loci delere seu ¹⁹| abradere penitus de statutis vel capitularibus omne quodconque ²⁰| statutum conditum vel condendum inveniatur contradicere suprascriptis constitu²¹|cionibus seu statutis et legibus sive quomodolibet obviare. Et in prim²²|cipio et in medio sui regiminis hec statuta seu constituciones et leges ²³| in publica concione solemniter facere recitari et eciam in aliis locis ²⁴| extra civitatem suam vel locum sine diocesano seu inquisitoribus et ²⁵| fratribus supradictis videbitur expedire. Porro hec omnia statuta ²⁶| seu constituciones et leges et siue contra hereticos et eorum ²⁷| complices t(em)pore aliquo auctoritate sedis apostolice cederentur in quatuor ²⁸| voluminibus unius tenoris debeant anotari, quorum unum sit in ²⁹| statuto cuiuslibet civitatis vel loci, secundum appud diocesanum, tertium ³⁰| apud fratres predicatorum, quartum apud fratres minores, cum omni ³¹| scinceritate serventur ne possint per falsarios in aliquo violari. ³²| Datum Asisi, .XIII. Kalendas Iunii, pontificatus nostri anno .XI. o.”». ³³
«Innocencius episcopus servus servorum Dei, universis Christi fidelibus salutem ||^{72r} et apostolicam benedicionem. Noverit universitas vestra quod nos ad instar felicis recor¹dacionis Gregorii pape predecessoris nostri excommunicamus et anatematizamus ²| universos hereticos, Catharos de Lugdino, Passaginos, Iosephinos, Ar³naldistas, Speronistas et alias quibuscumque nominibus censeantur, fanes quidem ⁴| habentes diversas sed caudas adimicione colligatas, quia de nativitate con⁵veniunt eciam ad ipsum. Dampnati vero per ecclesiam, seculari iudicio rellinquantur ⁶| animaversione debita puniendi clerici prius a suis ordinibus degradatis. ⁷| Siqui autem de predictis, postquam fuerint deprehensi, ad agendum condignam ⁸| penitenciam in perpetuo carcere decludantur. Credentes autem eorum eroribus ⁹| similiter hereticos iudicamus. Item receptatores, defensores et ¹⁰| fautores hereticorum excommunicacionis finem decernimus subiacere, firmiter ¹¹| statuentes ut si postquam quilibet talium fuerit excommunicacione ucatus a ¹²| sua pro hoc non curaverit presumptione consare ipso iure sit factus in¹³|famis, nec ad publica officia seu consilia nec ad eligendos aliquos ¹⁴| ad huiusmodi nec ad testimonium admitatur, sit eciam intestabilis, ut ¹⁵| nec testamenti habeat factionem, nec ad hereditatis sucessionem accedat. ¹⁶| Nullus preterea ipsi super quocumque negocio, sed ipse aliis respondere co¹⁷gatur. Quod si forte iudex exsisterit, eius sentenciam nullam obtine¹⁸|at firmitatem, nec cause aliqua ad eius audienciam preferantur; ¹⁹| si fuerit advocatus, eius patrocinium nullatenus admitatur; si tabelio, ²⁰| instrumenta confacta per ipsum nullius penitus sint momenti; ²¹| si vero clericus fuerit, ab omni officio et beneficio deponatur. Siqui autem ²²| tales, postquam ab ecclesia fuerint denotati, evictare contenserint, ²³| excommunicacionis sentencia procellatur alias animadversione debiti puniendi. ²⁴| Qui autem inventi fuerint sola suspicione notabiles, nec iuxta ²⁵| consideracionem suspicionis qualitatenuque persone propriam innocenciam ²⁶| congrua purgacione monstraverit, anotematis gladio feriantur ²⁷| et usque ad satisfacionem condignam ab omnibus evitentur. Itaque ²⁸| si per annum in excommunicacione persisterit ex tunc velut heretici con²⁹dempernentur. Item proclamaciones aut appellaciones huiusmodi ³⁰| personarum minime audiantur. Item iudices, advocati et notarii ³¹| nulli

eorum officium suum impendant. Alioquin, eodem officio³² perpetuo sint privati. Item clerici non exibeant huiusmodi pestilentibus³³ ecclesiastica sacramenta nec eleemosinas aut oblacionem eorum recipiunt, similiter Hospitalarii aut Templarii ac quilibet regulares. Alioquin, suo privetur officio ad quod nunquam restituantur absque indulto sedis³⁴ apostolice speciali. Item quicumque tales presumpserint ecclesiastice tradere sepulchrum usque ad satisfacionem ydoneam excommunicacionis sentencie se noverint³⁵ subiacere, nec absolucionis beneficium mereantur, nisi propriis manibus³⁶ publice extumulent et proiciant huiusmodi corpora dampnatorum, et³⁷ locus ille perpetua curat sepultura. Item firmiter inibemus ne³⁸ cuiquam layce persone licet publice vel privatim de fide catholica³⁹ disputare, qui vero contrafecerit excommunicacionis laqueo innodetur. Item⁴⁰ si quis hereticos sciverit vel aliquos oculta conventicula celebrentes seu a comuni conversacione fidelium vita et moribus desidentes eos⁴¹ studeat indicare confessori suo vel alii per quem credat ad prelati sui⁴² et inquisitorum heretice pravitatis noticiam pervenire. Alioquin, excomunica⁴³cionis sentencia procellatur. Filii autem hereticorum, receptatorum, defensorum et fautorum eorum, usque ad secundam indictionem, ad nullum ecclesiasticum⁴⁴ officium seu beneficium admittatur, quo si senis actum daret nimis⁴⁵ iratum et inane. Nos enim viros ecclesiasticos qui ad preces huiusmodi pestilencium personarum dignitates personatus et queconque⁴⁶ alia ecclesiastica beneficia sunt adhepti ex nunc privamus taliter⁴⁷ acquisitis, volentes ut tales et habitis perpetuo careant et ad⁴⁸ alia vel similia nequaquam in posterum admittantur. Illorum autem⁴⁹ filiorum emancipationem nullius esse momenti volumus, quorum parentes⁵⁰ post emancipationem huiusmodi ad vestrum superstitionis heretice⁵¹ a via declinase constiterit veritatis. Datum Perusii, .IIII. idus Maii,⁵² pontificatus nostri anno nono».⁵³

«Innocencius episcopus servus servorum Dei. Dilectis filiis potestatibus,⁵⁴ consiliis et communitatibus civitatum aliorumque locorum Italie salutem⁵⁵ et apostolicam benedicionem. Cum adversus hereticam pravitatem⁵⁶ quondam Fridericus rex tunc imperator Romanorum promulgaverit quasdam⁵⁷ leges, per quas neque vagetur compesci petit pestro illa, nos illas⁵⁸ volentes ad robur fidei ac salutem fidelium observari universitati⁵⁹ vestre pro apostolica scripta mandamus, quatenus eas, quarum tenores⁶⁰ vobis mitimus insertos presentibus, faciat singuli in vestris capitulis⁶¹ advocari contra hereticos secte cuiuslibet secundum eos exacta diligencia pro⁶²cesuri. Alioquin, dilectis filiis et fratribus inquisitoribus heretice pravitatis⁶³ ordine predicatorum vel minorum ac eorum singulis literis nostris iniungimus ut⁶⁴ vos ad id per execucionem in personas et interdictum in terram appellacione⁶⁵ remota compellant. Tenores autem legum ipsorum hii sunt: “Fredericus⁶⁶ Dei gracia Romanorum imperator et semper augustus, Ierusalem et Scicilie rex, dilectis⁶⁷ principibus suis, venerabilibus archiepiscopis et episcopis aliisque prelatis ecclesiarum, ducibus,⁶⁸ marchionibus, baronibus, potestatibus, scultetis, bulgraviis, advocatis, iudicibus,⁶⁹ ministerialibus, officialibus et omnibus per totum imperium constitutis presentes literas⁷⁰ inspecturis fidelibus suis graciam suam et omne bonum. Conmissa nobis⁷¹ celiter cura regiminis et imperialis, cui dante domino presidemus fastigium⁷² dignitatis materialem quo divisim a sacerdotio fongimur gladium adversus⁷³ hostes fidei et in exterminium heretice pravitatis exigunt exercendum, ut vi⁷⁴ per eos perfidie filios contra Deum et ecclesiam exultantes tanquam

materni uteri co¹⁴|rosores in iudicium et iusticiam prosequantur maleficios vivere non pasuri¹⁵| per quorum scientiam seducentem mundus inficitur et gregi fidelium per oves mor¹⁶|bidas graviori infligitur corruptella, statuimus itaque fauentes ut here¹⁷|tici, quoconque nomine censeantur, ubicumque per imperium dampnati fuerint ab ecclesia¹⁸| et seculari iudicio assignati animadverssione debita puniantur. Si vero de predictis,¹⁹| postquam fuerint deprehensi, terreti metu mortis reddire voluerint ad fidei unita²⁰|tem iuxta canonis sanciones ad agendam penitenciam in perpetuum carcerem²¹| decludantur. Preterea quicumque heretici reperti fuerint in civitatibus, opidis seu²²| aliis locis imperii per inquisidores ab apostolica sede datos et alias ortodoxie²³| fidei cellatores hii qui iurisdictionem ibidem habuerint ad inquisitorum et aliorum²⁴| catholicorum virorum insinuacionem eos capere teneatur et eos captos artius²⁵| custodire, donec per censuram ecclesiasticam dampnatos dampnabili morte²⁶| perimant qui fidei sacramenta et vite dampnabant. Simili quoque pena²⁷| plecti, censemus omnes quos ad fovendam hereticorum erorem calidus²⁸| hostis susortat advocatos vel parat illicitos defensores, maxime cum²⁹| facinus quo innigrat, exquat, destiterint et eorum vite duxerint con³⁰|sulendum. Eos preterea qui convicti in uno loco de heresi ad alia³¹| loca se transferunt ut caupcius possint effundere virus heretice³²| pravitatis, debitam censemus subire vindictam, ut super hoc per viros³³| ab eodem errore conversos ad fidem nec non et per alias qui eos de heresi ||^{73v} convincerunt quod et in hoc casu concedimus licite faciendum evidens¹| testimonium habeatur. Item mortis sentencie ducimus, adipescendos²| siquos hereticorum ad iudicium tortos in extremo vite periculo here³|sim abiurantes postmodum de falso iuramento constiterint et fide⁴| mentita coniuncti ac eos contingerit eiusdem morbi spontaneam⁵| incurere recidivam ut sibi da(m)pnabilis iniquitas sit mentita et⁶| penam debitam mendacium non evadat, omne insuper proclama⁷|cionis et appellacionis beneficium ab hereticis, receptatoribus et⁸| fautoribus eorumdem penitus amovemus, volentes ut de finibus⁹| imperi in quibus semper debet existere fida fides heretice labis¹⁰| gemina modis omnibus deleantur.¹¹| Ceterum quia quanto maiora diuccie nutu miserationis accepimus¹²| et alciorem locum prefillis hominum obtinemus tanto debemus devocio¹³|ra obsequia gratitudinis conferenti, si quando in nostri nominis conte(m)ptores¹⁴| nostri culminis excandescit auctoritas, si reos lese maiestatis in personis¹⁵| eorum et liberorum suorum exheredacione dampnamus, multo forcius iustiusque¹⁶| contra Dei blasfamatores nominis et catholice fidei detractores provocamus,¹⁷| eorumdem hereticorum, receptatorum, fautorum et advocatorum suorum heredes¹⁸| et posteros usque ad secundam proieniem beneficis concitis ((em)poribus publicis officiis¹⁹| et honoribus imperiali auctoritate privantes, ut in paterni memoria criminis²⁰| continuo merore tabescant vere scientes quod Deus celiores est peccata²¹| patrum in filios potenter ulciscens. Nec quidem a [...] finibus diximus²²| excludendum ut siqui paterne heresis non sequaces latentem patrum²³| profidiam relevaverint quoconque reatus illorum animadversione plectantur,²⁴| predicte punctioni non subiacent innocencia filiorum. Ad hec votum fieri²⁵| volumus fratres predicatores de ordine predicatorum quod fidei negocio in²⁶| partibus imperii nostri contra hereticos deputatos ceteros quocumque qui ad²⁷| hereticos iudicandos accesperint, nisi aliqui eorum ab imperio fuerint²⁸| proscripti, eundo, morando et reddeundo sub nostri imperii speciali defensione²⁹| receptos et quos apud omnes sub ope ac recomendacione fidelium³⁰| imperii esse volumus in offensos.

Universitati vestre mandamus quatenus³¹ quoconque et apud que(m)cumque vestrum provenerint benigne recipiatis³² eosdem et personas ab incursu hereticorum eis inscidancium conservantes³³ indemnes omne consilium, ducatum et auxilium impendens, pro tam ||^{74r} acceptis coram Deo negociis exequendis. Hereticos vero quos hosten¹derint ipsi vobis in iurisdicione vestra singuli capientes diligent² custo³dia detinendo, donec post ecclesiastice dampnacionis iudicium penam³ subeant quam merentur. Sicuti quod in execucione ipsius negocii gratum⁴ Deo et laudabile nobis obsequium conferetis si ad expeleandam de partibus⁵ nostri imperii novam et insolitam heretice pravitatis infamiam, opem⁶ et operam una cum eisdem fratribus prestiteritis efficacem. Et si quis foret⁷ exinde negligens et remissus ac inutilis coram domino et in conspec⁸tu nostro poterit merito culpabili aparere. Datum Padue, .XXII. februarii,⁹ .XII. indicione".¹⁰

"Fridericus rex Dei gratia et cetera. In consutilem tunicam Dei nostri dissuere conantur¹¹ heretici et vocabuli vicio servientes quod significacionem divisionis enun¹²ciat in ipsius indivisibilis fidei unitate nituntur inducere seccionem¹³ et oves a Petri custodia cui pascende a pastore bono sunt credite¹⁴ segregare. Hii sunt lupi rapaces intrinsecus eo usque mansuetudinem¹⁵ pretendentes ovium, quounque ovile possit subitraere dominicum. Hii¹⁶ sunt angeli pessimi, hii sunt filii pravitatum, a patre nequicie et¹⁷ fraudis auctore et simplices animas destinati, hii sunt colubri qui¹⁸ columbas decipiunt, hii sunt serpentes qui latenter videntur inserpere¹⁹ et submelis dulcedine virus evonere. Ut vite cibum ministrare²⁰ se simulent a cauda ferunt et mortis poculum velut quoddam²¹ durissimum venenum et miscent. Eorum sete ventibus vel re publicum²² prodeant non sunt notate nominibus vel, quod est forte nefandius, non²³ contente, ut vel ab Ario Ariani, vel Nestore Nestoriani, aut similibus²⁴ similes nuncupentur, sed in exemplum martirum qui pro fide catholica martiria²⁵ subierunt Patarenos se nominant velut expositos pasioni huiusmodi²⁶ et Patereni a quibus abest sancta credulitas divinitatis eterne, sub uno²⁷ contestu nequicie insimul tres offendent Deum, videlicet²⁸ proximos et se ipsos. Deum, dum Dei fidem et filium non agnoscant,²⁹ decipiunt proximos, dum ipsis sub spe spiritualis halimonie here³⁰tice pravitatis obletamenta ministrant; crudelius eciam scevrunt³¹ in se ipsos, dum post animarum dispendium corpora denique scuere mor³²tis illecebris, quam per agnitionem veram et vere fidei possent evadere, ||^{74v} vite prodigi et vocis improvidi sectatores involuunt. Et quod est ipso¹ dictu durissimum superstites eciam non terentur exemplo. Contra tales² sibi Deo et hominibus sic infestos continere non possumus motus nostros,³ quidem debite ulcionis in eos gladium exeramus, tanto ipsis instan⁴cius prosequentes, quanto in evidenciorem delusionem fidei christiane⁵ prope romanam ecclesiam, que capud ecclesiarum omnium iudicatur, supersti⁶cionis sue scelera laciūs exercere noscuntur. Adeo quod ab Italie finibus⁷ presertim a partibus Lombardie, in quibus pro certo propendimus ipsorum ne⁸quicquam laciūs abundare, ianque statuimus in primis ut crimen⁹ heresios et dampnate scete cuiuslibet quoco(m)que nomine censeantur¹⁰ sectatores prout veteribus legibus est indictum inter publica cri¹¹mina numerentur. Imo lese maiestatis iniuriam noscitur¹² atemptatum qua(m)vis iudicij potestate altera alteri non excedat. Nam¹³ sicuti perduelionis crimen personas adimit dampnatorum et bona¹⁴ et dampnat post obitum memoriam defunctorum sic eciam in predicto¹⁵ crimine quo patereni vocantur per omnia

volumus observari. Et ut¹⁶ ipsorum nequicia, qui quia Deum non secuntur, in tenebris ambulant,¹⁷ detegantur, nemine eciam deferente investigari volumus dili¹⁸genter huiusmodi scelerum pactratores. Et quod officiales nostros sic¹⁹ et alios malefactores inquiri ac inquisione vocatos eciam,²⁰ si levis superstitionis argumento tangantur, a viris ecclesiasticis et prela²¹tis examinari iubemus per quos si inventi fuerint a fide catolica²² saltem in articulo deviare, ac per ipsos pastorali more commoniti, te²³nebrosi diaboli relictis insidiis voluerint agnoscere Deum lucis sed²⁴ in eroris concepta instancia perseverent presentis nostre legis edito²⁵ dampnatos morte pati Patarenos aliosque hereticos, quocumque nomine²⁶ censeantur, decernimus quam affectant, ut vivi in conspectu²⁷ hominum co(m)burantur flamarum comissi iudicio nec dolemus quod in hoc²⁸ ipsorum satisfacimus voluntati ex quo penam solvendo nec fructum alium²⁹ consequitur eroris. Apud nos quod talibus nemo intervenire presumat, quod qui³⁰ fecerit in ipsum nostre indignacionis aculeos non in merito convertemur.³¹ Datum Padue, .XXII. februarii, .XII. indiccione".³²

"Imperator Fredericus semper augustus et cetera. Patarenorum receptatores ||^{75r} complices, in quocumque modo fautores qui ut a pena alios possint exi¹mere de se velut improvidi non formidant publicatis bonis omnibus² relagandos in perpetuum esse censemus. Et ipsorum filii ad honores³ aliquos nullatenus admitantur. Si tamen aliquis fautorum huiusmodi⁴ detexerit aliquem Patarenum, decuius perfidia manifeste probatur, in⁵fidei premium quam agnovit, fame pristine de imperiali clemencia⁶ restitucionis beneficium integrum consequatur.⁷

Incipiunt capitula constitutionis edita per dominum Fredericum regem ilustrum virum⁸ Romanum imperatorem semper augustum, Ierusalem et Sicilie regem. § Cataros,⁹ Patarenos, Speronistas, Leonistas, Arnaldistas, Circuncisos, Pasa¹⁰ginos, Iosepinos, Caratenses, Albanenses, Franciscos, Bagnaro¹¹los, Comistos, Valdeses, Roncarolos, Comunelos, Varives et¹² Ortulevos, cum aliis de Aquanigra, et omnes hereticos utriusque se¹³xus, quoconque nomine censeantur, perpetuo dampnamus infamia, diffi¹⁴damus atque bannimus, centes ut bona talium confiissentur¹⁵ nec ad eos ulterius revertantur. Ita quod filii ad eorum successionem¹⁶ pervenire non possint cum longe sit gravius eterna quam temporalem¹⁷ offendere maiestatem. § Qui autem inventi fuerint sola suspcione¹⁸ notabiles nisi ad mandatum ecclesie iuxta consideracionem suspi¹⁹cionis qualitatemque persone propriam innocenciam congrua purga²⁰cione monstraverint tanquam infames et baniti ab omnibus habeantur.²¹ Ita quod si sic per annum permanserint ex tunc eos sic heretico condempnamus.²² Statuimus eciam hoc edicto imperpetuum valituro ut potestas seu recto²³res quibuscumque fongantur officiis pro defensione fidei prestant publice²⁴ iuramentum quod de terris sue iurisdictionis subiectis universos hereticos²⁵ ab ecclesia denotatos bona fide pro viribus exterminare studebunt. Ita quod²⁶ amodo quicumque quis fuerit in perpetuam potestatem vel t(em)poralem asumptus²⁷ hoc teneatur capitulum iuramento firmare alioquin neque pro potestatibus,²⁸ neque pro consulibus seu consimilibus habeantur, eorumque sentencias ex tunc²⁹ decorrumus mutiles et inanes. Si vero dominus t(em)poralis requisitus et³⁰ monitus ab ecclesia terram suam purgare neglexerit ab heretica pra³¹vitate post annum a t(em)pore monitionis ellapsum terram ipsius exponimus³² catolicis ocupandam qui eam exterminatis hereticis absque ulla ||^{75v} contradicione possideant et in fidei puritate

conservent salvo iure domini ¹| t(em)poralis dummodo super hoc nullum prestat
obstaculum nec aliquod impe²|dimentum aperperant, et nichilominus lege servata contra
eos qui non habent ³| dominos principales. § Credentes propterea receptatores,
defenssores ⁴| et fautores hereticorum bannimus, statuentes ut si postquam quilibet ⁵|
taliū fuerint excomunicacione notatus satisfacere contempserit conte(m)p⁶|serint infra
annum ex tunc ipso iure sit factus infamis et ad pu⁷|blica officia seu consilia vel aliquos
eligendos huiusmodi nec ad ⁸| testimonium admitatur, sit eciam intestabilis, ut nec
testamenti ⁹| liberam habeat faccionem nec ad hereditatis sucessionem acedat, nullus ¹⁰|
enim prepterea super quocumque negocio, si ipse aliis respondere cogatur. Qui ¹¹| si iudex
extiterit eius sentencia nullam obtineat firmitatem, ¹²| nec cause aliqua ad eius audienciam
preferantur. Si fuerit advocatus, ¹³| eius patrocinium nullatenus admitatur. Si tabelio, eius
instrumenta ¹⁴| confecta per manus ipsius nullius penitus sint momenti. Addici¹⁵|mus
insuper quod hereticus per hereticum cumvinci possit. Et quod domus ¹⁶| Patarenorum
receptatorum, defensorum et fautorum, sive ubi docuerint ¹⁷| sive ubi aliis manus
imposuerint, destruantur nullo t(em)pore restitu¹⁸|ende. Datum Padue, .XXII. februarii,
.XII. indicione".¹⁹

Rex regum apostatantes a fide catholica penitus execramus, ²⁰| insequimur ulcionibus,
bonis suis omnibus spoliaveris, et a professione ²¹| vel vita naufragantes legibus
cohartamus, successiones tolimus, ²²| ab eis omne ius legipltimum abdicamus. Datum
Asisii, .XI. Kalendis ²³| iunii, pontificatus nostri anno .XI. °».||⁷⁶mmmm

^{mmmm} Il f. 76r-v è bianco.

[Liber sextus]

||^{77r} *Incipit liber sextus*¹

Incipit liber sextus²

I. Rubrica de ponderibus et mensuris rectis habendis³

de ponderibus et mensuris^a

Quia expedit publice mensuras esse rectas, cum in ea mensura qua quis messus⁴ fuerit merietur et sibi iuxta evangelicam veritatem, provide statuimus quod iudex⁵ vel officialis ad virtualia deputatus teneatur in pena vigintquinque librarum Plac(entinorum) in⁶fra mensem a die incepionis sui officii videre et examinare diligenter omnes⁷ mensuras bladi, vini, olei, carbonis, pannorum, terrarum et stateras, balancias, libra⁸mina, pondera et omnes alias mensuras et pondera cuiuscumque condicionis existant⁹ et punire non habentes predicta recta secundum statutorum et provisionum communis¹⁰ Plac(entie) et ea facere retificari et bolari signo communis Plac(entie).¹¹

II. Volumus quod mensura pertice racionatorie ex qua mensuratur terra et men¹²sura passim ex quo mensurantur panni signentur et sculpiantur in columpnis lapi¹³deis seu in muro palacii communis Plac(entie) cum caviculis fereis a quolibet capite,¹⁴ ita et taliter quod non possint minui vel mutari.¹⁵

III. Vegiola in qua venditur et dicitur calcina sit capax sedecim stariorum admi¹⁶nus et qui contrafecerit puniatur in viginti sol(dis) et ipsa vegiola in platea communis¹⁷ co(m)burratur. Calcina vero florata que venditur ad starium¹⁸ vendatur ad starium culmum bullatum per comune quod sit capacitatis sestarii ad quod ven¹⁹ditur bladum. Qui autem secus contrafecerit puniatur quilibet vice in²⁰ quinque sol(dis).²¹

III. Quilibet agrimensor civitatis Plac(entie) et districtus qui officium voluerit²² exercere mensurandi teneatur infra mensem coram potestate vel iudice²³ virtualium iurare de faciendo dicto officio bene et legaliter et²⁴ teneatur habere unam perticam racionatoriam rectam et feratam ab²⁵ utroque capite, in pena sexaginta sol(dorum) Plac(entinorum).²⁶

V. Teneantur omnes portatores et mensuratores vini habere²⁷ vinos bullatos bulla communis, in quibus sit signum mensure unius²⁸ sextarii et duorum sextariorum, cum

^a nel margine sinistro.

spinentis sytis in ipsis signis²⁹ ad hoc, ut vinum iustius et melius mensuretur, in pena ipsis³⁰ mensuratoribus viginti sol(dorum) pro qualibet vice.||^{77v}

VI. Nulli liceat vendere aliquid ad pondus vel mensuram, nisi ad mensuram¹ et pondera per comune Plac(entie) approbata, in pena centum sol(dorum) Plac(entinorum) qualibet² vice, qua pena condempnetur omnis revendor habens dictas mensuras vel pondera minus iustas et quilibet possit esse acussator⁴ et habeat medietatem pene.⁵

VII. Quelbet villa habeat unum sestarium adminus et unum stopellum⁶ bulatos bulla communis, qui sestarius et scopellus sint in custodia consulis⁷ illius ville ad hoc ut omnes ipsius ville et habentes facere in ea⁸ valeant eis uti, in pena quadraginta sol(dorum), cuius medietas sit⁹ acussantis, et hoc statutum faciat cridari quilibet potestas Plac(entie) se¹⁰ mel saltim in suo regimine in die mercati et eciam in ipso mercato.¹¹

VIII. Statuimus quod omne bladum et legumen et granum que decetere¹² mensurabuntur ex quavis causa mensurentur hoc modo, videlicet quod sestarius¹³ abradatur per totum desuper cum rasura vel canella usque ad ferum et spondas¹⁴ sestarii et pro benedictione detur unus scopellus pro qualibet sestario dictarum rerum.¹⁵ Salvo quod predicta non habeant locum in avena et aliis rebus que consueverunt¹⁶ mensurari ad sestarium culmum.¹⁷

VIII. Rubrica de vendentibus cupos et quadrellos et sabullum vel credam¹⁸
de furnaxariis^b

Vendentes sabulum vel credam teneantur mensurare culmum ad sesta¹⁹ rium communis ad quod venditur frumentum et portare sacos capaces unius²⁰ sestarii culmi pro qualibet, in pena viginti sol(dorum).²¹

X. Habeant et vendant fornaxarii civitatis et districtus Plac(entie) cupos et quadre²² illos et tavellas secundum modum consuetum et teneant seperatim cupos,²³ quarellos et tavellas cotas a biscotis et biscotos non tradat pro²⁴ cotis et qui contra predicta fecerint puniantur in quadraginta sol(dis) pro qualibet vice.²⁵

XI. Nulli liceat revendere nec emere causa revendendi cupos, quadrellos ||^{78r} vel tavellas novos, in pena decem librarum, quam si senis fecerit incurrat ipso facto,¹ et possit a qualibet acusari, cuius pene medietas sit acusantis et intelligatur² revendere si ipsos tenuerit alibi quam ad fornaces.³

^b nel margine sinistro.

XII. Rubrica de pena capiencium salvaticinas⁴

de capienciis salvaticinas^c

Statutum est antiquum quod nullus capiat perdicem vel leporem vel faxanos, per⁵|nivem vel ad tradimentum a duodecim miliariis citra versus civitatem, in pena ⁶| sexaginta sol(dorum), cuius medietas sit acussatoris. Et potestas teneatur hoc facere ⁷| cridari bis in suo regime.⁸

XIII. Rubrica de rebus prohybitis extra districtum Plac(entie) exportari⁹

de rebus prohibitis^d

Statutum est quod gala non possit extrahi vel exportari extra civitatem et districtum ¹⁰| Plac(entie) sine boleta communis Plac(entie), in pena decem librarum et in amissione ipsius ¹¹| galle et quilibet possit acusare et habeat medietatem pene.¹²

XIII. Ubi cumque prohybetur per statuta aliquid extra civitatem vel districtum Plac(entie) vehy ¹³| vel exportari sub certa pena volumus quod quilibet possit acussare et habeat ¹⁴| medietatem pene et rei amisse, nisi in statutis aliter caveatur.¹⁵

XV. Nulli liceat ducere seu duci vel vehy facere extra districtum Plac(entie) vic¹⁶|tualia, videlicet blada, legumina, vinum, carnes mortuas, boves, ¹⁷| porcos, oves, capras seu alia animalia, caseum nostranum, in pena viginti¹⁸|quinque librarum et amissionis rerum predictarum prohibitarum et animalium et carorum ¹⁹| portancium seu ducencium ipsas res et quilibet possit acussare. Quarum ²⁰| rerum et penarum medietas sit acusantis et alia medietas sit communis. ²¹| Salvo si predice res ducerentur ex alieno districtu ad civitatem Plac(entie) ²²| possint gabellis et doanis solutis extrahy de civitate Plac(entie) et distric²³|tu cum licencia et bolleta.^{||}^{78v}

XVI. Nullus ducat vel exportari faciat extra districtum Plac(entie) asongiam, ligna, carbo¹|nes, pennas, ramum vetus vel ramum laboratum, filum seu capicia, peles pilo²|sas excuvatas in civitate vel districtu Plac(entie), sub pena sexaginta sol(dorum) et amissi³|onis rerum.⁴

XVII. Statutum est quod qui ducet vel duci faciet extra districtum Plac(entie) res prohybitas ⁵| conde(m)pnetur in decem libris Plac(entinorum) et in amissione rerum prohibitarum et possit per que(m)libet ⁶| acusari, cuius pene medietas sit acusantis, nec possit dari licencia per ⁷| potestatem vel eius familiam seu alium officialem communis Plac(entie) de ipsis rebus ⁸| ut predictitur extrahendis nisi hoc procederet a consilio

^c nel margine sinistro.

^d nel margine sinistro.

generali. Et nichilo⁹ minus potestas et quilibet alius officialis qui contra fecerit puniatur in viginti¹⁰ quinque libris Plac(entinorum). Salvo quod si in ipsis rebus prohybitis alie pene sunt i(m)posite¹¹ per statuta communis Plac(entie), ipse pene tantum in casibus expressis vendicent sibi locum.¹²

XVIII. Rubrica de mulinariis et eorum fanticelis¹³
de molinariis^e

Quilibet mulinarius, fanticellus seu granarollus teneatur ire ad domum¹⁴ cuiuslibet requirentis pro aciendo blada ad macinandum et ipsa defere ad mo¹⁵lendum et macinare et facere et reddere bonam rationem et mensuram de fari¹⁶na secundum quod bladum fuerit sibi datum, sive ad pondus sive ad mensuram,¹⁷ quod si malam reddiderit rationem vel mensuram condempnetur qualibet vice in¹⁸ decem sol(dis). Et teneatur emendare domino bladi dampnum, de quibus credatur¹⁹ ipsi domino vel^f fanticelle vel illi qui tradidit granum ad macinandum sim²⁰plici verbo ipsorum vel alicuius eorum sine alio iuramento. § Eodem pena pu²¹niatur si requisitus recusaverit portare bladum ad molendum causa macinandi.²²

XVIII. Nullus mulinarius teneat vel habeat in molendinis vel domibus ubi²³ habitant stateras, pondera sextarium, minam vel quartarium, in pena viginti²⁴ sol(dorum) Plac(entinorum) et possit acusari a quolibet et accusator habeat medietatem banni.²⁵

XX. Potestas seu iudex victualium teneatur iurari facere mulinarios et²⁶ granarolos quod, postquam molas molendini picaverint, antequam macinent de²⁷ alieno grano, de suo purgabunt et preparabunt bene molas suas ||^{79r} pichatas. Alioquin, dictus potestas seu iudex aufere teneatur a quolibet¹ contrafaciente quinque sol(dos) pro qualibet vice.²

XXI. Nullus mulinarius audeat vel presumat tenere granum vel farinam ultra³ quartam diem postquam dictam blavam ad molendum portaverit causa maci⁴nandi et qui contrafecerit solvat pro banno quinque sol(dos) pro qualibet vice,⁵ nisi iuxto impedimento remanserit.⁶

XXII. Rubrica quod mulinarii habeant rastellum a capite superiori molendini⁷
de molinariis^g

Quilibet mulinarius civitatis Plac(entie) et suburbiorum habens molendum in⁸ ipsa civitate vel burgis teneatur et debeat habere in capite superiori ca⁹naliuum dicti molendini unum rastellum lignaminis qui protendat ab una¹⁰ ripa usque ad aliam ripam propter

^e nel margine sinistro.

^f segue v(e)l erroneamente iterato.

^g nel margine sinistro.

periculum personarum et propter multa^{11]} alia pericula, in pena viginti sol(dorum) Plac(entinorum) pro quolibet mulinario.^{12]}

XXIII. Rubrica nullus refaciat carum feni^{13]}

de feno^h

Nullus refaciat aliquem carum feni venalis, in pena decem sol(dorum) Plac(entinorum),^{14]} cuius medietas sit acussatoris.^{15]}

XXIII. Rubrica de barberiis^{16]}

*de barberiis*ⁱ

Quilibet barberius teneatur portare bacinum ad domum cuiuslibet pro rad^{17]}dere, non obstantibus aliquibus statutis seu preceptis factis vel fiendis^{18]} per ipsos barberios seu consules barberiorum, in pena quinque sol(dorum)^{19]} cuilibet barberio qualibet vice qua duxerit contrafaciendum.^{20]}

XXV. Rubrica de exigenda satisdacione a certis villis pro victualibus non exportandis^{21]} Statuimus et ordinamus quod potestas seu iudex ad victualia depu²²tatus teneatur infra mensem ab introytu sui regiminis co(m)pelere^{23]} et coram se facere venire consules Casellarum Padi cum duobus ||^{79v} vicinis Roncaroli, cum quatuor vicinis Sancti Nazarii, cum duobus vicinis¹ Monticellarum, Polegnani, Sancti Petri in Cerro, Sancti Martini in Olza,² Besenzoni, Mercuri, Curtis Maioris, Florenciole cum quatuor vicinis³ Seni, cum duobus vicinis Castrinovi de Seno, cum duobus vicinis Casal⁴bini, Vigoleni, Montis Piogii, Castri Sancti Iohannis, cum quatuor vicinis⁵ Montisdonici, Castriarquati, cum quatuor vicinis⁶ Pontis Albarolle, cum duobus vicinis Rippe, Carmiani, Fontane Predosse, Vicibaroni,⁷ Montalbi, Vicimarini, Ziliani, Saminati,^j Monticellarum versus⁸ Papiam supra Rivi, Burginovi, Corani, Nebiani, Caminate⁹ de Ruvino, Trogie, Sancti Ymenti, Calendaschi, Cotrebbe, Roto¹⁰fredi, Sarmati, Guardamilii, Fombii, Mezani, Caverzaghi,¹¹ Travani, Pelli, et ab eis et quolibet dictorum locorum exigere et facere¹² prestare ydoneam securitatem de prohybendo toto posse quod victualia et¹³ res prohybite non extrahantur vel exportentur extra districtum Plac(entine). Et quod¹⁴ denunciabunt infra terciam diem omnes exportantes et res exportatas¹⁵ in pena arbitrio potestatis. Salvo quod ad predicta non compellantur ille ville¹⁶ seu loca ex predictis que sunt inhabitatae qua(m)diu fuerint inhabitatae.¹⁷

^h nel margine sinistro.

ⁱ nel margine sinistro.

^j Saminati aggiunto nel soprallineo in corrispondenza di Sarmati depennato.

XXVI. Rubrica de licencia danda villis desubtus stratam de vino ducendo¹⁸
de licentia data villis conducedibus vinum^k

Potestas vel iudex victualium possit et debeat cuilibet civi seu¹⁹ districtuali civitatis et episcopatus Plac(entie) licenciam concedere vinum²⁰ conducendi ad villas positas desubtus stratam Romeam pro suo victu²¹ vel causa vendendi ad minutum cum penitus careant vino, prestita prius²² ydonea securitate quod dictum vinum taliter concessum non trahant nec²³ trahere intendunt extra districtum Plac(entie) et eciam de hoc prestito²⁴ sacramento. Et idem observetur in aliis civibus et districtualibus²⁵ civitatis et episcopatus Plac(entie) stantibus in villis a strata Romea supra,²⁶ servata dicta forma statuti.²⁷

XXVII. Rubrica de ducentibus bestias causa vendendi Plac(entiam) vel causa pasculandi²⁸
de ducentibus bestias causa vendendi^l

Quicumque duxerit bestias de districtu ad vendendum in civitate Plac(entie) ||^{80r} et eas non vendiderit, eas possit ducere et reducere ad domum eius seu villam¹ et locum ubi habitat impune, sine molestia aliqua vel bolleta.²

XXVIII. Siquis mercator vel aliqua alia persona duxerit vel duci fecerit ad³ civitatem Plac(entie) aliquas bestias, cuiuscumque condicionis sint, que non sint de civitate⁴ vel districtu Plac(entie), possit et debeat ipsas ducere extra civitatem Plac(entie) et⁵ districtum cum licencia et bolleta solvendo doanam vel gabellam debitam⁶ seu pedagia gabellatoribus.⁷

XXVIII. Liceat omnibus Pergamensibus et aliis personis, undecumque sint, qui venerint in⁸ episcopatu Plac(entie) causa pasculandi bestias et residenciam habendi sine aliquo⁹ impedimento finito pascuo cum bestiis exire de ipso episcopatu libere et ire¹⁰ ubicumque voluerit, habita licencia et bolleta et gabellam debitam persolvendo.¹¹

XXX. Rubrica de blado emendo et vendendo¹²
de bladis vendendis et emendis^m

Quicumque volens ducere blavam vel legum(ina) in civitate Plac(entie) de alieno distric¹³ tu possit predicta libere ducere et impune, non obstantibus aliquibus represaliis, gabellis seu dacitis, a quibus omnibus sit absolutus et predicta vendere¹⁵ teneatur et possit quandcumque voluerit in locis consuetis.¹⁶

^k nel margine sinistro.

^l nel margine sinistro.

^m nel margine sinistro.

XXXI. Nulli liceat emere bladum in civitate Plac(entie) vel episcopatu causa revendendi,
^{17|} in pena centum sol(dorum) et amitat bladum et quilibet possit acussare ^{18|} et habeat
 medietatem banni.¹⁹

XXXII. Potestas seu iudex viciualium possint inquirere et procedere contra eos qui sunt
^{20|} infamati et qui dicuntur revendorum bladum et qui dicuntur ducere bladum ^{21|} seu
 viciualia extra districtum Plac(entie) contra formam statutorum communis ^{22|} Plac(entie) et
 ipsis punire et condempnare secundum formam statutorum communis ^{23|} Plac(entie)
 sumarie et de plano, sine strepitu et figura iudicij.²⁴

de bestiis mortuisⁿ

XXXIII. Rubrica de bestiis mortuis non prohyciendis infra civitatem||^{80v}
 Nullus possit vel debeat excoriare vel excoriari facere aliquem equum ^{1|} vel equam,
 asinum vel asinam vel alias bestias vel prohycere eas in ^{2|} civitate seu in fossatis
 civitatis vel prope ipsa fossata per unam balistratam, ^{3|} in pena viginti sol(dorum) pro
 qualibet vice, et quilibet possit acussare et habeat ^{4|} medietatem banni et teneatur
 privatus.⁵

XXXIV. Rubrica de calderariis⁶

de calderariis^o

Liceat cuilibet calderario et cuicunque alii persone ire ad mercata tam civitatis ^{7|} quam
 districtus Plac(entie) quo cienscumque et quandocumque voluerit cum opere suo et
 uten^{8|}silibus de ramo et ea vendere cuilibet volenti emere in eis mercatis ^{9|} i(m)pune. Et
 quod omnia vasa magna et parva et vassella et opera rami fiant ^{10|} de ramo cum axelis et
 aliis necessariis excepto manico qui possit esse de ^{11|} ferro, ponderis convenientis vasello.
 Et quod signetur in manico quanti ^{12|} ponderis sit ipse manicus. Et hoc sub pena viginti
 sol(dorum) pro quolibet vase ^{13|} seu opere et teneatur potestas seu iudex viciualium
 inquirere et circare ^{14|} singulis mensibus si in predictis fuerit contrafactum. Et hec omnia
 fiant non obstan^{15|}te aliquo statuto ferariorum seu calderariorum vel alio predictis
 contrario.¹⁶

XXXV. Rubrica de penis revendorum¹⁷

de penis revendorum^p

Nemo ex revendoribus vadat vel mitat [...]am alicui deferenti alias ^{18|} res
 comedibilis causa vendendi nec ab eis per se vel alium emat tali modo, ^{19|} nec eciam
 ipsis revendoribus liceat in diebus mercati aliquid emere de ^{20|} predictis in ipso mercato
 vel alibi in civitate vel suburbis ante nonam, nec ad ^{21|} domos ipsorum revendorum

ⁿ nel margine sinistro.

^o nel margine sinistro.

^p nel margine sinistro.

aliquid facere de predictis portari ab ipsis ven²²|ditoribus, in pena viginti sol(dorum) et amitendi res emptas. Et quilibet possit²³| acussare et habeat medietatem banni et ipsarum rerum. Et cridetur hoc²⁴| statutum singulis mensibus in platea maioris ecclesie et in platea burgi.²⁵

de venditoribus candellis⁹

XXXVI. Rubrica de vendentibus candellas de sepo||^{81r}

Omnes vendentes candellas de sepo teneantur facere ipsas de sepo¹| bono sine asongia vel grasa porci bonas et legales et ad suffi²|cienciam, ita quod habeant stupulum de bambaxio novo et non possint³| acipere de libra ultra decem denarios, in pena et banno quinque sol(dorum) pro⁴| qualibet libra et amitendi candellas, et quilibet possit acusare et habeat⁵| medietatem banni. Et potestas seu iudex victualium faciant hoc sta⁶|tutum observari in pena et banno vigintiquinque librarum, quam penam⁷| incurat ipso facto si secus duxerit faciendum.⁸

XXXVII. Teneantur candelarii et facientes seu vendentes candellas de sepo⁹| continue tenere et habere ante stacionem vel domos eorum ex ipsis candellis¹⁰| de sepo videlicet decem libras per se, ita quod a singulis videri possint,¹¹| et in domo quindecim libras. Et si contrafecerint et non reperte fuerint¹²| in domo sua vel stacione condempnentur qualibet vice in viginti¹³| sol(dis) et in ammissione candelarum.¹⁴

XXXVIII. Rubrica nullus paraticus fiat de novo¹⁵

Nullus paraticus fiat de novo, quod si secus factum fuerit non vale¹⁶|at ipso iure, et hoc non habeat locum in laborantibus seu operantibus¹⁷| lanam seu lanificium.¹⁸

XXXIX. Rubrica de nundinis¹⁹

de nondinis^r

Nundine fiant singulis annis in principio mensis octubris in ca(m)po²⁰| ferie. Et potestas teneatur per unum mensem ante t(em)pus ipsarum²¹| nundinarum facere consilium generale de modo et forma faciendi²²| ipsas nundinas et secundum quod ipsi consilio placuerit procedatur.²³

XL. Rubrica possit quilibet libere et impune portare victualia ad quemlibet exercitum qui fieret per comune Plac(entie)||^{81v}

Quilibet possit libere et i(m)pune portare et portari facere et conducere¹| victualia, cuiuscumque condicionis sit, ad quemlibet exercitum qui fieret in distric²|tu vel extra

^q nel margine sinistro.

^r nel margine sinistro.

districtum Plac(entie) per comune Plac(entie) absque solucione alicuius ga³|belle seu dacii, ut in ipso exercitu maior habundancia victualium habeatur.⁴

XLI. Rubrica de furnariis⁵

de furnariis^s

Furnarii Plac(entie) non possint acipere pro coctura cuiuslibet starii panis⁶ ultra quinque denarios.⁷

XLII. Statutum est antiquum ad refrenandum fraudes que cotidie comituntur⁸ per furnarios circa officium eorum seu misterium quod quilibet furnarius⁹ civitatis Plac(entie) et districtus teneatur et debeat facere panem venalem¹⁰ bene coctum et sasonatum ad pensam que assignabitur eis per dominum¹¹ potestatem seu officialem ad hoc deputatum. Et si quis repertus fuerit¹² panem venalem minorem pondere unius quartarii, propterea non¹³ condempnetur. Et si minorem ponderis unius quartarii supra usque in¹⁴ medium unciam, solvat pro banno duodecim denarios pro quolibet pane;¹⁵ de minore dimidia uncia usque in unam unciam, duos soldos pro¹⁶ quolibet pane; de minore una uncia et ab inde supra usque in duabus¹⁷ unciiis, tres sol(dos) pro quolibet pane. § Et de minore duabus unciiis¹⁸ et ab inde supra, solvat pro banno quinque sol(dos) pro quolibet pane. Et predicta¹⁹ locum habeant eciam in pane de texera et in pane qui esset in pasta²⁰ super assidibus, in quibus casibus eciam amitant dictum panem. Salvo quod²¹ predicta non habeant locum nec possint condempnari si in una cocta pa²²nis que est trium sestiorum non inveniuntur ultra octo panes²³ in dictis ponderibus defectivi, nisi defectus esset pro quolibet²⁴ pane ultra unam unciam.||^{82r}

XLIII. Quilibet furnarius teneatur et debeat facere panem venalem ut dictum est¹ bene mundum et buratum et bene coctum in laude iudicis seu officialis ad² hoc deputati, sub pena trium sol(dorum) Plac(entinorum) pro qualibet cota et amissionis panis³ cocti tantum et hoc habeat locum si dicti panes male cocti sint ultra octo pro⁴ qualibet cocta. Alioquin minime condempnentur.⁵

XLIV. Teneatur quilibet furnarius civitatis et districtus Plac(entie) facere et coquere panem⁶ venalem de frumento prout ei preceptum fuerit seu preconizatum; et qui contrafece⁷ rit solvat pro banno decem sol(dos) qualibet vice, et nichilominus dictum panem⁸ facere et coquere teneatur nulla defensione obstante.⁹

XLV. Quilibet furnarius et furnaria teneatur ad requisicionem officialis ad hoc¹⁰ deputati hostendere et manifestare totum panem venalem quem habet in domo¹¹ et extra domum

^s nel margine sinistro.

et si quis vel si qua repertus fuerit habere in domo sua vel ¹²| alibi panem venalem ultra quem manifestaverit officiali, condempnetur ¹³| qualibet vice in decem sol(dis) Plac(entinorum) et in ammissione ipsius panis.¹⁴

XLVI. Officialis ad hoc deputatus teneatur ad minus bis in edomada ire ad ¹⁵| circandum et inquirendum furnarios facientes contra statuta communis Plac(entie), ¹⁶| in pena centum sol(dorum) ipsi officiali.¹⁷

XLVII. Approbamus et confirmamus statuta infrascripta super furnariis edita, quorum ¹⁸| tenor talis est: «In nomine Domini nostri Iesu Christi amen. Anno ab incarnatione ¹⁹| eiusdem millesimo ducentesimo sexagesimo secundo, indictione prima. ²⁰| Dominus Manfredus Confanonerius potestas Plac(entie), volens publice providere ²¹| utilitati, quantitatatem paste sive masse gramolate quod de uno stario ²²| frumenti fieri potest et extimationem ponderis panis frumenti venalis ^{||82v} que fieri potest ex illa massa investigare diligenter curavit, super ¹| quo efficiendo virum providum et discretum dominum Octonem de Vilano ²| iudicem et assessorem suum et sex ydoneos et discretos et unum ³| consulem de paratico quolibet constituit atque proposuit, qui, mandatum ⁴| et voluntatem ipsius potestatis fideliter exequentes, et formam ⁵| capituli intuentes quo continetur quod circa panis facienda erat, facta ⁶| ipsa circa secundum formam ipsius capituli primo et secundo habitis con⁷sideracione et racione diminucionis sive cali quod fit de pasta cru⁸da ad panem coctum et lucri eciā quod furnarii dicunt se habere debere, ⁹| quod est duorum denariorum et dimidii pro quolibet stario, invenerunt quod ¹⁰| sestarius frumenti est et esse debet in pasta bene gramolata ponderis ¹¹| septuaginta octo librarum et dimidie.¹²

Item invenerunt quod pasta cruda diminuitur sive callat in coccione ¹³| septimum pondus.¹⁴ Primo si sestarius frumenti valuerit .XXXVI. denarios imperiales debet esse ¹⁵| numerata panis in pasta ponderis .XXVI. unz(iarum) et .III. denariorum pensi, quorum ¹⁶| denariorum pensi vigintiquatuor faciunt unam unciam et coctus debet ¹⁷| esse deducto sexto et dimidio .XXII. unz(iarum) et .III. denariorum et medium de pensso.¹⁸

Item si sestarius frumenti valuerit .XXXVII. denarios debet esse numerata ¹⁹| panis in pasta ponderis .XXV. unz(iarum) et .XI. denariorum de pensso et coctus .XXI. unz(iarum) et .XIII. denariorum.²¹

Item si sextarius frumenti valuerit .XXXVIII. denarios debet esse numerata ²²| panis in pasta ponderis .XXIII. unz(iarum) .XVIII. denariorum et coctus .XXI. unz(iarum)²³| minus medio denario.²⁴

Item si sestarius frumenti valuerit .XXXVIII. denarios debet esse numerata ^{||83r} panis in pasta ponderis .XXIII. unz(iarum) .III. denariorum minus tercia et coctus ¹| .XX. unz(iarum) .X. denariorum et medium.²

Item si sestarius frumenti valuerit .XL. denarios debet esse numerata panis in ³| pasta ponderis .XXIII. unz(iarum) et .XIII. denariorum et quinta et coctus .XX. unz(iarum)⁴| minus uno denario et quarta.⁵

Item si sestarius frumenti valuerit .XLI. denarios debet esse numerata panis ⁶| in pasta .XXII. unz(iarum) et .XXIII. denariorum et due quinte pensi et coctus .XVIII. ⁷| unz(iarum) et .XI. denariorum.⁸

Item si sestarius frumenti valuerit .XLII. denarios debet esse numerata panis ⁹| in pasta ponderis .XXII. unz(iarum) et .X. denariorum minus tercia et coctus .XVIII. ¹⁰| unz(iarum).¹¹

Item si sestarius frumenti valuerit .XLIII. denarios debet esse numerata panis ¹²| in pasta ponderis .XXI. unz(iarum) et .XXII. denariorum minus quarta et coctus .XVIII. ¹³| unz(iarum) et .XXI. denariorum minus quarta.¹⁴

Item si sestarius frumenti valuerit .XLIII. denarios debet esse numerata panis ¹⁵| in pasta ponderis .XXI. unz(iarum) et .X. denariorum minus quinta et coctus .XVIII. ¹⁶| unz(iarum) .III. denariorum minus quinta.¹⁷

Item si sestarius frumenti valuerit .XLV. denarios debet esse numerata panis ¹⁸| in pasta ponderis .XX. unz(iarum) et .XXII. denariorum et tercia et coctus ¹⁹| .XVII. unz(iarum) et .XVII. denariorum.²⁰

Item si sestarius frumenti valuerit .XLVI. denarios debet esse numerata panis in pasta ²¹| ponderis .XX. unz(iarum) .XI. denariorum et dimidii et coctus .XVII. unz(iarum) et .VIII. denariorum.²²

Item si sestarius frumenti valuerit .XLVII. denarios debet esse numerata panis ¹| in pasta ponderis .XX. unz(iarum) et unius denarii et coctus .XVII. unz(iarum) minus uno denario.²

Item si sestarius frumenti valuerit .XLVIII. denarios debet esse numerata panis ³| in pasta ponderis .XVIII. unz(iarum) et .XV. denariorum et coctus .XVI. unz(iarum) et .XIII. denariorum ⁴| et dimidii.⁵

Item si sestarius frumenti valuerit .XLVIII. denarios debet esse numerata panis ⁶| in pasta ponderis .XVIII. unz(iarum) et .V. denariorum et coctus .XVI. unz(iarum) et .VI. denariorum.

Item si sestarius frumenti valuerit .L. denarios debet esse numerata panis in ⁸| pasta ponderis .XVIII. unz(iarum) et .XX. denariorum et coctus .XV. unz(iarum) et .XXII. denariorum.⁹

Item si sestarius frumenti valuerit .LI. denarios debet esse numerata panis in ¹⁰| pasta ponderis .XVIII. unz(iarum) et .X. denariorum et coctus .XV. unz(iarum) et .XIII. denariorum.¹¹

Item si sestarius frumenti valuerit .LII. denarios debet esse numerata panis in ¹²| pasta ponderis .XVIII. unz(iarum) et .III. denariorum minus quarta et coctus .XV. ¹³| unz(iarum) et .X. denariorum.¹⁴

Item si sestarius frumenti valuerit .LIII. denarios debet esse numerata panis ¹⁵| in pasta ponderis .XVII. unz(iarum) .VIII. den(ariorum) et dimidium et coctus .XV. unz(iarum) et .I. denarii.¹⁶

Item si sestarius frumenti valuerit .LIII. denarios debet esse numerata panis in ¹⁷| pasta ponderis .XVII. unz(iarum) .VIII. denariorum et dimidium et coctus .XIII. unz(iarum) ¹⁸| et .XVII. denariorum.¹⁹

Item si sestarius frumenti valuerit .LV. denarios debet esse numerata panis in pasta ²⁰| ponderis .XVII. unz(iarum) .III. denariorum et coctus .XIII. unz(iarum) et medium.²¹

Item si sestarius frumenti valuerit .LVI. denarios debet esse numerata panis ¹| in pasta ponderis .XVI. unz(iarum) et .XX. denariorum minus tercia et coctus .XIII. ²| unz(iarum) .VI. denariorum.³

Item si sestarius frumenti valuerit .LVII. denarios debet esse numerata panis ⁴| in pasta ponderis .XVI. unz(iarum) et .XIII. denariorum minus tercia et coctus .XIII. unz(iarum).⁵

Item si sestarius frumenti valuerit .LVIII. denarios debet esse numerata panis ⁶| in pasta ponderis .XVI. unz(iarum) .III. denariorum et medium et coctus .XIII. unz(iarum) et .XVI. denariorum.⁷

Item si sestarius frumenti valuerit .LVIII. denarios debet esse numerata panis ⁸| in pasta ponderis .XV. unz(iarum) .XXIII. denariorum et una quinta et coctus .XIII. ⁹| unz(iarum) et dimidium.¹⁰

Item si sestarius frumenti valuerit .LX. denarios debet esse numerata panis ¹¹| in pasta ponderis .XV. unz(iarum) .VIII. denariorum minus quinta et coctus .XIII. unz(iarum)).¹²

XLVIII. Item approbamus statuta infrascripta, tenor quorum talis est: ¹³| «Item reperitur quod panis rosetus qui dicitur integratus debet esse maior ¹⁴| pane albo bene gramolato ut furnarii dixerunt». ¹⁵

XLVIII. Item repertum est per predictos furnarios quod panis frumenti de sedacio ¹⁶| debet esse maior quam panis integratus .III. unz(iarum).¹⁷

L. Item reperitur quod furnarii debent et possunt dare .XLVIII. panes de texera^t ¹⁸| pro quolibet sestario, quorum quilibet debet esse in pasta bene gramolata ¹⁹| ponderis .XVIII. unz(iarium) et coctus debet esse ponderis ²⁰| .XV. unz(iarum) et dimidium minus uno denario penssi.||^{84v}

LI. Item statuit et decrevit quod quilibet furnarius proprio sigillo, in quo sit ¹| nomen et pronomen ipsius furnarii, signet et sigillet singulos panes venales, ²| ita quod quilibet panis cuiuslibet furnarii possit cognosci a quo factus ³| fuerit. Et qui contra fecerit solvat comuni pro banno quinque sol(dos) et nichil⁴|ominus sigillet ut supra.⁵

LII. Item statutum est quod potestas teneatur concedere et concedat furna⁶|riis Plac(entie) et districtus illum callum quod furnarii habebant et soliti ⁷| erant habere pro callamento ante potestariam seu regimen domini Manfredi ⁸| Confanonerii, silicet sextam et dimidiad.⁹

^t segue de texera iterato all'inizio del rigo successivo.

LIII. Item statutum est quod rector sive potestas teneatur facere fieri circam de¹⁰ blava seu frumento secundum consuetum modum, et secundum quod invenerint exire¹¹ dictam blavam det et dare debeat penssum ipsis furnariis secundum¹² quod in statutis communis continetur et hoc infra duos menses ab introytu sui¹³ regiminis, si ei per dictos furnarios fuerit requisitum.¹⁴

LIV. Rubrica de pena afaytancium vinei in platea maioris ecclesie¹⁵
de afaytatione vini^u

Nullus possit vel debeat afaytare vinum aliquod vel facere afay¹⁶tari in platea maioris ecclesie seu in aliquo loco publico civitatis Plac(entie)¹⁷ in quo ducatur causa vendendi aliquo modo, in pena et banno afay¹⁸tatori viginti sol(dorum) Plac(entinorum) et in pena amissionis vini ilius cuius¹⁹ fuerit ipsum vinum, et quilibet possit acussare et habeat medietatem banni²⁰ et vini. Quod statutum teneatur potestas qualibet estate semel in mense in²¹ platea maioris ecclesie publice facere eridari in die mercati vini.²²

LV. Rubrica de inquisicione fienda contra facientes canavam casei et carnium salatarum||^{85r}

Potestas seu iudex viciualium posit et teneatur post quindecim dies¹ ab introytu sui regiminis inquirere contra que(m)libet personam difama² tam que faceret canavam de caseo et carnibus porcorum salatis et ab³ ea acipere bonam satsidacionem de non faciendo dictam canavam.⁴ Et si invenerit aliquem canavam de predictis facientem, debeat eum⁵ punire in decem libris et in amissione rerum. Et intelligatur que(m)libet⁶ ex predictis difamatis canavam facere in cuius domo vel alibi ad⁷ eius postulacionem reperiatur habere ultra quinque centenaria casei et⁸ ultra decem centenaria carnium salatarum.⁹

LVI. Rubrica de inquisicione fienda contra habentes bestias de lacte et de faciendo¹⁰ duci caseum in platea communis¹¹

de caseo et lacte^v

Ad hoc ut copia casei in civitate Plac(entie) habeatur, statuimus quod potestas¹² seu iudes ad hoc deputatus faciat diligentem inquisicionem omni anno¹³ et maxime de mense marci de omnibus et singulis, tam civibus¹⁴ vel districtualibus quam extraneis, undecumque sint, habentibus seu tenantibus¹⁵ in civitate Plac(entie) vel districtu oves ab uno trentenario supra¹⁶ et vachas a quinque vachis supra, que oves et vache sint a lacte,¹⁷ et ex quarum lacte fit caseus. Que inquisicio fiat hoc modo, vi¹⁸delicet quod iudex personaliter, oculata fide, inquirat et videat¹⁹ omnes predictos habentes et tenentes dictas bestias in civitate Plac(entie)²⁰ vel infra confinia omni modo quo melius et diligencius fieri²¹ poterit. Et quod mitat per consules omnium villarum et locorum di²²strictus

^u nel margine sinistro.

^v nel margine sinistro.

Plac(entie), ubi dicte bestie sunt vel esse seu pasculari^{23]} consueverunt, cum aliquibus ex vicinis ipsarum villarum et locorum,^{24]} prout de ipsis vicinis sibi videbitur, inspecta qualitate locorum,^{25]} et ab eis inquirat per sacramentum sub pena vigintiquinque librarum^{26]} et plus prout sibi videbitur de omnibus habentibus ipsas bestias et^{27]} quantitate et numero ipsarum et faciat scribi in actis per notarium^{28]} nomina habencium et tenencium ipsas bestias et numerum et^{29v} quantitatem ipsarum bestiarum et loca ubi sunt seu custodiuntur et tenentur. Quibus^{1]} factis, requirat seu requiri faciat omnes, tam cives vel districtuales quam^{2]} alios extraneos undecumque sint, habentes ipsas bestias a dicto numero supra quod^{3]} co(m)pareant personaliter coram eo et ipsos cogat omnibus remediis iuris per^{4]} sacramentum et sub certa pena, prout sibi videbitur, manifestare ipsas^{5]} bestias et numerum ipsarum et loca ubi tenentur et custodiuntur ipse be⁶stie, et nichilominus cogat quemlibet predictorum prestare ydoneam securitatem^{7]} de conducendo et consignando Plac(entie) coram ipso totum caseum eis impositum^{8]} vel imponendum iuxta numerum ipsarum bestiarum secundum taxacionem infrascriptam.^{9]} Que consignacio sic fiat, videlicet quod quilibet ipsum caseum duci seu vehy^{10]} faciat in plateam communis Plac(entie) t(em)poribus et quantitatibus infra ordinatis et^{11]} tassatis et eum presentet coram dicto iudice. Et ipsum caseum faciat^{12]} scribi dictus iudex vel officialis secundum quod consignabitur et scribatur^{13]} nomen consignantis et dies et quantitas casei consignati. Et tunc^{14]} iudex interoget consignantem si vult incontinenti illum caseum vendere^{15]} vel in domo aliqua gubernare. Et si dixerit velle vendere, vendat^{16]} cui velit servato modo infrascripto. Et si dicat se velle gubernare in^{17]} aliqua domo, scribatur domus et ille apud quem dictus caseus^{18]} gubernabitur et ipsius casei quantitas et qualitas, hoc videlicet^{19]} observando quod dictus caseus consignatus, sive sit gubernatus sive non^{20]} ut predicitur, non vendatur alicui sine consensu et sciencia iudicis^{21]} vel officialis ad hoc deputati. Et quod scribatur in actis ipsius iudicis^{22]} in uno libro ad hoc specialiter deputato nomen emptoris et ven²³ditoris et dies vendicionis et quantitas casei venditi. Qui^{24]} iudex possit et debeat de ipso caseo consignato et gubernato facere^{25]} presentari iuxta quantitatem que sibi videbitur et publice vendi^{26]} in platea communis, ad hoc ut eo indigentes emere possint absque aliqua^{27]} difficultate, statuentes eciam quod nullus civis vel districtualis^{28]} Plac(entie) audeat vel presumat aliquem, qui non sit de civitate vel districtu^{29r} Plac(entie), ex predictis habentibus seu custodientibus ipsas bestias in domo vel^{1]} cassina sua albergare, receptare vel tenere ultra quinque dies, nisi^{2]} viderit quod ipse habeat boletam sicut dedit securitatem predictam de dicto^{3]} caseo consignando, in pena vigintiquinque librarum cuilibet contra predicta tenenti^{4]} vel receptanti. Et ut predicta fiant absque fraude, volumus quod de predictis^{5]} inquisizione et numero bestiarum et nominibus habencium vel tenencium ipsas bestias^{6]} et impositione casei prelibati fiant duo libri, quorum unus sit penes^{7]} ipsum iudicem vel officiale et alius penes camararium communis Plac(entie).^{8]} Predicta omnia et singula teneatur potestas et quilibet iudex ad hoc deputatus^{9]} precise atendere et observare in pena et sub pena centum librarum potestati^{10]} et iudici vigintiquinque librarum Plac(entinorum) qualibet vice, quam incurat ipso fac¹¹to si predicta per eos seu que(m)libet eorum non fuerint observata. Et insuper¹² cridetur omni anno per civitatem et mercata civitatis Plac(entie) quod omnes predicti¹³ habentes dictas bestias co(m)pareant coram dicto officiali ad manifestandum¹⁴ dictas bestias et loca ubi tenentur et ad dandum dictam securitatem¹⁵

et quod nullus debeat eos albergare nisi dicta securitas detur ut¹⁶ superius continetur. Eo adiecto quod dicti consules et vicini nichil teneantur¹⁷ solvere notario pro dicta inquisizione vel dictis eorum. Et qui notarii non possint acipere pro¹⁸ dicta securitate et bolleta quam facient de securitate predicta ultra sex denarios¹⁹ pro qualibet securitate simul cum bolleta. Que tassacio, secundum quam²⁰ dictus caseus debet ut predicitur consignari, sit hoc modo, videlicet²¹ quod ex quolibet trentenario ovium de lacte et ex quarum lacte fit²² caseus teneatur quilibet habens dictas oves consignare et presentare coram²³ iudice victualium in platea communis unum centenarium boni et sani²⁴ casei quolibet mense, videlicet de mense aprilis, madii, iunii, de²⁵ mense vero iulii medium centenarium pro quolibet trentenario,²⁶ et de mense augusti medium centenarium pro quolibet trentenario et^{186v} predictum ordinem volumus observari in quolibet habente vachas de lacte.¹ Qui teneatur pro quibuslibet sex vachis de lacte consignare dictis men²sibus tantum caseum quantum diximus in quolibet trentenario ovium, quia³ sex vachas pro uno trentenario ovium in hoc casu reputamus. Et⁴ predicta obseruentur qua(m)diu in dictis mensibus dicte oves et vache⁵ fuerint in civitate Plac(entie) vel episcopatu. Quam consignacionem predicti⁶ facere teneantur predictis singulis mensibus in pena decem librarum Plac(entinorum)⁷ qualibet vice qua fuerit contrafactum. Et ad predicta nichilominus⁸ predicti omnes teneantur.⁹

LVII. Rubrica de officio salis¹⁰

de officio salis^w

Elligatur unus iudex forensis quilibet anno qui sit super gabela¹¹ sallis per comune Plac(entie) cum salario et familia competenti, prout¹² videbitur consilio generali. Et cuius officium duret tantum per annum.¹³ Et qui iuret in presencia potestatis sive rectoris suum officium lega¹⁴liter exercere et observare statuta et provissores facta et fienda¹⁵ circa gabellam salis. Et qui finito officio teneatur stare per octo¹⁶ dies ad sindicatum cuius sindicatores elligantur in consilio generali et¹⁷ sint tres, quorum unus sit iudex et alias notarius et alias lay¹⁸cus, et qui iudex moretur per se in una domo sibi per comune¹⁹ Placencie assignanda.²⁰

LVIII. Quociens fiet sal in Salso per comune Plac(entie) elligantur tres ma²¹sarii boni viri cives Plac(entie) scientes legere et scribere per ipsum²² comune, quorum officium duret per annum tantum cum salario competenti²³ eis et cuilibet eorum per comune Plac(entie) statuendo, qui iurent et^{187r} eciam satisdent de eorum officio fideliter exercendo, quorum unus stet in Salso¹ continue ad faciendum fieri salem et alia necessaria circa ipsum salem.² Et circa predicta faciat expensas de denariis quos recipiet de Salso de sale³ qui ubi vendetur villis et locis secundum ordinacionem communis Plac(entie) vel de peccunia⁴ que ad hoc deputabitur per ipsum comune, in quibus rebus fiendis dictus massarius⁵ procedat et faciat de consilio et consensu iudicis salis et aliorum⁶ sapientum ad hoc electorum per comune Plac(entie), de quibus infra fit mencio. Et⁷ alii duo massarii stent

^w nel margine sinistro.

in civitate Plac(entie) ad gabellam salis, qui recipient^{8|} salem qui mittetur a loco salli, et ipsum salem vendant in ipsa gabella^{9|} et pecuniam inde recipient et scribant per ordinem introitum et^{10|} exitum dicti salis, in qua gabella salis Plac(entie) sit et esse debeat unus^{11|} discus magnus orlatus, in quo quolibet die ponatur sal ex sale ga^{12|}belle usque in quantitatem que videbitur ipsis massariis salis seu illis^{13|} sapientibus qui prot(em)poribus erunt super gabella salis per mensuratores salis,^{14|} et hoc scribatur quolibet die per notarium qui ibi erit pro comuni in uno libro^{15|} ad hoc specialiter deputato. Et eciam in alio libro per se scribatur per ipsos^{16|} massarios seu per sapientes predictos. Et postmodum ex sale existente^{17|} super ipso disco detur et vendatur sal cuilibet emere volenti ad gro^{18|}ssum et ad minutum et scribatur per dictos masarios singulis diebus^{19|} pecunia que recipietur ex vendicione dicti salis. Et ut sciatur^{20|} racio salis existentis super ipso disco non ponatur nec vendatur^{21|} sal ibi donec venditus fuerit sal positus in dicto disco et sit^{22|} eciam in dieta gabella unus scrineus sive cassa firmus et^{23|} bene munitus cum tribus bonis clavaturis, una quarum clavium^{24|} stet penes camararium communis Plac(entie), alia penes iudicem salis et^{25|} alia penes dictos massarios, in quo scrineo vel cassa desuper^{||87v} sit una fessura per quam in dicto scrineo seu cassa posint in^{1|} dicto scrineo poni omnes denarii qui percipientur ex dicto sale. Insuper^{2|} elligantur per comune Plac(entie) tres boni viri qui sciant scribere^{3|} et legere, qui sint cum ipso iudice et massariis prelibatis ad^{4|} consulendum et dandum auxilium et favorem in omnibus que^{5|} fuerint fienda pro bono communis circa ipsum salem, tam in civitate^{6|} Plac(entie) quam in loco Salsi. Et qui teneantur una cum dicto iudice^{7|} quibuslibet duobus mensibus administrare ad locum Salsi expensis^{8|} communis ad videndum salinas, domos, puteos et quid agitur^{9|} per massarium existentem Salso, et ad videndum, examinandum^{10|} et levandum rationem massarii Salsi et ad omnia faciendum^{11|} et ordinandum circa sallem que fuerint necessaria et utilia.^{12|} Quorum sapientum officium duret per annum et quilibet eorum habeat^{13|} omni mense pro suo salario viginti sol(dos) a comuni et dicti sallarii^{14|}olucionem habeant in gabella salis. Dicti vero duo masarii Plac(entie)^{15|} existentes teneantur quolibet mense reddere rationem dictis^{16|} iudici salis et tribus sapientibus et camarario communis Plac(entie)^{17|} simul et coniunctim, tam de sale recepto quam de denariis inde habitis^{18|} et solutis, quam eciam de pecunia recepta pro condempnacione dicti^{19|} salis. Qua ratione reddita, pecunia que fuerit penes ipsos^{20|} massarios occassione dicti sallis traddatur et consignetur per ipsos ma^{21|}ssarios camarario prelibato, addicentes quod massarii dicti salis^{22|} non possint expendere vel solvere aliquod de pecunia habita de^{23|} dicto sale, nisi in hiis et circa ea que pertinent ad expedicionem^{24|} dicti salis et eius officii.^{25|}

LVIII. Nullus portet vel portari seu veyh faciat salem grossum^{1|} in civitatem Plac(entie) vel districtum absque licencia communis Plac(entie), in pena^{||88r} vigintiquinque librarum pro qualibet vice et amitendi ipsum salem et animalia^{1|} deferenzia ipsum salem.^{2|}

LX. Nemo presumat habere vel tenere salem grossum in civitate Plac(entie) vel^{3|} districtu absque licencia communis Plac(entie), in pena centum sol(dorum) si fuerit^{4|} sal

minus uno stopello. Et si fuerit plus uno stopello usque⁵ in unam minam in pena decem librarum et si fuerit ab inde supra⁶ in pena vigintiquinque librarum.⁷

LXI. Quiconque duxerit, portaverit seu portari vel deferi fecerit salem⁸ minutum per civitatem Plac(entie) vel districtum causa vendendi, et repertum⁹ fuerit vendere vel vendidisse salem, si fuerit minus duobus stopellis,¹⁰ condempnetur in sexaginta sol(dis) pro qualibet vice. Et si fuerit plus duobus¹¹ stopellis usque in uno quartario, conde(m)pnetur in centum sol(dis). Et si¹² fuerit ab inde supra, in decem libris. Eodem modo condempnentur omnes¹³ ementes dictum salem.¹⁴

LXII. Receptatores portancium salem grosum vel minutum contra statuta¹⁵ communis Plac(entie) conde(m)pnetur qualibet vice quilibet eorum in decem libris.¹⁶

LXIII. Si sal grosus vel minutus fuerit venditus contra statuta et or¹⁷ dinamenta communis edita super sale in aliqua villa vel loco districtus¹⁸ Plac(entie), conde(m)pnetur ipsa villa vel locus, si fuerit a centum focolariis¹⁹ supra, in vigintiquinque libris Plac(entinorum) et si fuerit a .L. focolariis supra usque²⁰ in centum, in decem libris. Et si fuerit a duodecim focolariis supra usque²¹ in .L., conde(m)pnetur in centum sol(dis). Et si fuerit a duodecim focolariis²² infra, in .XL. sol(dis), ad quam conde(m)pacionem teneantur nobiles habitantes²³ in dictis villis, sed ad ipsas pupilli et vidue minime teneantur. ||^{88v} Et predicte pene locum habeant si venditus fuerit in ipsis villis¹ unus sestarius salis vel ab inde supra. Et si fuerit venditus² ab uno sestario salis infra, conde(m)pnetur solummodo in medietate³ dictarum penarum.⁴

LXIV. Omnes mulieres que fecerint contra statuta communis edita super⁸ sale, si non solverint⁵ conde(m)paciones de eis factas infra secundum diem, fustigentur per⁶ civitatem et postea dimitantur.⁷

LXV. Quilibet possit acussare facientes contra statuta communis edita super⁸ sale. Et si conde(m)paciones, que ob hoc fient, fuerint decem librarum⁹ vel ab inde infra, habeat terciam partem accusator. Et si fuerint a decem¹⁰ libris supra, habeat solummodo quartam partem.¹¹

LXVI. Possit iudex ad officium gabelle salis deputatus cogere remediis¹² iuris omnes villas et loca districtus Plac(entie) dare securitatem¹³ civem Plac(entie) idoneum de acipiendo sale iuxta imposicionem¹⁴ eis i(m)positam vel imponendam, que securitates quolibet anno¹⁵renoventur. Et possit circa officium suum procedere contra facientes¹⁶ contra statuta et ordinamenta communis edita super salle per acussacionem,¹⁷ inquisicionem

vel denunciacionem summarie et de plano, absque figura et strepitu¹⁸ iudicii, diebus feriatis et non feriatis, cui iudicii potestas et quilibet¹⁹ officialis communis Plac(entie) teneantur dare auxilium, consilium et favorem,²⁰ quo ciens per eum fuerint requisiti ad dictum suum officium effectua²¹ liter exequendum. Et qui iudex salis possit afidare et absolvere²² a penis statutorum salis illos qui acussaverint et probaverint ||^{89r} legitime aliquem fecisse contra statuta edita super selle.¹

LXVII. Iudex ad officium gabelle salis teneatur observare statuta et refor²maciones factas et fiendas per comune Plac(entie) et maxime occasione³ salis, in pena vigintiquinque librarum, quam pro qualibet vice qua contra⁴ fecerit incurat ipso facto.⁵

LXVIII. Si aliquis massarius deputaretur per comune Plac(entie) ad vendendum salem⁶ in aliquo loco vel villa districtus Plac(entie), preter quam in loco Salsi, teneatur⁷ dictus massarius quolibet mense redere rationem sue administracionis⁸ massariis gabelle communis Plac(entie) deputatis.⁹

LXVIII. Ville que non habitantur propter sallem non conde(m)pnentur, si quando fuerint¹⁰ habitate imponatur eis sal secundum focolaria que habebunt. Et sique¹¹ conde(m)pnaciones facte sint vel fient de dictis villis eo t(em)pore quo non¹² erant vel non fuerint habitate, dicte conde(m)pnaciones sint casse et non¹³ valeant ipso iure, nec execucioni valeant demandari.¹⁴

LXX. Teneatur iudex gabelle sallis inquirere et cogere omnes singulares¹⁵ personas in districtu Plac(entie) habitantes, que non acipiunt salem cum villis¹⁶ et locis districtus Plac(entie) et que tenentur acipere salem a comuni,¹⁷ prestare idoneos fideiussores de dicto sale aciendo, tam pro se quam pro¹⁸ animalibus suis, secundum quod eis i(m)positum est vel imponetur.¹⁹

LXXI. Nullus impedit officium iudicis gabelle sallis seu nunciorum eius,²⁰ sive in circando salem prohybitam sive quovis modo, in pena ||^{89v} centum sol(dorum) pro qualibet vice qua fuerit probatum aliquem dictum offici¹um impedire.²

LXXII. Habeat iudex salis potestatem capiendi et detinendi in personis et³ rebus quemlibet hominem maiorem vigintiquinque annis qui sit de villa⁴ vel loco que non accepit salem vel que fecerit contra statuta salis.⁵

LXXXIII. Iudex gabelle salis neminem valeat condemnare, nisi primo^{6|} data sibi defenssione adminus octo dierum, quod si secus fecerit,^{7|} condemnacio non valeat ipso iure.⁸

LXXXIII. Nullus dicens salem ad civitatem Plac(entie), postquam sal fuerit in ipsa civitate,^{9|} audeat eum descaregare vel ponere in aliqua domo ipsius civitatis, nisi^{10|} in gabella salis vel nisi de licencia communis Plac(entie) seu officialium ad^{11|} hoc deputatorum, in pena decem librarum. Et qui talem albergaverit vel^{12|} receptaverit in civitate Plac(entie) condempnetur in centum sol(dis).¹³

LXXV. Cuilibet liceat capere et detinere et in forciam communis Plac(entie) ducere^{14|} omnes ducentes salem contra statuta et provissiones communis Plac(entie). Et^{15|} qui tales ceperit teneatur ipsos presentare in forcia potestatis et communis^{16|} Plac(entie) seu iudicis salis infra terciam diem, in pena centum sol(dorum).^{17|} Et nichilominus ad predicta teneatur.¹⁸

LXXVI. Omnes et singuli potestates et rectores et homines cuiuslibet loci seu^{19|} ville et ipsi loci et ville teneantur toto posse prestare auxilium ||^{90r} et favorem cuilibet volenti capere vel detinere quoslibet ducentes^{1|} seu vendentes vel ementes salem in districtu Plac(entie) contra statuta^{2|} et ordinamenta ipsius communis edita super sale, in pena ipsi ville seu^{3|} loco centum sol(dorum) et singulari persone viginti sol(dorum).⁴

LXXVII. In libro statutorum antiquorum communis Plac(entie) editorum super sale tale^{5|} statutum et reformacio quam approbamus reperitur: «Millesimo ducentesimo^{6|} septuagesimo quinto, indicione quarta, de mense februarii. Statutum est^{7|} et ordinatum per emendatores ordinatos de voluntate consilii generalis^{8|} Societatis mercatorum et paraticorum civitatis Plac(entie) omnes in concordia^{9|} et unanimiter quod reformacio facta t(em)pore domini Monaci de Mascaris^{10|}ris, olim capitanei Societatis mercatorum et paraticorum civitatis Placen(tie),^{11|} super societate et firmitate facta cum Ubertino Boto de Aledaxia et^{12|} Ansaldo eius nepote et Iacobo de Aghyno et Ianegallo fratre eiusdem^{13|} Iacobi per fratrem Guillielmum de Vicullo nomine communis Plac(entie) super^{14|} quadam venna salmore sive puteo invento per predictos in loco^{15|} Salsi Maioris vel pertinenciis ponatur in statutis communis Plac(entie)^{16|} et pro statuto ipsa reformacio habeatur et obseretur. Et capitaneus^{17|} et potestas precisse et sine tenore teneantur ipsam reforma^{18|}cionem poni facere in statutis Societatis prediche et in libro^{19|} statutorum communis Plac(entie) et ipsam reformatiōnem in omnibus et^{20|} per omnia observentur. Que reformacio scripta fuit per Reve^{21|}illum de Brevo notarium. Cuius reformatiōnis hic sub sequitur^{22|} scripta est: “.MCCLXXV., indicione quarta, die mercurii .XIII. .^{23|} mensis novembri. In generali consilio Societatis mercatorum et ||^{90v} paraticorum congregato sono campane vocibusque preconum in^{1|} palacio domini Monaci de Mascaris capitanei,

solito more, de ²] mandato ipsius coram consiliariis de dicto consilio, dictus ³] dominus capitaneus legi fecit reformatiōnem infrascriptam hodie ⁴] factam in consilio sapientum que talis est: ‘Cum Ubertinus ⁵] Boctus de Alexandria et Ansaldus eius nepos et Iacobus Aghyni ⁶] et Ianegallus eiusdem Iacobi frater de Salso eorum labore ⁷] et industria invenerunt quandam venam mure seu aque ⁸] saline super quadam pecia terre culte posite in territorio Salsi ⁹] Maioris, cui coheret: ab una flumen Ciregie, ab alia fossatum ¹⁰] sive sorbitorius factus per comune Plac(entie) occasione putei episcopi, ¹¹] ab alia via qua itur a Salso Maiori ad Brugnollam, ab ¹²] alia heredis condam Amirate, quam terram quiete et ¹³] sine molestia possidebant et possiderunt infrascripti Obertinus et ¹⁴] Botus eius frater et pater dicti Ansaldi et ipse Ansaldus ¹⁵] per viginti annos proximos preteritos et plures et ad dictam venam et terram ¹⁶] circonstante asociaverunt comune Plac(entie) seu fratrem Guillenum de ¹⁷] Viculo pro ipso comuni, et super eo et puteo super eis faciendo et ¹⁸] manutenendo fraternitatem et comunitatem cum dicto fratre Guill(iel)mo et ¹⁹] comuni et ipso comuni contraxerint et fecerunt et in convencione seu ²⁰] fraternitate predicta continetur quod comune Plac(entie) et homines infrascripti ad in²¹] vicem teneantur comuniter ab omni persona defendere et expedire ²²] perpetuo ad omnem utilitatem parium predictarum ac sapienter, vere ^{91r}] reformatum sit per consilium mercatorum et paraticorum et per consilium communis ¹] Plac(entie) quod ipse frater Guill(iel)mus pro comuni et ipsum comune capiat tenutam ²] et possessionem dicti putei super dicta vena facti nunc, omnium puteorum ³] et salinarum et morarum territorii et ipsam tenutam et possessionem manutenere ⁴] et defendere, salva societate predicta et iure hominum predictorum. Que ⁵] omnia specialiter per industria omnium predictorum comune predictum valde est me⁶] lioratum et magnam utilitatem consecutum et iterum domino concedente ex ⁷] similibus communis infrascripti homines multorum et magnatum et aliorum hominum ⁸] odium ceperunt nominum et iniuriam predictorum. Et qui vellent ⁹] quod omnes predicti predicta tractassent et cum eis fecissent que cum comuni ¹⁰] predicto fecerunt que si fecissent in leve dampnum et detrimentum ¹¹] communis predicti fuisset ac propter odium et invidiam predictam lites multe ¹²] a predictis eorum emullorum et invidiis ac eciam aliis ipsorum insti¹³]gacione inferantur eisdem et inde enormiter molestare, supli¹⁴]cant vobis domino capitaneo et sapientibus mercatorum et paraticorum ¹⁵] civitatis Plac(entie) quatenus hominibus vestris in facto predicto et fratribus et propter eorum ¹⁶] indemnitatem et vestram seu communis utilitatem conservandam et ¹⁷] in bonum exemplum ut ipsi et alii invitentur ad tractandum et ¹⁸] faciendum bonum et utilitatem communis Plac(entie) et specialiter similes ve¹⁹]nas inveniendum et taliter dignemini providere quod ipsi Obertus ²⁰] et heredes eorum secundum societatem et fraternitatem predictam et conven²¹]cionem possint possessionem et tenutam eorum patris quam habent ^{91v}] seu tenent seu cum comuni quiete manutenere et possidere et specialiter refor¹]mando per vestrum consilium quod ita perpetuo manuteneantur et defen²]dantur in eorum dicta parte putei infrascripti et terre predice, quemadmodum ³] comune Plac(entie) in sua parte, et maxime capitulo seu statuto in aliquo ⁴] non obstante et non obstantibus litibus infrascriptis pendentibus ad dictam comunione ⁵] factam cum comuni et fratre predicto quiete tenebant et possidebant predictam terram ⁶] super quibus dictus dominus capitaneus consilium requisivit. In cuius consilii sapien⁷]tum reformatio, facto partito per dominum capitaneum, placuit omnibus quod peticio ⁸] suprascripta admitatur in totum et

sit firma. Et si contigerit Obertum Botum⁹ et nepotem et Iacobum Aghynum et fratrem infrascriptis necesse habere pecuniam¹⁰ causa defendendi et manutenendi puteum quem invenerunt et de quo¹¹ habent pactum cum fratre Guill(iel)mo infrascripto, vel causa inveniendi alias venas pro¹² utilitate communis Plac(entie), et possint ius eorum obligare, dum tamen ius¹³ communis sit salvum, nec propter hoc iuri seu pacto communis possit in aliquo¹⁴ derogari”».¹⁵

Item statutum est et ordinatum antiquitus quod capitaneus teneatur in¹⁶fra duos menses ab introitu sui regiminis diligenter inquirere¹⁷ et curare pacta et convenciones facta per dominum fratrem Guill(iel)mum nomine communis¹⁸ et dictos Obertinum et socios firmiter integre observata per dictum Obertum¹⁹ et socios et eorum heredes. Et si invenerint quod fuerint integre observata,²⁰ procedatur contra eos ad penam ab eis auferendam in quantum poterit de iure²¹ secundum pacta et convenciones initas seu factas in instrumento dicte societatis²² et fraternitatis.||^{92r}

LXXVIII. Item reperitur in dicto libro statutorum statutum infrascriptum, quod aprobatum, cuius¹ forma talis est: «Item providerunt quod nulla persona seu universitas vel² collegium possit nec debeat in episcopatu Plac(entie) seu districtu fodere seu³ fodi facere aliquem puteum saline sive foveam, et quod potestas et capitaneus⁴ et eorum familie teneantur illud prohybere ne fiat toto eorum posse⁵ eciam de facto, nisi illud fieri faceret vel fiet per comune Plac(entie) vel de⁶ voluntate communis Plac(entie)».⁷

LXXVIII. Iudex salis una cum camarario communis et vicario potestatis teneantur⁸ singulis duobus mensibus examinare et videre diligenter mensuras⁹ salis qui venditur per comune Plac(entie) ad gabellam salis et si invenerint¹⁰ eas esse non rectas faciat eas retificari. Et nichilominus pu¹¹niantur utentes eis secundum iura et statuta communis Plac(entie).¹²

LXXX. Item reperitur in dicto libro statutorum statutum infrascriptum, quod aprobatum, cuius tenor talis est: «Item statuerunt et ordinaverunt quod capitaneus¹⁴ et iudex eius teneantur precisse et sine tenore infra duos¹⁵ menses ab introitu sui regiminis circare et inquirere illos¹⁶ qui detinent et tenent et tenuerint puteos seu fontes salmarum¹⁷ de Salso, de Castello, de Montarzollo Valis Trevie, et co(m)pellere et¹⁸ constringere illos quos invenerint tenere et tenuisse a .XXX. annis¹⁹ citra ad solvendum comuni Plac(entie) fictum seu redditum seu censum; ad²⁰ predictam prestacionem compellantur prout in dicto registro continetur et presens ||^{92v} statutum sit trunchum et precissum in qualibet parte sui. Actum .M¹|CCLXXVIII.»²

non est in volumine statutorum communis^x

LXXXI. Imposicio salis nobilium morancium in districtu Plac(entie) scribitur ^{3|} in uno libro per se qui stet penes iudicem gabelle salis.⁴

LXXXII. Rubrica de lignis fiendis et vendendis⁵

de lignis vendendis^y

Quilibet possit incidere ligna in districtu Plac(entie) causa vendendi et vendere et ^{6|} facere fassos lignorum ad suam voluntatem, dummodo ligna ^{7|} que vendentur sint longitudinis quatuor brachiorum et dimidii ^{8|} adminus, et qui contrafecerit condempnetur pro quolibet fasso lignorum ^{9|} in sex denariis. Et quilibet possit ducere et vendere carbonos ad ^{10|} suam voluntatem.¹¹

LXXXIII. Rubrica de sapientibus eligendis per iudicem victualium¹²

Iudex victualium elligat de consilio bonorum virorum, quociens ^{13|} opus fuerit, sex bonos viros civitatis Plac(entie), unum videlicet pro ^{14|} qualibet porta, qui una cum dicto iudice examinent et inquirant ^{15|} et ordinent et scribi faciant quicquid eis videbitur expedire circa ^{16|} ipsa victualia, tam in constituendo precium victualibus et artibus et rebus, prout ^{17|} eis videbitur, quam in aliis que pro meliori secundum diversitatem t(em)porum fuerint opportuna. ^{18|} *Hic debent esse duo statuta^z quod sic incipit: «Prius statuimus quod iudex».*^{aa||93r}

LXXXIV. Rubrica de iurisdicione iudicis victualium¹

de iurisdicione victualium^{bb}

Potestas seu iudex victualium possit cognoscere et terminare contrafacentes ^{2|} contra statuta et provissiones communis Plac(entie) super victualibus per denunciacionem ^{3|} vel accusacionem vel inquisitionem sumarie et de plano, sine figura ^{4|} et strepitu iudicii, quocumque t(em)pore feriato et non feriato.⁵

LXXXV. Potestas et iudex victualium et quilibet eorum teneantur observare et facere ^{6|} inviolabiliter observari omnia statuta et provissiones communis Plac(entie) factas ^{7|} et fiendas super victualibus, quod si non fecerint vel predicta obmiserint conde(m)p^{8|}natus sit potestas ipso facto pro qualibet vice in centum libris Plac(entinorum) et ^{9|} iudex in .XXV. libris Plac(entinorum) pro qualibet vice.¹⁰

^x nel margine sinistro.

^y nel margine sinistro.

^z duo statuta aggiunto nel soprallneo in corrispondenza di aliud statutu(m) depennato.

^{aa} hic - iudex aggiunto nel margine inferiore.

^{bb} nel margine sinistro.

LXXXVI. Rubrica de becariis¹¹

*Hoc debet esse quoddam statutum quod incipit: «Omnes vendentes vinum»^{cc}
de becariis^{dd}*

Quiconque becarius seu macellator in becaria vendiderit carnes¹² porcarum feminarum pro masculis vel carnes multonis vel ovis pro castrato¹³ seu carnes gramignosas vel morbosas condempnetur qualibet vice in¹⁴ sexaginta sol(dis) et amissione ipsarum carniū et a quolibet valeat acussari¹⁵ et acussator habeat medietatem banni. Et ut castrati facilius cognoscendi possint, teneantur sub dicta pena becarii dimitere in becaria testiculos ad carnes multonis. Et insuper cogantur omnes et¹⁸ singuli becarii et vendentes carnes singulis sex mensibus per officiale¹⁹ super victualibus deputatum iurare predicta omnia atendere et observare.||^{93v}

LXXXVII. Aliqui becarii non teneant carnes porchorum masculorum cum carnibus¹ porcharum feminarum super uno banco, nec carnes porcarum castratarum in² uno bancho cum carnibus porcarum non castratarum, nec super eodem bancho³ teneatur ultra duas carnes seu ultra duo genera carniū. Et si⁴ habuerint carnes per boconos vendant ipsas tanquam carnes pecudinas.⁵ Salvo quod hoc non intelligatur in carnibus porcinis vel bovinis. Et si quis⁶ contra predicta vel aliquod predictorum fecerit, puniatur pro qualibet vice in viginti⁷ sol(dis) Plac(entinorum) et quilibet possit acussare et habeat medietatem banni.⁸

LXXXVIII. Teneantur becarii vendere omnes carnes ad pondus fiendum per⁹ balancias et non per pesarolum et habeant libras de fero bulatas¹⁰ bulla communis Plac(entie). Et in qualibet libra sit unus annulus fereus.¹¹ Et si pondus fuerit duarum librarum, sint ibi duo annuli ferei, et¹² si trium librarum, sint tres annuli ferei, et sit ultra per ordinem ascensendo usque in quindecim libras, in pena viginti sol(dorum) Plac(entinorum) cuiilibet becario¹⁴ pro qualibet vice qua fuerit contrafactum.¹⁵

LXXXVIII. Potestas et iudex victualium teneantur bis in anno convocare et habere¹⁶ duos sapientes pro qualibet porta, videlicet post Pascha Resurecionis¹⁷ Domini ante lapsum quindecim dierum, qui examinent probacione facta et¹⁸ calmerio per eos secundum quod debent vendi carnes per becarios pro qua¹⁹ libet libra a festo Resurecionis Domini usque ad festum Sancti Michaelis,²⁰ item convocare et habere totidem sapientes pro qualibet porta post²¹ festum Sancti Michaelis ante lapsum quindecim dierum, qui examinent,²² facta probacione de calmo per eos, qualiter debeant vendi carnes¹ et quo precio pro qualibet libra per becarios a dicto festo Sancti Michaelis² usque ad introytum Quadragesime. Et secundum quod dicti sapientes ordinaverint, dicti becarii teneantur vendere ipsas carnes ad pondus, in⁴ pena in statutis communis Plac(entie) comprehenssa.

^{cc} hoc - vinum aggiunto nel margine sinistro.

^{dd} nel margine sinistro.

Et facta dicta examinacione⁵ et taxacione tunc hoc statutum preconizetur per civitatem Plac(entie) ad hoc ut⁶ nullus valeat ignorare. Eodem modo fiat convocacio et examinacio⁷ et probacio per dictos sapientes et tassacio et dictis t(em)poribus super sta⁸tuendo precio caseo maschierpis, lardo et carnibus salatis et hoc⁹ eciam eodem modo preconizetur.¹⁰

LXXX. Rubrica de prohybita liga et ordinacione vendencium et faciencium artes¹¹
de artibus^{ee}

Nulli paratici, consules, societas, colegia, universitates vel singu¹²lares persone audeant facere manipolum vel ligam vel ordinacionem¹³ vel statutum seu provisionem vel preceptum de aliquibus rebus certo¹⁴ precio vendendis vel emendis vel non emendis vel non vendendis, locandis¹⁵ vel non locandis, conducendis vel non conducendis, laborandis vel¹⁶ non laborandis, seu certo modo vel forma fiendis vel non fiendis.¹⁷ Sed cuilibet sit licitum et possit quilibet libere emere, vendere et¹⁸ contrahere, operari et facere prout et sicut voluerit, predictis non ob¹⁹stantibus. Penam quinquaginta librarum Plac(entinorum) paratici, sociates, collegia²⁰ vel universitates, vigintquinque librarum singulares persone ipso facto²¹ incurant, si senis duxerint faciendum vel aliqualiter ordinandum ||^{94v} seu inpediendum. Et quilibet ad acusacionem et denunciacionem predictorum¹ admittatur et habeat medietatem dicte pene. Et nichilominus quicquid actum² fuerit per eos contra predicta sit cassum et iritum ipso iure.³

LXXXI. Statutum est quod aliquis paraticus non possit nec debeat se coniungere⁴ vel ligam seu societatem facere cum alio seu aliis paraticis cum iura⁵mento, et si contrafecerit condempnetur quilibet paraticus in centum⁶ libris Plac(entinorum) et quilibet consul dictorum paraticorum in decem libris, et quicquid⁷ factum fuerit super hoc sit cassum et iritum ipso iure et nullius⁸ momenti et quilibet posit esse accusator et habeat medietatem banni.⁹

LXXXII. Rubrica de piscatoribus¹⁰
de piscatoribus^{ff}

Nullus emat pisces in civitate Plac(entie) vel districtu non salatos¹¹ causa revendendi, in pena centum sol(dorum), et nichilominus pisces¹² amitat et quilibet possit acussare et habeat medietatem dicte pene,¹³ quam incurat qui vendiderit pisces alicui revendori ipsorum¹⁴ pisum.¹⁵

^{ee} nel margine sinistro.

^{ff} nel margine sinistro.

LXXXIII. Nemo civis vel extraneus audeat vendere aliquos pisces¹⁶ recentes vel salatos in civitate Plac(entie) vel suburbii, nisi in platea¹⁷ communis Plac(entie), in pena centum sol(dorum) et amissionis ipsorum piscium, et quilibet¹⁸ possit acussare et detur ei medietas.¹⁹||^{5r}

LXXXIV. Quilibet pescator teneatur omnes pisces et gambaros quos¹ cepit in civitate vel districtu ipsos vendere in platea communis Plac(entie)² infra terciam diem, in pena centum sol(dorum), et possit a quilibet³ acussari, cuius pene medietas sit acusantis.⁴

LXXXV. Pischatores pises quos ceperint in civitate Plac(entie) vel districtu non⁵ teneant in aliquo rivo vel vivario vel in vase ubi sit aqua, in⁶ pena viginti sol(dorum) et amitendi ipsos pisces.⁷

LXXXVI. Nullus pescator, civis vel non civis Plac(entie), vendens pisces re⁸centes stet sub aliquo tecto in pena viginti sol(dorum) et amitendi⁹ pisces.¹⁰

LXXXVII. Nullus audeat vel presumat pescare in vivariis seu fossatis ali¹¹quorum invitis vel insciis hiis qui possident dicta fossata vel vivaria,¹² in pena centum soldorum Plac(entinorum), et quilibet possit accusare et habeat medietatem banni, et nichilominus contrafaciens teneatur emendare da(m)p¹⁴num possessori, de quo dampno credatur ipsi possessori usque in decem¹⁵ sol(dos) probanti ipsam pescacionem contra predicta esse factam.¹⁶

LXXXVIII. Nullus civis vel forenssis vendat in platea pisces vivos cum¹⁷ mortuis nec in eisdem conchis vel vasellis teneat simul dictos¹⁸ pisces, in pena decem sol(dorum) Plac(entinorum) pro quilibet vice et amitata pisces mortuos.¹⁹||^{5v}

LXXXVIII. Nullus forensis vendat pisces placentinos pro piscibus forenssibus,¹ in pena vigintiquinque librarum et in ammissione piscium.²

C. Teneantur pescatores, tam cives quam forensses, vendere pisces³ ad pondus cum ballanciis et ponderibus iustis iusta tassacionem⁴ eis dactam vel dandam, in pena viginti sol(dorum) et amissionis piscium contra⁵ predicta venditorum, et quilibet possit acussare et habeat medietatem dicte pene.⁶

CI. Teneantur piscatores incidere caudas omnibus piscibus excedentibus⁷ pondus unius libre ita quod sanguis exinde exeat, in pena duo⁸ decim denariorum pro quolibet pisce^{gg} non inciso et non audeant removere⁹ de platea pisces quos portaverint causa vendendi, in pena viginti¹⁰ sol(dorum) pro qualibet vice et amissionis piscium.¹¹

CII. Omnes deferentes pisces recentes ex alieno districtu vendant¹² pisces ad pondus cum balanciis. Sed ultra tassacionem factam vel¹³ fiendam piscatoribus Plac(entie) possint acipere unum denarium pro qualibet¹⁴ libra ultra id quod acipiunt piscatores Plac(entie) et non teneantur¹⁵ incidere caudas.¹⁶

CIII. Quicumque non observaverit statuta facta circa tassaciones vendicionum¹⁷ piscium et circa ipsos pisces puniatur in viginti sol(dis) qualibet vice,¹⁸ salvis penis in aliis statutis expressis circa predicta.^{||}^{96r}

CIV. Rubrica de limitacione facta per t(em)pora de piscibus vendendis¹
de piscatoribus^{hh}

Volentes limitare ordinem quo per t(em)pora diversa tocius anni² pisces in civitate Plac(entie) vendantur, statuimus quod per totum t(em)pus Quadra³ gesime omnes et singuli piscatores et quelibet alia persona volens⁴ vendere pisces in civitate Plac(entie) non salatos vendant ad plus⁵ modis et preciis infrascriptis, videlicet:⁶

Omnis lucios de duabus libris et a duabus libris supra: decem denariis⁷

Et ab inde infra pro qualibet libra: octo denariis⁸

Item omnes tenchas de duabus libris et ab inde supra pro qualibet libra: octo denariis et medio⁹

Et ab inde infra: sex denariis et medio¹⁰

Item omnes cavedanos, barbiolos et agolatos de duabus libris et ab inde supra: sex denariis et medio¹¹

Et ab inde infra: quinque denariis¹²

Item carpanas de duabus libris et ab inde supra pro qualibet libra: quinque denariis et medio¹³

Et ab inde infra: quatuor denariis¹⁴

Item anguilas de duabus libris et ab inde supra pro qualibet libra: uno sol(do)¹⁵

Et ab inde infra: novem denariis¹⁶

Item strigios et sevetas pro qualibet libra: quatuor denariis¹⁷

Item strigios a vino pro qualibet libra: duobus denariis¹⁸

Item sturionos et truytas pro qualibet libra: uno sol(do), duobus denariis¹⁹

Item chipias de duabus libris et ab inde supra pro qualibet libra: novem denariis²⁰

Et ab inde infra: sex denariis²¹

^{gg} segue pisce erroneamente iterato.

^{hh} nel margine sinistro.

Item sgardavas pro qualibet libra: tribus denariis et medio²²

Item pisces minutos, botulos, varonos, goxengulas que appellantur ||^{96v} musete sine gambaris pro qualibet libra: sex denariis¹

Item lampredas pro qualibet libra: duobus sol(dis), sex denariis²

Item temaros pro qualibet libra: uno sol(do), tribus denariis³

Item gambaros grossos pro quolibet centenario: undecim denariis⁴

Et mediocres pro quolibet centenario: septem denariis⁵

Et parvulos pro quolibet centenario: tribus denariis⁶

Et quod examinacio et differencia et cognicio ipsorum gambarorum sit et ⁷| esse debeat in arbitrio illius officialis qui super hoc fuerit deputatus ⁸| vel iudicis victualium.⁹

CV. A festo vero Pasche Resurecionis Domini usque ad festum sancti Micha¹⁰|elis vendantur pisces in civitate Plac(entie) modo et tassacione infrascripto, videlicet ¹¹| et non ultra:¹²

Omnis lucii de duabus libris et ab inde supra pro qualibet libra ¹³| possint vendi, si fuerint de duabus libris et ab inde supra, octo denariis¹⁴

Et si fuerint a duabus libris infra, pro qualibet libra sex denariis¹⁵

Item omnes tenche de duabus libris et ab inde supra, pro qualibet libra septem denariis¹⁶

Et si fuerint ab inde infra, quatuor denariis¹⁷

Item cavedam, barbioli et agolati de duabus libris et ab inde supra, pro qualibet libra sex denariis¹⁸

Et ab inde infra pro qualibet libra, quatuor denariis¹⁹

Item carpane de duabus libris et ab inde supra pro qualibet libra, quinque denariis||^{97r}

Et ab inde infra, pro libra tribus denariis¹

Item anguille de duabus libris et ab inde supra, pro libra decem denariis²

Et ab inde infra, pro libra sex denariis³

Item strigioni et cavezali et sevete parve pro libra tribus denariis⁴

Item sevete de spana et pluri pro libra quatuor denariis⁵

Item strigii a vino pro libra duobus denariis⁶

Item sturioni et truyte pro qualibet libra uno sol(do)⁷

Item chipie de duabus libris et ab inde supra pro qualibet libra octo denariis⁸

Et ab inde infra sex denariis⁹

Item sguardave pro libra tres denariis¹⁰

Item pisces minuti, scilicet botuli, varoni et gosengule que ¹¹| appellantur musete sine gambaris pro qualibet libra quinque denariis¹²

Item lamprede pro qualibet libra duobus sol(dis)¹³

Item temari pro libra uno sol(do)¹⁴

Item gambari grossi pro centenario decem denariis¹⁵

Mediocres pro centenario sex denariis¹⁶

Et parvi pro centenario tribus denariis¹⁷

CVI. A festo vero sancti Michaelis usque ad introytum Quadragesime possint vendi pisces uno¹⁸ denario plus pro qualibet libra quam vendantur vel vendi possint t(em)pore¹⁹ supradicto, videlicet t(em)pore quo dicitur a festo Pasche Resurecionis Domini usque ad festum Sancti Michaelis. Salvo quod omnes²⁰ pisces qui ducentur ex alieno districtu possint vendi plus uno denario pro qualibet libra²¹ ultra omnes tassaciones predictas, prout in alio statuto continetur, et non incidatur cauda ipsis²² piscibus qui ducentur de alieno districtu.||^{97v}

In nomine Domini Amen.¹

Provissiones facte per comune Plac(entie) super infrascriptis artibus.²

Rubrica de meta data becarii³

de becaritisⁱⁱ

In primis provisum est quod omnes et singuli becarii et quecunque alie persone vendentes seu⁴ vendere volentes carnes recentes teneantur et debeant vendere ipsas carnes recentes⁵ ad pensum seu ad libram modis infrascriptis, videlicet:⁶

Carnes de castrato pro qualibet libra .V. denariis et medio⁷

Carnes ovinas pro qualibet libra .III. denariis⁸

Carnes de capra vel bicho pro qualibet libra .III. denariis⁹

Carnes de porco masculo pro qualibet libra .III. denariis¹⁰

Carnes de porca castrata pro qualibet libra .III. denariis et medio¹¹

Carnes de porca non castrata pro qualibet libra .III. denariis¹²

Carnes de victulo de lacte et de manzo de dente pro qualibet libra .III. denariis et medio¹³

Carnes de bove seu vacha pro qualibet libra .III. denariis¹⁴

Carnes de agnella de dente pro qualibet libra .III. denariis¹⁵

Carnes de buina de dente pro qualibet libra .III. denariis et medio¹⁶

Carnes de agnello de lacte pro qualibet libra .III. denariis¹⁷

Carnes de capredo de lacte pro qualibet libra .III. denariis¹⁸

Carnes de montono pro qualibet libra .III. denariis¹⁹

Libram sepi seu grasse ex quibus fuerit candelle de sepo .VI. denariis²⁰

Et ultra predictas tasaciones nullo modo possint acipere in pena in statutis communis contenta.²¹

Rubrica de ferariis²²

de ferariis^{jj}

Item provisum est quod omnes ferarii qui ferant equos, boves, mullas et asinas non possint²³ nec debeant acipere de infrascriptis ultra quantitates infrascriptas.²⁴

Videlicet de quolibet fero novo cum clavis et impositura cuilibet equo de duabus sellis ||^{98r} de armis et cuilibet destrario ultra .X. denarios.¹

ⁱⁱ nel margine sinistro.

^{jj} nel margine sinistro.

Item de quolibet fero novo cum clavis et impositura cuilibet ronzino vel ronzine, mullo seu² mulle, assino magno seu asine magne ultra .VIII. denarios.³

Item de quolibet fero novo clavis et impositura cuilibet asino parvo ultra .VI. denarios.⁴

Item de remitendo aliquod ferum cum clavis alicui destrario sive equo de armis et cuilibet⁵ alii equo vel eque, mullo vel mulle, ronzino vel ronzine, asino magno vel asine magne⁶ ultra .III. denarios.⁷

Item de remitendo aliquod ferum cum clavis alicui asino parvo ultra .II. denarios.⁸

Item de feratura boum seu vacharum in aliquo pede cum duabus piotis novis et cum⁹ clavis .XII. denarios.¹⁰

Et cum una piota tantum et cum clavis ultra .VI. denarios.¹¹

Item de remitendo alicui bovi seu vache in aliquo pede cum duabus piotis cum clavis¹² ultra .III. denarios.¹³

Et cum una piota tantum et cum clavis ultra .II. denarios.¹⁴

Rubrica de ferariis grosis¹⁵

de ferariis grosis^{kk}

Item provisum est quod ferarii grossi facientes fera grossa non possint acipere de infrascriptis ultra¹⁶ quantitates infrascriptas.¹⁷

Videlicet de fermentis de rotis de caro et de fenestris et de cancaris et de mapis et¹⁸ de dobionibus et de catenaciis et de massaricio feri a cochina et de acutis pro libra ultra .VIII. denarios.¹⁹

Item de masa cum azali ad eam oportuno pro libra .XI. denarios.²⁰

Rubrica de sartoribus²¹

de sartoribus^{ll}

Item provisum est quod sartores de drapis non possint acipere de taliando et cusiendo²² infrascripta ultra infrascriptas quantitates.²³

Videlicet de aliquo gonello drapi integri sive schieti sive de collore seu de medie²⁴ tate ab homine cum suo repo sartoris albo et endego et cum factura pomellorum de drapo²⁵ ad capicum et ad manicas ultra .III. sol(dos) et .VI. denarios.²⁶

Et sine pomellorum factura de ipso gonello ultra .II. solidos et .VI. denarios.||^{98v}

Item de aliquo guarnazono drapi integri sive schieti sive de collore seu de medietate¹ ab homine inforato de pelle cum suo repo sartoris albo et endego et cum factura pomellorum² de drapo ad capicum ultra .III. sol(dos) et .VI. denarios.³

Et si de cendali fuerit inforatus ipse guarnaçonus ultra .III. sol(dos).⁴

Et si fuerit sine fora seu difforatus ipse guarnazonus ultra .II. sol(dos) et .VI. denarios.⁵

Item de aliquo mantello, sive tabaro, sive gamera drapi integri sive schieti sive de collore⁶ sive de medietate ab homine inforato de pelle cum suo repo sartoris albo et endego⁷ ultra .III. sol(dos).⁸

^{kk} nel margine sinistro.

^{ll} nel margine sinistro.

Et si de cendali fuerit inforatus ipse mantelus sive tabarus seu gamera⁹ ultra .III. sol(dos) .VI. denarios.¹⁰

Et si fuerit sine fora seu difforatus ipse mantellus sive tabarus seu gamera¹¹ ultra .II. sol(dos) et .VI. denarios.¹²

Item de remitendo manicas in aliquo gonello drapi integri sive schieti sive de colore seu¹³ de medietate ab homine cum suo repo sartoris albo et endego et cum factura pomellarum de dra¹⁴ ppo ad manicas illas ultra .I. sol(dum).¹⁵

Et sine factura pomellarum ad ipsas manicas ultra .X. denarios.¹⁶

Item de duabus caligis novis ab homine cum suo repo sartoris albo et endego¹⁷ ultra .III. denarios.¹⁸

Item de repedulatura dictarum caligarum ab homine cum suo repo sartoris ultra .II. denarios.¹⁹

Item de aliquo guarnimento de bixeto vel de albaxio ab homine cum suo repo sartoris albo et en²⁰dego ultra .II. sol(dos).²¹

Item de aliqua ex predictis robis supra divisis seu nominatis alicui puero a .XVI. annis infra usque²² ad .XII. annos ultra duas partes ex predictis quantitatibus.²³

Item de aliqua ex predictis robis supra divisis seu nominatis alicui puero a .XII. annis infra²⁴ usque in octo annis ultra dimidiam ex predictis quantitatibus.²⁵

Item de aliqua ex predictis robis supra divisis seu nominatis alicui puero ab octo annis²⁶ infra ultra terciam partem ex predictis quantitatibus.²⁷

Item de aliquo guarnazono seu gonella drapi integri sive schieti sive de colore sive de ||^{99r} medietate a femina sine crespaturis cum suo repo sartoris albo et endego, dummodo¹ ipse guarnaçonus sit foratus, ultra .III. sol(dos).²

Item de aliquo mantello drapi integri sive schieti sive de colore sive de medietate a femina³ forato cum suo repo et seda sartoris ad ipsam opportuno ultra .III. sol(dos).⁴

Item de aliquo fustaneo a femina cum suo repo sartoris ultra .III. sol(dos).⁵

Item de aliquo guarnaçono vel gonella a domina de drapo de collore sive de medietate cre⁶spato sive crespatu cum suo repo sartoris albo et endego, dummodo ipse guarnazonus⁷ sit foratus, ultra .VIII. sol(dos).⁸

Item de aliquo guarnaçono sive gonella a domina drapi liscati crespatu seu crespatu cum⁹ repo sartoris albo et endego, dummodo ipse guarnazonus sit foratus, ultra .XI. sol(dos).¹⁰

Item de aliquo ex predictis guarnimentis supra divisis seu nominatis de domina alicui puelle a .XII. ¹¹ annis infra usque in octo annis ultra duas partes ex predictis quantitatibus.¹²

Item de aliquo ex predictis guarnimentis supra divisis seu nominatis de domina alicui puelle ab octo¹³ annis infra ultra terciam partem ex predictis quantitatibus.¹⁴

Item de aliquo ex predictis guarnimentis de domina supra divisis et nominatis alicui puelle a quatuor¹⁵ annis infra ultra terciam partem ex predictis quantitatibus.¹⁶

Item de aliquo mantello cendalis seu zameloti seu drapi de seda forato ultra sex sol(dos).¹⁷

Item de aliqua zupa ab homine cucita per longum sive per traversum cum suo repo sartoris¹⁸ ultra .X. sol(dos).¹⁹

Item de aliqua zupa simili modo ut superius cuxita alicui puero a .XIII. annis infra usque²⁰ in octo annis cum suo repo sartoris ultra .VI. sol(dos).²¹

Item de aliqua zupa simili modo cuxita ut supra alicui puero ab octo annis infra cum²² suo repo sartoris ultra .III. sol(dos).²³

Rubrica de magistris murorum et lignaminis²⁴

Item provisum est quod magistri murorum et lignaminis et coperientes domos non possint acipere,²⁵ videlicet de aliqua die qua laboraverit alicui, si fuerit in civitate cum cibo et potu et sine cena²⁶ a calendis octubris usque ad calendas marci ultra .II. sol(dos).||^{99v}

Et a calendis marci usque ad calendas octubris sine cena ultra .II. sol(dos) et .VIII. denarios.¹

Et si fuerit in episcopatu cum cibo et potu et cum cena eodem modo habeant in estate et in yeme.²

Et si fuerit ad eorum pasturam habeant ultra predictas quantitates pro quolibet die, tam in estate quam in³ yeme, .X. denarios.⁴

Rubrica de formagiariis⁵

de formagiariis^{mm}

Item provisum est quod formagiarii et vendentes formagium et carnes salatas non possint vendere⁶ videlicet libram formagii mazengi et stobiengi duri ultra .VII. denariis et medio.⁷

Item libram formagii tumini seu teneri ultra .V. denariis.⁸

Item libram lardi veteris ultra .VII. denariis.⁹

Item libram carnium veterum salatarum ultra .VI. denariis.¹⁰

Item libram lardi novi ultra .VI. denariis.¹¹

Item libram carnium misaltarum seu novellarum ultra .V. denariis.¹²

Rubrica de portatoribus¹³

*de portatoribus*ⁿⁿ

Item provisum est quod portatores non possint acipere ab aliquo de discaregatura alicuius cari¹⁴ vini, videlicet si descaregaverint desuper terram et non in bora et non lavaverint vegetem,¹⁵ ultra .VI. denarios.¹⁶

Et si descaregaverint desuper terram et vegetem lavaverint, ultra .VIII. denarios.¹⁷

Et si descaregaverint in bora et vegetem non lavaverint, ultra .VIII. denarios.¹⁸

Et si descaregaverint in bora et vegetem lavaverint, ultra .X. denarios.¹⁹

Et si travasaverint in tera seu in bora et vegetem lavaverint de caro vini, ultra .VIII. denarios.²⁰

^{mm} nel margine sinistro.

ⁿⁿ nel margine sinistro.

Et si lavaverint vegetem travasando de caro vini, ultra .VI. denarios.²¹

Et debeant habere quocienscumque mensuraverint vinum ad postulacionem alicuius, silicet de quolibet²² caro vini a venditore seu ab illo qui faceret mensurari, si illud²³ vinum non esset emptum, .II. denarios.²⁴

Et teneantur quocienscumque travasaverint aportare et habere vinos eorum, silicet quatuor ||^{100r} ad minus ad travasandum.¹

Ac eciam teneantur ipsi portatores precise ire quocienscumque requisiti fuerint et non recusare facere predicta.²

Item quod ipsi portatores pro portando de platea in aliqua parte civitatis bladum seu legumen non³ possint acipere de tribus stariis ultra duos denarios.⁴

Et de duobus stariis ultra .III. mezanos.⁵

Et de uno stario ultra .I. denarium.⁶

Item quod ipsi portatores et quicumque alii stringentes vegetes magnas et parvas et vegiolas⁷ non possint acipere, videlicet pro ponendo tres circhios alicui vegeti tractorie seu alicui⁸ vegiolo de modio ligando eos, ultra .I. denarium.⁹

Et ab inde supra tribus circhiis totidem et non ultra.¹⁰

Et pro ponendo duas circhias alicui vegeti et de caro et medium seu alicui vegeti .II. carrorum seu¹¹ alicui vegeti duorum carrorum et medium ligando eas ultra .I. denarium.¹²

Et ab inde supra de singulis .II. circhis totidem et non ultra.¹³

Et pro ponendo alicui vegeti .III. carrorum seu alicui vegeti .III. carrorum et medium seu alicui vegeti¹⁴ quatuor carrorum unum circhium ultra .I. denarium.¹⁵

Et ab inde supra de quolibet circhio totidem et non ultra, habendo a facientibus eas stringere¹⁶ circhias et salices.¹⁷

Item quod quilibet qui caregaverit aliquam robam ad hospicium non possit acipere ab illo qui¹⁸ hoc fieri fecerit ultra .II. denarios.¹⁹

Et qui descaregaverit ad hospicium de soma ultra .II. denarios.²⁰

Et qui descaregaverit ad portam ponendo in navi de soma ultra .II. denarios.²¹

Rubrica de zocholariis²²

de zocholariis^{oo}

Item provissum est quod zocholarii et facientes seu vendentes zoculas non possint acipere vide²³ licet de pari zocullarum ab homine sive a femina ultra .XXII. denarios.²⁴

Et si fuerint zocule magne et alte cum cepello quaro ab hominibus sive a feminis et cum²⁵ corolis largis non possint acipere de pari ultra .II. solidos.||^{100v}

Et pro recepelatura aliquarum zocularum ab homine vel femina non possint acipere de aliquo¹ pari ultra .VIII. denarios.²

Item de quolibet pari zocullarum pro aliquo puero masculo vel femina a viginti annis usque in³ .XVI. annis non possint acipere ultra .XV. denarios.⁴

Et pro recepelatura eiusdem pueris pro pari ultra .VI. denarios.⁵

^{oo} nel margine sinistro.

Item de quolibet pari zocularum alicuius pueri masculi vel femine a duodecim annis infra non⁶ possint acipere de pari ultra .X. denarios.⁷

Et pro recepelatura eiusdem pueris pro pari ultra .VI. denarios.⁸

Item quod zocule prediche habeant corollos de cordoano vel manzollo.⁹

Rubrica de cordoaneriis¹⁰

de calegariis^{pp}

Item provisum est quod cordoanerii vel calegarii vel aliqui alii facientes vel vendentes scar¹¹|pas vel calzarios non possint acipere:¹²

videlicet de pari scarparum ab homine que sint scarpe subtile integre vel intagiate¹³| ultra .II. sol(dos) et .III. denarios;¹⁴

et de pari scarparum a domina que sint scarpe subtile integre ultra .XX. denarios;¹⁵

et de pari planellarum ab homine ultra .III. sol(dos);¹⁶

et de pari planellarum a domina ultra .III. sol(dos) et .VI. denarios.¹⁷

Et dicte planelle, tam ab homine quam a domina, habeant corollos de manzollo vel cordoano¹⁸| et sint predicta omnia laude bonorum virorum.¹⁹

Rubrica de furnaxariis²⁰

de furnaxariis^{qq}

Item provisum est quod furnaxarii seu facientes vel vendentes quadrelos, cupos et cave²¹|llas non possint acipere de illis qui decetero fient vel coquentur.²²

videlicet de miliario quadrellorum et conductura in civitate tantum et non ultra .XXV. sol(dos),²³

et de miliario cuporum cum conductura in civitate tantum ultra .XL. sol(dos);²⁴

et de miliario tavellarum cum conductura in civitate tantum ultra .XX. sol(dos);²⁵

et in episcopatu Plac(entie) ad fornaces non possint acipere videlicet de¹| miliario quadrellorum ultra .XX. sol(dos);²⁶

et de miliario cuporum ultra .XL. sol(dos);²⁷

et de miliario tavellarum .XVI. sol(dos);²⁸

Et predicti quadrelli, cupi et tavelle, tam de civitate quam de episcopatu, sint et esse debeant bene cocti et⁵| bene saxonati et ad mensuram et stanpum ut actenus consueverunt esse.⁶

Rubrica de cimatoribus⁷

de cimatoribus^{rr}

Item provisum est quod cimatores pannorum non possint acipere de cimatura pannorum:⁸

^{pp} nel margine sinistro.

^{qq} nel margine sinistro.

^{rr} nel margine sinistro.

videlicet de brachio panni francischi valoris a viginti sol(dis) infra cimando ⁹| bis ultra .III. denarios;¹⁰
item de brachio panni francischi valoris a viginti sol(dis) supra ¹¹| cimando bis ultra .III. denarios;¹²
item de brachio panni Mediolani, Cumani, Modene et Florencie cimando bis ultra .II. denarios;¹³
item de brachio panni Mediolani, Cumani, Modene et Florencie ¹⁴| cimando tantum semel ultra .I. denarium;¹⁵
item de brachio panni valdemagni, medielane, agnelini et bixeti ¹⁶| cimando ultra .I. denarium.¹⁷

Rubrica de albergatoribus¹⁸

de albergatoribus^{ss}

Item provisum est quod aliquis albergator sive alias pro eo non possit vel debeat acipere ¹⁹| de prebenda integra, scilicet cum uno quartario spelte vel alia blava et cum feno ²⁰| pro aliquo equo inter diem et noctem, ultra .XXVIII. denarios.²¹

Et de media prebenda inter diem et noctem cum blava et feno ultra .II. sol(dos).||^{101v}

Rubrica de calderariis et aliis facientibus seu vendentibus lebetes vel alias vasellos de ramo¹

de calderariis^{tt}

Item provisum est quod calderarii vel alii facientes seu vendentes lebetes aut aliquos vasellos ²| de ramo non possint nec debeant per se vel alias vendere ipsos lebetes vel aliquos vasellos de ra³|mo cum fero sive cum manicis feri, sed ramum debeant vendere per se et ferum per se.⁴

Et de ferro non possint nec debeant acipere pro libra ultra .VIII. denarios.⁵

Et de libra rami ultra .XXVIII. denarios.⁶

Et de scaldatoriis rami videlicet de libra ultra .XXXII. denarios.⁷

Et si quis voluerit facere cum ipsis cambium, scilicet de ramo veteri cum ramo novo, non possint ⁸| vendere ramum eorum laboratum sine ferro ultra .X. denariis pro libra, scilicet ultra id quod receperint ⁹| libram veteris sine ferro; et quod recipere debeant manicos lebetum vel vasellorum veterum quos ¹⁰| receperint in cambio ad rationem .III. denarios pro libra.¹¹

Rubrica de observacione statutorum presentis voluminis et quod omnia alia statuta sint cassa¹²

Ut omnes circa statuta communis Plac(entie) perplesitates, altercaciones et dubia de medio perpetuo au¹³|ferantur, volumus, statuimus et declaramus quod statuta presentis voluminis

^{ss} nel margine sinistro.

^{tt} nel margine sinistro.

dictorum dominorum magnificorum dominorum Iohannis et Luchini fratrum Vicecomitum consensu et voluntate compilata et in ordine sex librorum composita favente eo a quo datum omne optimum et donum perfectum descendit luminum, videlicet Patre Summo,^{uu} sint firma et inviolabiliter Deo propicio perpetuo in civitate Plac(entie) et districtu obser¹⁶|ventur. Et quod omnia alia statuta, provissores, reformaciones, ordinaciones communis Plac(entie)¹⁷ et quorumcumque paraticorum et societatum seu universitatuum^{vv} seu quovis nomine censeantur hinc retro facte vel scripte per comune Plac(entie) seu que(m)vis rectorem,¹⁸ officiale, consilium, collegium, societatem vel universitatem vel paraticum civitatis et^{ww} communis Plac(entie) que non reperirentur scripta in hoc volumine sint decetero¹⁹ casse et irite et nullius momenti vel valoris seu firmitatis. Et pro cassis et iritis²⁰ habeantur nec in aliquo decetero pro futuris negociis, causis vel litibus possint vel debeat²¹ in iudiciis^{xx} vel extra aliqualiter observari vel eciam alegari, quod si secus actum²² fuerit non valeat ipso iure.||^{102r}

de aurificibus^{yy}

Modus et forma quem et quam servare debent aurifex laborantes de auro et argento,¹ videlicet:²

In primis quod ipsi aurifex laborantes de auro et argento non possint nec debeant laborare³ nec facere aliquod opus de argento, nisi ad ligam septem unciarum et unius quarterii pro mar⁴cho et argento fino, et si quis contrafecerit solvat pro banno pro qualibet uncia quadra⁵ginta sol(dos), et quod debeant acipere precium ab emptoribus ab eis prout inferius continetur.⁶

Primo acipere debeant pro factura cuparum albarum de argento cum pede⁷ pro qualibet uncia .III. sol(dos);⁸

et cum argento suo pro qualibet uncia .I. libram;⁹

et pro doratura ipsarum cuparum pro qualibet uncia .III. sol(dos) .VI. denarios;¹⁰

item pro factura moiolorum pro qualibet uncia .II. sol(dos) .VI. denarios;¹¹

et cum argento suo pro qualibet uncia .XVIII. sol(dos) .VI. denarios;¹²

item pro factura cugiariorum pro qualibet uncia .II. sol(dos);¹³

et cum argento suo .XVIII. sol(dos);¹⁴

item pro factura tazarum albarum sine smaldo .II. sol(dos);¹⁵

pro qualibet uncia .VI. denarios;¹⁶

et cum argento suo pro qualibet uncia .XVIII. sol(dos) .VI. denarios;¹⁷

item pro factura calicis albi pro qualibet uncia .V. sol(dos);¹⁸

et cum argento suo pro qualibet uncia .XXI. sol(dos);¹⁹

et cum doratura dicti calicis si doratus intus et²⁰ extra pro qualibet uncia .I. libram .VI. sol(dos),²¹

^{uu} dicto(rum) - Summo aggiunto in parte nel soprallineo in parte nel margine sinistro. Segue p(er) sapientes¹⁴ et discretos viros, de q(ui)b(us) in p(ri)ncipio d(i)c(t)i voluminis fit me(n)cio, compilata et eme(n)¹⁵data depennato.

^{vv} et quo(rum)q(ue) - univ(er)sitatu(m) aggiunto nel soprallineo.

^{ww} collegiu(m) - et aggiunto nel soprallineo.

^{xx} iudicis aggiunto nel soprallineo in corrispondenza di iudicib(us) depennato.

^{yy} nel margine sinistro.

et si doratus fuerit intus tantum pro qualibet uncia .I. libram .III. sol(dos);²²
item pro factura de centuris albis pro qualibet uncia .III. sol(dos);²³
et cum argento suo pro qualibet uncia .XVIII. sol(dos);²⁴
item pro factura de centuris doratis sine smaldo pro qualibet uncia .III. sol(dos);²⁵
et cum argento suo et doratura pro qualibet uncia .I. libram .III. sol(dos);²⁶
item pro factura pomellorum crenatorum .III. sol(dos);||^{102v}
pro qualibet uncia .VI. denarios;¹
et cum argento suo pro qualibet uncia .XVIII. sol(dos) .VI. denarios;²
et pro doratura ipsorum pomellorum crenatorum et non crenatorum secundum quod
placuerit volentibus dorare ³| et eodem modo servetur in canonibus dominarum cum
pomelis pro introcellatoribus et ghyrlandis ⁴| et aliis.⁵
Item pro factura frissaturarum albarum pro qualibet uncia .III. sol(dos);⁶
et cum argento suo pro qualibet uncia .XVIII. sol(dos).⁷
Item pro factura frissaturarum doraturarum pro qualibet uncia .III. sol(dos) .VI. denarios;⁸
et cum argento suo pro qualibet uncia .XVIII. sol(dos) .VI. denarios;⁹
et pro doratura secundum quod placuerit volentibus dorare.¹⁰
Item quod predicti fabri non possint nec debeant acipere de anellis ¹¹| argenteis, doratis
cum granatis de uno denario pensi ultra .I. sol(dum) .II. denarios;¹²
Item quod non possint acipere de anellis albis, argenteis cum ¹³| granatis de uno denario
pensi ultra .XI. denarios.¹⁴
Et si quis contrafecerit vel aceperit ultra predictas quantitates solvat pro banno pro
qualibet uncia ¹⁵| .X. sol(dos) et pro quolibet annullo contra dictam formam vendito .V.
sol(dos).¹⁶
Item quod quelibet persona, undecumque sit et cuiuscumque condicione existat, que velit
facere dorare ¹⁷| seu deaurare aliquod suum opus de argento, quod non sit de predicta
presenti liga facta sed ¹⁸| de veteri, et ille faber qui dictum opus de ipsa veteri liga dorare
seu redorare ¹⁹| voluerit teneatur et debeat comparere coram iudice victualium qui nunc
est vel pro ²⁰| t(em)pore fuerit vel coram alio officiali, cui comissa esset cognitio
predicta, ad faciendum ²¹| se scribi et ad faciendum scribi dictum opus et quanti ponderis
fuerit dictum opus in ²²| actis dicti officii iudicis per notarium ipsius iudicis, ne fraus
comiti possit in predictis ²³| vel aliquo predictorum. Et si predicti aurifices vel alter eorum
aceperint aliquod opus ²⁴| de argento factum de dicta liga veteri ad dorandum seu
redorandum contra dictam ²⁵| formam, cadat in pena decem sol(dorum) pro qualibet
uncia, et quilibet de predictis et quilibet ||^{103r} predictorum possit acussare et denunciare et
habeat terciam partem banni seu condempnacionis et teneatur privatim.¹

In questionibus et litibus, causis et negotiis que nundum cepta erant t(em)pore
publicacionis novorum ²| statutorum, locum habere volumus ipsa statuta nova; in aliis
autem que cepta erant ante ipsam ³| publicationem statuta vetera communis Plac(entie)
declaramus et volumus observari, nisi in ipsis statu⁴tis novis aliter caveatur; declarantes
eciam causam appellacionis et suplicationis et eciam restitucionis ⁵| in integrum aliam a
principali causam esse et distincionem predictam statutorum in ipsa debere ut ⁶| premititur
observari.⁷

Statutum quod loquitur de prescripcione triginta annorum intelligimus et volumus locum habere^{8|} in preteritis, pendentibus et futuris.⁹

^{zz}Quod dictum est in statutis communis Plac(entie) quod quicumque probaverit se possedisse vel quasi aliquam rem^{16|} immobilem civiliter vel naturaliter a triginta annis citra habeatur pro vero et legiultimo possessore^{17|} non obstante aliquo qui presentem possessionem dicat se habere et cetera declaramus locum^{18|} habere si probaverit se possedisse a triginta annis citra vel illum a quo causam habet.¹⁹

Declarantes statutum quod loquitur de donacionibus insinuandis excedentibus quantitatem^{20|} vel extimacionem vigintquinque librarum Plac(entinorum), volumus et ordinamus et statuimus quod ||^{103v} insinuaciones de quibus fit mencio in dicto statuto fiant diebus iuridicis iudice sedente pro^{1|} tribunali in loco ubi ius publice reddere consuevit; et si condempnaciones fiant contra formam^{2|} dicti vel huius statuti seu declaracionis non valeant ipso iure, eciam si sint iuramento firmate.³

Ad tolendas fraudes que fieri procurantur in quindenis contrahendis de rivis et ipsis divi^{4|}dendis cum quidam habentes textam iuxta rivos, que testa est terra glareata vel gerbida que non consue^{5|}vit laborari vel coli, nitantur habere quindenam iuxta numerum trabucorum ipsius teste terrarum predictarum^{6|} glarearum et gerbidarum, quod quidem est contra mentem illorum qui ipsas quindenias constituerunt, pro eo^{7|} quod quindena conceditur in recumpensacionem da(m)pni cavi rivi qui fit in terris alienis, quod in dictis terris^{8|} glareis vel gerbidis non debet sibi vendicare locum pro eo quod eis da(m)pnum non infertur ex predictis,^{9|} declaramus quod tales teste terrarum glarearum et gerbidarum non computentur in ipsis quindenis^{10|} vel mensuracione seu divissione earum, nec ex eis vel pro eis quindena aliqua extrahatur.^{11|} Salvo quod si habentes ipsas terras glareas vel gerbidas volent ipsas vel partem earum reducere^{12|} ad laborerium sine fraude, tunc pro numero trabucorum teste ipsius terre reducte ad laborerium^{13|} habeant quindenam pro rata, iuxta formam statuti^{aaa} loquentis de quindenis dividendis, quam^{14|} quindenam non possint reducere nec uti nisi ad ipsas terras dum taxat reductas ad labo^{15|}rerium. Et si de predictis vel aliquo eorum questio aliqua oriretur, possit et debeat cognosci^{16|} per potestatem vel iudicem maleficiorum sumarie et de plano, sine figura et strepitu iudicii^{17|} et libelli oblacione, quocumque t(em)pore feriato et non feriato.¹⁸

Mitigantes statutum quod imponit penas non consignantibus caseum iuxta tasacionem et^{19|} formam ipsius statuti, volumus quod conde(m)pnentur pro quolibet centenario non consignato in^{20|} quadraginta sol(dis) et ab inde infra pro rata dicte pene non consignati, et

^{zz} precede da r. 10 a r. 15 la stessa rubrica trascritta da r. 2 a r. 7.

^{aaa} -i finale corr. su altra lettera.

nichilominus²¹] consignare ipsum caseum teneantur, et pro qualibet pensso casei in decem sol(dis); salvo quod²²] si, ad usque decem dies post elapsum mensem in quo tenentur ipsum caseum consignare,²³] consignaverint ipsum caseum, a dictis penis absolvantur. Addicentes et declarantes quod ||^{104r} pro parte t(em)poris quo habebunt et tenebunt in civitate Plac(entie) vel districtu oves et vachas de lacte¹] teneantur duntaxat ipsum caseum consignare iuxta formam statuti prelibati, qua consignacione²] facta pro rata dicti t(em)poris possint de civitate et districtu Plac(entie) recedere ad suam liberam volun³]tatem. Et predicta locum habeant ad pendencia et futura.⁴

Nullus possit acussare, denunciare vel molestare aliquam villam, locum vel universitatem⁵] occassione quod dicatur robariam vel incendium per malefactores incognitos esse factos vel occassione⁶] quod dicatur aliquam villam, locum vel universitatem esse vel fuisse negligentes in capiendis⁷] malefactoribus vel recuperandis robariis, nixi porexerit acussam vel denunciacionem vel⁸] querimoniam comuni Plac(entie) usque ad quatuor menses numerandos a t(em)pore ipsius maleficii perpetrati.⁹

Declarantes statutum quod loquitur de carne salata, misalta vel novella certo modo vendenda,¹⁰] misaltam et novellam intelligimus carnem que sallatur a calendis novembris usque ad intro¹¹]ytum Quadragesime.¹²

de tabernariis et hospitibus^{bbb}

Omnis vendentes vinum ad minutum teneantur habere iustum et rectam bozolam, in pena centum¹³] sol(dorum) Plac(entinorum) pro qualibet bozolla non recta, et mensurare recte vinum ad ipsam rectam bozo¹⁴]llam. Et quicumque non mensuraverit recte vinum ad rectam bozollam solvat pro banno qualibet¹⁵] vice decem sol(dos) posito quod bozolla sit recta ex quo ipsa mensuracio non est recta.¹⁶

de advocatis^{ccc}

Statuimus quod advocati pro eorum patrocinii et salario advocationum non possint acipere pro¹⁷] qualibet eorum pro qualibet causa vel questione ultra duplum quantitatuum taxacionum factarum¹⁸] super salariis illorum qui habent consulere super difinitivis sentenciis, prout de predictis¹⁹] salariis secundum diversas quantitates plene et clare in statutis communis Plac(entie) continetur. Et²⁰] hoc habeat locum si sentencia diffinitiva lata fuerit. Si vero partes post item contestatam²¹] et ante diffinitivam sentenciam ad concordiam pervenerint, tunc dimidia salarii ||^{104v} predicti a statutis ordinati sint contenti, quod si secus factum fuerit conde(m)pnetur quilibet advocatus¹] pro qualibet vice in

^{bbb} nel margine sinistro.

^{ccc} nel margine sinistro.

decem libris Plac(entinorum) et amissione tocius salarii illius questionis. Et si qua^{2|} instrumenta contra predicta fierent, non valeant ipso iure.³

non reperitur in statuto communis novo^{ddd}

Statutum quod loquitur de raptu mulierum locum habere volumus si inquisicio, denunciatio vel accusacio^{4|} fuerit de crimine in dicto statuto expresso infra quadraginta dies continuos a t(em)pore dicti maleficii^{5|} perpetrati, quo termino elapsso non possit accusacio, denunciacio fieri pro crimine prelibato.⁶

Nulli liceat habere vel uti in civitate Plac(entie) vel districtu alio sale quam de gabella seu gabellis^{7|} communis Plac(entie). Alioquin, si probatum fuerit aliquem fecisse contra predicta, solvat pro banno comuni Plac(entie)^{8|} quadraginta sol(dos) pro quolibet stopello et quilibet possit acussare, medietas cuius banni^{9|} sit acusatoris et alia medietas sit communis.¹⁰

Nullus sine licencia communis deferat salem minutum ab aliquibus locis qui non sint de civitate^{11|} Plac(entie) vel episcopatu ad ipsam civitatem Plac(entie) vel districtum, in pena centum sol(dorum) Plac(entinorum) si fuerit una^{12|} mina vel ab inde infra, et si fuerit ab una mina supra usque in unum sestarium decem librarum^{13|} Plac(entinorum) et si ab uno sestario supra ultra predictam penam condempnetur pro quolibet stopello^{14|} salis quod fuerit ultra unum sestarium in viginti sol(dis).¹⁵

Nemo deferat vel deferi faciat salem grossum vel minutum extra districtum Plac(entie) sine li^{16|}cencia communis ipsius civitatis, in pena vigintiquinque librarum et ametendi ipsum salem et besti^{17|}as et res deferentes ipsum salem.¹⁸

Statuimus quod nullus ex illis qui faciunt vel fieri faciunt salem in Salso possit vendere, do^{19|}nare vel mutuare salem alicui in fraudem gabelle communis Plac(entie) et nullus ibi salem acipiat^{20|} quoquo modo, nisi illi quibus hoc est concessum, in pena decem librarum Plac(entinorum) pro qualibet vice.||^{105r}

Mitigantes statuta que locuntur de becariis vendentes carnes recentes et aliis vendentibus^{1|} carnes salatas seu caseum et minus iuste ponderantibus, volumus quod si carnes recentes^{2|} vel salate vel caseum minus iusto pondere vendentur quod venditores conde(m)pnentur hoc modo,^{3|} videlicet si invenietur una uncia vel minus uncia iusto pondere conde(m)pnentur in decem^{4|} sol(dis), si minus duabus unciis et ultra unam unciam

^{ddd} *nel margine sinistro.*

condempnentur in viginti sol(dis), si a duabus⁵ unciis supra conde(m)pnentur prout in aliis statutis communis Plac(entie) continetur. Et hoc locum habeat ad⁶ pendencia et futura.⁷

Statutum quod loquitur de mensuris et ponderibus bullandis intelligimus et intelligi vo⁸lumus tantum quod exercentes artes seu misteria seu officia emendi, vendendi et revendendi⁹ tantum teneantur ipsa pondera et mensuras facere bullari seu habere bullata iuxta formam dicti¹⁰ statuti et locum habeat ad pendencia et futura.¹¹

vacat^{eee}

Declarantes statutum quod loquitur quod credatur acusatori suo sacramento eciam de credulitate¹² usque in quinque sol(dos), volumus locum habere si acussator fuerit civis et oriundus de civitate¹³ Plac(entie) et homo bone fame.¹⁴

Statutum quod loquitur quod ducentes aquas ad orta, iardinos vel ca(m)pos intra civitatem et suburbia¹⁵ existentes ac eciam prope civitatem per medium miliare non possint accussari restingimus tantum ad¹⁶ ortos et iardinos prope civitatem per medium miliare et intra civitatem ad ortos, prata et ca(m)pos.¹⁷

Declarantes statutum quod loquitur quod vegiola in qua ducitur vel venditur calcina sit capa¹⁸ citatis sedecim steriorum ad minus, intelligimus et volumus inteligi quod sit¹⁹ capacitatis sedecim steriorum vini secundum vegiolam tractoriam in qua ducitur²⁰ vinum vel capacitatis sedecim steriorum frumenti sine benedicionibus et locum habeat ad²¹ pendencia et futura.^{||}^{105v}

In nomine Domini amen.¹

Hec sunt statuta de novo facta et edita ad honorem Sancte Trinitatis et beate² Marie semper Virginis et beati Antonini militis protectoris civitatis et populi placentini³ et beati Donini martiris et omnium sanctorum et sanctarum Dei et sanctissimi patris domini Iohannis⁴ pape .XXII. et reverendi patris domini Bertrandi tituli sancti Marcelli presbiteri cardinalis et⁵ Apostolice sedis legati et sacrosancte romane ecclesie et nobilis et potentis viri domini⁶ Antonii potestatis et rectoris civitatis et districtus Plac(entie) pro sancta romana ecclesia ac prioris⁷ ancianorum populi negociis communis Plac(entie) presidencium per dominos statuarios communis ad hoc electos.⁸ Anno curente .MCCCXXIII., indicione .VI., de mense iunii.⁹

^{eee} nel margine sinistro.

Primo statuerunt et ordinaverunt quod in civitate Plac(entie) non sit nec esse possit aliquis curerius¹⁰ qui non sit oriundus de civitate et districtu Plac(entie) et qui cum familia non moretur in dicta civitate.¹¹ Et quod aliquis curerius qui moretur in episcopatu vel districtu Plac(entie) cum familia non possit exercere officium curarie nec facere illud officium pro potestate vel rectore et officialibus communis Plac(entie),¹² cum per curerios forensses et eciam commorantes in villis episcopatus Plac(entie) exerceentes¹³ officium curarie per potestates et rectores et officiales civitatis Placencie sepe¹⁴ et sepius per t(em)pora preterita fuerint comisso multe fraudes, salvo quod siquis steterit¹⁵ per decem annos et habitaverit in civitate Plac(entie) dictum officium exercere, dato eciam¹⁶ non sit oriundus de civitate Plac(entie). Et nullus familiaris vel scutifer alterius¹⁷ possit esse curerius. Et quicquid factum fuerit per tales curerios sit cassum et iritum et nullius va¹⁸loris.²⁰

Item statutum est quod vicini vicinie sancte Marie de Bigollis non teneantur ad aliquam²¹ condempnacionem que fieret de dicta vicinia, occassione alicuius risse seu rumoris²² qui fieret in dicta vicinia, cum in dicta vicinia non sint quasi aliqui vicini.²³ Et ecclesia diete vicinie que erat syta in platea communis sic devastata et²⁴ dirocatia iam est diu per comune Plac(entie).||^{106r}

Item statuerunt quod per aliquos rectores seu potestates vel capitaneos seu alios officia¹les communis Plac(entie) vel per aliquos stipendiarios seu forenses vel alias personas alberga²tores civitatis Plac(entie) nec aliquis aliis non possint nec debeant aliqualiter molestari,³ impediri seu compelli ad mutuandum lectos aliquos seu alios apparatus predictis⁴ vel alicui eorum seu alicui persone contra voluntatem ipsorum albergatorum vel aliarum personarum,⁵ in pena et sub pena .XXV. librarum Plac(entinorum) cuiilibet contrafacenti.⁶

Item quod nullus notarius qui non sit oriondus de civitate Plac(entie) et qui non sit approbatus in not(ariato)⁷ per collegium notariorum Plac(entie) et in matricula dicti collegii scriptus possit vel valeat⁸ operari seu exercere artem seu officium notariorum in civitate Plac(entie) nec episcopatu. Et si quis contrafecerit,⁹ ea que fecerint non valeant nec teneant ipso iure, salvis et exceptis notariis domini legati.¹⁰

Item statutum est quod quilibet rector et capitaneus teneatur et sit obligatus vinculo sacramenti¹¹ dare unam robam integrum uni ex tubatoribus, sicut actenus est consuetum.¹²

Item quod comune Plac(entie) teneatur singulis festivitatibus beate Marie Virginis de mense augusti¹³ indicere omnes tubatores Plac(entie), videlicet unum gonellum, duas caligas et unum¹⁴ capucium pro quolibet, ut veterissime consueti sunt.¹⁵

Item statutum est quod singulis duobus annis de mense madii examinetur et fiat talea¹⁶ salis hominum et nobilium episcopatus Plac(entie) per anzianos populi seu per alias quos eligere volue¹⁷rint. Et incipiat fieri de mense madii proximo venturo. Et hoc locum habeat finito t(em)pore¹⁸ presentis vendicionis facte de dicto sale.¹⁹

Item statuerunt et declaraverunt quod statutum quod loquitur de minoribus quod incipit:
²⁰ «Nullus pubes, sive habeat curatorem sive non, seu maior .XXV. annis esse, in ||^{106v} contractibus vel iudicibus audiatur contra proprium sacramentum» et cetera, in ea parte ubi dicit: «et hoc locum¹ habeat in preteritis, pendentibus et futuris», quod illud statutum habeat locum tantum ad futura et quod² aliqua instrumenta propterea non sint cassa. Ita tamen quod valeat in hiis tantum que facta sunt et fient³ deinceps a .MCCCXXI., indicione .III., die mercurii .VIII. aprilis citra.⁴

condet et non est approbatum^{fff}

Item statuerunt et ordinaverunt per presentem constitutionem perpetuo observandam quod nulla domus⁵ in civitate vel districtu Plac(entie) decetero possit vel debeat aliqualiter destrui, dirui, comburi vel⁶ devastari in totum vel pro aliqua parte occasione partis forestacionis sive propter aliquod delictum seu⁷ aliquem cassum vel eventum vel aliqua decaussa que dici vel excogitari posset, non obstantibus quibus⁸ cumque statutis, provisionibus seu ordinamentis quocumque nomine censeantur in contrarium editis vel edendis,⁹ casibus tamen de diruptione domorum in constitutionibus editis contra hereticam pravitatem expressis¹⁰ dumtaxat exceptis. Et hoc statutum precise et inviolabiliter perpetuo debeat observari. Et non¹¹ possit nec debeat ullo t(em)pore, aliquo modo vel ingenio sive causa vel occasione, que dici vel excogitari¹² possit, caxari, toli, suspendi, prorogari, removeri vel mutari seu canzellari vel deleri sive eciam¹³ abrogari vel ei aliqualiter derogari, sed omni t(em)pore sit et esse intelligatur et debeat ultimum¹⁴ et derogacionem cuicunque statuto, reformacioni, provissioni, constitutioni et ordinamento seu¹⁵ quovis alio censeatur nomine. Et siquod seu siqua in contrarium factum vel facta foret¹⁶ vel qualitercumque fieret in futurum et quicumque potestas seu capitaneus sive rector¹⁷ civitatis Plac(entie) seu aliquis eorum vel alicuius ipsorum familia aliquid in contrarium qualitercumque¹⁸ fecerit vel fieri permiserit, eo ipso omni iurisdicione, potestate et auctoritate sua ex nunc¹⁹ totaliter sit et intelligatur esse privatus. Et nichilominus penam centum marcharum argenti²⁰ incurat comuni Plac(entie) aplicandam et ab eo eciam per detencionem persone ipsius per successorem²¹ suum sub eadem pena omnimode exigendam. Et quicumque alius, cuiuscumque status et²² condicionis sit, sive statuendo sive ordinando seu providendo sive consulendo seu²³ scribendo vel aliter operando et faciendo in contrarium, qualitercumque fecerit vel fieri²⁴ procuraverit, eo ipso omni iure, honore, officio et beneficio communis Plac(entie) et si iudex²⁵ vel advocatus esset iudicatus et advocationis et si notarius tabelionatus officio et omni alii officio²⁶ perpetuo sit et intelligatur esse privatus. Et nichilominus penam||^{107r}

^{fff} nel margine sinistro.

quinquaginta marcharum argenti similiter incidat comuni Plac(entie) aplicandam. Et per rec¹|torem et capitaneum communis, sub eadem pena ab eo exigenda per detencionem sue personae²| et distracionem bonorum suorum et quam celerius fieri poterit, procuretur per comune Plac(entie)³| impetrari a domino papa sive a domino legato literas pene excommunicationis et interdicti sentencias⁴| et quam arciores esse possint confirmaciones presentis statuti. Et predicta omnia et singula⁵| domini rector potestas seu capitaneus et eorum familie et rectores et eorum familie et⁶| quicunque officialis communis Plac(entie) precise facere et observare omnimode et efficacie teneantur.⁷

ggg§ Die .XIII. iunii.¹⁵

Item statutum est et ordinatum pro bono et evidenti utilitate communis et hominum civitatis¹⁶| Plac(entie) quod nulla domina civitatis vel districtus Plac(entie) audeat nec presumat defere seu¹⁷| portare in civitate vel districtu Plac(entie) aliqua ornamenta in capite seu vestimentis¹⁸| vel centuris de perlis seu auro vel argento, excepto quod portare valeant et possint¹⁹| pomellos parvos de argento in manicis et capicio et capite nistolam auro²⁰| vel argento contestam et foliam vel frixum de auro amplitudinis unius²¹| digiti politis, in pena et sub pena domine que contra fecerit amissionis antifacti²²| et sponsalicie largitatis et amissionis rerum sic inventarum et marito eius²³| decem librarum, et si non fuerit nupta condempnetur pater in .X. libris, et si non habuerit²⁴| patrem condempnetur frater vel mater si habuerit in dictis .X. libris. Et si non habuerit²⁵| patrem, fratrem nec matrem, condempnetur ipsa mulier in .X. libris Plac(entinorum), quociens²⁶|cumque contrafactum fuerit in predictis seu aliquo predictorum. Et quod predice tres sic ||^{107v} perdite seu extimaciones ipsarum detrahantur de dotibus ipsius domine sic invente facere contra predicta.¹| Et rector vel eius officialis qui ad hoc fuerit deputatus tenentur vinculo sacramenti²| singulis mensibus ad minus semel diligenter inquirere et procedere cum accussatore et sine³| acusatore contra omnes et singulas mulieres que contra fecerint et eas debitis penis⁴| condempnent. Et si rector vel eius officialis ad hoc deputatus negligens fuerit in⁵| predictis vel aliquo predictorum condempnetur, si fuerit rector, in .L. libris de salario suo, si vero⁶| fuerit officialis in .XXV. libris Plac(entinorum), dandis et solvendis camare communis Plac(entie). Et predicta⁷| preconizari debeant. Et postquam fuerit preconizatum, hoc statutum habeat locum post mensem⁸| a die publicacionis predice eride. Et a dicto termino dicte eride in antea nulla domina audeat⁹| nec presumat facere contra predicta seu aliquod predictorum, sub pena supradicta. Et quilibet¹⁰| rector infra octo dies ab introytu sui regiminis predicta preconizari facere teneatur¹¹| vinculo sacramenti et sub pena predicta.¹²

ggg Precede ite(m) statueru(n)t et ordinaveru(n)t q(uod) omnes p(ro)visio(n)es et reformacio(n)es factas et facte⁸| ab hinc retro per Galeazum Vicecomitem et om(n)es co(n)cessiones, p(ri)v⁹|legia et daciones in feodium facte et facta seu concessa alicui corpori, collegio¹⁰| seu univ(er)sitati sive alicui p(er)sone singulari sint cassa et casse, irite et irita et¹¹| nullius valoris et mome(n)ti exista(n)t, et hoc locu(m) ha(be)a in om(n)ib(us) dacionib(us), quoc(um)q(ue)¹²| no(m)i(n)e censeant(ur), et negotiis, q(ue)stionibus et litib(us) p(re)teritis, p(re)sentib(us) et futuris, ut¹³| p(er)inde habeant(ur) ac si facte no(n) essent¹⁴ depennato.

§ Lecta et publicata fuerunt et pronunciata predicta statuta et quodlibet predictorum in plenis et genera¹³|ibus consiliis communis Plac(entie) in palacio dicti communis more solito iuxta formam reformacionis¹⁴| super hoc facte t(em)pore regiminis nobilis viri domini Antonii Grilli de Ianua rectoris¹⁵| civitatis Plac(entie) et districtus pro sancta romana ecclesia, existente capitaneo populi dicte¹⁶| civitatis domino Petro Confanonerio de Lavilata, per Antonium Gambellum notarium ditatorem¹⁷| communis. Anno curente .MCCCXXIII., indicione .VI., de mense iunii.¹⁸

Testes: Petrus de Lacu, Iacobus de Lixignano, Iohannes Ruxanus, Iohannes Aygua¹⁹|rius, Tomaxius Teronus.²⁰

De deterioratione rerum emphyteoticariarum²¹

Item statutum est quod quilibet imphyteota et quilibet eius heres et successor, qui dampnificaverit seu deterioraverit res emphyteoticarias,²²| seu pro qua debet prestari dictum vel in ipsa re male usatus fuerit seu per eius negligenciam magnam ipsam rem emphyteoticariam²³| deteriorari permiserit, cadat a iure suo et dicta res intelligatur aperta domino ipso iure, si domino placuerit, et nichilominus ipse emphyteota²⁴| et quilibet eius heres et successor ad emendandum dictum dampnum seu quantum res fuerit deteriorata, de quibus omnibus et singulis²⁵| procedatur, cognoscatur et terminetur sumarie et de plano, sine figura et strepitu iudicii, quilibet t(em)pore feriato et non²⁶| feriato et absque libello vel petitione seu memoriali in actis scribendo et absque aliqua instancia observanda.²⁷| Et dictum statutum non vendicet sibi locum in arboribus incisis super terra emphyteoticaria. Sed observetur aliud statutum²⁸| super hoc loquentem.^{hhhh||108r}

Nos Azo Vicecomes et cetera, quoniam super decreto quod fecimus super statu pacifico¹| civitatis Placen(tie) dubitacio orta est quibusdam cavillari volentibus traentibus²| illud ad innuum co(m)pendium, volentes verba dicti decreti interpretari in ea³| parte ubi dicit in decreto predicto quod omnes et singuli civitatis Plac(entie) et episcopatus⁴| sint liberi et absoluti ab omnibus et singulis condempnationibus, processibus et sentenciis⁵| a t(em)pore ipsius dominii retro contra eos et quemlibet ipsorum factis et cetera, declaramus⁶| et interpretamus et verba predicta extendimus ad condempnaciones, processus et sentencias⁷| in criminalibus tantum facta et lacta. Verba autem decreti predicti ubi dicit⁸| quod omnes et singule robarie, furtu, depopulationes, vulnera, incendia et iniurie⁹| quelibet personales et pecuniarie a t(em)pore nostri dominii retro facte et facta sint¹⁰| casse et cetera, ita quod decetero nuli sit licitum dicta occassione aliquid intentare crimi¹¹|naliter nec civiliter et cetera, eciam interpretantes declaramus illa debere intelligi¹²| de illis iniuriis pro quibus i(m)ponenda est pena criminalis secundum formam statutorum¹³| civitatis Plac(entie) et non aliter, nec verba dicti decreti extendi patimur ad posidentes¹⁴| alienam rem sine titulo vel ocupantes possessiones alterius et male fidei posses¹⁵|sores vel clandestina possidentes vel ad similia. Suprascriptis predictam autem¹⁶|

^{hhhh} de derioratione - loquentem aggiunto nel margine inferiore.

declarationem et interpretacionem ex certa scientia facientes iubemus per quoscumque¹⁷| iudicentes in civitate Plac(entie) observari, non obstantibus aliquibus iuribus in contrarium loquentibus,¹⁸| quibus omnibus preiudicari expresse volumus locum habentes supradictis in preteritis,¹⁹ pendentibus negotiis et futuris. Datum Mediolani quarto iunii.||^{108v}

Spoliatorum restitucionibus intendere cupientes, statuimus quod omnes et singuli, qui¹| pro parte vel occasione partis expulsi vel se absentaverunt de civitate Placen(tie) vel episcopatu²| t(em)pore dominii dicte civitatis olim bone memorie domini Galeazii Vicecomitis vel a dicto t(em)pore³| citra, restituantur et pro restitutis habeantur ad omnia que possidebant vel quasi possidebant⁴| quolibet t(em)pore asentacionis seu expulsionis facte ex causa predicta. Et quantum ad restitucionem⁵| predictam, ille sit pocior et restitus esse intelligatur et debeat restitui vigore presentis⁶| statuti qui altero temporum predictorum fuerit prior in possessione predicta rerum per eum tunc⁷| possessorum. Et si fuerit contencio inter aliquos de restituzione predicta, ille obtineat qui⁸| probaverit se t(em)pore asentacionis sue dictis t(em)poribus vel altero ipsorum predictorum prior fuisse⁹| in possessione, dummodo spoliacio seu privacio possessionis facta non fuerit ipsis communiter stantibus¹⁰| in civitate predicta et comuni iure inter eos vigente. Ad predictam autem restitucionem fiendam¹¹| procedatur sumarie, sine strepitu et figura iudicii, sine libello vel petizione, declaracione¹²| tantum sola procedente. Si ille contra quem fienda est restitucio negaverit petentem¹³| restitucionem fieri possedisse t(em)pore expulsionis sue vel absentacionis, non obstante aliqua¹⁴| t(em)poris prescriptione possit tamen postea eodem iure sumarie quilibet contra predictos¹⁵| restitutos agere et experiri ad proprietatem dictarum rerum recuperandum, salvis omnibus contractibus¹⁶| a dicto t(em)pore citra factis spontanee, non vi vel metu partis vel alio. Ad vim autem¹⁷| vel metum probandam vel probandum suficiant quatuor testes bone oppinionis et¹⁸| fame, qui verisimilia ad predicta aliqua cum fama deponant, vel alie probaciones¹⁹| iuris, si per alium modum possit fieri probacio quasi predictum. Statuentes eciam quod²⁰| omnes imphyteote, qui a t(em)pore predicto citra non solverint canones suos et facta, in eo²¹| sint iure quo erant t(em)pore expulsionis vel assentacionis alicuius ex predictis quantum²²| ad predicta, ita quod res non sint aperte petentibus vel veris dominis sed ipsis imphyteotis²³| solventibus dimidiam partem eius quod debent, in eo sint iure quo erant t(em)pore²⁴| expulsionis vel assentacionis predicte sive dantes sive recipientes in imphyteossem²⁵| fuerint certis paribus quantum ad predicta. Et predicta vendicent sibi locum in adherentibus²⁶| cuilibet parcium predictarum expulsarum spoliatis vel privatis possessionibus vel quasi²⁷| a t(em)pore predicto citra et sequentibus eorumque dummodo presumi possint quod occasione seuⁱⁱⁱ²⁸| timore partis non potuerint vel quasi fuerint persequi iura sua et omni prescriptione²⁹| cesante in omnibus predictis. Ad que observanda et cum effectu teneantur dominus³⁰| potestas et quilibet officialis dicti domini potestatis et communis Plac(entie), exceptione aliqua iuris³¹| vel facti non obstantibus. Infrascriptaⁱⁱⁱ sunt addiciones et diminuciones statutorum et statuta³²| de novo facta,

ⁱⁱⁱ segue all'inizio del rigo successivo seu erroneamente iterato cassato.

ⁱⁱⁱ -a finale corr. su altra lettera.

addita et diminuta per sapientes super hoc electos t(em)pore magnifici ||^{109r} domini nostri domini Azonis Vicecomitis, Mediolani, Placen(tie), Cremone, Laude, Pergami, ¹ Cumarum, Vercellarum et cetera domini generalis, .MCCCXXXVI.²

Liber primus³

Primo addita sunt statuto de sacramento potestatis verba hec: ⁴ «Et si contingenter aliquem ex dictis beroariis ire ad pignerandum in episcopatu ⁵ et districtu Placen(tie) pro debito privato, quod tunc possint habere pro eius salario sive ⁶ mercede pro quolibet eorum denarios .III. pro quolibet miliario pro eundo et redeundo, dummodo ⁷ non sint ultra duo».⁸

Teneantur potestas et eius iudices et quilibet de ipsius familia officium eorum ⁹ exercere et exerceri facere expensis ipsius potestatis, tam in civitate quam in districtu ¹⁰ Plac(entie). Ita quod nichil habere vel recipere possint a comuni Plac(entie) vel ab aliqua comunitate ¹¹ sive villa sive eciam ab aliqua singulari persona, directe vel per oblicum, ¹² pro eo quod irent in districtu Plac(entie) vel pernotarent in ipso districtu Plac(entie) occasione eius ¹³ sive eorum officii quacumque occasione seu causa, cum sint et esse debeant contenti salario ¹⁴ dicto potestati ordinato per statuta, non obstante aliquo statuto, consuetudine vel ¹⁵ reformatione in contrarium loquentibus.¹⁶

Nullus potestas, iudex, officialis, stipendiarius vel persona in officio vel extra ¹⁷ officium constituta possit aliqualiter cogere vel cogi seu co(m)elli facere aliquem ¹⁸ hospitem, albergatorem, vel aliam personam contra eorum voluntatem ad comodandum, ¹⁹ vendendum, locandum vel aliqualiter concedendum sibi vel alicui alii persone ²⁰ lectos seu eorum apparatus contra eorum voluntatem, in pena decem librarum ²¹ cuilibet contrafaciens et pro qualibet vice.²²

Addita sunt statuto quod est sub rubrica de officiis notariorum et cetera quod incipit: ²³ «Quilibet de civitate vel episcopatu Placen(tie) oriundus et cetera», ibi ubi dicebat «et ²⁴ sit maior decenocto annis» debet reduci et dici «et^{kkk} sit maior sedecim annis» ²⁵ et cetera, «et in fine» et cetera, «et si aliquis est vel fuerit scriptus in matricula notariorum ²⁶ dicta forma non servata, non habeatur pro notario, nec possit aliquod officium obtinere, ²⁷ sed de ipsa matriculla penitus canzeletur et pro canzellato habeatur ipso iure».||^{109v}

Item statuerunt quod nullus possit eligi vel vocari ad officia notariorum nisi fuerit ¹ sufficiens ad officium exercendum. Et quicumque fuerit electus vel vocatus, ² si est per

kkk et aggiunto nel soprалineo.

se insuficiens ad officium exercendum, non possit per se nec per alium³ illud officium exercere. Si vero est suficiens, possit per se et per alium ydoneum⁴ et sufficientem si voluerit exercere officium ad quod fuerit electus. Et quod⁵ aliquis notarius, qui fuerit electus ad aliquod officium notarie alicuius loci⁶ vel terre episcopatus vel districtus Placen(tie), non possit illud officium vendere vel⁷ concedere alicui notario, qui sit de dicto loco vel terra. Et legatur presens statutum⁸ quando brevia dantur. Et intellegatur esse sufficiens quando fuerit approbatus per⁹ dominum vicarium vel per alium cui comisserit cum discussu examine precedente.¹⁰

Addita sunt statuto quod loquitur de cureriis et tubatoribus verba hec:¹¹ «vel nisi steterint sive habitaverint in civitate Placen(tie) per decem annos et cetera,¹² et quod quilibet curerius qui eligeretur eligatur per potestatem vel eius vicarium¹³ et sapientes tunc presidentes negociis communis Plac(entie) vel per maiorem partem eorum et cetera».¹⁴

Addita sunt statuto loquentur de potestatibus episcopatus Placen(tie) fiendis:¹⁵ «Cetere autem alie potestarie valium et plani episcopatus Plac(entie) sint casse et¹⁶ pro cassis et iritis penitus habeantur. Et deinceps fieri non possint et ab hodie¹⁷ in antea nullus possit elegi ad aliquam potestariam in episcopatu Placen(tie)¹⁸ exceptis predictis tantum in pena et banno electoribus .L. librarum Plac(entinorum) et electo,¹⁹ si contingenter eam acceptare, .L. librarum Plac(entinorum), et nichilominus eius electio sit²⁰ cassa, salvo quod t(em)pore guerre possint fieri si comuni videbitur pro meliori. Et²¹ quicumque fuerit potestas electus in aliqua dictarum potestiarum et ipsam acceptaverit²² non possit elegi ad dictam potestariam infra annum a die depositi officii²³ numerandum.||^{110r}

Liber secundus¹

Restituerunt et restitui debeat primum statutum quod incipit: «Quoniam leges sacra²tissime laudandos existimant et cetera» in totum ut erat t(em)pore bone memorie domini³ nostri domini Galeaz et cetera, mutando nomen domini Galeaz in personam domini nostri domini⁴ Azonis et cetera, usque in fine: «cum iosis non canzelatis».⁵

Addita sunt in statuto de curatore bonorum:⁶ «Qui iudex eligere debeat illos extimators tantum quos nominaverit maior⁷ pars creditorum, habito respetu ad cumullum debiti cum voluntate et consensu⁸ curatoris».⁹

Statutum est quod in omnibus caassis et questionibus, in quibus sentencia¹⁰ diffinitiva vel eciam interlocutoria ferri deberet seu ferri contingat consilio¹¹ sapientis, quod partes possint et debeat dare confidentes de collegio iudicium¹² sive advocatorum civitatis Placen(tie). Et non possint cogi partes ad dandum suspectos¹³ ad consulendum super dictis causis et questionibus nec possint dare omnes de¹⁴ collegio suspectos.¹⁵

Omnis prosonetici seu coraterii ad testimonium co(m)pellantur, utraque seu altera¹⁶ parte requirente, cuius dicto non credatur nisi tanquam unius testis.¹⁷

Liber tercarius¹⁸

Addita sunt statuto quod incipit: «Dominus si dixerit imphyteota et cetera» in fine verba hec:¹⁹ «Salvo quod si citatus et requisitus negaret se imphyteotam quod tunc teneatur²⁰ per actorem offerri et scribi in actis qualis qualis peticio ad instar cuiusdam²¹ memorialis et in totum procedatur iuxta formam loquentis de sumaria cognacione».||^{110v}

Statuimus quod si plures imphyteote, heredes alicuius defonti, sint affitatores unius¹ proprietatis et unus vel duo solverint vel solverit fictum partis sue domino rei et² alias casaverit in solucione facti et ob ipsam causam tota res accepta fuerit pro aperta,³ quod ille talis, qui non solverit partem suam et cuius occasione res accepta fuerit pro aperta,⁴ teneatur ad emendam dampni valoris rei sic acpte et expensas.⁵

Statuimus et ordinamus quod omnia facta *frumenti*,⁶ bladi et vini, quantum est pro anno⁶ *currente* .MCCCXXXVI.,⁷ videlicet pro prestacione proxima preterita solvenda sive que solvi debuit, non⁷ solvantur, nisi tantum frumentum pro frumento et bladum pro blado et vinum⁸ pro vino, non obstante quod postea frumentum, bladum et vinum plus valuerit,⁹ et quod dictus annus sive dicta prestacio solvenda sive que solvi debebat¹⁰ non computetur in illis annis seu t(em)poribus pro quibus peterent vel requererent¹¹ res aperte de quibus redduntur dicta facta.¹²

Si mulier in casibus concessis a iure petat dotem in bonis mariti viventis¹³ non possit vivente marito petereolucionem antifacti vel sponsalicie largitatis,¹⁴ salvo sibi omni suo iure post mortem viri in bonis ipsius viri.¹⁵

Addita sunt statuto quod incipit: «Nulla prescriptio curat contra mulieres circa¹⁶ dotes continuando» et cetera verba hec:¹⁷ «Antifactum et sponsaliciam largitatem ipsarum dotium et ypotecharias occasione ipsarum¹⁸ dictis mulieribus competentes».¹⁹

Item statutum est quod omnes talee, extima et quecumque alia onera gabellis,²⁰ exceptatis impositionibus a t(em)pore quo magnificus dominus noster dominus Azo et cetera obtinuit²¹ dominium civitatis Placen(tie) retro, sint casse et irite et nullius valoris, et²² quod quelibet persona, que solvisset vel solvisse diceretur sive eciam solveret²³

¹¹⁰ *fr(ument)i aggiunto nel sopralineo.*

^{110v} *cure(n)te .MCCCXXXVI. aggiunto nel sopralineo in corrispondenza di p(ro)x(im)o p(re)t(erito) depennato.*

aliquid comuni Placen(tie) sive camarario ipsius communis animo recuperandi vel ²⁴ aliter quomodocumque occasione dictarum talearum, extimorum seu onerum pro aliqua ^{||111r} persona, collegio, comunitate vel universitate que esset sive essent seu fuissent seu ¹ fuisse diceretur, quod dictis taleis, extimis et oneribus communis Placen(tie) seu occasione ² earum obligationum non possint seu possit aliqualiter molestare vel inquietare aliquam ³ personam, collegium, comunitatem vel universitatem pro quibus solvisset seu solvisse ⁴ diceretur occasionibus predictis.⁵

Addita sunt statuto de donationibus verba hec in fine: ⁶ «Que insinuacio fieri possit quocumque t(em)pore feriato vel eciam non feriato, exceptis ⁷ feriis introductis ad honorem Dei».⁸

Addita sunt statuto de donacionibus, antifacto et sponsalicio et cetera verba hec in fine: ⁹ «Et si fieret ultra dictam quantitatem valeat tantummodo usque ad legi optimum ¹⁰ modum iuxta predicta».¹¹

Nullus ex hiis qui sunt obligati pro contractibus preteritis, sive ex causa depositi ¹² vel quavis alia, possit detineri personaliter usque ad kalendas octubri proximi venturi. ¹³ Possit quilibet obligatus dicto termino elapsu ex causa depositi ab hinc retro ¹⁴ contracti detineri iusta formam statuti loquentis de debitoribus qui possunt ¹⁵ ex causa depositi detineri. Salvo quod quilibet, tam pro quibuscumque debitibus preteritis ¹⁶ quam futuris ex causa depositi vel quavis alia, possit cedere bonis, de ¹⁷ qua cessione quid iuris et qualiter fieri debeat in alio statuto plenius continetur.¹⁸

Addita sunt statuto quod loquitur de cessione bonorum et cetera verba hec: ¹⁹ «Eo videlicet adiecto et perpetuo observando quod quis detentus fuerit occasione ²⁰ depositi et steterit propterea in carceribus per tres menses continuos *et posteaⁿⁿⁿ* ²¹ et quod durante dicta cessione ille qui ^{||111v} ceserit bonis non posit habere aliquod officium vel beneficium publicum, nec ¹ eligi possit ad officium alicuius notarii, nec esse de aliquo consilio communis ² Placen(tie), nec esse procurator, tutor, ex(timat)or vel actor, neque curator bonorum nec ³ alicuius persone, nec sibi in civilibus reddatur ius contra aliquam personam ⁴ vel res alicuius persone. Et hoc statutum habeat locum in futuris tantum. ⁵ *Et quod statutum habeat locum et in omnibus observetur preterquam de redemptione in quibuscumque et de quibuscumque mutuis ⁶ de quibus instrumentum appareat.*^{ooo7}

ⁿⁿⁿ et postea aggiunto nel sopralineo. Segue et si postea p(ar)atus ²¹ fu(er)it cum effectu cedere bonis suis et cedat, si possit ulterius detineri ²² v(e)l i(n) carcerem retineri durante d(i)c(t)a cessio(n)e et c(etera) hora consueta et c(etera) ecia(m) ²³ i(n) bonis que postea aquireret et c(etera) depennato.

^{ooo} et q(uod) statutu(m) - apareat aggiunto nello spazio bianco al termine dell'additio.

Addita sunt statuto de feodis hec verba in fine:^{8|} «Et si^{PPP} scienter aliquid obmiserit ab eo quod obmiserit ipso iure cadat a iure suo».⁹

Volumus ad omne iuris dubium tolendum quod dominis nulla prescriptio currat^{10|} in rebus feudalibus que possideantur per vasalum vel eius heredes. Et hoc^{11|} habeat locum in preteritis, pendentibus et futuris.¹²

Liber quartus¹³

Addita sunt primo statuto quod incipit: «Ut inter cives et cetera» verba hec:^{14|} «Si contingenteret quod dominus advertat aliquod extimum vel taleam vel aliquod^{15|} onus per comune imponi, quod omnes civitates et cetera, tunc et cetera, essent et cetera, decem librarum^{16|} et cetera, et inter et cetera, et quod quilibet qui habitaverit seorssum seu divissus fuerit^{17|} a patre vel fratre seu qui bona divissa habuerint, ponatur separatim in talea^{18|} et aliis facionibus et oneribus communis Plac(entie). Et quod quelibet persona que^{19|} habitat sive habitare inveniretur in districtu Placen(tie) que sive cuius^{20|} antecessores consueverant morari *in civitate*⁹⁹⁹ Placen(tie) debeat extimari et faciones^{21|} et onera communis Plac(entie) facere et substinere in dicta civitate Plac(entie) in vicinia^{22|} in qua ipse vel eius antecessores ultimo consueverunt morari sive^{23|} morabantur. Et si de dicta porta sive vicinia aliqua oriretur questio, ipsa questio^{24|} decidatur per dominum potestatem et eius curiam».²⁵

Addita sunt statuto quod incipit: «Additum est huic capitulo et cetera» sub ||^{112r} rubrica de iudicibus stratarum, poncium et viarum hec verba:^{1|} «Et teneatur potestas seu iudex et officialis qui fuerit super pontibus et^{2|} viis deputatis».³

Item statutum est quod quilibet potestas Placen(tie) teneatur diligenter inquisitionem^{4|} facere de iuribus et rationibus que comune Placen(tie) habet contra domum sancti^{5|} Iacobi seu parrochi occassione pontis Trevie et omnia ipsa facere observari, tam^{6|} in constructione dicti pontis quam eciam in manutenendo ipsum pontem sive navem,^{7|} in pena .XXV. librarum Plac(entinorum) ipsi potestati si predicta facere obmiserit. Idem observetur^{8|} per dominum potestatem in faciendo construi et manuteneri pontem Nurie habentibus^{9|} et tenentibus domos et possessiones de Montali sive de sancto Bernabove.¹⁰

Addita sunt statuto quod incipit: «Statuimus quod omnes anditi et latrine et cetera»^{11|} verba hec:^{12|} «In pena decem sol(dorum), salvo quod si fuerit sibi denunciatum seu preceptum quod tunc^{13|} si fuerit in contumacia faciendi iuxto impedimento cessante^{rrr} puniatur».¹⁴

^{PPP} si aggiunto nel soprалineo.

⁹⁹⁹ in civit(ate) aggiunto nel soprалineo.

^{rrr} segue et c(etera) depennato.

Addita sunt statuto quod incipit: «Nullus teneat porcum et cetera» verba hec in fine: ¹⁵| «Et hoc habeat locum post quinque dies a die quo fuerit preconizatum per civitatem». ¹⁶|

Addita sunt statuto quod incipit: «Cum magistri gramatice et cetera»: «et custodis ¹⁷| sive guardis et aliis quibuscumque oneribus personalibus et cetera, et idem intelligatur ¹⁸| de advocatis collegii civitatis Placen(tie), et quod magistris gramatice observetur ¹⁹| eorum privilegia tam in personalibus oneribus communis Plac(entie) quam in realibus». ²⁰|

Addita sunt statuto quod incipit: «Providentes utilitati et cetera et aliunde undecumque ²¹| sit et cetera»: «absque eo quod aliquid solvant pro introytu alicuius paratici ²²| et absque eo quod non sint de paratico nec compellantur ad intrandum aliquod ²³| p(ar)aticum».||^{112v}

Item statuerunt quod quelibet villa extra confinea civitatis Placen(tie) habens consulem ¹| teneatur et debeat in pena centum sol(dorum) singulis annis elligere unum ²| camparium de villa bonum et sufficientem cum feudo seu salario competenti, ³| qui camparius duret per annum et compelli possit ad dictum officium ca(m)parie ⁴| faciendum per ipsum annum, qui accusare et denunciare teneatur omnes dampnum ⁵| dantes in ipsa villa seu territorio. Et quod dicto campario de dampno ⁶| et extimacione ipsius dampni credatur sacramento eius usque in decem sol(dos) ⁷| Plac(entinorum) contra quamlibet personam cuiuscumque condictionis existat. Quam extimacionem ⁸| dicti dampni usque ad quantitatem dictorum decem soldorum iudex malleficiorum ⁹| teneatur absque aliqua condempnacione dari et solvi facere dampnum passo. ¹⁰| Et a quantitate decem sol(dorum) supra non credatur, nisi legiptime probatum ¹¹| fuerit iuxta formam iuris vel eciam statutorum communis Placen(tie). Qui ¹²| camparius electus teneatur infra decem dies a die ipsius electionis ¹³| comparere coram iudice malleficiorum ad iurandum de ipsorum officio bene ¹⁴| et legaliter exercendo. Ita tamen quod camparii illarum villarum que sunt ¹⁵| sub potestariis valium Tarii et Ceni, Castriarquati, Florenciole et ¹⁶| Castri Sancti Iohannis teneantur et debeant dictum eorum officium iurare coram ¹⁷| eius potestate sub cuius iurisdicione sunt dicte ville. Et quod notarii ¹⁸| qui scripserint sacramenta dictorum campariorum non possint auferre nisi ¹⁹| .VI. denarios a quolibet campario pro dicto sacramento et scriptura. Et quod ²⁰| predicti camparii teneantur omnes et singulos dampnum dantes in dictis ²¹| villis seu territoriis eorum accusare infra quindecim dies a die da(m)pni ²²| dati, in pena et banno .X. sol(dorum) pro qualibet vice, cuius pene medietas sit ²³| communis et alia medietas domino dampnum passo aplacetur.²⁴|

Addita sunt in solucionibus et salariis notariorum ibi ubi dicitur: «et ²⁵| pro qualibet carta testata» et cetera: «procurator tutele, cure et emancipacionis».||^{113r}

De nobilibus sublatis¹

Cum multi sunt habitatores in districtu Placen(tie) qui sub colore et nomine ²| nobilium defraudent comune dicte civitatis in oneribus tam realibus quam ³| personalibus persolvendis, statuimus quod decetere nullus possit uti privilegio ⁴| dicte nobilitatis, sed omnes habitantes in districtu Placen(tie), si fuerint laboratores ⁵| terrarum vel exercuerint aliquod artificium propriis manibus vel fuerint tabernarii ⁶| seu hospites, teneantur omnia onera tam realia quam personalia seu mixta ⁷| subire cum hominibus ville in qua habitant, nullo privilegio, consuetudine, ⁸| prescriptione seu inmunitate^{sss} vel sentencia que super hoc fuisse lata obstante. ⁹| Si autem fuerit de progenie nobilium vel non exercuerit aliquam artem vel ¹⁰| artificium vel non fuerit tabernarius vel hospes et habitaverit in districtu Plac(entie) ¹¹| vel eciam non habitaverit, teneatur se scribi et poni facere in civitate ¹²| Plac(entie) in ea vicinia in qua ipse vel eius antecessores ultimi habitare consueverunt. ¹³| Et si de hoc esset questio seu dubium in ea vicinia in qua decreverit, ¹⁴| potestas seu eius vicarius cum consilio sapientum presidencium negotiis ¹⁵| communis in omnibus oneribus realibus et personalibus seu mixtis i(m)ponendis ¹⁶| per commune Placen(tie) ponatur et ipsa onera ibi substinere debeat. Et si quis ¹⁷| contrafecerit, puniatur et condempnetur qualibet vice in decem libris Placen(tinorum), ¹⁸| et nichilominus ad predicta observanda compellantur et teneantur. Cuius ¹⁹| pene medietas sit accusatoris et alia medietas deveniat in comuni. ²⁰| Et nullus possit tanquam nobillis ad aliquod onus communis Plac(entie) ²¹| compelli.²²

Liber quintus²³

Hic sequitur statutum de novo factum de pena faciencium contra ²⁴| honorem domini nostri.||^{113v}

Addita sunt statuto de dampnis et guastis hec verba in fine: ¹| «De quibus omnibus suprascriptis possit et debeat iudex mallefiorum per se cognoscere et ²| difinitive sentenciare consilio sapientis partis non suspecti, si de hoc fuerit ab ³| aliqua parcium requisitus, ad banchum suum absque eo quod sententia legetur sive ⁴| feratur in consilio generali vel in publica contione». ⁵

Addita sunt statuto sequenti quod incipit: «Repellatur et cetera» verba hec: ⁶| «Que prescriptio quatuor mensium non vendicet sibi locum in malefactoribus qui ⁷| principaliter dampnum dedissent vel dari fecissent, qui malefactores accusari ⁸| possint a die dampni dati usque ad unum annum et non ultra». ⁹

Si bestie alicuius qui non sit de civitate vel episcopatu Plac(entie) dicantur fecisse ¹⁰| dampnum aliquod in aliquibus rebus, teneantur consules et homines ville vel ¹¹| loci seu in cuius territorii ubi reperte fuerint dicte bestie ad requisitionem ¹²| eius qui dicit se dampnum passum vel sui nuncii vel massarii capere et ¹³| penes se retinere impune tot ex

^{sss} segue seu depennato.

dictis bestiis quod ex eis possit consuli^{14]} et satisficeri dampno passo. Alioquin, dicti consules, comune et homines teneantur^{15]} emendare dictum dampnum. Quibus consulibus et hominibus teneantur ad^{16]} predicta fienda homines¹⁷ et ville cirstantes, si ab eis fuerint requisiti,^{18]} in pena predicta, dare auxilium cum effectu. Sed predicta locum non habeant in illis bestiis^{19]} pro quibus prestita fuerit ydonea securitas ad camaram communis Placen(tie) de^{20]} dampnis que fecerint emendandis.

Addita sunt statuto quod incipit: «Omnis qui acusaverit et cetera» hec verba in fine:²¹ | «Et nichilominus iudex coram quo fuerit dicta accusa delata, si sibi videbitur,²² | cogere accusatorem ad satisfacionem prestandam de substantiendo et probando²³ | accusam in pena et sub pena .x. librarum». ²⁴

Addita sunt statuto quod incipit: «Quicumque inventus fuerit portare arma et cetera» hec verba:²⁵ «Pedes et eques et cetera, excusetur eques si reperiatur habere capellum vel eius familia vel si notaverit se ad villam ire».||^{114r}

Addita sunt statuto de ratu mulierum verba hec in fine:¹⁾ «Salvo quod si accepit ipsam in uxorem non puniatur corporaliter sed in centum libris²⁾ Plac(entinorum) condempnetur».³⁾

Statuimus quod in omnibus et singulis suprascriptis delictis, si committeretur de nocte vel in⁴ platea civitatis vel in domibus communis, pene debent duplicari et intelligatur⁵ nox^{uuu} a pulsacione campane que pulsatur in serro ad Avermariam usque ad campanam⁶ que pulsatur in mane ante Avermariam. Et predicta locum habeant in pendentibus et futuris.⁷

Addita sunt statuto quod loquitur: «Quicumque fecerit mondare et cetera» verba hec in fine: ⁸ | «Et quod omnes mullinarii qui ducunt vel duci faciunt rivos per civitatem Plac(entie) teneantur ⁹ | mondare dictos rivos semel in anno et exportare mondicias eorum expensis in ¹⁰ pena .LX. sol(dorum) Plac(entinorum) pro qualibet vice et quolibet ipsorum. Et nichilominus ad predicta teneantur». ¹¹

Addita sunt statuto quod loquitur de penis vicinarum non capiencium malefactores verba
hec: ^{12]} «Et ad quas penas solvendas contribuere teneantur et solvere omnes stacionarii et
becarii, ^{13]} sive tenentes staciones sive tabernas sive becarias in dictis vicineis, quocumque
nomine ^{14]} censeantur, non obstante quod in dictis vicineis non morentur cum familiis et que
supradicta ^{15]} sunt non vendicent sibi locum in vicinia sancte Marie de Bigulis». ^{16]}

^{III} segue ho(m)i(n)es iterato.

uuu -x finale corr. su altra lettera.

Addita sunt statuto quod incipit: «Si quis furatus fuerit canem et cetera» verba hec: ¹⁷ | «Et nichilominus teneatur ad restitucionem domino canis». ¹⁸

Statuimus quod in omnibus causis, acussis et denunciationibus, que ventilarentur coram ¹⁹ | iudice malleficiorum, in quibus non applicatur aliqua pena pecuniaria comuni Plac(entie) neque ²⁰ | aliqua pena corporalis ingeritur, dictus iudex malleficiorum per se cognoscere et ²¹ | diffinire, sentenciare ad banchum possit et debeat consilio sapientis partibus ²² | non suspecti, si de hoc ab aliqua parcium fuerit requisitus, absque eo quod sententia ²³ | feratur in consilio generali vel eciam in publica concione communis Plac(entie).||^{114v}

Item statutum est quod aliqua persona non reddat ius in villa nec audeat vel presumat ¹ | in aliqua villa episcopatus Plac(entie), nisi illi qui fuerint deputati per prefatum dominum ² | nostrum et cetera, recipere aliquam querelam ab aliquo occasione alicuius debiti, dampni et ³ | guasti, nec eciam alicuius iniurie vel offensse. Et quod nullus audeat vel presumat ⁴ | cogere seu cogi facere aliquam personam episcopatus ad aliquod laborerium sibi fiendum ⁵ | in terris, vineis et domibus, castris et fortificiis. Et hoc in pena et banno decem ⁶ | librarum Plac(entinorum) cuilibet conquerenti et ducentarum librarum recipienti ipsam querelam et ⁷ | contrafacienti predictis vel alicui predictorum. Quod statutum notificetur semel ⁸ | in anno cuilibet consuli villarum et locorum episcopatus Plac(entie), videlicet de mense ⁹ | ianuarii in formam precepti. Et quod preceptum detur in scriptis cuilibet consuli dicti ¹⁰ | episcopatus. Qui consules teneantur dictum preceptum sic in scriptis datum ¹¹ | facere in clodari super hostium ecclesie dicti sui loci seu super hostium ¹² | dicti consulis.¹³

Liber sextus¹⁴

Statutum est quod nullus capiat perdicem vel leporem vel faxanos, pernivem ¹⁵ | ad tradimentum a duodecim miliariis citra versus civitatem, in pena sexaginta ¹⁶ | sol(dorum), cuius medietas sit accusatoris. Et potestas teneatur hoc facere cridari ¹⁷ | bis in suo regimine.¹⁸

Addita sunt statuto quod incipit: «Quilibet mulinarius et cetera» hec verba: ¹⁹ | «Et quilibet mulinarius civitatis et districtus teneatur et cetera». ²⁰

Addita sunt statuto de lignis fiendis et vendendis verba hec et cetera: ²¹ | «Et faxine lignorum debeant esse adminius per grositudinem desuper versus ²² | calcem duorum brachiorum in stropa et versus cimas unius brachii et dimidium ²³ | in stropa».||^{115r}

Addita sunt statuto de sapientibus eligendis per iudicem victualium verba hec: ^{1|} «Sapientum presidencium negotiis communis Placen(tie) et cetera, quorum officium dictorum sex ^{2|} bonorum virorum duret per duos menses, inter quos sex sapientes non *sit^{vvv}* aliquis ^{3|} formaarius, tabernarius, becarius et fornarius seu piscator nec aliquis qui ^{4|} sit de aliqua arte». ⁵

Statuimus quod iudex qui est vel pro t(em)poribus fuerit deputatus ad officium gabellarum ^{6|} habeat iurisdictionem tam contra ipsos gabellatores, si excederent modum in exigendo ^{7|} ipsas gabellas, quam contra debitores seu solvere debentes ipsas gabellas ^{8|} et contra res seu super rebus que dicerentur modis incommissum. Et eciam inter ^{9|} ipsos gabellatores de omnibus questionibus et controversiis que verterentur seu ^{10|} verti possent inter ipsos gabellatores ocassione ipsarum gabellarum super quibus ^{11|} omnibus et singulis possit cognoscere et procedere sumarie, nulla iuris seu statuti ^{12|} solemnitate observata. Coram quo iudice possint accedere et alegari advocati ^{13|} et procuratores, non obstantibus aliquibus statutis, provissionibus et reformacionibus seu pactis ^{14|} edditis vel eddendis in contrarium loquentibus, ubi dicti advocati et procuratores sint et inteliganter ^{15|} penitus absoluti.¹⁶

Item statuerunt quod nullus gabellator, donnerius, conductor seu emptor gabellarum ^{17|} communis Plac(entie), post sex menses a die quo compleverit dictam emptionem, condicionem ^{18|} vel locationem seu concessionem dictarum gabellarum seu fructuum et reddituum ipsarum possit ^{19|} petere, exigere vel habere aliquid occasione dictarum gabellarum seu fructuum ipsarum ab aliqua ^{20|} persona, nec aliquem accusare occasione sive pretestu dictarum gabellarum seu fructuum et ^{21|} reddituum ipsarum, in pena et banno .C. sol(dorum). Et quicquid factum fuerit non valeat nec ^{22|} teneat ipso iure. Salvo quod dicti gabellatores possint inter se agere, petere et unus ^{23|} alteri rationem reddere occasione dictarum gabellarum sive fructuum et reddituum ipsarum.²⁴

Nemo civis vel extraneus audeat vendere aliquos pisces recentes vel ^{25|} salatos in civitate Plac(entie) vel suburbis, nisi in platea communis Plac(entie), in pena ||^{115v} centum sol(dorum) Plac(entinorum) et amissionis ipsorum pissium, et quilibet possit accusare et detur ei medietas, ^{1|} non obstantibus aliquibus statutis vel provissionibus factis vel fiendis contra premissa ^{2|} facientibus.³

Quilibet pescator teneatur omnes pisces et ganbaros quos ceperit in civitate Plac(entie) vel ^{4|} districtu ipsos vendere in platea communis Placen(tie) infra terciam diem in pena .C. sol(dorum) et ^{5|} possit a quolibet accusari, cuius pena medietas sit accusantis, non

^{vvv} sit aggiunto nel soprolineo.

obstantibus aliquibus statutis⁶ vel provissionibus factis vel fiendis contra premissa facientibus.⁷

Nullus civis vel forensis vendat in platea pisces vivos cum mortuis nec in eisdem⁸ conchis vel vaselis teneant simul dictos pisces, in pena decem sol(dorum) Plac(entinorum) pro⁹ qualibet vice et admitat pisces mortuos. Quod statutum non vendicet sibi locum in¹⁰ pisibus sive strigiis minutis qui sunt ponderis trium unciarum pro quolibet vel infra.¹¹

Teneantur piscatores, tan cives quam forenses, vendere pisces ad¹² pondus cum balanciis et ponderibus iustis iusta taxacionem eis datam¹³ vel dandam, in pena .XX. sol(dorum) et ammissione piscium contra predicta venditorum¹⁴ et quilibet possit accusare et habeat medietatem dicte pene.¹⁵

Omnes deferentes pisces recentes ex alieno districtu vendant pisces ad¹⁶ pondus cum balanciis sed ultra taxationem factam vel fiendam pescatoribus¹⁷ Plac(entie) possint acipere unum denarium pro qualibet libra ultra id quod acipiunt pisca¹⁸tores placentini et non teneantur incidere caudas.¹⁹

Quicumque non observaverit statuta facta circha taxationes vendencium²⁰ piscium et circha ipsos pisces puniantur in viginti sol(dis) qualibet²¹ vice, salvis penis in aliis statutis expressis circha predicta.²²

Que taxacio est secundum quod continetur et consueta est contineri huic²³ in statutis communis Placen(tie).²⁴

Salvis et reservatis omnibus aliis additionibus.||^{116r}

Ut omnes circha statuta communis Placen(tie) perplesitates, altercatores et dubia de¹ medio perpetuo auferantur, volumus, statuimus et declaramus quod statuta presentis² voluminis, per sapientes et discretos viros de quibus in principio dicti voluminis³ fit mencio compillata de mandato, consensu et voluntate dictorum dominorum dominorum⁴ potestatis et sapientum presidencium negociis communis Placen(tie), prout in principio continetur et⁵ in ordine sex librorum composita, favente eo a quo datum omne optimum et donum⁶ perfectum desendit lumen, videlicet Patre Summo, sint firma et inviolabiliter⁷ Deo proprio perpetuo in civitate Plac(entie) et districtu observentur. Et quod omnia alia⁸ statuta, provissiones, reformaciones et ordinationes communis Plac(entie)

et quorumcumque paraticorum⁹ et societatum seu universitatum, quovis nomine censeantur, hinc retro facte¹⁰ vel scripte per comune Plac(entie) seu que(m)vis rectorem, officiale, consilium, collegium,¹¹ societatem, universitatem vel paraticum civitatis et communis Plac(entie), que non reperirentur¹² scripte in hoc volumine, sint decetero casse et irite et nullius momenti vel¹³ valoris seu firmitatis. Et pro cassis et iritis habeantur, nec in aliquo decetero¹⁴ pro futuris negotiis, caussis vel litibus possint vel debeant in iudicibus vel¹⁵ extra aliquid observari vel eciam alegari. Quod si secus actum¹⁶ fuerit non valeat ipso iure. Salvis et reservatis provisionibus factis a t(em)pore¹⁷ dominii prefacti domini nostri citra, factis et fiendis per dominum potestatem et sapientes¹⁸ presidentes negotiis communis Placen(tie) presentes et futuros. Et salvis mandatis¹⁹ magnifici domini nostri.²⁰

Lecta et publicata fuerunt statuta communis per me Guill(iel)mum Cugarelum notarium²¹ super palacio communis Placen(tie) in publica concione sono campanarum et tubarum²² voceque preconis premissis, presentibus dominis Galeaxio Cuppalata, Conradino²³ de Cario iudicibus, Roberto Cebulla notario, Anrico Buragia notario, Aldrico de²⁴ Prata notario, Iohane de Denavilli, Francischoto Garzo tubatore,²⁵ qui dicitur Gargantus tubatore, testibus rogatis. .MCCCXXXVI., indic(ione) quinta, die²⁶ mercurii vigesimono mensis ianuarii.||^{116v}

In libro provisionum factarum t(em)pore regiminis nobilis militis domini Bronzini¹ Caymi,^{www} honorabilis potestatis civitatis Placen(tie) et districtus pro excelsis dominis dominis² Mediolani et cetera, existente eius vicario provido viro domino Francischo de Sirigadis³ iurisperito et existentibus anzianis communis Placen(tie) dominis Obertino de Arcelis, Guill(iel)m Porro,⁴ Phylippo de Cario, Angelino Anguxola, Bernardo de Caxelis et Palmerio Balbo,⁵ talis provisio reperitur. .MCCCXL., indicione .VIII., die ultimo augusti.⁶ § Providerunt et ordinaverunt suprascripti domini potestas, vicarius et anziani communis Placen(tie) quod⁷ quiconque notarius officialis^{xxx} vel non officialis receperit decetero et conscriperit⁸ dicta testium teneatur expresse in qualibet pagina scribere .XXV. lineas cum⁹ margine duorum digitum a quolibet latere et quod recipientes et scribentes¹⁰ non possint acipere ultra .XII. denarios pro carta et pro exemplatura a quolibet¹¹ latere ultra denarios .VII. pro carta et in manualibus ubi exemplantur acta .XXX. ¹² lineas pro pagina et non possint acipere de carta ultra denarios .VI. et quod¹³ presidentes examinationem non possint acipere ultra denarios .VI. pro carta.¹⁴

(SN) Ego Obertus Gazotus de Arquato notarius et dictator communis Plac(entie) suprascriptam¹⁵ provisionem ex dicto libro extrassi et scripssi.¹⁶

(SN) Ego Rogerius de Carali notarius suprascriptam provisionem sic extractam per dictum¹⁷ Obertum Gazotum notarium vidi et legi in qua sic continebatur ut supra et manu¹⁸ propria fideliter exemplavi et scripssi.||^{117r}

^{www} lettura probabile.

^{xxx} segue officialis erroneamente iterato depennato.

.I.

Ponatur hoc statutum in primo libro sub rubrica de matricula notariorum et eorum defuneti¹ imbreviatura.²

Item statutum est quod dominus potestas Placen(tie) semel t(em)pore sui regiminis teneatur in pena .xxv. ³ librarum Placen(tinorum) fieri facere preconizacionem generalem per civitatem Placen(tie) quod omnes et singuli, ⁴ cuiuscumque condicionis existant, habentes penes se vel scientes alias quam notarios habentes penes ⁵ se imbreviaturas alicuius notarii defuncti, teneantur infra octo dies subsequentes ipsas imbreviaturas coram ⁶ ipso domino potestate vel eius vicario manifestare sub pena decem librarum Placen(tinorum) cuilibet penes ⁷ se imbreviaturas habenti et ipsas non manifestanti, contra quas dictus dominus potestas vel eius vicarius ex ⁸ suo officio et eciam ad requisicionem seu notificacionem consulum collegii notariorum et alicuius ⁹ cuiuscumque inquirere et procedere,^{yyy} eosque punire repertos culpabilles de predictis teneatur. Et ¹⁰ quod dictus dominus potestas seu eius vicarius teneantur afferire omnes imbreviaturas notarii que reperte ¹¹ fuerint penes alias personas quam notarios et ipsas imbreviaturas recomendarē penes unum ¹² bonum et ydoneum notarium commorantem in civitate Placen(tie) de collegio notariorum Placen(tie), ¹³ elligendum per illum penes quem fuerint dicte imbreviature, et si ille non elligeret quod per ipsum ¹⁴ dominum potestatem vel eius vicarium elligatur. Et quod dictus dominus potestas seu vicarius ¹⁵ teneatur omnia nomina et pronomina illorum notariorum, quorum fuerint predice imbreviature, et nomina illorum ¹⁶ penes quos ipse imbreviature reperte fuerint et recomendate scribi facere in uno libro ¹⁷ ad hoc specialiter deputato, qui liber stare debeat penes camararium communis Placen(tie), ¹⁸ ut omnes videre^{zzz} valeant. Et hoc ut predicta melius sortiantur effectum ¹⁹ teneantur consules notariorum civitatis Plac(entie) hoc statutum potestati Plac(entie) vel eius vicario ²⁰ intimare et notificare et procurare et solicitare ut contenta in hoc statuto ²¹ effectui demandentur sub pena centum sol(dorum) Plac(entinorum) pro quolibet consule.²²

.II.

Ponatur hoc statutum sub rubrica precedenti de matricula notariorum in primo libro.²³

§ Consuetudo est et fuit in civitate et districtu Plac(entie) longo et longissimo ²⁴ t(em)pore aprobata, cuius inicii vel contrarii memoria non existit, quod quibuscumque instrumentis finitis et ²⁵ in publicam formam reddatis per aliquem seu aliquos notarios publicos Plac(entie) ad imbreviaturas ²⁶ alterius seu aliorum notariorum publicorum Plac(entie) eorum vice et mandato datur et adhibetur ²⁷ et data et adhibita est plena fides in iudiciis et extra et valent et tenent ²⁸ et valuerint et tenuerint ut si ipsa instrumenta finita et in publicam formam reddata ²⁹ et tradita essent et fuissent manu illius notarii seu notariorum qui dicta instrumenta breviant ³⁰ seu breviaverunt. Quam consuetudinem approbamus et confirmamus et pro statuto ³¹ civitatis Plac(entie) et districtus haberi volumus, addicentes quod decetero notarii publici ³² Plac(entie) et districtuales, qui

^{yyy} segue usq(ue) depennato.

^{zzz} segue debea(n)t depennato.

trudent aliqua instrumenta per eos breviata aliis notariis publicis ||^{117v} Placen(tie) et districtus eorum nomine seu vice et mandato finienda et scribenda, teneantur ¹| et debeant post gruppum et subscriptionem illorum notariorum, qui sic dicta instrumenta finierint et ²| scripserint, se ipsis instrumentis subscribere cum eorum gruppo vel signo consueto.³

.III.

Ponatur hoc statutum in primo libro sub rubrica precedenti de matricula notariorum.⁴
§ Consuetudo est et fuit in civitate Plac(entie) et districtu longo et lon⁵|gissimo t(em)pore observata, cuius inicii vel contrarii memoria non existit, quod ⁶| quibuscumque instrumentis auctenticatis seu publicatis mandato iudicis ad postulacionem ⁷| quorumcumque per quoscumque notarios publicos Plac(entie), absque presencia seu requisitione alicuius ⁸| partis, datur et adhibeat et data et adhibita est plena fides in iudiciis ⁹| et extra et valent et tenent et valuerint et tenuerint ac si ipsa instrumenta ¹⁰| auctenticata et publicata essent presentibus partibus vel requisitis et aliis iuris ¹¹| solemnitatibus observatis. Quam consuetudinem aprobat et confirmamus et ¹²| pro statuto civitatis Plac(entie) et districtus haberi volumus. Salvo quod presens statutum ¹³| non vendicet sibi locum in aliquo instrumento depositi seu mutui vel cambii monete ¹⁴| modo predicto auctenticati quantum ad exacionem ipsorum debitorum. Sed solummodo valeant ¹⁵| ipsa instrumenta debitorum dicto modo auctenticata ad defensionem et predicta non preiudicent ¹⁶| nec utilitatem afferant alicui in aliqua questione vel causa nunc pendente.¹⁷

.IV.

Ponatur hoc statutum in quarto libro sub rubrica de solucione et salariis notariorum.¹⁸
Item statutum est quod quilibet notarius qui scripserit et receperit alias deposiciones seu ¹⁹| dicta aliorum testium in quocumque iudicio seu coram arbitro vel arbitratore teneatur ²⁰| conscribere in quacumque pagina libri seu quaterni .XXII. rigas seu lineas adminius ²¹| et quecumque riga seu linea contineat et habeat adminius decem diciones, de quarum ²²| receptione et scriptura possit notarius habere et percipere pro qualibet carta .X. denarios Plac(entinorum) ²³| a parte producente et non ultra; et pro dando dicta dictorum testium exemplata ²⁴| possit exigere, percipere et habere notarius a parte dicta ipsorum testium exemplata requirente ²⁵| et habere volente .VI. denarios pro qualibet carta, modo predicto conscripta, et non ultra. Et si aliqua ²⁶| parcum habere voluerit aliquem notarium qui intersit examinacioni ipsorum testium, possit ipse ²⁷| notarius percipere et habere a parte que ipsum proponere voluerit dictam examinacionem .VIII. denarios ²⁸| pro qualibet carta, modo predicto conscripta, et non ultra. Et quod quilibet notarius, qui fecerit ²⁹| vel scripserit, extraserit sive exemplaverit aliqua acta ex libro aliorum actorum ³⁰| in quocumque iudicio factorum, teneatur conscribere in quacumque pagina quaterni exemplare ³¹| .XXIII. rigas seu lineas adminius, et pro qualibet riga seu linea habeat ||^{118r} adminius quinque diciones, de quorum actorum exemplatura et scriptura et dando ¹| ipsam cum gruppulo suo possit percipere et habere notarius pro qualibet carta, modo predicto ²| conscripta, .V. denarios Plac(en)tinorum) et non ultra a parte que ipsa acta habere voluerit,

in pena ^{3|} et sub pena vigineti sol(dorum) Plac(entinorum). Et nichilominus per iudicem ad observacionem huius statuti compelatur.⁴

.V.

Ponatur hoc statutum in secundo libro sub rubrica de nullitate sententie.⁵

Item statutum est quod nullus ab aliqua sententia interlocutoria lecta in aliqua causa ^{6|} vel questione, in qua non fuerit oblata vel necessaria peticio vel memoriale scriptum in ^{7|} actis secundum formam statutorum communis Plac(entie), nec ab aliquo gravamine vel petacione ^{8|} sapientis nec eciam a sententia que super ipsis gravamine vel petacione sapientis ^{9|} fereretur, nec eciam ab aliqua sententia taxacionis expensarum possit appellare ^{10|} nec interponere nullitatem nec petere restitucionem. Sed possit dicere se gravatum ^{11|} et petere consilium sapientis suis expensis semel tantum et secundum formam statutorum ^{12|} communis Plac(entie) super hoc loquencium.¹³

.VI.

Ponatur hoc statutum in secundo libro sub rubrica de iuramento calumpnie.¹⁴

§ Item statutum est quod quicumque iudex co(m)petens in causa et questione que coram ipso fuerit ^{15|} seu verteretur infra quantitatem sol(dorum) centum Plac(entinorum) possit et debeat ad postulacionem partis ^{16|} requirentis deferre sacramentum parti adverse in proprio facto ipsius partis adverse et ^{17|} si dictus adversarius dictum sacramentum prestare recussaverit aut parti differenti ^{18|} refferre dictum sacramentum noluerit habeat pro convicto.¹⁹

.VII.

Ponatur hoc statutum in tercio libro sub rubrica qualiter prohibitur emphyteotam ^{20|} incidere arbores.²¹

§ Item statutum est quod quilibet imphyteota et quilibet^{aaaa} eius heres et ^{22|} sucessor, qui dampnificaverit seu deterioraverit rem emphyteoticariam, seu pro qua debet ^{23|} prestari factum vel in ipsa re usatus fuerit seu per eius magnam negligenciam ipsam ^{24|} rem emphyteoticariam deteriorari^{bbbb} permiserit, cadat a iure suo et dicta res intelligatur ^{25|} aperta domino ipso iure, si domino placuerit, et nichilominus teneatur ipse emphyteota et ^{26|} quilibet eius heres et sucessor ad emendandum dictum dampnum seu quantum ^{27|} res fuerit deteriorata, de quibus omnibus et singulis procedatur, cognoscatur et terminetur ^{28|} summarie et de plano, sine figura et strepitu iudicii, quilibet t(em)pore feriato ^{29|} et non feriato et absque libello vel petacione seu memoriali in actis scribendo ^{30|} et absque aliqua instancia observanda. Et dictum statutum non vendicet sibi ^{31|} locum in arboribus incisis super terra emphyteoticaria. Sed observetur aliud statutum super hoc loquentem.||^{118v}

aaaa segue emphyt(eota) depennato.

bbbb precede p(ro) depennato.

.VIII.

Ponatur hoc statutum in secundo libro sub rubrica qualiter procedatur contra contumaces.¹ Item statutum est quod ubicumque in statutis communis Plac(entie) fit mencio seu dicitur quod aliquis possit² et debeat citari seu illi preceptum seu notificacio fieri ad domum, quod predicta fieri possint³ et sufficiat ad domum quam ille tunc habebat *seu^{cccc}* tenebat vel familia eius in civitate⁴ Plac(entie). Et si ille tunc non habebit seu tenebit domum in civitate Plac(entie), tunc predicta fieri⁵ debeant ad domum eius habitacionis, si habitaverit vel habitacionem tenuerit in districtu, et si⁶ t(em)pore citacionis seu notificacionis fiende ad domum ille non habuerit nec tenuerit domum⁷ vel habitacionem in civitate Plac(entie) vel districtu, tunc possit et sufficiat fieri citacio⁸ et notificacio ad domum ubi ille stare et habitare consuevit.⁹

.VIII.

Ponatur hoc statutum in primo libro sub rubrica de curreriis et tubatoribus.¹⁰

§ Item statutum est quod nullus currerius civitatis Plac(entie) possit nec debeat facere alicui¹¹ citacionem aliquam seu preceptum vel pignoramentum ex parte et de mandato alicuius¹² iudicis vel officialis communis Plac(entie) in civitate Plac(entie) vel districtu ad postulacionem¹³ et instanciam alicuius, nisi habita et obtenta ab illo iudice vel officiali comissione¹⁴ predicta faciendi et nisi illam citacionem vel preceptum dicti currerii illi cui fecerit det¹⁵ et dimittat in scriptis personaliter vel ad domum eius^{dddd} solite habitacionis vel eius familie, si vivunt, vel ad domum¹⁷ eius heredis, si non vivunt. Et quod dictus currerius teneatur et debeat relacionem suam de¹⁸ citacione et precepto, saximento et pignoramento que fecerit et de eo quod sibi fuerit comissum¹⁹ dicto iudici vel officiali vel notario ipsorum refferre et illa scribi facere in actis illius²⁰ iudicis vel officialis ex cuius parte et mandato dicta citacio seu preceptum, saximentum²¹ vel pignoramentum seu comissio emanaverit, infra secundam diem, si facta fuerint vel fieri²² debuerint in civitate vel infra confinia, et infra quinque dies, si facta fuerint vel²³ fieri debuerint in districtu Plac(entie). Et si aliter factum fuerit per aliquos currerios non va²⁴ leat nec teneat ipso iure. Et nichilominus quilibet currerius qui contrafecerit in predictis²⁵ vel aliquo predictorum condempnetur qualibet vice in soldis .XX. Plac(entinorum) ipso facto, nisi dictus²⁶ currerius legiitimatam excusacionem fecerit, quam penam solvere teneatur et compellatur incontinenti²⁷ absque aliqua condempnatione de ipso currerio fienda, et nichilominus ad restituendum illi qui²⁸ ipsum currerium miserit totum illud quod ipse currerius ab eo receperit occassione predicta faciendi.^{eeee} Et²⁹ cuius pene medietas sit communis et alia medietas partis ad cuius postulacionem predicta³⁰ facta fuerint. Salvo quod quilibet currerius possit facere libere penes quoscumque in civitate³¹ Plac(entie) et districtu saximentum, sequestracionem ad postulacionem quorumcumque ex parte cuiuscumque iudicis³² competentis absque aliqua comissione per ipsum iudicem dicto currerio fienda et absque aliqua³³ scriptura portanda. Et hoc non vendicet sibi locum in saximenta que fient consulibus villarum ||^{119r} et hominibus villarum et locorum districtus

^{cccc} seu aggiunto nel soprалineo.

^{dddd} segue h(e)r(e)d(is) si no(n) vivunt et q(uo)d d(i)c(t)us¹⁶ cur(rerius) teneat(ur) et debeat depennato.

^{eeee} -i finale corr. su altra lettera.

Plac(entie) de fructibus que saximenta fieri debeant^{1|} cum literis scriptis per notarium iudicem ex cuius parte facta fuerint dicta saximenta.^{2|}

.X.

Ponatur hoc statutum in primo libro sub rubrica de curreriis et tubatoribus.^{3|}

§ Item statutum est quod nullus currenarius audeat nec presumat aliquid petere, percipere,^{4|} exigere, extorquere vel habere pro eius *solutione*,^{ffff} salario vel labore^{gggg} ab aliquo civitatis^{5|} vel districtus Plac(entie) quem citaverit seu^{hhhh} pignoraverit seu cui precepérerit^{6|} seu ab alio pro eo quacumque de causa, preterquam de malficio ex quo pene corporis vel^{7|} sanguinis iungentur. Sed quilibet, ad cuius postulacionem missus fuerit aliquis currenarius,^{8|} teneatur ipsi currenario solvere et satisfacere et non ille cui missus fuerit. Et si aliter per ipsum^{9|} currenarium factum fuerit, puniatur et solvat qualibet vice qua contrafecerit nomine pene^{10|} sol(dos). XX. Placen(tinorum) sine aliqua condempnacione de ipso currenario fienda et quilibet possit^{11|} denunciare et acusare et habeat medietatem dicte pene. Et nichilominus compellatur dictus^{12|} currenarius ad restituendum illi a quo haberuerit vel receperit in duplum totum illud quod receperit^{13|} occasione predicta si contra predicta duxerit faciendum.^{14|}

.XI.

Ponatur hoc statutum in primo libro sub rubrica de curreriis et tubatoribus.^{15|}

§ Item statutum est quod consules etⁱⁱⁱⁱ homines villarum et^{16|} locorum districtus Plac(entie) teneantur et debeant ad requisicionem currenorum communis Placen(tie)^{17|} dare ipsis curreriis auxilium, consilium et favorem ad pignorandum quoscumque in eorum villis et^{18|} locis habitantes et ad conducendum ipsa pignora Plac(entiam) coram iudice et officiale ex^{19|} cuius parte currenii fuerint missi, in pena et sub pena .C. sol(dorum) Plac(entinorum) pro qualibet^{20|} vice qua fuerit contrafactum, cuius pene medietas sit communis et alia medietas^{21|} partis ad cuius postulacionem et instanciam predicti currenii fuerint destinati. Et quod^{22|} nullus currenarius audeat nec presumat aliqua pignora per eum pign(orata) de loco vel villa^{23|} ubi pignoraverit exportare, nec alicui quacumque de causa ipsa pignora vendere,^{24|} distraere seu pignus dare nec obligare absque licencia et mandato illius iudicis^{25|} vel officialis ex cuius parte factum fuerit pignus; sed ipsa pignora teneatur et^{26|} debeat dictus currenarius recomendar penes ydoneam personam in villa vel loco ubi fecerit^{27|} pignus, si factum fuerit in districtu Plac(entie), et si factum fuerit in civitate Plac(entie)^{28|} recomendar penes ydoneam personam in vicinia in qua habitaverit ille qui fuerit pignoratus,^{29|} et hoc in pena et sub pena centum sol(dorum) Plac(entinorum) pro qualibet vice qua fuerit contrafactum^{30|} et in amisione salarii quod dictus currenarius habere debebat occasione predicta pignus fiendi ||^{19v} ab eo qui eum misit.^{1|}

^{ffff} solutio(n)e aggiunto nel soprалineo.

^{gggg} segue v(e)l depennato.

^{hhhh} segue citav(er)it erroneamente iterato depennato.

ⁱⁱⁱⁱ segue h(abita)ntes villam et locum depennato.

.XII.

Ponatur hoc statutum in quarto libro post statutum positum sub rubrica ²⁾ de securitate unica a villis prestanda.³⁾

§ Item statutum est quod omnes et singuli campsores et qui volunt et intendunt ⁴⁾ esse ca(m)psores et tenere bancum campsorie in civitate Plac(entie), in primo mense regi⁵⁾ minis cuiuslibet potestatis Plac(entie) requisiti, teneantur et debeant in pena librarum .C. Plac(entinorum) ⁶⁾ promitere et se obligare solemniter cum clausulis solemnibus et cautellis opportunis ⁷⁾ et bonos et ydoneos fideiussores cives^{iiiij} Plac(entie) dare et prestare de ⁸⁾ libris mille Plac(entinorum) pro quolibet dicto potestati Plac(entie) vel eius vicario et notario et ⁹⁾ officiali ipsorum potestatis et vicarii dictatoris communis, ut pote publice persone stipulantes ¹⁰⁾ et recipientes nomine et vice cuiuslibet persone cuius interest vel interesse posset, solvere, ¹¹⁾ dare et restituere in pecunia numerata, sine aliqua excepcione, opposicione, cavi¹²⁾ lacione vel co(m)pensacione, quibuslibet personis seu persone vel habentibus seu habenti ¹³⁾ causam ab eis seu ea omnem pecunie quantitatem quam ipse persone vel persona deponent ¹⁴⁾ vel acomendant penes ipsos campsores, ac eciam dare scripturam scriptam de ¹⁵⁾ manu eorum illi persone seu personis que pecuniam deposuerit vel acomandaverit ¹⁶⁾ ipsis campsoribus continentem se campsores recepisse illam personam que penes ¹⁷⁾ eos deponeretur vel acomandaretur; et quod ille scripture ac eciam scripture librorum ¹⁸⁾ ipsorum campsorum credatur et debeat credi quantum est contra ipsos campsores et ¹⁹⁾ in favorem creditorum, et plena fides dari sicut crederetur et daretur si dicta ²⁰⁾ scriptura et dicti libri essent solemnne publicum instrumentum. Et teneantur dicti ²¹⁾ campsores et co(m)pellantur ostendere, quocienscumque et quandocumque fuerint requisiti, librum ²²⁾ ipsorum cuilibet pertinenti. Et si questio oriatur inter ipsos campsores et acoman²³⁾dantes seu deponentes, quod cognoscatur et terminetur per vicarium domini potestatis ²⁴⁾ sumarie et de plano, sine strepitu et figura iudicii, diebus feriatis et non ²⁵⁾ feriatis, et sine aliqua petizione seu libello seu memoriali scribendo in actis ²⁶⁾ et absque aliqua instancia observanda. Et quod quilibet potestas Plac(entie), qui pro t(em)poribus ²⁷⁾ fuerit, teneatur et debeat infra .XV. dies ab introytu sui regiminis requirere seu ²⁸⁾ requiri facere dictos campsores seu eis precipi facere et ipsos compellere ad faci²⁹⁾endum predicta in hoc statuto contenta, in pena et sub pena predicta.³⁰⁾

.XIII.

Ponatur hoc statutum in primo libro post statutum positum sub rubrica «Nulum statutum ³¹⁾ paraticorum valeat» et cetera.³²⁾

§ Item statutum est quod nulla provissio seu reformacio que decetere fieret valeat ||^{120r} nec teneat nisi fuerit facta mandato dominorum nostrorum vel auctoritate consilii generalis ¹⁾ civitatis .CLXXX., salvo quod possint fieri provissores per iudicem et sapientes ²⁾ virtualium secundum formam statutorum communis Plac(entie) super hoc loquencium.³⁾

^{iiiij} segue fideiuss(ores) erroneamente iterato depennato.

.XIII.

Ponatur hoc statutum in sexto libro sub rubrica de cuppis et quadrelis.⁴
§ Item statutum est quod modulli lapidum, cupporum et cavellarum de terra ferentur⁵ et
bulleto comunis Plac(entie) et ponantur ad cameram comunis Plac(entie) et
quod⁶ sculpentur et signentur in lapide marmoreo ubi est sextanus lapideus bladi subtus
palacium comunis Plac(entie).⁸

.XV.

Item quod omnes fornaxarii habeant et habere debeant modullos suos lapidis, cupporum⁹
et tavellarum bonos et legales sine aliqua frustatoria ad stampum et modum predictorum
¹⁰ modullorum comunis predicti et si quis repertus fuerit habere stampum et modulum
non legalem¹¹ ad modum predictorum, condempnetur in sol(dis) .LX. et intelligatur
legalis si reperiretur esse¹² maioris quam moduli communis.¹³

.XVI.

Item quod predicti fornaxarii debeat facere et laborare lapides, cuppos et tavellas¹⁴
bene et fideliter et legaliter bene cotos, sine aliqua cava et aliqua diminuzione.¹⁵ Et
si quis contrafecerit puniatur pro qualibet lapide, cuppo et tavella non sic laborata¹⁶ et
bene cotis in duobus denariis pro qualibet lapide, cuppo et tavella.¹⁷

.XVII.

Item quod omnes fornaxarii omnes eorum modullos lapidum, cupporum et tavellarum¹⁸
teneantur signari et bullari facere omni anno bulleto comunis Plac(entie) de mense marci¹⁹
vel aprilis. Et si quis repertus fuerit habere modullos non sic signatos et bullatos,²⁰
puniatur in .X. sol(dis) pro qualibet modullo.²¹

.XVIII.

Item quod predicti fornaxarii non possint facere lapides, cuppos et tavellas *nisi*^{kkkk}²²
modullos signatos et bullatos prout superius dictum est. Et si quis contrafecerit²³ puniatur
in sol(dis) .XX. Plac(entinorum) pro qualibet modullo.²⁴

.XVIII.

Item quod de omnibus predictis *casibus*^{llll} et qualibet predictorum de quibus fieret aliqua
²⁵ condempnacio fornaxariis dominus teneatur pro laboratore.²⁶

kkkk n(isi) aggiunto nel margine destro. Precede et depennato.

llll casib(us) aggiunto nel sopralineo in corrispondenza di casib(us) depennato.

.XX.

Item quod quelibet persona possit et valeat predictos fornaxarios facientes et laborantes^{27|} contra predicta vel aliquod predictorum denunciare et acusare et credatur dicto acussatori cum uno^{28|} teste et habeat medietatem suprascriptorum bannorum et alias medietas sit communis et credatur^{29|} invencionibus *in^{mmmm}* predictis *casibusⁿⁿⁿⁿ* que fierent de predictis fornaxariis per iudicem et officialem ||^{120v} vicari domini potestatis.¹

.XXI.

Ponantur hec duo statuta in quarto libro in fine dicti libri.²

§ Item statutum est quod nullus civitatis Plac(entie), cuiuscumque condicionis existat, audeat vel^{3|} presumat nec debeat donare, *mittere^{oooo}* vel dare aliquod donum sive dona palam vel privatim^{4|} ad aliqua sponsalicia^{pppp} sive nupcias alicui ducenti uxorem vel danti nullierem^{5|} aliquam alicui in uxorem, in pena .X. librarium Plac(entinorum). Et teneatur pater pro filio et filius^{6|} pro patre et quilibet possit esse acussator et habeat terciam partem pene et teneatur^{7|} secretus. Et hoc non habeat locum de fratre ad fratrem, nec de cognato ad cognatum.^{8|} Super quibus omnibus iudex malleficiorum possit et debeat procedere per inquisitionem et eciam^{9|} per notificacionem sibi factam ab eo *sive^{qqqq}* illis qui terciam partem pene ob hoc lucrari^{10|} voluerit.¹¹

.XXII.

Item quod nullus civitatis Plac(entie) audeat vel presumat vel debeat mitere aliqua^{12|} dona et exenia ad domum alicuius defuncti publice vel privatim sub pena .C.^{13|} sol(dorum) Plac(entinorum), cuius pene medietas sit acusatoris et alia medietas perveniat^{14|} in comuni, qui acusator teneatur secretus.¹⁵

Testari nequeunt impubes et religiosus
filius in sacus mortis dampnatus et obsessus
prodigus et stultus dubius sexus et furiossus
crimine dampnatus cum muto surdus et ille
qui magistratum ledit sit cecus et ipse
posse ingratos exheredatos pellere natos
Si feriat matrem, si percuciat quoque patrem
Si verbum stultum si dicat quod grave multum
Si vel eos pravo accusset crimine magno
Si converssatur vel cum improbis sociatur

Pima faciat, secunda parat ius, tercia dicit
contrahit et quarta nubere quinta docet
testatur sexta libertus septima facit
pignorat octava crimina nova punit
falcidiā cessare facit pars debita nato
cartulla dos millos pictas prohibitus crimen
res vetite vendi libertas sponte soluctam

^{mmmm} i(n) aggiunto nel sopralineo.

ⁿⁿⁿⁿ casib(us) aggiunto nel sopralineo in corrispondenza di cassib(us) depennato.

^{oooo} mittere aggiunto nel sopralineo.

^{pppp} -ci- aggiunto nel sopralineo.

^{qqqq} sive aggiunto nel sopralineo in corrispondenza di seu depennato.

Si patrem tello percuciat atque veneno
Si despontatam viollet vel patris amatam
Si sit delactus patris fortasse reatus
Agnatis dampnum facit hic acrescere magnum
Si non inclussum vivit iratum et furiosum
Si captivatur nec per filios reddimatur
Et si testari prohibent vel a fata novari
Si quis arenato se iunxerit et reprobato
Exheredatur si fillio luxuriatur

¶^{121r} § In libro registri literarum transmisarum per magnificos et excelsos dominos nostros
¹| in Christo Patrem et dominum dominum Iohannem, Dei gratia archiepiscopum
Mediolani, et Luchinum ^{2|} fratres Vicecomites, civitatis Mediolani, Plac(entie) et cetera
dominos generales, tam cum sapientibus ^{3|} et ancianis communis Plac(entie), quam eciam
eorum potestati et vicario, tempore regiminis ^{4|} nobilis et potentis viri domini Percivalis
de Gutueris de Castelo, honorabilis pote^{5|} statis civitatis et districtus Plac(entie) pro dictis
dominis nostris, anno Domini curente .MCCC.^{6|} quadragesimo quarto, indicione XII., talis
litera et statutum reperiuntur.^{7|}

Luchinus Vicecomes et cetera.^{8|}

Cum in civitate nostra Mediolani statutum ingeat quod siqua decima possessa vel ^{9|} quasi
seu detenta per aliquem annis .XL. fuerit continuato tempore suo cum t(em)pore ^{10|}
datorum seu antecessorum suorum presumatur sua, et siquis eum impedierit quod ^{11|}
potestas et comune Mediolani teneatur eum adiuvare modis omnibus ad voluntatem ^{12|}
illius qui illam decimam possederit ut supra, et credimus honori nostro conve^{13|}nire idem
in nostra civitate Plac(entie) observari, mandamus vobis quatinus tales qui ^{14|} sic
possiderunt et possident decimas episcopatus eiusdem, ut premititur, ^{15|} indempnes
observetis in eisdem et molestari non permitatis in earum possessione, ^{16|} sed omnem
novitatem et molestiam illarum contra tales revocari faciatis ^{17|} et singula oblata propterea
libere relaxari. Insuper volumus et vobis mandamus ^{18|} quatinus statutum predictum, quod
mitimus vobis presentis literis introclusum, ^{19|} inseri faciatis et poni in volumine
statutorum communis nostri Plac(entie) et in totum ^{20|} sicut iacet observari.^{21|}

Datum Mediolani, die .XXVII. decembris.^{22|}

In quarum literarum suprascripcione continetur nobili viri potestati et sapientibus ^{23|}
nostris Placentie.^{24|}

Exemplum statuti in dictis literis introclusum tale est.^{25|}

Reperitur in statutis communis Mediolani factis .MCCCXXX. de mense marci hoc modo:^{26|}
«Nulla persona posit opponere vel alegare quominus ius reddatur de decimis et feno ^{27|}
earum per dominum potestatem et iudices eius et alios reddentes ius in civitate
Mediolani,^{28|} et siquis contrafecerit advocando, litigando, procurando vel alio modo sit ^{29|}
extra protectionem communis Mediolani.^{30|} Siqua decima possessa vel quasi seu detenta
per aliquem per annos qua^{31|}draginta fuerit continuato tempore suo cum t(em)pore
datorum seu antece^{32|}ssorum suorum presumatur sua, et siquis eam impedierit quocumque
modo quod ^{33|} potestas et comune Mediolani teneantur eum adiuvare et defendere

omnibus³⁴ modis ad voluntatem illius qui ipsam decimam possidderit ut supra, sub³⁵ pena librarum ducentarum tertiorum, et impediens eximatur de protectione communis³⁶ Mediolani. Et ius dicens de predictis teneatur procedere ad petitionem actoris,³⁷ sub pena librarum .X. tertiorum qualibet vice, et de hoc possit sindicari eciam³⁸ pendente officio, non obstante aliqua lege vel statuto vel reformacione³⁹ vel provisione in contrarium loquente.⁴⁰

Ego Paganolus Panigarrola notarius ad statuta communis Mediolani scripsi».⁴¹

(SN) Ego Gabriel de Caverzago notarius suprascriptas literas et statuta ex⁴² libro registri literarum communis Plac(entie) extrasi et scripsi.||^{121v}

(SN) Ego Bernardus de Pontenurio notarius, filius condam Oberti, suprascriptas literas¹ et statuta per suprascriptum Gabrielem de Caverzago notarium ex libro² registri literarum communis Plac(entie) sic ut supra continentur extractas et³ scriptas vidi et legi ut continebatur ut supra et manu propria fideliter⁴ exemplavi et scripsi.⁵

(SN) Ego Bartolomeus Cugiarelus notarius exemplum suprascriptum⁶ literarum et statutorum vidi et legi in quibus continetur ut supra et⁷ manu propria fideliter exemplavi et scripsi.⁸

§ In libro provisionum factarum t(em)pore regiminis nobilis viri domini Iohannis de Bisoxero,⁹ honorabilis potestatis civitatis Plac(entie) et districtus pro magnificis et excelsis dominis nostris dominis¹⁰ Mediolani, Plac(entie) et cetera dominis generalibus, infrascripta provissio reperitur. .MCCCXLVI., indic(ione) .XV.,¹¹ die secundo mensis novembries, existente ipsius domini potestatis vicario sapiente viro¹² domino Bernardo de Baratis iudice.¹³

Suprascripti domini potestas, vicarius et anciani et sapientes infrascripti, convocati et congregati¹⁴ in capella nova sapientes communis pro negociis ipsius communis, volentes admovere¹⁵ omnem questionem et dubium que vertuntur et moventur inter consules¹⁶ et homines villarum et locorum episcopatus Plac(entie) invicem, cum si quis scriptus fuerit¹⁷ in aliqua villa vel loco dicti episcopatus et secundum formam statutorum teneantur¹⁸ ibi sustinere omnia onera realia, et postmodum iverit ad habitandum aliam¹⁹ villam vel locum et ibi secundum formam dictorum statutorum sustinere teneatur²⁰ omnia onera personalia, et in ipso statuto exprimatur et fiat mencio quod salarius²¹ consulum et fideiussorum sive defensorum ville sit onus realle et propterea debet²² solvi in villa ubi scriptus est ille qui mutavit habitacionem, et propterea,²³ cum ex causis predictis multas expensas invicem dicti consules²⁴ considerantur, quod consules utriusque ville et illius in qua scriptus est ille,²⁵ de quo fit questio, et alterius in qua stat, moratur et habitat, susti²⁶neat onus et expensas pro ipso, videlicet ille consul illius ville in qua²⁷ scriptus est pro oneribus realibus et aliter in cuius villa habitat pro personalibus,²⁸ omni iuris modo, quibus melius et efficacius potuerit, provide statuerunt²⁹ et ordinaverunt omnes in concordia reformantes quod quilibet qui muta³⁰ verit habitacionem de villa, in qua scriptus est in focolariis, teneatur et³¹ possit compelli ad dandum et solvendum illi consuli illius ville pro dimidia salarii sive feodi dictorum³² consulum et fideiussorum vel defensorum ipsius.³³ Et alteri consuli ville alterius in qua habitet pro reliqua dimidia^{122r} dicti salarii tam consulum quam fideiussorum ville et sic debeat conveniri¹ et personaliter ad postulacionem utriusque consulis ad solvendum modo² predicto per quoslibet officiales communis Plac(entie) proximos et futuros, non obstante³ dicto statuto

nec aliis in contrarium loquentibus quibuscumque. Et hoc decetere⁴ habeatur pro statuto et ponatur in volumine statutorum.⁵

Quorum ancianorum et sapientium nomina sunt hec:⁶

Domini anciani

§ Nicolaus de Bubiano

§ Iohannes Quatrogius maior

§ Armanus Farixelus

§ Bartolomeus de Rustigaxio

Domini sapientes⁷

§ Bernardus de Caxelis⁸

§ Ianonus Raynus⁹

§ Dondacius de Amiciis¹⁰

§ Obertus de Regio¹¹

§ Iulianus de Saliceto¹²

Litera aprobacionis dicte provissionis, cum dicta provissione est registrata¹³ in libro registri literarum per me notarium infrascriptum die .XXIII. novembris,¹⁴ facta per magnificum dominum nostrum Luchinum Vicecomitem, civitatum¹⁵ Mediolani, Plac(entie) et cetera dominum generalem, et habeat tantum locum ad futura,¹⁶ ut in dicta litera plena fit mencio.¹⁷

(SN) Ego Gabriel de Caverzago notarius et officialis sex sapientum rationis¹⁸ communis Plac(entie) predictam provissionem ex dicto libro extrasi et scripsi.¹⁹

(SN) Ego Bartolomeus Cugiarelus notarius suprascriptam provissionem²⁰ vidi et legi in qua sic continebatur ut supra | et propria manu fideliter exemplavi et scripsi.||^{122v}

Luchinus Vicecomes et cetera.¹

Cum nobis asseratur quod quedam parentelle clandestine contrahantur absque² voluntate parentum et afinium aliquando, eciam in choris et tripudiis³ volentes aliqui nullum imponere sponsalium, ex quo errores et scandala⁴ possunt non immerito imminere, volentes talibus obviare, mandamus tibi⁵ quatenus facias publice per nostram civitatem Plac(entie) proclamari quatenus, sub⁶ pena nostri arbitrio realiter et personaliter imponenda, nullus, cuiuscumque condicionis⁷ existat, masculus vel femina, audeat vel pressumat matrimonium secrete⁸ contrahere. Sed volentes matrimonia facere et contrahere, ipsa contrahant⁹ et faciant publice et pallam, ita quod racionabiliter vicinis et affinibus¹⁰ sciri possit, ut matrimonia, que libera esse debeant, fraude vel machinatione¹¹ dolossa ad iniquum compendium non trahant. Datum Modene .XIII. aprilis .MCCCXLVIII.¹³

In subscriptione continetur nobili viro Anrigollo Burro potestate nostro Plac(entie).¹⁴ Que quidem littore registrate fuerunt per Iacobum Todischum notarium¹⁵ dicti communis Plac(entie) die .XVII. aprilis.¹⁶

(SN) Ego Leonardus Malpes notarius sapiens racionis communis predictas¹⁷ licteras ex libro registri communis Plac(entie) extrassi et ita scripsi.¹⁸

(SN) Ego Matheus de Bobio notarius suprascriptas litteras vidi et legi¹⁹ in quo sic continebatur ut supra et manu propria fideliter exemplavi²⁰ et scripsi et signum meum apposui consuetum et subscrispsi.||^{123r}

.MCCCXLV., indic(ione) .XIII., die .XII. maii. In primis quod quecumque bona que habent vel habebunt homines et persone iurisdictionis Plac(entie)^{1|} perpetuo sint obligata et obnexia comuni et oneribus comunium, ideo eciam quod propria auctoritate^{2|} ad ipsa semper possit haberi recursus quicumque sit posessor pro oneribus eorum quorum fuissent.^{3|} Salvo si possidentes ea substinerent onera communis Placen(tie) et essent subpositi iurisdictioni^{4|} domini potestatis Plac(entie) quo casu sufficiat eas possidentes substinere, nec cogi possint^{5|} pro oneribus eorum quorum ipsa bona fuissent.^{6|}

Item quod quilibet civitatis vel districtus Plac(entie), qui in aliquem non subiectum iurisdictioni domini^{7|} potestatis Plac(entie) in aliquam rem i(m)mobilem quoquo modo alienare voluerint, solvant^{8|} de vera rei extimacione quam alienat vel in alium non suppositum iurisdictioni domini^{9|} potestatis et communis Plac(entie) transfert de qualibet libra sol(dos) decem imperiales. Et omnes res i(m)mobiles^{10|} que possidentur vel possiderentur in posterum per suppositos iurisdictioni communis Plac(entie) quos^{11|} in futurum in non suppositos contingit alienari sine solucione predictorum sol(dorum) decem^{rrr}^{12|} imperialium pro qualibet libra ipso iure ex tunc prout exivint cadant et cecidisse intelli^{13|}gantur in ius et dominium communis Plac(entie). Et si quis huic provissioni aliquo modo vel ingenio^{14|} fraude fecerit maxime de persona ad personam condempnetur in vera rei extimatione, et^{15|} nichilominus solvat ut supra.^{16|}

Notarii qui scientes infrascriptam tradant vel scribant alicuius actus per quem contra predicta^{17|} vel in fraudem predictarum aliquo modo aliquid fieret, puniatur in libris centum imperialibus^{18|} et actus ipso iure sit nullus.^{19|}

Et si contingit personam, que non sit de iurisdictione domini potestatis et communis Plac(entie), possidere^{20|} quomodo rem, que fuerit alicuius suppositi iurisdictioni communis Plac(entie), pro plena probatione^{21|} habeatur et contra hanc provissionem seu in eius fraudem alienacio facta sit, et quod dominus^{22|} potestas Plac(entie), qui est vel pro t(em)poribus fuerit, teneatur et debeat de predictis et qualibet^{23|} predictorum, cum ad eorum noticiam pervenerit, inquirere, cognoscere et condempnare in quibus^{24|} vel in aliquo eorum, si negligens fuerit, et penam librarum .D. incurrat.^{25|}

Et de predictis et qualibet predictorum quilibet possit acusare et habeat accusator medi^{26|}etatem predictarum penarum. Et hec provissiones sint derogatorie omnium statutorum, provisionum^{27|} et reformacionum, eciam si in eis essent verba derogatoria, de quibus offerteret fieri^{28|} speciale mencionem quibus omnibus et singulis in quantum premissis obviarent vel aliter dispo^{29|}nerent sit penitus derogatum.||^{123v}

^{rrr} segue all'inizio del rigo successivo Plac(entinorum) depennato.

In libro statutorum communis Placen(tie) talle statutum reperitur.¹

In libro registri litterarum transmissarum per magnificos et excelssos dominos nostros² dominos Mediolani, Plac(entie) et cetera dominos generales, tempore regiminis nobilis viri domini³ Octorini Buri potestatis civitatis Plac(entie) et districtus [....]is dominis nostris, infrascripte⁴ littere et provissiones reperiuntur. .MCCCXLV., indicione .XIII.. Datum Mediolani et cetera.⁵

Exemplum provissionis edite in civitate nostra Mediolani vobis mittimus presentibus⁶ introclusum mandantes vobis ut ipsam in volumine statutorum nostrorum describi⁷ faciat visis presentibus et ipsam prout iacet inviolabiliter observari.⁸

Datum Mediolani .XVI. maii.⁹

In quarum suprascriptio continebatur nobilibus viris et potestati et sapientibus nostris Plac(entie).¹⁰

«In nomine Domini Amen. .MCCCXLII., indic(ione) .XI., die sabbati ultimo mensis¹¹ novembris. Prudentes viri domini Iacobus de Strictis, vicarius dominorum Mediolani,¹² et duodecim sapientes provisionum et deffensionum civitatis Mediolani, de voluntate et beneplacito¹³ predictorum dominorum Mediolani, providerunt et ordinaverunt quod si quis fideiussor vel secundario¹⁴ nomine pro aliquo se obligavit vel obligabit primo principalis, pro quo obligatus¹⁵ sit vel erit, debeat conveniri ante quam fideiussor vel secundarius.¹⁶

Lecta et publicata fuit suprascripta provissio et cetera.¹⁷

Ego Paganolus Panigarolla notarius ad statuta communis Mediolani scripsi.»¹⁸

(SN) Ego Paganus de Pontulo notarius predictas litteras et statuta¹⁹ vidi et legi in quibus continebatur ut supra et manu mea propria²⁰ fideliter exemplavi et scripsi.²¹

(SN) Ego Ludovicus Bigulus notarius predictas litteras²² et statuta vidi et legi in quibus continebatur ut supra et²³ manu propria fideliter exemplavi et scripsi.||^{124r}

Infans dicitur minor septem annis.¹

Pupillus dicitur usque ad etatem completam quatuordecim annorum² in masculino et usque ad etatem duodecim annorum in femina.³

Pubes siveadolosens dicitur post quatuordecim annos usque ad vigintiquinque annos.⁴

Iuventus dicitur a vigintiquinque annis supra usque ad quadraginta et aliqui dicitur usque ad quinquaginta.⁵

Senes a quinquaginta supra usque ad septuaginta et ab inde supra decrepita etas.⁶

Abuxiones seculi sunt hec:⁷

Sapiens sine operibus⁸

Senes sine religione⁹

Pauper superbus¹⁰

Adolesens sine obidencia¹¹

Femina sine pudicicia¹²

Dives sine elemoxina¹³

Dominus sine virtute¹⁴

Nota quod nobilitas est laus proveniens ex meritis parencium.¹⁵

Et nobilitas est laus propriis meritis aquisita.¹⁶

Quod hora cantas corde credas¹⁷

Quod corde credis operibus adimplebis.¹⁸
Sacramentum calumpnie continet hoc:¹⁹
Illud iuretur quod lis sibi iuxta videtur.²⁰
Quod lis tardetur dilacio nulla petetur.²¹
Et si queretur verum non inficietur.²²
Nil promitetur ut falsa sententia detur.||^{124v}
Nota quod homo studet quinque decausis.¹
Prima decausa qui lucretur et hoc significat audaciam.²
Secunda est ut sciat et hoc representat superbiam.³
Tertia est ut videatur scire et hoc significat vanagloriam.⁴
Quarta est ut bonis moribus informetur et representat prudenciam.⁵
Quinta et ultima est ut alios doceat et hoc significat caritatem.⁶

Glossario

Per la redazione del glossario si sono consultati i seguenti dizionari e glossari: Foresta L., *Vocabolario piacentino-italiano*, Piacenza, Fratelli del Majno, 1836; Cherubini F., *Vocabolario milanese-italiano*, Milano, Imperiale Regia Stamperia, 1839-1856; Rezasco G., *Dizionario del linguaggio italiano storico ed amministrativo*, Firenze, Le Monnier, 1881; Du Cange Ch., *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, Niort, Favre, 1883-1887; Sella P., *Glossario latino emiliano*, Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, 1937; Bosshard H., *Saggio di un glossario dell'antico lombardo compilato su statuti e altre fonti medievali della Lombardia e della Svizzera italiana*, Firenze, Olschki, 1938; Battisti C., G. Alessio, *Dizionario etimologico italiano*, Firenze, Barbèra, 1950-1957; Battaglia S., *Grande dizionario della lingua italiana*, Torino, UTET, 1961-2002; Vignali L., *Il lessico degli Statuti dell'arte di Parma (1421-1773)*, Parma, presso Deputazione di Storia patria per le Province parmensi, 2010.

accommicare, acomandare: depositare,	atitata v actitata
pignorare	aurifex: orefice
acomanda: accomanda, deposito	avedus: legname di abete
actitata, atitata: azioni, atti giudiziari	avena: avena
acutus: chiodo	averi
adaquare: annacquare, irrigare	axelus v. asellus
adaquatorium: canaletto d'irrigazione	axpergentium v. expergencium
adonegare: dividere i frutti	azale: acciaio
afaitare, afaytare: conciare le pelli, i panni	bacinus: bacino
- vinum: fatturare il vino	balconus: balcone
afidare, affidare: dare garanzia, assicurare	balistrata: la distanza di un tiro di balestra
afossadare: scavare i fossi	bambaxium: cotone
agnelinus: di agnello	banchus, bancus: tribunale, banco
agolatus: pesce ago	bannire: bandire
albaxius v. pannus	bannum: bando
albergare: albergare	barataria: baratteria, società di giocatori
albergator: albergatore	barberius: barbiere
ambaxata: legazione	barbiolus: barbo, specie di pesce
andata: l'andare, andata	becaria, beccaria: macello
anditus: andito	becarius, beccarius, becharius: macellaio
anguila: anguilla	benedicio: abbuno sul peso
apertura: esposizione, pubblicazione	berlina: berlina
area: aia	beroarius, beroerius, berroarius: berroviere
arenaga, arengha: assemblea	beroerius v. beroarius
arenfare, arrenfare: pronunciare un pubblico	bibulcus v. bubulcus
discorso	bichus: becco, maschio della capra
artare: obbligare, costringere	birocio: biroccio
asellus, axelus: specie di ansa	biscotus, biscottus: pane biscotto, cotto due
asongia: grasso	volte
assessor: consigliere di un magistrato	bixetus v. pannus
assis: asse	bladum, blava: biada

blava v. bladum	capredus: capretto
boconus: pezzo	capucium, capucius, capitum: cappuccio
boleta, bolleta v. bulleta	capud v. caput
bora: cantina, luogo chiuso, buca, fossa	caput, capud: testata, fronte di una terra
boscare: tagliare legna	caregare: caricare
bosconus, boschonus, busconus: boscaglia	caretta: carretta
botulus: botolo, specie dicefalo	carezare: percorrere, trasportare coi carri
bozola, bozolla: misura per il vino	cariora: cariola
brachium: misura di lunghezza	carnale: banco del macellaio
breve: atto notarile, giuramento degli ufficiali	carnis: carne
breviare: redigere l'imbreviatura di un documento notarile	carpana: carpa
bria: ponte	carus, carrus: carro
bubulcus, bibulcus: bifolco	casina, cassina: cascina
buca: apertura, bocca	cassa: cassa
bullia: marchio, contrassegno, bolla	cassamentum: terreno da costruzione, costruzione in genere
bullare: bollare, marchiare	catenacius, catenatus: catenaccio
bulleta, boleta, bolleta: scheda	cava: grande abbondanza
buratatus: abburattato	cavalaria: cavalleria
burattare: abburattare	cavalcata: breve impresa di guerra, milizie, esercito
bursa: borsa	caveda: cavedano
busconus v. bosconus	cavedanus: cavedano, muggine
calare: diminuire, abbandonare	cavella, cavela v. tavella
calcina: calce	caveriata: capriata
- florata: calce fiorita	cavezalus: cavedano
calderarius: calderaio, fabbro	cavicula: piuolo, grosso chiodo
calegarius: calzolaio	cavus: letto del fiume, canale, fosso
caliga: calza	cellator: dispensiere
callamentum: il calo nel peso	cendale: zendado, tessuto di seta
callum, calus: calo, diminuzione nel peso	centura: cintura
calmerium: calmiere	cepellus v. zopellus
calus v. callum	cesonus, cessonus: siepe
calx: calce	chipia: pesce cheppia, lassa
calzarius: calzare	cimator: cimatore di panni
camara, camera: ufficio del tesoriere	cimatura: cimatura dei panni
camararius, camerarius: tesoriere	circa: ricerca
caminata: stanza con camino	circhius: il cerchio della botte
campanea, campania: campagna	clapa: lastra di pietra
camparius: sorvegliante campestre	claustrum: chiostro
campstor: cambiatore, cambiavalute	clausura: chiusura
campsporia: cambio	clavatura: serratura
canava: cella, dispensa, cantina	claviga: fogna
canavacium: canovaccio	clericatus v. clericus
cancarus: cerniera della porta	clericus, clericatus: scriba, attuario, amanuense dei giudici
candelarius: chi fabbrica candele	clusa: chiusa
candella: candela	cochina: cucina
canella: piccola canna, bastone, cero, candela	cocta: cotta
canestrellus: piccola cialda detta canestrello	colateralis: socio, amico
canonus: ornamento per donna a forma di tubetto	collecta: colletta, tributo
canzelare, canzellare: cancellare	collectionus, collectionus, colecionus: raccolto
canzellatura: cancellatura	comestio: pasto
capillus: cappello, recipiente, misura	commendare: dare in commenda
capicum: scampolo, ritaglio	

Glossario

- completorium: funzione ecclesiastica che chiude le altre funzioni diurne
conca, concha: recipiente
contrata, contracta: contrada
conversus: converso
convicinus: residente nella stessa vicinia
conzare: riparare
coraterius: prosseneta, mediatore
cordoanaria: l'arte del calzolaio
cordoanerius: calzolaio, chi lavora il cuoio
cordoanus: cuoio di capra
corolus, corollus: la parte in cuoio dello zoccolo
creda: argilla
crenatus: increspato, intagliato
crespare: rendere crespo un velo
crespatura: piega
cugarius: cucchiaio
cupa: coppa
cupus, cuppus: tegola
curaria, curraria: ufficio del currearius
currearius, currearius: messo
curtaricum: cortile
curtis: corte
cusere, cuxire: cucire
dacita: colletta
dacium, datum: dazio
deaurare: indorare
decena: decina
decima: decima
defendibilis: da difesa
deguria: decuria, divisione della città
dens: dente
derobator: saccheggiatore
desbozare, disbocare: disboscare
descaregare, discaregare: scaricare
destrarius: destriero, cavallo d'armi
dictare: scrivere
dictaria v. dictare
dictator: notaio, cancelliere
dictum: parola
disbocare v. desbozare
discaregare v. descaregare
discaregatura: scarico
discus: disco, tavolo
doana: tributo, gabella
dobione: piastra di ferro, cerniera
domicellus: giovane inserviente
donicum (ad): lavorare la terra a donnicato
donicus: padronale
donnerius: appaltatore di gabelle
donus: proprietario, padrone
draparia: drapperia
drapus, drappus: tessuto
edinus: di capretto
emphyteosim, imphyteosim: enfiteusi
endegum: indaco
excutere: gramolare, amalgamare
exemplatura: copia
exemplatus: copiato
exenium: dono
expurgencium, axpergentium: diligente
extimator: stimatore
extimum: estimo, tributo
faba: fava
facio: tributo
factura: fattura
famulus: famiglio, inserviente
fanticella: fantesca
fanticulus, fanticellus: garzone
fariola: farro
fassus: fascio
faxanus: fagiano
fenum: fieno
feodum, feudum: feudo, salario, compenso
feramentum: ferramenta
ferare, ferrare: ferrare, marcare con un ferro
ferarius, ferrarius: fabbro ferrai
finis: transazione
firmitas: patto, immunità, fortificazione
focolare: focolare, famiglia
focularius, focularius: abitante stabile facente fuoco per sé
fodra: fodera
folia: foglia
forcia, fortia: potere, dominio, giurisdizione
forestacio: bando
forestare: bandire
formagiarius, formaiarius: venditore di formaggi
fornarius: fornaio
fornaxarius, furnaxarius: fornaciaio, chi cuoce i mattoni nella fornaio
fortilitia, fortilicia: fortezza, baluardo
fossatum: fosso, largo canale
fovea: fossa
francischus v. pannus
fresiadura: fregio
frissatura v. fresiadura
frixium: fregio
furnaxarius v. fornaxarius
fustaneus: abito da donna in fustagno
gabella: gabella, ufficio di riscossione dei tributi
gabellator: gabelliere
gala, galla: ghianda
gambarus, ganbarus: gambero
gamera: specie di mantello
garafossus v. scarafossus
gerbida: terra incolta
glarea: ghiaia, ghiaieto

gonella: gonnella	lectulus: letto del fiume
gonellum: gonnella usata anche dagli uomini	legumen: legume
gosengula, goxengula: pesce chiozzo	liga: lega ottenuta dalla fusione di metalli,
gramignosus: malato di pelle	vincolo, patto
gramolata: gramolata, amalgamata	lignamen: legname
granarolus: granaio, rivenditore di biade	linum: lino
granata v. granatum	lisca: giunco da legare
granatum, granata: granato, pietra preziosa	litazinum: litargirio
grassa: grasso	lucius: luccio
graticium: graticcio	ludus: gioco
gravamen: gravame	- ad nevollas: gioco alle cialde
grossum (ad): all'ingrosso	- tabularum: gioco con pedine su di un apposito tavoliere
grugnum: grugno del porco	lusor, luxor: giocatore
gruppus: sottoscrizione, firma	macellator: macellaio
guarda: guardia	macerare: macerare
guarnazonus, guarnaçonus: guarnacca, sopraveste ampia e lunga, aperta ai lati e fornita di cappuccio	macinator, macinatorius: relativo alla macina e al mulino
guarnimentum: corredo, arnese	macinatorius v. macinator
guastatus: guastato, devastato	magister lignaminis: falegname
gubernare: conservare	magister murorum: muratore
gura: salice	malexardia: misfatto, delitto
hospest: oste	mandamentum: mandato, ordine, patto, convenzione
hospicium: casa, albergo	manica: manica
hostium: porta	manicum: manico
ialnus: giallo	mansio: casa
iardinus: giardino	manzollus: manzo
imboctus v. imbozitus	mapa: striscia di ferro
imbozitus, imboctus: imboschito	marescalcus: maniscalco
imbreviatura: minuta dell'atto notarile	marzatica: biada seminata in marzo
- mortificata: annullata	masa, massa: mazza
immondicia, inmondicia: immondezza	masarius, massarius: massaro, tesoriere
imphyteosim v. emphyteosim	mascherpa: ricotta
incantum (ad): all'incanto	massarcia, massaricius: masserizie
includare: inchiodare	mazengus: nome di formaggio
inforatus: foderato	medielana: panno di lana con orditura di canapa o di lino
inglarare: inghiaiare	medietas: dell'abito di due colori
insinuacio v. insinuare	memoriale: atto, registro di atti
insinuare: registrare in atti pubblici	menda: emenda
insterponitus: pieno di sterpi	mercandandia: mercanzia
insultus: aggressione	merzaria: merceria
intagiatus: intagliato, inciso	meta: mucchio, misura, lunghezza
integratus v. panis	metere: mietere
integrus: qualità di ciò che non è mescolato, liscio, pulito	mezanus: medio
intratica: tassa di entrata	miliare: il miglio
laboratura: lavoro	milica: meliga
lamentatio: querela	milium: miglio
lampreda: pesce lampreda	mina: misura di capacità, minaccia
lana: lana	minutum (ad): al dettaglio
lanifictum: lanificio	misalta: di carne salata tra il 1° novembre e l'inizio della Quaresima
lapis: pietra, mattone	misterium: mestiere
latrina: latrina	
lebes: recipiente	

Glossario

- mitiplanare: dare la giusta pendenza
moderamen: temperamento
modium: moggio, misura di volume
modullus: la misura campione
moiolus: vaso
molendinum: mulino
mondacio: pulitura
mondalia: immondezza
mondare: pulire
monstra: censimento dei milites
mora, morra v. mura
morbosus: malato
mulinarius: mugnaio
multonus: montone
mura, mora, morra: palude, stagno, pozzo di acqua salata
musetus: tipo di pesce
negociator: negoziante
nestula, nistola: nastro
nevola, nevolla: cialda. v. ludus
nistola v. nestula
novella: di carne salata tra il 1° novembre e l'inizio della Quaresima
numerata: misura
nuncupativum: nuncupativo
nuxium: mercatura
offendibilis: da offesa
olegus, ollegus: sambuco, bacche di sambuco
ordeum: orzo
orlatus: ornato, provvisto di orlo
panicum: panico
panis: pane
- integratus: pane integrale
- rosetus: pane misto
pannus: panno
- albaxius: panno albagio
- bixetus: panno di colore grigio
- francischus, franciscus: panno di Francia
- valdemagnum: "panno valdemagno", tipo di panno
pantanus: pantano
panus v. pannus
parabola: parola, ordine
parafernales: parafernali
paraticum: corporazione
paries: muro
partialitas: fazione, partito
partitor: chiusa del canale
partitus: votazione, deliberazione
pasta: pasta
pastonare: intonacare
pastonatus: intonacato
pastura: pasto
pecudinus: di pecora
pedagium: pedaggio
pedes: fante
pelicia, pellicia: pelliccia
pellis, pelis: pelliccia, pelle
pensa, pensum: peso, libbra
perdix: pernice
pergomascus: bergamasco
pernix: pernice
pertica: pertica, misura di lunghezza
pesarolus: peso
picare, picchare: scalpellare
pilizaria: pellicceria
pilizarius: pellicciaio
pilus: palo
piota: zampa
planella: pianella, calzatura
plantonus: piantina
planus: piano
platea: piazza
plastrum: carro, misura per il fieno
plebatis: distretto, territorio
pomellum: pomo di ornamento, bottone
pons: punto
pontare: costruire un ponte, edificare
pontile: balcone
portator: portatore
posse: potere, facoltà
posta: proposta
pratum: prato
preco, praeco: banditore
preconare, praconare, preconizare: proclamare, promulgare
preconizare v. preconare
proseneticus, prosoneoticus: prosseneta, mediatio
prosoneticus v. proseneticus
provisio: provvedimento
Quadragesima: Quaresima
quadrelus, quadrellus, quarellus: mattone
quadro
quarellus v. quadrelus
quartarium, quartarum: misura
quarterius: quarto, quartiere
quarus: quadrato
quaternus: quaderno
quindena: diritto su una porzione d'acqua
ragacius: ragazzo da servizio
ramum: rame
raspare: riscuotere
raspetus: esattore
raspus: esattore
rastellum: cancello
rasura: raschiatura, misura frumentaria
reaptare: ricostruire, riparare

rebellis: ribelle	sepa: siepe
recepelare: rifare la tomaia	sepum: sego
recomendare: trattenere	sequela, sequella: sequela
reformatio: provvedimento, riforma	seranda: chiusura
refutare: rifiutare, respingere, rinunciare	sestarium, sextarium, sextanus: misura
relatio, relactio: dilazione, mora	seveta: pesce detto savetta, zovetta
relevatio: reintegrazione	sextanus v. sestarius
repedulatura: risuolatura	sguardava, sgardava: scardova, tipo di pesce
represalia: rappresaglia	sicalis: segale
repus: refe	sindacator, syndicator, sindicator: sindacatore
revendor: rivenditore	sindicare: sottoporre a giudizio di sindacato
ribaldus: uomo armato, ladro, fuggitivo	sindicatus: sindacato
rixigus: rischio	smaldum v. smalum
roba: veste in genere	smalum, smaldum: smalto
robaria: furto, vesti in genere	solare: munire di solaio, selciare
robarollus: chi vende roba, vestiti in genere	soldaterius: soldato
robator: ladro	sorbitorius: canale di scolo
roncinus, ronzinus: ronzino	spacare v. spazare
rosetus v. panis	spaldus: spalto
rumenta: tritume del fieno, pula	spana: misura di lunghezza
sabullum, sabulum: sabbia	spazare, spacare: spazzare
sal: sale	spelta: spelta
- minutus: minuto, fino	spinenta, spineta: chiodo attaccato alle misure del vino per segnare il giusto livello
salix: salice	sponda: sponda
salmarius: salmastro	stacio, statio: bottega
salterium: abbecedario	stampum: stampo
salvaticina: selvaggina	starium: staio, misura di volume
sandone: sandolo, nave piatta	stationarius: bottegao
sapellus: buca	stipendiarius: ufficiale, soldato stipendiato
sartorius: sarto	stobiengus: nome di formaggio
sasonatus, saxonatus: lievitato	stopellus: una data parte dello staio
saximentum: sequestro	strigonus v. strigius
saxire: sequestrare	strigius, strigionus: pesce strigio, ciprino
scaldatorius: scaldatoio, stufa	stringere: cerchiare la botte
scalvare: lo sfondare un albero	stropa: legaccio
scarafossus, garafossus: fossato con argine	stupulum: stoppino
scavizare: tagliare, rompere	sturionus: storione
schietus: panno di un solo colore	sturmum: battaglia, tumulto, sedizione
scola: scuola	subburgum: sobborgo
scolatura: scolo	surtumen: piccolo corso d'acqua
scopellus: scalpello	syndicus: sindaco, sindacatore
scutarius, scuterius: scudiero	tabarum: tabarro
scuterius v. scutarius	taberna: taverna
scutifer, scutiferius: scudiero	tabernaria: ostessa
scutiferius v. scutifer	tabernarius: oste
scuvilium: colletta	tabula v. ludus
sedata: seta	talea: esazione, imposizione
sedacius: setaccio	tasca: tasca, borsa
sedile: latrina	tassatus, taxatus: tassato
segacio, segatio: falciatura	tavella, tavela, cavella, cavela: mattone piano
seglarium: acquaio	taxillum, taxilum: dado
sellata: sedile, sella	taza v. tazarium
seminare: seminare	tazarium, taza: tazza
seminatus: seminato	

Glossario

temarus v. timurus	vaselum, vasellum: recipiente, misura
tencha: tinca	vassella: vaso, vasellame
tenerus: tenero	veges: botte
tenor: indugio, contenuto di uno scritto	vegiola: botte, misura per il vino
terciolus: terzuolo	venna, vena: canale, miniera
testa, texta: testata, capo	vicia: vecchia
texera: tessera ammonaria	vicinale: relativo alla vicinia
timurus, temarus: pesce temalo	vicinia: vicinia
trabs: trave	vicinus: residente nella vicinia
trabucus: misura di lunghezza	victulus: vitello
tractorius: trasportabile	volta: arco, volta
traversa: traversa	zafarda: cappuccio
tributare: esigere un tributo	zamelotus: ciambellotto
trunchus: deciso, definito	zinzania: zizzania
truya: trota	zitata: misura di lunghezza
tubator: trombettiere	zocholarius: chi fa zoccoli
tuminus: nome di formaggio	zocula: zoccolo
uncia: oncia, misura di peso	zopellus, cepillus: zoccolo
valdemagnus v. pannus	zupa: giubba
varonus: varrone, pesce	

Indice dei nomi di persona e di luogo

I numeri rinviano alla pagina. Il carattere corsivo indica che la citazione ricorre più volte nella stessa pagina. Nei raggruppamenti di nomi con diverse varianti si è scelta come voce guida quella che risulta più usata nello statuto. È stata proposta, ove possibile, l'identificazione dei toponimi del contado. Per questi si rinvia a Molossi L., *Vocabolario topografico dei ducati di Parma Piacenza Guastalla*, Parma, Dalla Tipografia Ducale, 1832-34; Scala A., *Appunti di toponomastica piacentina. Bacino del Tidone e aree limitrofe*, Piacenza, TIP.LE.CO, 2010.

- Aghyno (de) v. Iacobus.
Albarola, Albarolla, Arbarolla (*Albarola, comune di Vigolzone, Pc*) 75, 95, 121.
Aldemaris (de) v. Martinus.
Aldricus de Prata not. Plac. 199.
Aledaxia (de) v. Ubertinus Botus.
Amiciis (de) v. Dondacius.
Amirata 162.
Ancharano (de) v. Bertolotus.
Angelinus Anguxola ant. Plac. 199.
Anguxola (de) v. Tomaxius.
Anricus Buragia not. Plac. 199.
Anrigollus Burrus pot. Plac. 210.
Antonini (S.) eccl. (Piacenza) 87.
Antonini, Antolini (S.) porta (Piacenza) 8, 16, 75.
Antonini (S.) rivus 87.
Antonius Gambellus 186.
Antonius Grillus pot. Plac. 182, 186.
Arcellis (de) v. Obertinus.
Arda flumen 8, 77.
Arda (vallis de) 16, 17, 87.
Armanus Farixelus ant. Plac. 210.
Arquato (de) v. Obertus Gazotus.
Asisi 136.
Azo, Azzo Vicecomes 186, 188, 189, 190.
Baratis (de) v. Bernardus.
Baronus Madius not. Plac. 86.
Bartolomeus, Bartolameus.
Bartolomeus Cugarelus, Cugiarelus not. Plac. 209, 210.
Bartolameus de Pomario iurisper. Plac. 102.
Bartolameus de Ponzano 102.
Bartolomeus Ricardus not. Plac. 104.
Bartolomeus Ruminagia not. Plac. 104.
Bartolomeus de Rustigaxio ant. Plac. 210.
Baxano (de) v. Iacobus.
Bernabovis (S.) 192.
Bernardus de Baratis iud. Plac. 209.
Bernardus de Caxelis ant. Plac. 199, 210.
Bernardus de Pontenurio not. Plac. 209.
Bertolotus de Ancharano ant. Plac. 102.
Bertrandus card. (*Bertrando del Poggetto*) 182.
Besenzonus (*Besenzone, Pc*) 147.
Bigollis, Bigulis (de) v. Marie (S.).
Bilegno (de) v. Petrus.
Bisoxero (de) v. Iohanes.
Bobio (de) v. Bonusiohannes, Matheus.
Bobium (*Bobbio, Pc*) 16, 17, 19.
Bonici (S.) eccl. 94.
Boniohanes de Bobio tub. Plac. 86.
Borgumnovum (*Borgonovo, Pc*) 147.
Bossu Bossorum ant. Plac. 102.
Botus v. Ubertinus.
Botus 161, 162. fr. v. Ubertinus Botus de Aledaxia.
Breno (de) v. Revellus.
Brevo (de) v. Revellus.
Brigida (S.) 121.
Brigide (S.) eccl. (Piacenza) 125.
Brigide (S.) porta (Piacenza) 9, 16.
Bronzinus Caymus pot. Plac. 199.
Brugnola (*Brugnola, comune di Bardi, Pr*) 162.
Bubiano (de) v. Nicolaus.
Burgum Guaragnorum 81.
Burionum 88.
Calendascum (*Calendasco, Pc*) 147.
Caminata de Ruvino 147.
Campromaldum Supranum (*Campremoldo di sopra, comune di Gragnano Trebbiense, Pc*) 89.
Capelis (de) v. Ricardus.

- Carali (de) v. Rogerius.
 Cario (de) v. Conradinus, Phylippus.
 Carmianum (*Carmiano, comune di Vigolzone, Pc*) 147.
 Carolus de Cholato pot. Plac. 102.
 Casalbinum (*Casalbino, comune di Alseno, Pc*) 147.
 Caselle Padum (*Caselle Landi, Lo*) 147.
 Castellum 163.
 Castelo (de) v. Percivalis de Gutueriis.
 Castronovo (de) v. Guillielmus.
 Castrum Arquatum (*Castell'Arquato, Pc*) 90, 91, 147, 193.
 Castrumnovum de Seno (*Castelnuovo, comune di Alseno, Pc*) 147.
 Castrum Sancti Iohannis (Castel San Giovanni, Pc) 13, 16, 17, 19, 82, 87, 88, 147, 193.
 Caverzago (de) v. Gabriel.
 Caverzagum (*Caverzago, comune di Travo, Pc*) 147.
 Caxelis (de) v. Bernardus.
 Cenum (vallis de) 16, 17, 19, 87, 193.
 Cholato (de) v. Carolus.
 Ciregia flumen 162.
 Claina, Clavena flumen 77, 78, 88, 91.
 Cominus Caponus referend. 102, 103.
 Confanonerius v. Petrus.
 Conradus de Cario iud. Plac. 199.
 Conradus Lecacorvus 102.
 Coranum (*Corano, comune di Borgonovo Val Tidone, Pc*) 147.
 Cotrebbe (*Cotrebbe, comune di Candelasco, Pc*) 147.
 Cremona 81, 188.
 Cremonensis porta (Piacenza) 78.
 Cume (*Como*) 176, 188.
 Curtis Maior (*Cortemaggiore, Pc*) 77, 78, 147.
 Datarus v. Iohannes.
 Denavilli (de) v. Iohanes.
 Dondacius de Amiciis sapiens Plac. 210.
 Facium 94.
 Florencia (*Firenze*) 176.
 Florenciola (*Florenzuola, Pc*) 13, 16, 17, 19, 82, 87, 147, 193.
 Florenzula (de) v. Robertus.
 Fombium (*Fombio, Lo*) 147.
 Fontana (de) v. Lanfrancus.
 Fontana Predossa (*Fontana Pradossa, comune di Castel San Giovanni, Pc*) 147.
 Franciscotus Garzus tub. Plac. 199.
 Franciscus, Francischus.
 Franciscus Milius 86.
 Francischus de Sirigadis iurisper. Plac. 199.
 Fredericus Romanorum imperator (*Federico II di Svevia*) 131, 133, 135, 137, 140.
 Gabriel Branchaleo ant. Plac. 102.
 Gabriel de Caverzago not. Plac. 209, 210.
 Galeaxius, Galeaz.
 Galeaxius Cuppalata iud. Plac. 199.
 Galeaz de Surdis iud. Plac. 102.
 Galeaz Vicecomes 17, 187.
 Galeaz II Vicecomes 102.
 Gambiolla, Gambiola flumen 77, 91.
 Gariverte, Garivarte porta (Piacenza) 9, 16.
 Gazotus v. Obertus.
 Georgii (S.) villa (*San Giorgio, Pc*) 74, 75.
 Gervaxii (S.) vicinia (Piacenza) 79.
 Gregorius pont. 136.
 Grillus v. Antonius.
 Guillielmus, Gulliermus, Guillenus.
 Guillielmus de Castronovo iud. Plac. 86.
 Guillielmus Cugarelus not. Plac. 199.
 Gulliermus Dianus ant. Plac. 102.
 Guillielmus Lecacorvus 91.
 Guillielmus Porrus ant. Plac. 199.
 Guillielmus Surdus 87.
 Guillielmus Vicedominus iud. Plac. 102.
 Guillielmus, Guillenus de Viculo, Vicullo 161, 162.
 Guardamilum (*Guardamiglio, Lo*) 147.
 Gutueris (de) v. Percivalis.
 Gymis (de) v. Obertus.
 Iacobi (S.) domus 77, 192.
 Iacobus de Aghyno 162. fr. v. Ianegallus.
 Iacobus de Baxano 91.
 Iacobus de Lixignano 186.
 Iacobus de Strictis 212.
 Iacobus Todischus not. Plac. 210.
 Ianegallus 161, 162. fr. v. Iacobus de Aghyno.
 Ianonus Raynus sapiens Plac. 210.
 Ierusalem (*Gerusalemme*) 137, 140.
 Innocencius pont. (*Innocenzo IV*) 131, 136, 137.
 Iohanes, Iohannes.
 Iohanes XXII pont. 182.
 Iohanes Aygarius 186.
 Iohanes de Bisoxero pot. Plac. 209.
 Iohanes de Denavilli 199.
 Iohannes Datarus de Raynaldo not. Plac. 104.
 Iohannes Quatroglius maior ant. Plac. 210.
 Iohannes Ruxanus 186.
 Iohannes Vicecomes 208.
 Iulianus de Saliceto sapiens Plac. 210.
 Lacu (de) v. Petrus.
 Lanfrancus de Fontana iud. Plac. 102.
 Laude (*Lodi*) 188.
 Laurencii (S.) porta (Piacenza) 8, 16.
 Lavilata (de) v. Petrus Confanonerius.
 Lazari (S.) domus 58.
 Leonardus Malpes not. Plac. 210.

Indice dei nomi di persona e di luogo

- Lixignano (de) v. Iacobus.
 Luchinus Vicecomes 208, 210.
 Ludovicus Bigulus not. Plac. 212.
 Lureta rivus (*Lureta*) 89.
 Manfredus Confanonerius pot. Plac. 152.
 Marie (S.) de Bigulis eccl. 94.
 Marie (S.) de Bigulis, Bigollis vicinia 195, 183.
 Marliano (de) v. Paxolus.
 Martinus de Aldemaris capit. Soc. merc. et parat. 90.
 Martinus (S.) in Olza (*S. Martino in Olza, comune di Cortemaggiore, Pc*) 147.
 Mascaris (de) v. Monacus.
 Matheus, Mateus.
 Matheus de Bobio not. Plac. 210.
 Mateus de Rizolo ant. Plac. 102.
 Maxilerius Gisulfus 86.
 Mediolanensis porta (Piacenza) 9, 16.
 Mediolanum (*Milano*) 102, 176, 187, 188, 208, 209, 210, 212.
 Mercurium (*Mercore, comune di Besenzone, Pc*) 147.
 Mezanum 147.
 Milanus, Millanus tub. Plac. 86.
 Modena 176, 210.
 Monacus Fulgoxius maior 91.
 Monacus de Mascaris capit. Soc. merc. et parat. 161.
 Monsdonicum (*Mondonico, comune di S. Damiano al Colle, Pv*) 147.
 Mons Piogius 147.
 Montalbum (*Montalbo, comune di Ziano Piacentino, Pc*) 147.
 Montali (de) domus 77, 192.
 Montali (de) eccl. 94.
 Montarzollum (*Montarzolo*) 163.
 Monticelli (*Monticelli, comune di Pecorara, Pc*) 81, 147.
 Mucinassium (*Mucinasso, frazione di Pc*) 94.
 Nazarius (S.) (*San Nazzaro, comune di Piozzano, Pc*) 147.
 Nebianum (*Nibbiano, Pc*) 147.
 Nicolaus de Bubiano ant. Plac. 210.
 Nova porta (Piacenza) 8, 16.
 Nure flumen 8, 9, 74, 75, 77, 95, 121, 192.
 Obertinus de Arcellis ant. Plac. 199.
 Obertus Budelarius ant. Plac. 102.
 Obertus Gazotus de Arquato not. Plac. 199.
 Obertus de Gymis 86.
 Obertus de Regio sapiens Plac. 210.
 Octo de Vilano iud. Plac. 152.
 Octorinus Burus pot. Plac. 212.
 Padua (*Padova*) 133, 135, 139, 140, 141.
 Padum flumen (*Po*) 88, 89, 94.
 Paganolus Panigarolla, Panigarrola not. Plac. 209, 212.
 Paganus de Pontulo not. Plac. 212.
 Palmerius Balbus ant. Plac. 199.
 Paxolus, Paxollus de Marliano 103, 104.
 Pellum (*Peli, comune di Coli, Pc*) 147.
 Percivalis de Gutueris de Castelo pot. Plac. 208.
 Pergamum (*Bergamo*) 188.
 Perusium (*Perugia*) 137.
 Petrus iud. Plac. 85.
 Petrus Confanonerius de Lavilata capit. populi Plac. 186.
 Petrus de Bilegno 1.
 Petrus de Lacu 186.
 Petrus (S.) in Cerro (*San Pietro in Cerro, comune di Polignano, Pc*) 147.
 Phylippus de Cario ant. Plac. 199.
 Pletoli (*Pittolo, frazione di Pc*) 94.
 Polegnanus (*Polignano, comune di San Pietro in Cerro, Pc*) 147.
 Pomario (de) v. Bartolameus.
 Pons Albarolle (*Ponte dell'Olio, Pc*) 147.
 Pontenorio (de) v. Bernardus.
 Pontenurio (*Pontenure, Pc*) 77.
 Pontolo (de) v. Paganus.
 Ponzano (de) v. Bartolomeus.
 Potentianum (*Podenzano, Pc*) 121.
 Prata (de) v. Aldricus.
 Protaxii (S.) (*San Protaso, comune di Fiorenzuola d'Arda, Pc*) 88.
 Raymundi (S.) porta (Piacenza) 75.
 Raynaldo (de) v. Iohannes Datarus.
 Raynaldus Rogna ant. Plac. 102.
 Raynaldus de Rustigaxio 91.
 Raynerius 94.
 Regio (de) v. Obertus.
 Regium flumen 91.
 Revellus de Breno (*lo stesso che il seguente?*) 91.
 Revellus de Brevo not. Plac. (*lo stesso che il precedente?*) 161.
 Ricardus de Capelis iud. Plac. 102.
 Ricardus Rubeus 86.
 Rippa (*Riva, comune di Piozzano, Pc*) 147.
 Rivalgarium (*Rivergaro, Pc*) 74, 75, 121.
 Rivus 147.
 Rizolo (de) v. Mateus.
 Robertus Cebulla not. Plac. 199.
 Robertus de Florenzula 103.
 Rocho (domus de) 76.
 Rocho (eccl. de) 76.
 Rogerius de Carali not. Plac. 199.
 Rolandus Piculus ant. Plac. 102.
 Romea stracta 74, 75, 78, 88, 91, 122, 147.

- Roncarolum (*Roncarolo, comune di Caorso, Pc*)
16, 17, 147.
- Rotofredum (*Rottofreno, Pc*) 147.
- Rustigaxio (de) v. Bartolomeus, Raynaldus.
- Saliceto (de) v. Julianus.
- Salsus 157, 158, 160, 164, 182.
- Salsus Maior (*Salsomaggiore, Pr*) 161, 162.
- Saminatum 147.
- Sanctus Ymentus (*Santimento, comune di Rottofreno, Pc*) 147.
- Sarmatum (*Sarmato, Pc*) 147.
- Savini (S.) domus 94.
- Scicilia (*Sicilia*) 137.
- Senum (*Alseno, Pc*) 147.
- Sirigadis (de) v. Francischus.
- Strictis (de) v. Iacobus.
- Surdis (de) v. Galeaz.
- Taliata 94.
- Tarrii vallis 16, 17, 19, 87, 193.
- Tarus, Carus flumen (*Taro*) 91.
- Tidonus flumen (*Tidone*) 89.
- Tomaxius de Anguxola 102.
- Tomaxius Teronus 186.
- Travanus 147.
- Trevia flumen (*Trebbia*) 9, 74, 75, 76, 77, 88,
94, 121, 192.
- Trevie vallis 163.
- Trivisium (*Treviso*) 102.
- Troglia 147.
- Ubertinus, Obertinus, Obertus Botus, Boctus de
Aledaxia, Alexandria 161, 162, 163. fr. v.
Botus.
- Vercelle (*Vercelli*) 188.
- Viculo, Vicullo (de) v. Guillielmus.
- Vicus Baronus (*Vicobarone, comune di Ziano
Piacentino, Pc*) 147.
- Vicus Marinus (*Vicomarino, comune di Ziano
Piacentino, Pc*) 147.
- Vigolenus (*Vigoleno, comune di Vernasca, Pc*)
147.
- Vilano (de) v. Octo.
- Zena (*Zena, comune di Carpaneto, Pc*) 91.
- Zilianus (*Ziano Piacentino, Pc* ?) 147.

Fonti d'archivio

Pavia

Biblioteca Universitaria

Ms. Aldini 263

Piacenza

1) Biblioteca Comunale

Mss. Pallastrelli 26 e 30

2) Archivio di Stato

Fondo *Scotti Douglas*, busta 1 doc. 16

Fondo *Diplomatico degli Ospizi Civili*, cart. 79 doc. 40

Liber Dominic

Bibliografia

- Ascheri A., *Tra vanità e potere: donne, lusso e miti (di ieri e di oggi)*, in *Il mulino delle vanità. Lusso e ceremonie nella Siena Medievale*, Siena, Il Leccio, 1996, pp. IX-XX
- Battaglia S., *Grande dizionario della lingua italiana*, Torino, UTET, 1961-2002
- Battisti C., G. Alessio, *Dizionario etimologico italiano*, Firenze, Barbèra, 1950-1957
- Bellosta R., *Le "squadre" in consiglio: assemblee cittadine ed élite di governo urbana a Piacenza nella seconda metà del Quattrocento tra divisioni di parte e ingerenze ducali*, «Nuova Rivista Storica», LXXXVII (2003), pp. 1-54
- Bemporad D.L., *Gerarchie, privilegi e lusso nelle leggi suntuarie fiorentine*, in *Denaro e bellezza: i banchieri, Botticelli e il rogo delle vanità*, a cura di Sebregondi L., T. Parks, Firenze, Giunti, 2011, pp. 81-92
- Benedetti M., *I processi di Giovanni XXII contro gli "eretici" di Todi nel medioevo. Secoli VI-XIV*, in *Todi nel medioevo. Secoli VI-XIV* (Atti del Convegno storico internazionale, Todi 10-15 ottobre 2009), Spoleto, Centro italiano di studi sull'alto medioevo, 2010, pp. 692-715
- Bernardelli V., *I più antichi statuti di Piacenza: il codice Aldini 263 della Biblioteca Universitaria di Pavia* (Tesi di laurea, Università degli Studi di Milano, Facoltà di Lettere e Filosofia, Anno Accademico 1995-1996. Relatori: Maria Franca Baroni, Luisa Zagni)
- Boselli G.V., *Delle storie piacentine*, I, Piacenza, Dalla reale stamperia Salvoni, MDCCXCIII
- Boselli G.V., *Delle storie piacentine*, II, Piacenza, Dalla stamperia Ghiglioni, 1804
- Bosshard H., *Saggio di un glossario dell'antico lombardo compilato su statuti e altre fonti medievali della Lombardia e della Svizzera italiana*, Firenze, Olschki, 1938
- Calasso F., *Jurisdictio nel diritto comune classico*, in *Studi in onore di Vincenzo Arangio Ruiz nel 45° anno del suo insegnamento*, IV, Napoli, Jovene, 1953, pp. 420-433 e «Annali di Storia del diritto», IX (1965), pp. 89-110
- Castignoli P., *Per una nuova edizione degli statuti del Comune di Piacenza. Problemi relativi alla datazione*, «Bollettino Storico Piacentino», LXVII (1972), pp. 1-20
- Castignoli P., *Il comune di Piacenza nel 1300. Gli organi comunitativi e signorili*, in Castignoli P., *Liber daciorum et officiorum communis Placentiae (Anno MCCCLXXX). L'appalto delle gabelle e degli uffici in un comune cittadino del dominio visconteo*, Roma, Il centro di ricerca, 1975, pp. 9-19

Castignoli P., *La signoria di Galeazzo I Visconti*, in *Storia di Piacenza*, III, *Dalla signoria viscontea al principato farnesiano (1313-1545)*, Piacenza, Cassa di Risparmio di Piacenza e Vigevano, 1997, pp. 5-23

Castignoli P., *Il governo del legato pontificio Bertrando del Poggetto (1322-1336)*, in *Storia di Piacenza*, III, *Dalla signoria viscontea al principato farnesiano (1313-1545)*, Piacenza, Cassa di Risparmio di Piacenza e Vigevano, 1997, pp. 27-39

Cherubini F., *Vocabolario milanese-italiano*, Milano, Imperiale Regia Stamperia, 1839-1856

Costa P., *Iurisdictio. Semantica del potere politico nella pubblicistica medievale (1100-1433)*, Milano, Giuffrè, 1969

Curis G., *Il processo civile contumaciale nel suo svolgimento storico in Italia*, Roma, Tipografia Centenari, 1925

De Marchi L., G. Bertolani, *Inventario dei manoscritti della Regia Biblioteca Universitaria di Pavia*, I, Milano, Hoepli, 1884

De Mussia I., *Chronicon Placentinum*, in Muratori L.A. [a cura di], *Rerum Italicarum Scriptores ab anno aerae christianaे Quingentesimo ad Millesimumquingentesimum*, XVI, Mediolani, Ex Typographia Societatis Palatinae in Regia Curia, MDCCXXX, coll. 447-560

De Vergottini G., *Vicariato imperiale e signoria*, in De Vergottini G., *Scritti di storia del diritto italiano*, a cura di Rossi G., II, Milano, Giuffrè, 1977, pp. 613-636

Du Cange Ch., *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, Niort, Favre, 1883-1887

Durante G., *Speculum iuris*, Venetiis [s.n.] 1585

Falconi P., *Cronologia dei Podestà di Piacenza dall'anno 1200 all'anno 1800*, «Bollettino Storico Piacentino», X (1916), pp. 101-113

Foresti L., *Vocabolario piacentino-italiano*, Piacenza, Fratelli del Majno, 1836

Fugazza E., *Diritto istituzioni e giustizia in un comune dell'Italia padana. Piacenza e i suoi statuti (1135-1323)*, Padova, CEDAM, 2009

Fugazza E., *I giuristi e i giudici piacentini in età viscontea tra attività legislativa e amministrazione della giustizia (1336-1391)*, «I Quaderni del M.ae.S.», XIV (2011), pp. 97-133

Gamberini A., *Il cartulario degli Scotti di Piacenza fra memoria familiare e cultura pattista*, in Gamberini A., *Lo stato visconteo. Linguaggi politici e dinamiche costituzionali*, Milano, Franco Angeli, 2005, pp. 231-244

Guarino, *Chronicon Placentinum ab anno MCCLXXXIX ad annum MCCCXXI*, in Pallastrelli B. [a cura di] *Monumenta Historica ad Provincias Parmensem et Placentinam pertinentia*, III, Parmae, Ex Officina Petri Fiaccadorii, 1859, pp. 351-422

Leverotti F., *Leggi del principe, leggi della città nel ducato visconteo-sforzesco*, in *Signori, regimi signorili e statuti nel tardo medioevo*, a cura di Dondarini R., G.M. Varanini, M. Venticelli, Bologna, Pàtron, 2003, pp. 143-191

Bibliografia

- Lünig J.C. [a cura di], *Codex Italiae Diplomaticus*, I, Francofurti et Lipsiae, Impensis Heredum Lanckisianorum, 1725
- Manfredi G., *Considerazioni sugli statuti comunali di Piacenza del 1391 e sui decreti viscontei*, in *Studi storici in onore di Emilio Nasalli Rocca*, Piacenza, Deputazione di Storia patria per le Province parmensi, 1971, pp. 335-346
- Molossi L., *Vocabolario topografico dei ducati di Parma Piacenza Guastalla*, Parma, Dalla Tipografia Ducale, 1832-34
- Monumenta Germaniae Historica, Legum Sectio IV, Constitutiones et acta publica imperatorum et regum*, IV, II, *Inde ab a. MCCXCVIII usque ad a. MCCCXIII*, Hannoverae et Lipsiae, Hahn, 1909-1911
- Muzzarelli M.G., *Gli inganni delle apparenze: disciplina di vesti e ornamenti alla fine del Medioevo*, Torino, Scriptorium, 1996
- Norme per le pubblicazioni dell'Istituto Storico Italiano*, «*Bullettino dell'Istituto Storico Italiano*», 28 (1906), pp. VII-XXIV
- Padoa Schioppa A., *Giurisdizioni e statuti delle arti nella dottrina del diritto comune*, «*Studia et Documenta Historiae et Iuris*», XXX (1964), pp. 170-234 e in Padoa Schioppa A., *Saggi di storia del diritto commerciale*, Milano, LED, 1992, pp. 11-62.
- Poggiali C., *Memorie storiche di Piacenza*, VI, Piacenza, Ferruccio Borotti, 1930 (rist. ed. Piacenza MDCCCLVII)
- Potthast A. [a cura di], *Regesta pontificum romanorum. Inde ab a. post Christum natum MCXCVIII ad a. MCCCIV*, II, Graz, Druck, 1957 (rist. ed. Berlin 1875)
- Racine P., *La signoria di Alberto Scotti*, in *Storia di Piacenza*, II, *Dal vescovo conte alla signoria (996-1313)*, Piacenza, Cassa di Risparmio di Piacenza e Vigevano, 1984, pp. 333-346
- Il Registrum Magnum del comune di Piacenza*, I, Milano, Giuffrè, 1984
- Rezasco G., *Dizionario del linguaggio italiano storico ed amministrativo*, Firenze, Le Monnier, 1881
- Riva A., *Piacenza*, in Vasina A. [a cura di], *Repertorio degli statuti comunali emiliani e romagnoli (secc. XII-XVI)*, II, Roma, Nella sede dell'Istituto Palazzo Borromini, 1998, pp. 371-384
- Rusconi R., *La vita religiosa del tardo Medioevo: fra istituzione e devozione*, in *Chiesa, Chiese, movimenti religiosi*, Roma-Bari, Laterza, 2001, pp. 191-254
- Scala A., *Appunti di toponomastica piacentina. Bacino del Tidone e aree limitrofe*, Piacenza, TIP.LE.CO, 2010
- Sella P., *Glossario latino emiliano*, Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, 1937
- Statuta antiqua communis Placentiae*, in Bonora G. [a cura di], *Statuta varia civitatis Placentiae*, a cura di Bonora G., Parmae, ex Officina Petri Fiaccadorii, MDCCCLX, pp. 215-463

Storti Storchi C., *Aspetti generali della legislazione statutaria in età viscontea*, in Storti Storchi C., *Scritti sugli statuti lombardi*, Milano, Giuffrè, 2007, pp. 85-113

Tabacco G., *La casa di Francia nell'azione politica di papa Giovanni XXII*, Roma, Nella Sede dell'Istituto Palazzo Borromini, 1953

Vallerani M., *Modelli di verità. Le prove nei processi inquisitori*, in *L'enquête au Moyen Âge. Études réunies par Claude Gauvard*, Roma, École française de Rome, 2008, pp. 123-142

Vasina A., *La crisi delle libertà comunali*, in Galasso G. [a cura di], *Storia d'Italia*, VII, I, *Comuni e signorie nell'Italia nordorientale e centrale: Veneto, Emilia-Romagna, Toscana*, Torino, UTET, 1987, pp. 479-563

Vignal L., *Il lessico degli Statuti dell'arti di Parma (1421-1773)*, Parma, presso Deputazione di Storia patria per le Province parmensi, 2010

Voce *Piacenza*, in Fontana L. [a cura di], *Bibliografia degli statuti dei comuni dell'Italia superiore*, II, Milano-Torino-Roma, Fratelli Bocca, 1907, pp. 369-375

Voce *Piacenza*, in Chelazzi C. [a cura di], *Catalogo della raccolta di statuti*, V, Roma, Sede del Senato della Repubblica, 1960 (Biblioteca del Senato della Repubblica), pp. 342-376

The Statute of Piacenza (1323)

Edited by Emanuela Fugazza

English Abstract

The statute of 1323 is the oldest Piacenza's *liber statutorum* that has come to us in its integrity. It entered into force a few months after the city was conquered by the army led by the cardinal Bertrando del Poggetto, who replaced the former domain of Galeazzo I Visconti. The early years of subjection of Piacenza to the Church may be regarded as an age of transition from a "paleo-lordly" domain, in which the municipal institutions still held their power, to a lordly complete regime, which later repealed the ancient municipal liberties. From several points of view, the statute of 1323 may be considered as a mirror for this age. In fact, while many *capitula* are the expression of the political change of the regime, others retain several links with the past. For these reasons the statute thoroughly belongs to the legal tradition of the city.

The statute remained in force until 1336, when Piacenza was conquered again by the Visconti. During their domain, at least up to the regime of Gian Galeazzo, the statute underwent many revisions. The statute of 1323 is handed down by a single manuscript, ms. Aldini 263, dating back to the fourteenth century, located at Pavia, in the University Library. The present critical edition has been conducted on that manuscript, which was written by at least eight copyists and annotated by many addenda and marginalia. As for content, the statute of 1323 takes up the principal part of the manuscript and is divided into six books. An Appendix includes *additiones*, *decreta* and *provisiones* dating back to the Visconti's domain and, in particular, to the regime of Azzone Visconti and Luchino and Giovanni.

Emanuela Fugazza is a researcher in Medieval and Modern Legal History at the University of Pavia, Faculty of Law. In 2006 she received her Ph.D. in Medieval and Modern Legal History at the University of Milan. She has written the monograph *Diritto istituzioni e giustizia in un comune dell'Italia padana. Piacenza e i suoi statuti (1135-1323)*, Padova, CEDAM, 2009 and several papers and essays in the fields of the legal history of the Italian communes and the history of civil and criminal justice of the Italian city-states and signorie.

E-mail: emanuela.fugazza@unipv.it

